परोपकाराय सतां विभूतयः

श्री

બૃહત્સંગ્રહણી પ્રકરણ સાર્થ.

શબ્દાર્થ, ગાથાર્થ, ઉપયોગી વિવેચન, પ્રશ્નો,
૪ ચિત્રો, ૭૦ યંત્રો, મૂલ ગાથા અને
અઢી દ્વીપના નકશા સહિત,

卐

ભાષાન્તર કરીને પ્રસિદ્ધ કર્તા
શ્રાવક અમૃતલાલ પુરૂષોત્તમદાસ.
દોશીવાડાની પોળ—અમદાવાદ

આવૃત્તિ પહેલી   સર્વ હક્ક સ્વાધીન   સંવત ૧૯૯૨

મુલ્ય ૧-૮-૦

મુદ્રક— પૃષ્ઠ ૨૦૯ થી ૩૦૬ સુધી ધીરજલાલ ટોકરશી શાહ
જ્યોતિ મુદ્રણાલય ગાંધીરોડ—અમદાવાદ
તે સીવાય—મગનલાલ મોતીભાઈ પટેલ
સૂર્યપ્રકાશ પ્રી. પ્રેસ પાનકોર નાકા—અમદાવાદ

પુસ્તકને જેમ તેમ રખડતું મૂકી આશાતના કરવી નહિ.

પ્રસ્તાવના.

દરેક મનુષ્યે સર્વજ્ઞ ભાષિત જ્ઞાન (ધાર્મિક જ્ઞાન) મેળવવાનો અવશ્ય ઉદ્યમ કરવો, કારણ કે તે જ્ઞાનથી આત્મા લોકાલોકમા રહેલા સર્વ દ્રવ્યો જાણી શકે છે, એટલુજ નહિ પણ તદનુસાર વર્તન કરી કર્મ ખપાવી આત્મા અમૃતપદ (મોક્ષ) મેળવે છે.

એક ધર્માભિલાષિણી શ્રાવિકા તરફથી આ બૃહત્સંગ્રહણી પ્રકરણનું ભાષાન્તર કરી પ્રસિદ્ધ કરાવવાનુ કામ મને સોપવામાં આવ્યું, તે મે મારી યથામતિ અત્યાર સુધી છપાએલ પુસ્તકોથી જુદી શૈલીએ તેનુ ભાષાન્તર કરી ભણનારને અત્યંત સરળ પડે, તેવી રીતે ગાથા. છૂટા શબ્દાર્થ, ગાથાર્થ, વિવેચન, ૭૦ યન્ત્રો અને પ્રશ્નો સહિત પ્રેસ કોપી તૈયાર કરી છપાવીને પ્રસિદ્ધ કર્યું છે.

આ બૃહત્સંગ્રહણી પ્રકરણમા દેવ નારકી મનુષ્ય અને તિર્યંચ ગતિના જીવોના આયુષ્ય, અવગાહના, ઉપપાત વિરહ, ચ્યવન વિરહ, ઉપપાત સંખ્યા, ચ્યવન સંખ્યા, ગતિ, આગતિ તથા દેવ અને નારકીના ભવન, તેમજ તે ઉપરાંત દેવાદિકનાં ચિન્હ, શરીરનો વર્ણ, સામાનિક, આત્મરક્ષક, ૩ પર્ષદા, ૭ પ્રકારના સૈન્ય, અવધિ જ્ઞાન. લેશ્યા, ત્રણ પ્રકારના અંગુલનુ સ્વરૂપ, વેદ, યોનિ, કુલકોડી, આયુષ્ય સંબંધી ૭ બોલ, પર્યાપ્તિ અને ૨૪ દંડક વિગેરે અનેક બાબતોનુ સ્વરૂપ જણાવવામા આવ્યુ છે. તે અનુક્રમણિકા વાચવાથી આપને માલુમ પડશે

મતિ મંદતાથી કે પ્રેસ દોષથી કાંઈ ભૂલચૂક કે અશુદ્ધિ થઈ હોય, તે માટે ત્રિકરણ યોગે મિથ્યા દુષ્કૃત દઉં છુ, તથા સજ્જનો સુધારીને વાચશો અને જણાવવા કૃપા કરશો. તા ૧-૭--૩૬

દોશીવાડાની પોળ,
અમદાવદ.

પ્રસિદ્ધ કર્તા
શ્રાવક અમૃતલાલ પુરૂષોત્તમદાસ.

અનુક્રમણિકા

૨. ભવન દ્વાર.

(નરકાધિકાર) ૧. આયુષ્ય દ્વાર.

૨. ભવન દ્વાર.

૩ જું અવગાહના દ્વાર

મનુષ્યાધિકાર

(તિર્યંચાધિકાર) આયુષ્ય દ્વાર.

શુદ્ધિ પત્રક.

પાનું.	લીટી.	અશુદ્ધિ.	શુદ્ધિ.
૪	૨૨	આધક	અધિક
૮	૨	ચદ્રના	ચંદ્રના
૯	૮	ગ્રવેયકે	ગ્રૈવેયકે
૧૦	૧૬	જહન્નાઠ્ઠ	જહન્નઠ્ઠિ
૧૦	૨૪	સવાર્થ	સર્વાર્થ
૧૩	૮	૫૦ પલ્યા૦	૫૦ પલ્યો૦
૧૪	૧૭	નાગકુમારના	નાગકુમારાદિના
૨૨	૧૫	દિશાનો	દિશાનો
૨૨	૨૫	ઈદ્રા	ઈંદ્રો
૨૭	૬	હિ હુવરિ	હિટ્ઠુવરિ
૪૩	૨૨	અટહિં	અટ્ઠહિં

૪૪	૧૦	૪ ઉપર અને ૪ મધ્ય ભાગે	મધ્ય ભાગે ૪ ઉપર અને ૪
૪૯	૩	સમુદ્રમા	સમુદ્રમા
૫૪	૧૩	અત્યન્ત	અત્યત
૫૫	૧	પહાળાઈ	પહોળાઈ
૫૭	૧૮	હિદા	હિદ્દા
૬૭	૨૩	ક્રાચવરાવભાસ	ક્રૌચવરાવભાસ
૬૯	૧૯	ચત્ય	ચૈત્ય
૭૦	૨	અને દ્વીપ	દ્વીપ અને
૭૬	૨૪	૮ છે	છે
૭૭	૧	સૂર્યો	સૂર્યો
૭૭	૭	પૂવના	પૂર્વના
૮૧	૭	(માડલ)	(મા-ા)
૮૭	૬	તિગે રિગા	તિગે હિટ્ટા
૮૭	૧૦	સત્તુત્તુર	સત્તુત્તર
૮૭	૧૬	શબ્દાથ—સાધર્માદિક	શબ્દાર્થ—સૌધર્માદિક
૮૮	૭	ગ્રવેયકના	ગ્રૈવેયકના
૧૦૦	૪	પશ્ચિમેણુ	પશ્ચિમેણ
૧૦૧	૧૭	સાધમેન્દ્રના	સૌધમેન્દ્રના
૧૧૧	૯	ખુણાયા	ખુણાની
૧૧૬	૫	વ ∫	વ઼ ∫
૧૧૭	૨૪	ગ્રવેયક પૃથ્વીપડ	ગ્રૈવેયક પૃથ્વીપિંડ
૧૩૦	૧૩	તત્તા	તત્તો
૧૪૦	૩	ગ્રવેયક	ગ્રૈવેયક
૧૫૨	૨	ઉત્ક્રાસ	ઉત્ક્રોસ
૧૫૮	૦	ન્યોગ્રોધ	ન્યગ્રોધ

૧૫૮	૨૨	સવ	સર્વ
૧૬૧	૧	એગિદિએસુ	એગિંદિએસુ
૧૬૨	૬	દેવે. (આનતાાદ)	દેવો. (આનતાદિ)
૧૬૫	૧૮	(ગ્રવેયકાદિકમા)	(ગ્રૈવેયકાદિકમાં)
૧૬૬	૧૮	સાધર્મ	સૌધર્મ
૧૬૯	૩	આહય	અહિય
૧૮૦	૧૭	થી માંડીને	પૂરી થયા પછી
૧૮૬	૧૪	સમ્યક્ર	સમ્યક્ત્વ
૧૮૬	૧૫	ષે	વિષે
૧૯૦	૧૧	ચ થ	ચોથી
૧૯૯	૧૫	જિટા,	જિટ્ઠા,
૨૧૨	૧૯	પ્રકા ની	પ્રકારની
૨૨૯	૧૮	ભ ઈયા	ભાઈયા
૨૩૫	૧૯	૧૧૫૮ $\frac{1}{8}$	૧૧૫૮૩$\frac{1}{8}$
૨૪૨	૨૩	નરસુએ	નરએસુ
૨૪૩	૭	ચાસ	માસ
૨૪૮	૩	સઘયણે	સંઘયણે
૨૫૬	૧૮	જહન્નેણ	જહન્નેણં
૨૬૪	૮	કમ	કામ
૨૬૭	૧૮	એગસમઅણં	એગસમએણં
૨૭૯	૧૬	૩૩૩[1]	૩૩૩$\frac{1}{8}$
૨૯૮	૩	પાણુદિય	પણિદિય
૩૦૦	૧૮	પરિણયાહિ	પરિણયાહિ
૩૨૭	૧૧	ર્ઇયગેણાવિ	ઈયરગેણાવિ
૩૨૯	૨૦	સણ્ની	સન્નીણં
૩૭૩	૨૪	શ્રૃત	શ્રુત

અવશ્ય વાચો અને બીજાને શુદ્ધ પુસ્તકમાથી ભણવાનુ જણાવો, કારણકે અશુદ્ધ ભણવાથી જ્ઞાનાવરણીય કર્મ બધાય છે અને લાભને બદલે નુકશાન થાય છે

બૃહત્સગ્રહણી સાર્થ—૭૦ ચત્રો, ૪ ચિત્રો અને અઢીદ્વીપના નકશા સાથે ૧—૮—૦

સ્વાધ્યાય સ્તોત્રાદિ સગ્રહ મૂળ—જેમા નવસ્મરણ, સ્તોત્રો, ચઉસરણ પયન્નો, આઉર પચ્ચક્ખાણ, શત્રુજય લઘુકલ્પ, ઘટાકર્ણ, ગ્રહશાન્તિ, જીવવિચારાદિ ચાર પ્રકરણ, ત્રણભાષ્ય, છ કર્મગ્રથ, સિદૂર પ્રકર, યોગશાસ્ત્ર સર્ગ—૩, વૈરાગ્ય શતક, ઈંદ્રિય પરાજય શતક, બૃહત્સગ્રહણી, ક્ષેત્ર સમાસ, તત્ત્વાર્થાધિગમસૂત્ર, કુલકો, દશવૈકાલિક, સાધુના આવશ્યક સૂત્રો, પચ્ચકખાણો વિગેરે અગાઉથી ગ્રાહક થનાર માટે કીંમત ૧—૦—૦

પચપ્રતિક્રમણ સાર્થ—અનેક ઉપયોગી બાબતે સહિત બહાર પડશે અગાઉથી ગ્રાહક થનાર માટે ૧—૦—૦

પ્રાકૃત ભાષામા જોડાક્ષરો બાવન નીચે મુજબજ આવે છે

ક્ક ક્ખ ગ્ગ ગ્ઘ ઙ્ક ઙ્ખ ઙ્ગ ઙ્ઘ ચ્ચ
ચ્છ જ્જ જ્ઝ ઞ્ચ ઞ્છ ઞ્જ ઞ્ઝ ટ્ટ ટ્ઠ
ડ્ડ ડ્ઢ ણ્ટ ણ્ઠ ણ્ડ ણ્ઢ ણ્ણ ણ્હ ત્ત ત્થ
દ્દ દ્ધ ન્ત ન્થ ન્દ ન્દ્ર ન્ધ ન્ન ન્હ પ્પ
પ્ફ બ્બ બ્ભ મ્પ મ્ફ મ્બ મ્ભ મ્મ મ્હ
ય્હ લ્લ લ્હ વ્વ સ્સ

અશુદ્ધ પુસ્તકોની ગાથાઓના કેટલાક જોડાક્ષરો ખ્ખ ઙ્ક ત્ય

શ્રી શત્રુંજય ગિરિ અને ષટ્કાય.

આ શત્રુંજયના ચિત્રમાં ૧. પૃથ્વીકાય, ૨. અપકાય ૩. તેઉકાય ૪. વાઉકાય ૫. વનસ્પતિકાય અને ૬. ત્રસકાય બતાવવામાં આવી છે જેમકેઃ—

૧. આ શત્રુંજયાદિ પર્વત તથા જમીન તે **પૃથ્વીકાય.** ૨. શત્રુંજી નદીનુ જળ, તથા શત્રુંજી નદી સમુદ્રને મળે છે. તે સમુદ્રનું પાણી **અપ્કાય** છે. ૩. તેમાં ઉગેલાં વૃક્ષો તે **વનસ્પતિકાય** છે. ૪. સુકું ઘાસ અને સળગતાં લાકડાં લાલ રંગનાં દેખાય છે તે **અગ્નિકાય** છે. ૫. સમુદ્રમાં વહાણુ **વાયુને** લીધે ચાલે છે તથા અગ્નિનો ધુમાડો વાયુને લીધે અમુક દિશા તરફ જાય છે ૬. પર્વત ઉપર ચાલતાં મનુષ્ય, તેમજ ઉડતાં પક્ષી એ **ત્રસકાય** છે.

જ્યાં પૃથ્વી હોય ત્યાં જળ અવશ્ય હોય, અને જ્યાં પૃથ્વી અને જળ હોય ત્યાં અવશ્ય વનસ્પતિ ઉગે, અને જ્યાં વનસ્પતિ હોય ત્યાંજ અગ્નિ પ્રગટે છે. અને જ્યાં અગ્નિ હોય. ત્યાં તેને વૃદ્ધિ કરનાર વાયુ પણ સાથે હોય છે.

શેત્રુંજયનો બ્લોક પ્રસિદ્ધ કર્ત્તાએ **થરા** નિવાસી પોતાના પિતાશ્રી **પુરૂષોત્તમદાસ નથુભાઈના** સ્મરણાર્થે કરાવ્યો છે, વિકલેદ્રિય અને પચેંદ્રિયના બ્લોકો અમદાવાદ નિવાસી રાવસાહેબ **મોહનલાલભાઈ વાડીલાલ**ની આર્થિક સહાયતાથી પ્રકાશકે કરાવ્યા છે તેથી તેમનો આભાર માનવામા આવે છે.

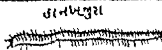
જીવવિચાર સાર્થ સચિત્ર.	૦-૩-૦
નવ તત્ત્વ સાર્થ અઢી દ્વીપના નકશા સાથે.	૦-૫-૦
દંડક અને લઘુ સંગ્રહણી સાર્થ અઢી દ્વીપના નકશા સાથે.	૦-૫-૦
જીવવિચારાદિ ચાર પ્રકરણ સાર્થ ચિત્રો અને અઢી દ્વીપના નકશા સાથે પાકું પુંઠું.	૦-૧૩-૦

બૃહત્સંગ્રહણી સાર્થ જેમાં મૂલગાથા, શબ્દાર્થ, વિવેચન, કોષ્ટકો, પ્રશ્નો વિગેરે સહિત કિંમત રૂા ૧-૪-૦ પાકું પુંઠું અને ઉંચા ગ્લેઝ કાગળમાં તૈયાર થશે અગાઉથી ગ્રાહક થવા ચૂકશો નહિ

શ્રાવક અમૃતલાલ પુરૂષોત્તમદાસ. દોશીવાડાની પોળ, **અમદાવાદ.**

બેઈન્દ્રિય જીવો	તેઈન્દ્રિય જીવો

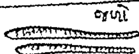

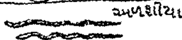

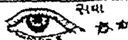

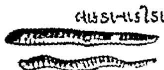

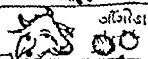

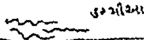

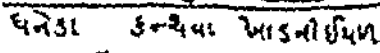

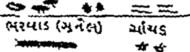

ચઉરિંદ્રિય જીવો.

વીંછી

ડાંસ

બગાઈ

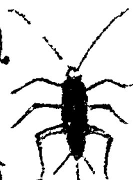
મચ્છર

ભમરો

કંસારી

કરોળીયો

ભમરી

તીડ

ખડમાંકડી

માંખી

પતંગીયુ

PAVAL

પ્રકાશક.
શ્રાવક અમૃતલાલ.પુરૂષોત્તમદાસ.

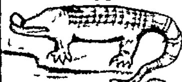
પંચેન્દ્રિયજીવો

નારકી

ગાય (ચતુષ્પદ)

(જલચર)
સુસુમાર
મત્સ્ય

કાચબો

ઝુડ

મગર

સર્પ (ઉરપરિસર્પ)

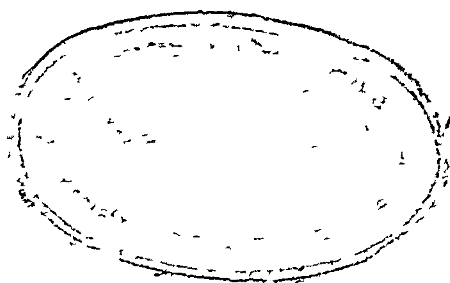

નોળીઓ (ભુજપરિસર્પ)

પોપટ

(ખેચર) ચામાચીડીયું

મનુષ્ય

દેવ

શ્રી

બૃહત્ સંગ્રહણી પ્રકરણ સાર્થ.

મ ગળાચરણ અને ૩૪ દ્વાર

નમિઉ અરિહ તાઇં, ઠિઇ ભવણો-ગાહણા ય પત્તેય
સુર-નારયાણ વુચ્છ, નર તિરિયાણ વિણા ભવણ ૧
ઉવવાય-ચવણ વિરહ, સ ખ ઇગ-સમઇય ગમા-ગમણે

નમિઉં-નમસ્કાર કરીને
અરિહ તાઇં-અરિહત ભગ વાન વિગેરેને
ઠિઇ-સ્થિતિ, આયુષ્ય
ભવણ-ભવન કે વિમાન.
ઓગાહણા-શરીરનું પ્રમાણ
પત્તેય-હરેકની.
સુર નારયાણ-દેવ અને નારકીનું
વુચ્છ-કહીશ

નરતિરિયાણ-મનુષ્ય અને તિર્યંચોને
વિણા ભવણ-ભવન વિના
ઉવવાય-ઉતપાત, જન્મ
ચવણ-ચ્યવન, મરણ
વિરહ-વિરહ
સ ખ-સ ખ્યાએ ગણતા.
ઇગ સમઇય-એકસમયે
ગમાગમણે-ગતિ અને આગતિ.

શબ્દાર્થ—અરિહ ત ભગવાન વિગેરેને નમસ્કાર કરીને દેવતા અને નારકીનું, ૧ આયુષ્ય. ૨ ભવન ૩ અવગાહના. અને મનુષ્ય અને તિર્યંચને ભવન વિના (બે દ્વાર). ૪ ઉપપાત વિરહ. ૫ ચ્યવન વિરહ ૬ એક

૩ સબંધ બે પ્રકારે—સાધ્ય સાધન અને ગુરૂ પર્વક્રમ લક્ષણ તેમા આ સગ્રહણી ગ્રથ તે સાધન અને તેથી થતુ જ્ઞાન તે સાધ્ય તથા ગુરૂ પર્વ ક્રમ લક્ષણ તે આ ગ્રથ અર્થથી મહાવીર સ્વામીએ કહ્યો તથા સુધર્માસ્વામીએ દ્વાદશાગીમા ગુથ્યો તેમાથી શ્યામાચાર્યાદિકે પન્નવણાદિ સૂત્રોમા ઉદ્ધર્યો, તેમાથી જિનભદ્રગણી ક્ષમાશ્રમણે મોટી સગ્રહણીમા કહ્યો તેમા અન્ય અન્ય ગાથા નાખવા વડે ૪૦૦-૫૦૦ ગાથા વાળી થઇ તેથી ચદ્રસૂરિએ તે અર્થને સક્ષેપીને અ પબુદ્ધિવાળાઓને માટે આ સગ્રહણી રચી

૪ અધિકારી—આ સગ્રહણીને જાણવાની ઇચ્છાવાળા ચતુર્વિધ સઘ

ભવનપતિનુ જઘન્ય આયુષ્ય

દસ વાસ સહસ્સાઈ, ભવણવઈણ જહન્ન ઠિઇ. ૨

દસ-દશ	ભવણવઇણ-ભવનપતિની
વાસ-વર્ષ	જહન્ન-જઘન્ય
સહસ્સાઈ-હજાર.	ઠિઇ-સ્થિતિ

શબ્દાર્થ—ભવનપતિનુ જઘન્ય આયુષ્ય ૧૦ હજાર વર્ષનુ હોય છે

વિવેચન—ભવનપતિના દશે નિકાયના દેવો તથા દેવીઓનુ જઘન્ય આયુષ્ય દશ હજાર વર્ષનુ હોય છે

ભવનપતિ દેવ અને દેવીનુ ઉત્કૃષ્ટ આયુષ્ય

ચમર બલિ સાર-મહિઅ, તદ્દેવીણ તુ તિન્નિ ચત્તારિ
પલિયાઈ સડ્ઢાઈ, સેસાણ નવનિકાયાણ ૩
દાહિણ દિવડ્ઢ પલિય, ઉત્તરઓ હુન્તિ દુન્નિ દેસૂણા
તદ્દેવી-મદ્ધ પલિય, દેસૂણ આઉ-મુક્કોસ. ૪

ચમર બલિ—ચમરેંદ્ર અને બલીંદ્રનું.
સારં—સાગરોપમ.
અહિયં—અધિક.
તદ્દેવીણં—તેઓની દેવીઓનું.
તુ—વળી.
તિન્નિ—ત્રણ.
ચત્તારિ—ચાર.
પલિયાઈ—પલ્યોપમ.
સડ્ઢાઇં—અડધા સહિત.
સેસાણં—બાકીના.
નવનિકાયાણં—નવનિકાયોનું
દાહિણ—દક્ષિણના.
દિવડ્ઢં પલિયં—દોઢ પલ્યોપમ.
ઉત્તરઓ—ઉત્તરનાનું.
હુન્તિ—હોય છે.
દુન્નિ દેસૂણા—કાંઇક ઓછા બે પલ્યોપમ.
તદ્દેવીમૂ—તેની (દક્ષિણ નવનિકાયની દેવીનુ)
અદ્ધ પલિયં—અર્ધ પલ્યોપમ
દેસૂણં—દેશે ઉણું ૧ પલ્યોપમ.
આઉ-મુક્કોસં—ઉત્કૃષ્ટ આયુષ્ય.

શબ્દાર્થ—ચમરેંદ્ર અને બલીંદ્રનુ આયુષ્ય અનુક્રમે ૧ સાગરો૦ અને ૧ સાગરો૦ થી અધિક છે. તેઓની દેવીઓનુ આયુષ્ય અનુક્રમે ૩ાા પલ્યોપમ અને ૪ાા પલ્યોપમ છે, બાકીના (ભવનપતિના) દક્ષિણ નવ નિકાયના દેવોનું (આયુષ્ય) ૧ાા પલ્યોપમ અને ઉત્તર દિશાના નવ નિકાયનું દેશે ઉણા બે પલ્યોપમ છે. દક્ષિણની નવનિકાયની દેવીનું ૦ાા પલ્યોપમ અને ઉત્તરની નવનિકાયની દેવીનું કાંઈક ઓછા એક પલ્યોપમ આયુષ્ય ઉત્કૃષ્ટથી હોય છે.

વિવેચન—દેવોમાં જ્યાં અધિક અને ઓછું આયુ કહ્યું હોય ત્યાં પલ્યોપમનો અસંખ્યાતમો ભાગ અધિક અને ઓછો જાણવો

હ્રી શ્રી ધૃતિ કીર્તિ બુદ્ધિ અને લક્ષ્મી એ છ દેવીઓનું આયુષ્ય ૧ પલ્યોપમ છે માટે તે અસુર કુમાર નિકાયની જાણવી.

ભવનપતિ	દક્ષિણ	ઉત્કૃષ્ટ આયુષ્ય	ઉત્તર	ઉત્કૃષ્ટ આયુષ્ય	જઘન્યાયુ*
અસુરકુમાર	ચમરેંદ્ર	૧ સાગરોપમ	બલીંદ્ર	૧ સાગરો૦ અધિક	૧૦ હજાર વર્ષ
,	ચમરેંદ્રનીદેવી	૩॥ પલ્યોપમ	બલીંદ્રની દેવી	૪॥ પલ્યોપમ	
નાગાદિ ૯	ઇંદ્રો	૧॥ પલ્યોપમ	ઉત્તર દિશાના ઇંદ્રોનું	૨ પલ્યોપમ દેશોન	
	ઇંદ્રોની દેવી	૦॥ પલ્યોપમ	ઉત્તરેંદ્રોની દેવી	૧ પલ્યોપમ દેશોન	

* અહીં જઘન્યાયુ ઇંદ્ર સિવાયના ભવનપતિ દેવ અને દેવીનું સમજવું

વ્યંતર દેવ અને દેવીનું જઘન્ય અને ઉત્કૃષ્ટ આયુષ્ય

વંતરિયાણ જહન્ન, દસ વાસ સહસ્સ પલિય-મુક્કોસ
દેવીણ પલિયદ્ધં,

વંતરિયાણ—વ્યંતરોનું	પલિય—પલ્યોપમ
જહન્ન—જઘન્ય આયુષ્ય	ઉક્કોસ—ઉત્કૃષ્ટ આયુષ્ય
દસ વાસ સહસ્સ—૧૦ હજાર વર્ષ	દેવીણ—દેવીઓનું
	પલિયદ્ધં—અર્ધ પલ્યોપમ.

શબ્દાર્થ—વ્યંતરો (દેવ અને દેવીઓ) નું જઘન્ય આયુષ્ય ૧૦ હજાર વર્ષ અને ઉત્કૃષ્ટ આયુષ્ય (દેવોનું) ૧ પલ્યોપમનું હોય છે તેમની (વ્યંતર દેવોની) દેવીઓનું ઉત્કૃષ્ટ આયુષ્ય ૦॥ પલ્યોપમનું હોય છે

વ્યંતર	જઘન્યાયુ	ઉત્કૃષ્ટાયુ
વ્યંતર દેવ	૧૦ હજાર વર્ષ	૧ પલ્યોપમ
વ્યંતરની દેવી	,,	૦॥ પલ્યોપમ

વાણવ્યંતર દેવોનું જઘન્યાયુ અને ઉત્કૃષ્ટાયુ વ્યંતરની જેમ જાણવું

જ્યોતિષી દેવ અને દેવીનું ઉત્કૃષ્ટ અને જઘન્ય આયુષ્ય

પલિયં અહિયં સસિ-રવીણં. ૫
લક્ખેણ સહસ્સેણ ય, વાસાણ ગહાણ પલિય-મેએસિં
ઠિઇ અદ્ધં દેવીણં, કમેણ નક્ખત્ત તારાણં. ૬
પલિયદ્ધં ચઉભાગો, ચઉ અડ ભાગાહિગાઉ દેવીણં
ચઉ જુઅલે ચઉભાગો, જહન્ન-મડ ભાગ પંચમએ. ૭

પલિયં અહિયં--પલ્યોપમ અધિક.
સસિ રવીણં--ચંદ્ર અને સૂર્યનું.
લક્ખેણ--લાખ
સહસ્સેણ--હજાર.
વાસાણ--વર્ષનું.
ગહાણ--ગ્રહોનું.
પલિય --પલ્યોપમ
એએસિં--એ ત્રણેની.
ઠિઈ અદ્ધં--અર્ધ સ્થિતિ
દેવીણં--દેવીઓની.
કમેણ--અનુક્રમે.
નક્ખત્ત તારાણં--નક્ષત્ર. અને તારાનું
પલિયદ્ધં--અર્ધ પલ્યોપમ.
ચઉભાગો--પલ્યોપમનો ચોથો ભાગ.
ચઉ અડ ભાગ--ચોથા અને આઠમા ભાગથી.
અહિગ--અધિક.
આઉ--આયુષ્ય.
દેવીણં--એ બેની દેવીનું.
ચઉ જુઅલે--ચાર યુગલનું.
જહન્નં--જઘન્ય આયુષ્ય.
અડભાગ--આઠમો ભાગ.
પંચમએ--પાંચમા યુગલનું

શબ્દાર્થ—ચંદ્રનું ૧ પલ્યોપમ અધિક લાખ વર્ષનું, સૂર્યનું ૧ પલ્યોપમ અધિક ૧ હજાર વર્ષનું, અને ગ્રહોનું ૧ પલ્યોપમ આયુષ્ય હોય છે એ ત્રણે (ચંદ્ર સૂર્ય અને ગ્રહ)ની દેવીઓનુ આયુષ્ય (એમનાથી) અડધુ છે અનુક્રમે નક્ષત્ર અને તારાનું અર્ધ પલ્યોપમ અને ૦। પલ્યોપમ છે તે (બંને નક્ષત્ર અને તારા)ની દેવીઓનું આયુષ્ય અનુક્રમે ૦। પલ્યોપમથી અધિક અને પલ્યોપમના આઠમા ભાગથી અધિક છે ચાર યુગલ (ચંદ્ર, સૂર્ય ગ્રહ અને નક્ષત્રના વિમાન વાસી દેવ અને દેવીઓ)નુ ૦। પલ્યોપમ અને પાચમા (તારાના) યુગલનુ પલ્યોપમનો આઠમો ભાગ જઘન્ય આયુષ્ય હોય છે

વિવેચન—જ્યોતિષી દેવોના બે ભેદ છે એક ચર અને બીજા સ્થિર અઢી દ્વીપમા જ્યોતિષી દેવોના વિમાનો ચર છે અને અઢી દ્વીપની બહારના જ્યોતિષી દેવોના વિમાનો સ્થિર છે

ચંદ્ર અને સૂર્ય એ બે જ્યોતિષીના ઇંદ્રો છે તથા બાકીના ત્રણ વિમાનના ધણી છે, તેથી ઇંદ્રો અને વિમાનના ધણીઓનુ ઉત્કૃષ્ટ આયુષ્ય જ હોય છે

બૃહત્સંગ્રહણીના પ્રશ્નો.

૧ આ બૃહત્સંગ્રહણીમાં મંગળ કોને કર્યું છે અને તે કરવાનું કારણ શુ ?
૨ અભિધેય સંબંધ પ્રયોજન અને અધિકારીનું વિવેચન કરો
૩ દક્ષિણ અને ઉત્તર દિશાના દશે ભવનપતિ દેવ અને દેવીઓનું જઘન્ય અને ઉત્કૃષ્ટ આયુષ્ય કહો.
૪ વ્યંતર અને પાચે જ્યોતિષી દેવ અને દેવીઓનુ જઘન્ય અને ઉત્કૃષ્ટ આયુષ્ય કહો

જ્યોતિષીનું	ઉત્કૃષ્ટ આયુષ્ય	જઘન્ય આયુષ્ય
ચંદ્ર અને ચદ્રના વિમાનવાસી દેવ	૧ પલ્યોપમ ને ૧ લાખ વર્ષ	૦ા પલ્યોપમ
,, ,, દેવી	૦ાા પલ્યોપમ ને ૫૦ હજાર વર્ષ	,,
સૂર્ય અને સૂર્યના ,, દેવ	૧ પલ્યોપમ ને ૧ હજાર વર્ષ	,,
,, ,, દેવી	૦ાા પલ્યોપમ ને પાંચસો વર્ષ	,,
ગ્રહ અને ગ્રહના ,, દેવ	૧ પલ્યોપમ	,,
,, ,, દેવી	૦ાા પલ્યોપમ	,,
નક્ષત્ર અને નક્ષત્રના ,, દેવ	૦ાા પલ્યોપમ	,,
,, ,, દેવી	૦ા પલ્યોપમથી અધિક	,,
તારા અને તારાના ,, દેવ	૦ા પલ્યોપમ	$\frac{1}{8}$ પલ્યોપમ
,, ,, દેવી	પલ્યોપમના આઠમા ભાગથી અધિક	,,

વૈમાનિક દેવોનુ ઉત્કૃષ્ટ આયુષ્ય

દો સાહિ સત્ત સાહિય દસ ચઉદસ સત્તર અયર જા સુક્કો
ઇક્કિક્ક-મહિય મિત્તો, જા ઇગતીસુવરિ ગેવિજ્જે. ૮
તિત્તીસ-ણુત્તરેસુ, સોહમ્માઇસુ ઇમા ઠિઇ જિટ્ઠ

દો-બે સાગરોપમ	જા-યાવત, સુધી
સાહિ બે સાગરોપમથી અધિક	ઇગતીસ-એકત્રીશ
સત્ત-સાત	ઉવરિ-ઉપરના
સાહિય-સાતથી અધિક	ગેવિજ્જે-ગ્રવેયકે
દસ-દશ	તિત્તીસ-તેત્રીશ
ચઉદસ-ચૌદ	અણુત્તરેસુ-અનુત્તરને વિષે
સત્તર-સતર	સોહમ્માઇસુ-સૌધર્માદિકને વિષે
અયર-સાગરોપમ	
જા સુક્કો-મહાશુક્ર સુધી	
ઇક્કિક્ક-એક એક સાગરોપમ	ઇમા-આ
અહિય-અધિક	ઠિઇ-સ્થિતિ, આયુષ્ય
ઇત્તો-એ પછી	જિટ્ઠા-ઉત્કૃષ્ટ

શબ્દાર્થ—સૌધર્મનુ બે સાગરોપમ, ઇશાનનુ બે સાગરોપમથી અધિક, સનત્કુમારનુ ૭ સાગરો૦, માહેન્દ્રનુ ૭ સાગરોપમથી અધિક, બ્રહ્મદેવલોકનુ ૧૦ સાગરો૦, લાંતકનુ ૧૪ સાગરો૦, મહાશુક્રનુ ૧૭ સાગરો૦ સુધી, એ પછીના દેવલોકનુ એકેક સાગરોપમ અધિક કરવું કે ઉપરના નવમા ગ્રૈવેયકનુ ૩૧ સાગરોપમ થાય અનુત્તરને વિષે ૩૩ સાગરો૦ છે સૌધર્માદિ દેવલોકની આ ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ કહી

વૈમાનિક દેવોનું જઘન્ય આયુષ્ય.

સોહમ્મે ઇસાણે, જહન્ન ઠિઇ પલિય-મહિયં ચ. ૯
દો સાહિ સત્ત દસ ચઉદસ,
સત્તર અયરાઇં જા સહસ્સારો,
તપ્પરઓ ઇક્કિક્કં, અહિયં જાણુત્તર-ચઉક્કે. ૧૦
ઇગતીસ સાગરાઇં, સવ્વટ્ઠે પુણ જહન્ન ઠિઇ નત્થિ.

સોહમ્મે-સૌધર્મની.
ઇસાણે-ઇશાનની
જહન્નઠિઇ-જઘન્ય સ્થિતિ.
પલિયં-પલ્યોપમ
અહિયં-પલ્યોપમ અધિક
સાહિ-બે સાગરોપમથી અધિક
અયરાઇં-સાગરોપમ
જા સહસ્સારો-સહસ્રાર સુધી.
તપ્પરઓ-તે પછીના.
ઇક્કિક્કં-એક એક સાગરોપમ
અહિયં-અધિક.
જા-યાવત, સુધી.
અણુત્તર ચઉક્કે-ચાર અનુત્તરને વિષે.
ઇગતીસ સાગરાઇં-૩૧ સાગરોપમ.
સવ્વટ્ઠે-સર્વાર્થ સિદ્ધને વિષે
પુણ-વળી
જહન્નઠિઇ-જઘન્ય સ્થિતિ.
નત્થિ-નથી.

શબ્દાર્થ-સૌધર્મની જઘન્ય સ્થિતિ ૧ પલ્યોપમ અને ઇશાનની ૧ પલ્યોપમથી અધિક છે. સનત્કુમારની બે સાગરોપમ, માહેંદ્રની બે સાગરો૦ અધિક, બ્રહ્મ દેવલોકની સાત સાગરો૦ લાંતકની દશ સાગરો૦, મહાશુક્રની ૧૪ સાગરો૦, સહસ્રારની ૧૭ સાગરો૦ સુધી થાય. તે પછીના દેવલોકે એકેક સાગરો૦ અધિક કરીએ યાવત્ ચાર અનુત્તરને વિષે ૩૧ સાગરો૦ થાય સર્વાર્થ સિદ્ધ વિમાનને વિષે જઘન્ય સ્થિતિ નથી.

વૈમાનિક દેવો	ઉત્કૃષ્ટ આયુષ્ય	જઘન્ય આયુષ્ય
સૌધર્મ	૨ સાગરોપમ	૧ પલ્યોપમ
ઇશાન	૨ સાગરો૦ અધિક	૧ પલ્યોપમ અધિક
સનત્કુમાર	૭ સાગરો૦	૨ સાગરો૦
માહેંદ્ર	૭ સાગરો૦ અધિક	૨ સાગરો૦ અધિક
બ્રહ્મ દેવલોક	૧૦ સાગરો૦	૭ સાગરો૦
લાંતક	૧૪ ,,	૧૦ ,,
મહાશુક્ર	૧૭ ,,	૧૪ ,,
સહસ્રાર	૧૮ ,,	૧૭ ,,
આનત	૧૯ ,,	૧૮ ,,
પ્રાણત	૨૦ ,,	૧૯ ,,
આરણ	૨૧ ,,	૨૦ ,,
અચ્યુત	૨૨ ,,	૨૧ ,,
૧ લી ગ્રૈવેયક	૨૩ ,,	૨૨ ,,
૨ જી ,,	૨૪ ,,	૨૩ ,
૩ જી ,,	૨૫ ,,	૨૪ ,,
૪ થી ,,	૨૬ ,,	૨૫ ,,
૫ મી ,,	૨૭ ,,	૨૬ ,,
૬ ઠ્ઠી ,,	૨૮ ,,	૨૭ ,,
૭ મી ,,	૨૯ ,,	૨૮ ,,
૮ મી ,,	૩૦ ,,	૨૯ ,,
૯ મી ,,	૩૧ ,,	૩૦ ,,
વિજયાદિ ૪	૩૩ ,,	૩૧ ,,
સર્વાર્થ સિદ્ધ	૩૩ ,,	૩૩ ,,

વૈમાનિક દેવીઓનું જઘન્ય અને ઉત્કૃષ્ટ આયુષ્ય.

પરિગ્ગહિયાણિ-યરાણિ ય, સોહમ્મી-સાણ દેવીણં. ૧૧
પલિયં અહિયં ચ કમા, ઠિઇ જહન્ના ઇઓ ય ઉક્કોસા
પલિયાઈ સત્ત પન્નાસ, તહ ય નવ પંચવન્ના ય. ૧૨

પરિગ્ગહિયાણિ-પરિગૃહીતા.
ઇયરાણિ-અપરિગૃહીતા
સોહમ્મીસાણ-સૌધર્મ અને ઈશાનની.
દેવીણં-દેવીનું.
પલિયં-પલ્યોપમ
અહિયં-અધિક.
કમા-અનુક્રમે.
ઠિઇ જહન્ના-જઘન્ય સ્થિતિ.
ઇઓ-એ પછી એઓની.
ઉક્કોસા-ઉત્કૃષ્ટ.
પલિયાઇ-પલ્યોપમ
સત્ત-સાત.
પન્નાસ-પચાશ.
તહ-તેમજ.
નવ-નવ.
પંચવન્ના-પંચાવન.

શબ્દાર્થ—સૌધર્મ અને ઈશાનની પરિગૃહીતા (પરણેલી) અને અપરિગૃહીતા (વેશ્યા સરખી) દેવીનું જઘન્ય આયુષ્ય અનુક્રમે પલ્યોપમ અને પલ્યોપમથી અધિક છે. એ પછી એઓનું ઉત્કૃષ્ટ આયુષ્ય સૌધર્મની પરિગૃહીતાનું ૭ પલ્યોપમ અને અપરિગૃહીતાનું ૫૦ પલ્યોપમ, તેમજ ઇશાનની પરિગૃહીતાનું ૯ પલ્યોપમ અને અપરિગૃહીતાનું ૫૫ પલ્યોપમ છે.

વિવેચન—પરિગૃહીતા એટલે પરણેલી કુલાંગના સરખી અને અપરિગૃહીતા એટલે વેશ્યા સરખી. સૌધર્મ દેવલોકમાં અપરિગૃહીતા દેવીનાં વિમાન છ લાખ છે અને તે દેવી

૩-૫-૭-૯-૧૧ મા દેવલોકના દેવોને ભોગ યોગ્ય છે તેમજ ઇશાન દેવલોકે અપરિગૃહીતા દેવીના વિમાન ૪ લાખ છે અને તે ૨-૪-૬-૮-૧૦ ને ૧૨ મા દેવલોકના દેવોને ભોગ યોગ્ય છે

સૌધર્મ-ઇશાન દેવલોકે	દેવીઓનું	જઘન્ય આયુષ્ય	ઉત્કૃષ્ટ આયુષ્ય
સૌધર્મ દેવલોકે	પરિગૃહીતાનું	૧ પલ્યોપમ	૭ પલ્યોપમ
,,	અપરિગૃહીતાનું	,,	૫૦ પલ્યો૦
ઇશાન દેવલોકે	પરિગૃહીતાનું	૧ પલ્યો૦ અધિક	૯ પલ્યો૦
,,	અપરિગૃહીતાનું	,,	૫૫ પલ્યો૦

૫૬ ઇંદ્રોની ૨૭૦ પટરાણીઓ

પણ છ ચઉ ચઉ અટ્ઠ ય, કમેણ પત્તેય-મગ્ગમહિસીઓ
અસુર નાગાઈ વંતર, જોઇસ કપ્પ દુગિંદાણ ૧૩

પણ છ-પાચ, છ
ચઉ ચઉ-ચાર, ચાર
અટ્ઠ-આઠ
કમેણ-અનુક્રમે
પત્તેય-દરેકને
અગ્ગમહિસીઓ-પટરાણીઓ.
અસુર-અસુરકુમાર.
નાગાઇ-નાગકુમારાદિ
વંતર-વ્યંતર.
જોઇસ-જ્યોતિષી
કપ્પદુગ-બે દેવલોકના
ઇંદાણ-ઇંદ્રોને

શબ્દાર્થ—અસુર કુમારના ચમરેંદ્ર અને બલીંદ્ર એ દરેકને પાંચ પટરાણીઓ છે. નાગકુમારાદિ ૯ નિકાયના ૧૮ ઇંદ્રો એ દરેકને છ પટરાણીઓ છે. વ્યંતરના ૧૬ અને વાણુ-વ્યંતરના ૧૬ મળી ૩૨ ઇંદ્રો એ દરેકને ૪ પટરાણીઓ છે. જ્યોતિષીના ચંદ્ર અને સૂર્ય એ બે ઈંદ્રોને ચાર ચાર પટરાણીઓ છે. બે દેવલોકના ઇંદ્ર સૌધર્મેંદ્ર અને ઈશાનેંદ્રને અનુક્રમે આઠ આઠ પટરાણીઓ છે. કુલ ૨૭૦

વિવેચન—બે દેવલોકની ઉપરના દેવલોકે દેવીઓનું ઉપજવું નથી, માટે ત્યાં પરિગૃહીતા દેવીઓ નથી. અસંખ્યાતા દ્વીપ સમુદ્રમાં અસંખ્યાતા ચંદ્ર સૂર્યો છે, તે દરેકને ચાર ચાર પટરાણીઓ હોવાથી અસંખ્યાતી પટરાણીઓ થાય છે. પણ અહીં ચંદ્ર સૂર્યને જાતિની અપેક્ષાએ ચાર ચાર પટરાણીઓ કહી છે.

ભવનપત્યાદિક ઇંદ્રોની અગ્રમહિષીઓની સંખ્યા.

ચાર નિકાયના	ઇંદ્રોની પટરાણીઓ કુલ.
અસુર કુમારના	૨ × ૫ = ૧૦
નાગ કુમારના	૧૮ × ૬ = ૧૦૮
વ્યંતરના	૧૬ × ૪ = ૬૪
વાણુ વ્યંતરના	૧૬ × ૪ = ૬૪
જ્યોતિષીના	૨ × ૪ = ૮
સૌધર્મ	૧ × ૮ = ૮
ઇશાન	૧ × ૮ = ૮
	૨૭૦

વૈમાનિક દેવલોકના ૬૨ પ્રતરો

દુસુ તેરસ દુસુ બારસ,
છ પણ ચઉ ચઉ દુગે દુગે ચ ચઉ
ગેવિજ્જ ણુત્તરે દસ, બિસટ્ઠિ પયરા ઉવરિ લોએ ૧૪

દુસુ-બે દેવલોકના	ચઉ-= ૧૨
તેરસ-તેર	ગેવિજ્જ-ગ્રવેયક
બારસ-બાર	અણુત્ત -અનુત્તરમા મળીને
છ પણુ-છ, પાચ	દસ-દશ
ચઉ ચઉ-ચાર ચાર	બિસટ્ઠિ પયરા-૬૨ પ્રતર
દુગે દુગે-બબ્બે દેવલોકના	ઉવરિ લોએ-ઉર્દ્ધલોકમા

શબ્દાર્થ—બે દેવલોકને વિષે તેર, બે દેવલોકને વિષે બાર, છ, પાચ, ચાર, ચાર, બે દેવલોકે ચાર અને બે દેવલોકે ચાર, ગ્રૈવેયકના ૯ અને અનુત્તરનો એક મળી દશ એમ ૬૨ પ્રતર ઉર્દ્ધલોકમા છે

વિવેચન-પ્રતર એટલે ઉપરા ઉપરી વલયાકારે માલ સૌધર્મ અને ઇશાન દેવલોકના મળીને ૧૩ પ્રતર, સનત્કુમાર અને માહેદ્ર એ બે દેવલોકના મળીને ૧૨ પ્રતર, બ્રહ્મ દેવલોકના ૬ પ્રતર, લાતકના પાચ પ્રતર, મહાશુક્રના ચાર પ્રતર, સહસ્રારના ૪ પ્રતર, આનત પ્રાણુત એ બે દેવલોકના મળીને ૪ પ્રતર, આરણ અને અચ્યુત એ બે દેવલોકના મળીને ૪ પ્રતર, નવ ગ્રૈવેયકના ૯ અને અનુત્તર વિમાનનો ૧ મળીને દશ એમ ૬૨ પ્રતર ઉર્દ્ધલોકમા છે

વિવેચન—જેમકે સૌધર્મ દેવલોકે ઉત્કૃષ્ટ આયુષ્ય ૨ સાગરોપમ છે અને સનત્કુમાર દેવલોકે ઉત્કૃષ્ટ આયુષ્ય ૭ સાગરોપમ છે તેમાંથી હેઠલી સ્થિતિ સૌધર્મ દેવલોકની બે સાગરોપમ સ્થિતિ બાદ કરીએ એટલે પાંચ સાગરોપમ રહે તેને સનત્કુમારના બાર પ્રતરે ભાગીએ એટલે બારીયા પાંચ ભાગ $\frac{5}{12}$ આવે તે ભાગને જેટલામા પ્રતરનું આયુષ્ય કાઢવું હોય તેટલાએ ગુણવા પછી હેઠલી સ્થિતિ બે સાગરોપમ ઉમેરવી એટલે ઇચ્છિત પ્રતરની સ્થિતિ આવે. એવી રીતે ઉપરના સર્વ પ્રતરે ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ કાઢવાનો ઉપાય કહ્યો

સનત્કુમાર અને માહેંદ્ર દેવલોકના બારે પ્રતરનું ઉત્કૃષ્ટ આયુષ્ય.

૭–૨=૫ સાગરોપમ વિશ્લેષ.

પ્રતર	૧	૨	૩	૪	૫	૬	૭	૮	૯	૧૦	૧૧	૧૨
સા૦	૨	૨	૩	૩	૪	૪	૪	૫	૫	૬	૬	૭
ભાગ.	૫	૧૦	૩	૮	૧	૬	૧૧	૪	૯	૨	૭	૦
બારીયા	૧૨	૧૨	૧૨	૧૨	૧૨	૧૨	૧૨	૧૨	૧૨	૧૨	૧૨	૧૨

સનત્કુમારના બારે પ્રતર કરતાં માહેંદ્ર દેવલોકના બારે પ્રતરે ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ અધિક જાણવી. સનત્કુમારની જઘન્ય સ્થિતિ ૨ સાગરોપમ અને માહેંદ્રની તેથી અધિક સ્થિતિ બારે પ્રતરે કહેવી.

બ્રહ્મ દેવલોકના ૬ પ્રતરનું ઉત્કૃષ્ટાયુ
૧૦-૭=૩ સાગરો૦ વિશ્લેષ.

પ્રતર	૧	૨	૩	૪	૫	૬
સાગરો૦	૭	૮	૮	૯	૯	૧૦
ભાગ	૩	૦	૩	૦	૩	૦
છઠ્ઠીયા	૬	૬	૬	૬	૬	૬

જઘન્યાયુ ૭ સાગરોપમ છએ પ્રતરનુ

લાંતક દેવલોકના પાંચ પ્રતરનુ ઉત્કૃષ્ટાયુ
૧૪-૧૦=૪ સાગ૦ વિશ્લેષ

પ્રતર	૧	૨	૩	૪	૫
સાગરો૦	૧૦	૧૧	૧૨	૧૩	૧૪
ભાગ	૪	૩	૨	૧	૦
પાંચીયા	૫	૫	૫	૫	૫

જઘન્યાયુ ૧૦ સાગરોપમ પાંચે પ્રતરનુ

મહાશુક્રના ચારે પ્રતરનુ ઉત્કૃષ્ટાયુ
૧૭-૧૪=૩ સાગ૦ વિશ્લેષ

પ્રતર	૧	૨	૩	૪
સાગરો૦	૧૪	૧૫	૧૬	૧૭
ભાગ	૩	૨	૧	૦
ચારીયા	૪	૪	૪	૪

જઘન્યાયુ ૧૪ સાગ૦ ચારે પ્રતરનુ

સહસ્રારના ચારે પ્રતરનુ ઉત્કૃષ્ટાયુ
૧૮-૧૭=૧ સાગ૦ વિશ્લેષ

પ્રતર	૧	૨	૩	૪
સાગરો૦	૧૭	૧૭	૧૭	૧૮
ભાગ	૧	૨	૩	૦
ચારીયા	૪	૪	૪	૪

જઘન્યાયુ ૧૭ સાગરોપમ ચારે પ્રતરનુ

આનત પ્રાણતના ચાર પ્રતરનું ઉત્કૃષ્ટાયુ.

૨૦-૧૮=૨ સા૦ વિશ્લેષ.

પ્રતર	૧	૨	૩	૪
સાગરો૦	૧૮	૧૯	૧૯	૨૦
ભાગ	૨	૦	૨	૦
ચારીયા	૪	૪	૪	૪

જઘન્યાયુ ચારે પ્રતરનું ૧૮ સાગરો૦

આરણ અચ્યુતના ૪ પ્રતરનું ઉત્કૃષ્ટાયુ.

૨૨-૨૦=૨ સાગ૦ વિશ્લેષ

પ્રતર	૧	૨	૩	૪
સાગરો૦	૨૦	૨૧	૨૧	૨૨
ભાગ.	૨	૦	૨	૦
ચારીયા	૪	૪	૪	૪

જઘન્યાયુ ચારે પ્રતરનું ૨૦ સાગરો૦

૯ ગ્રૈવેયકના ૯ પ્રતરનું ઉત્કૃષ્ટાયુ.

પ્રતર	૧	૨	૩	૪	૫	૬	૭	૮	૯
સાગરો૦ ઉત્કૃષ્ટાયુ	૨૩	૨૪	૨૫	૨૬	૨૭	૨૮	૨૯	૩૦	૩૧
સાગરો૦ જઘન્યાયુ	૨૨	૨૩	૨૪	૨૫	૨૬	૨૭	૨૮	૨૯	૩૦

અનુત્તર વિમાને ૧ પ્રતર.

પ્રતર	૧
ઉત્કૃષ્ટાયુ સાગરો૦	૩૩
જઘન્યાયુ સાગરો૦	૩૧

વૈમાનિકના કયા પ્રતરે અવતંસક વિમાનમાં ઇંદ્ર રહે છે

કપ્પસ્સ અંતપયરે, નિય કપ્પ-વડિંસયા વિમાણાઓ.
ઇંદ નિવાસા તેસિં, ચઉદિસિં લોગપાલાણં. ૨૭

કપ્પસ્સ-દેવલોકના	ઇંદ-ઇંદ્રનો
અંતપયરે-છેલ્લા પ્રતરે	નિવાસા-નિવાસ
નિયકપ્પ-પોતાના દેવલોકના નામે	તેસિં-તેમાં તેની
વડિંસયા-અવતંસક	ચઉદિસિં-ચાર દિશાએ
વિમાણાઓ-વિમાનો	લોગપાલાણં-લોકપાલોનો

શબ્દાર્થ—દેવલોકના છેલ્લા પ્રતરે પોતાના દેવલોકના નામે અવતંસક વિમાનો છે તેમાં ઇંદ્રનો વાસ છે અને તેની ચાર દિશાએ લોકપાલોનો વાસ છે.

વિવેચન—સાૈધર્મ અને ઇશાન દેવલોકના ૧૩મા પ્રતરે સાૈધર્માવતંસક અને ઇશાનાવતંસક વિમાન છે, સનતકુમાર અને માહેન્દ્રના ૧૨મા પ્રતરે સનતકુમારાવતંસક અને માહેન્દ્રાવતંસક એવી રીતે દરેક દેવલોકના છેલ્લા પ્રતરે પોતાના દેવલોકના નામથી આદિ અવતંસક છે. તો પણ એટલું વિશેષ સમજવું કે આનત પ્રાણત દેવલોકે એક ઇંદ્ર છે તેના ચોથા પ્રતરે પ્રાણતાવતંસક વિમાન છે અને આરણ અચ્યુત દેવલોકે એક ઇંદ્ર છે તેના છેલ્લા પ્રતરે અચ્યુતાવતંસક વિમાન છે અને તેમાં ઇંદ્રનો નિવાસ છે.

ચાર લોકપાલનું આયુષ્ય.

સોમ જમાણં સતિભાગ, પલિય વરૂણસ્સ દુન્નિ દેસૂણા
વેસમણે દો પલિયા, એસ ઠિઇ લોગપાલાણં. ૧૮.

સોમ જમાણં—સોમ અને યમનું
સતિભાગ—ત્રીજા ભાગ સહિત.
પલિય—પલ્યોપમ.
વરૂણસ્સ—વરૂણનું
દુન્નિ દેસૂણા—કાંઇક ઓછા બે (પલ્યોપમ).
વેસમણે—વૈશ્રમણને વિષે.
દો પલિયા—બે પલ્યોપમ.
એસ ઠિઇ—આ સ્થિતિ
લોગપાલાણં—લોકપાલોની

શબ્દાર્થ—સોમ અને યમનું આયુષ્ય ૧ પલ્યોપમ અને તેના ત્રીજા ભાગ સહિત છે વરૂણનું આયુષ્ય કાંઇક ઓછા બે પલ્યોપમ છે વૈશ્રમણનું આયુષ્ય બે પલ્યોપમ છે આ સ્થિતિ (આયુષ્ય) લોકપાલોની છે

વિવેચન—સોમ પૂર્વ દિશાનો, યમ દક્ષિણ દિશાનો, વરૂણ પશ્ચિમ દિશાનો અને વૈશ્રમણ (કુબેર) ઉત્તર દિશાનો લોકપાલ (કોટવાળ) છે.

પ્રશ્નો

૧. સૌધર્મ અને ઇશાન દેવલોકની પરિગૃહીતા અને અપરિગૃહીતા દેવીઓનુ જઘન્ય અને ઉત્કૃષ્ટ આયુષ્ય કહો
૨ નાગકુમાર, જ્યોતિષી અને ઇશાન ઇંદ્રોની પટરાણીઓ કહો
૩. પ્રતરની વ્યાખ્યા કહો તથા બાર, પાચ, ચાર અને એક પ્રતર કયા દેવલોકના છે તે કહો.
૪. ૮–૧૨–૨૦–૨૮–૩૬–૪૨–૫૦ ને ૫૬મા પ્રતરનુ જઘન્ય અને ઉત્કૃષ્ટ આયુષ્ય તથા તે કયા દેવલોકનો કેટલામો પ્રતર છે તે કહો
૫ ૬૨ પ્રતરોમાથી કયા કયા પ્રતરોમા ઇદ્રા રહે છે, તે કહો. તથા ચાર લોકપાલોનુ આયુષ્ય કહો

૧૦ ભવનપતિ (ભવનપતિની ૧૦ નિકાય)

અસુરા નાગ સુવન્ના, વિજ્જુ અગ્ગી ય દીવ ઉદહી અ
દિસિ પવણ થણિય દસવિહ, ભવણવઇ તેસુ દુદુ ઇંદા.૧૯

દસવિહ-દશ પ્રકાર	તેસુ-તેઓને વિષે

શબ્દાર્થ—અસુરકુમાર, નાગકુમાર, સુવર્ણકુમાર, વિદ્યુતકુમાર, અગ્નિકુમાર, દ્વીપકુમાર, ઉદધિકુમાર, દિશિકુમાર, પવનકુમાર, અને સ્તનિતકુમાર, એ દશ પ્રકારે ભવનપતિ દેવો છે તેઓને વિષે બબ્બે ઇંદ્રો છે

વિવેચન—ભવનપતિ દેવોની દશ જાતો છે અને તેઓ કુમારની માફક ક્રીડા કરનારા હોવાથી કુમાર કહેવાય છે

ભવનપતિની ૧૦ નિકાયના ૨૦ ઇંદ્રો

ચમરે બલી અ ધરણે, ભૂયાણંદે ય વેણુદેવે ય
તત્તો ય વેણુદાલી, હરિકંતે હરિસ્સહે ચેવ ૨૦
અગ્ગિસિહ અગ્ગિમાણવ, પુન્ન વિસિટ્ઠે તહેવ જલકંતે
જલપહ તહ અમિઅગઇ, મિયવાહણ દાહિણુત્તરઓ ૨૧
વેલંબે ય પભંજણ, ઘોસ મહાઘોસ એસિ-મન્નયરો
જંબુદ્દીવં છત્તં, મેરું દંડં પહુ કાઉં ૨૨

તત્તો-તે પછી	અન્નયરો-કોઇ પણ એક
ચેવ-નિશ્ચે	જંબુદ્દીવં-જંબૂદ્વીપને
તહ-તેમજ	છત્તં-છત્ર
દાહિણ-દક્ષિણ દિશામાં	મેરું-મેરૂ પર્વતને
ઉત્તરઓ-ઉત્તર દિશામાં	પહુ-શક્તિમાન સમર્થ
એસિ-એઓમાંનો.	કાઉં-કરવાને

શબ્દાર્થ—દક્ષિણ અને ઉત્તર દિશામાં અનુક્રમે ચમરેન્દ્ર અને બલીંદ્ર, ધરણેંદ્ર અને ભૂતાનેંદ્ર, તે પછી વેણુદેવેંદ્ર અને વેણુદાલીંદ્ર, હરિકાંતેંદ્ર અને હરિસહેંદ્ર, નિશ્ચે છે. અગ્નિશિખેન્દ્ર અને અગ્નિમાણવેંદ્ર, પુર્ણેન્દ્ર અને વિશિષ્ઠેન્દ્ર, તેમજ જલકાંતેન્દ્ર, અને જલપ્રભેંદ્ર તેમજ અમિતગતીંદ્ર અને અમિતવાહનેન્દ્ર વેલબેંદ્ર, અને પ્રભંજનેન્દ્ર, ઘોષેંદ્ર અને મહાઘોષેંદ્ર છે એઓમાંનો કોઈ પણ એક જંબૂદ્વીપને છત્ર અને મેરૂ પર્વતને દંડ માફક કરવાને શક્તિમાન છે.

વિવેચન—જે શકિત ફેરવી ન હોય તે શકિત વિષયી કહેવાય તેમજ આ ઇદ્રોએ કોઈપણ વખત આવી શકિત ફેરવી નથી ફેરવતા નથી અને ફેરવશે નહિ, માટે શકિતવિષયી કહેવાય ચમરની ચમરચંચા રાજધાનીથી જંબૂદ્વીપ સુધી અસુરદેવો અને દેવીઓનાં વૈક્રિયરૂપો વડે પૂરવાને જે ચમરેંદ્ર શકિતમાન્ છે તેથી બલીંદ્ર અધિક શકિતમાન્ છે નાગકુમાર એક ફેણવડે જંબૂદ્વીપને આચ્છાદન કરે, સુવર્ણકુમાર પાંખ વડે ઢાકે, વિદ્યુત્કુમાર વિજળી વડે પ્રકાશ કરે, અગ્નિકુમાર અગ્નિની જ્વાલા વડે બાળે, દ્વીપકુમાર એક હાથ વડે સ્થાપે, ઉદધિકુમાર એક ઉર્મીના જલ વડે ભરે, દિશિકુમાર પગની પાની વડે કંપાવે, વાયુકુમાર એક વાયુના શબ્દ વડે બહેરી કરે અને સ્તનિતકુમાર મેઘ વડે જંબૂદ્વીપને આચ્છાદન કરે એટલી તે ઈંદ્રોની શકિત છે.

[illegible] ડીની [illegible]
[illegible] [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] ડી, [illegible] [illegible]

[illegible]

શબ્દાર્થ—દક્ષિણ શ્રેણિમાંથી પણ નિશ્ચે ચાર ચાર લાખ ભવનો ઓછા કરીએ, તો તેટલાં ભવનો નિશ્ચે ઉત્તર દિશાનાં થાય. સઘળાં (બંને શ્રેણિનાં મળીને) પણ સાત ક્રોડ અને બહોંતેર લાખ ભવનો થાય છે.

ભવનપતિના નામ.	દક્ષિણના ઇંદ્રો	ભવનો	ઉત્તરના ઇંદ્રો	ભવનો
અસુરકુમાર	ચમરેંદ્ર	૩૪ લાખ	બલીંદ્ર	૩૦ લાખ
નાગકુમાર	ધરણેંદ્ર	૪૪ લાખ	ભૂતાનેન્દ્ર	૪૦ લાખ
સુવર્ણકુમાર	વેણુદેવેંદ્ર	૩૮ લાખ	વેણુદાલીંદ્ર	૩૪ લાખ
વિદ્યુત્ કુમાર	હરિકાંતેંદ્ર	૪૦ લાખ	હરિસહેંદ્ર	૩૬ લાખ
અગ્નિકુમાર	અગ્નિશિખેંદ્ર	૪૦ લાખ	અગ્નિમાણવેંદ્ર	૩૬ લાખ
દ્વીપકુમાર	પૂર્ણેંદ્ર	૪૦ લાખ	વિશિષ્ટેંદ્ર	૩૬ લાખ
ઉદધિકુમાર	જલકાંતેંદ્ર	૪૦ લાખ	જલપ્રભેંદ્ર	૩૬ લાખ
દિશિકુમાર	અમિતગતીંદ્ર	૪૦ લાખ	અમિતવાહનેંદ્ર	૩૬ લાખ
વાયુકુમાર	વેલંબેંદ્ર	૫૦ લાખ	પ્રભંજનેંદ્ર	૪૬ લાખ
સ્તનિતકુમાર	ઘોષેંદ્ર	૪૦ લાખ	મહાઘોષેંદ્ર	૩૬ લાખ
		૪ ક્રોડ ૬ લાખ		૩ ક્રોડ અને ૬૬ લાખ

ભવનપતિના ભવનો કયા આવ્યા અને તે ભવનોનુ પ્રમાણ

રયણાએ હિટ્ઠુવરિ, જોયણ સહસ્સ વિમુત્તુ તે ભવણા
જંબુદ્દીવ સમા તહ, સંખ-મસંખિજ્જ વિત્થારા ૨૫

રયણાએ-રત્નપ્રભાની	જંબુદ્દીવ સમા-જંબુદ્વીપ સમાન
હિટ્ઠુવરિ-હેઠે અને ઉપર	સંખ-સંખ્યાતા યોજન
જોયણ-યોજન	અસંખિજ્જ-અસંખ્યાતા યોજન
સહસ્સ-હજાર	વિત્થારા-વિસ્તારવાળા
વિમુત્ત-મૂકીને	
તે ભવણા-તે ભવનો	

શબ્દાર્થ-રત્નપ્રભા પૃથ્વીની હેઠે અને ઉપર એક હજાર જોજન મૂકીને તે ભવનો છે નાનામા નાના જંબુદ્વીપ સમાન તેમજ મધ્યમ સંખ્યાતા કોડી યોજનના અને ઉ૦ અસંખ્યાતા કોડાકોડી યોજનના વિસ્તારવાળા છે

વિવેચન—રત્નપ્રભા પૃથ્વીનો પિંડ ૧ લાખ ને ૮૦ હજાર યોજન છે, તેમાથી ઉપર અને નીચે ૧ હજાર યોજન મૂકીને બાકીના ૧ લાખને ૭૮ હજાર યોજનમા ભવન પતિના ભવનો છે કેટલાક આચાર્યો કહે છે કે ૯૦ હજાર યોજન નીચે ભવનો છે અને ઉપર નીચે એક હજાર યોજન મૂકીને સર્વ ઠેકાણે આવાસ છે એમ શ્રી લોકપ્રકાશમા કહ્યુ છે ભવનપતિ કેટલીક વાર ભવન અને આવાસમા રહે છે આવાસો પોતાના દેહપ્રમાણ ઉચા અને સમચોરસ હોય છે અને ભવનો સમચોરસ હોતા નથી પણ લંબાઈ અને ઉચાઈમા વધુ પ્રમાણવાળા હોય છે અસુરકુમારો પણ

કરીને આવાસોમાં વસે છે અને કોઇક વખત ભવનોમાં વસે છે. નાગકુમારાદિ ઘણું કરીને ભવનોમા અને કોઇક વખત આવાસોમા વસે છે.

૧૦ ભવનપતિનાં ચિન્હો.

ચુડામણિ ફણિ ગરુડે, વજ્જે તહ કલસ સીહ અસ્સે ય
ગય મયર વદ્ધમાણે, અસુરાઇણં મુણસુ ચિંધે. ૨૬.

ચુડામણિ–ચુડામણિ મુકુટ.	**મયર**–મગર.
ફણિ–સર્પની ફેણ.	**વદ્ધમાણે**–સરાવ સંપુટ.
ગરુડે-ગરૂડ	**અસુરાઇણ**–અસુર કુમારાદિકનાં.
વજ્જે–વજા.	
અસ્સે–અશ્વ, ઘોડો.	**મુણસુ**–માન, જાણ.
ગય–હાથી	**ચિંધે**–ચિન્હોને

શબ્દાર્થ—અસુર કુમારાદિનાં ચિન્હો અનુક્રમે ચુડામણિ, સર્પની ફેણ, ગરૂડ, વજા, તેમજ કલશ, સીહ, ઘોડો, હાથી, મગર અને સરાવ સપુટ તુ જાણ.

વિવેચન–અસુર કુમારને મુકુટને વિષે ચુડામણિ (મુકુટ)નું ચિન્હ હોય છે અને બાકીના ૯ નિકાયના દેવોને આભરણમા ચિન્હો હોય છે નાગકુમારને સર્પની ફેણનું ચિન્હ, સુવર્ણકુમારને ગરૂડનું ચિન્હ, વિદ્યુત્કુમારને વજાનું ચિન્હ, અગ્નિકુમારને કલશનું ચિન્હ, દ્વીપકુમારને સિંહનું ચિન્હ, ઉદધિકુમારને ઘોડાનું ચિન્હ દિશિકુમારને હાથીનું ચિન્હ, પવન (વાયુ) કુમારને મગરનું ચિન્હ, અને સ્તનિત કુમારને વર્દ્ધમાન (સરાવસંપુટ) નું ચિન્હ હોય છે તે ચિન્હથી આ દેવતા અમુક નિકાયનો છે એમ ઓળખી શકાય છે.

૧૦ ભવનપતિના શરીરનો વર્ણ

અસુરા કાલા નાગુ-દહિ, પંડુરા તહ સુવન્ન દિસિ થણિયા
કણગાભ વિજ્જુ સિહિ દીવ,અરુણા વાઊ પિયંગુ નિભા ૨૭

અસુરા-અસુરકુમાર	સિહિ-અગ્નિકુમાર
નાગ-નાગકુમાર	દીવ-દ્વીપકુમાર
ઉદહિ-ઉદધિકુમાર	અરુણા-રાતો, લાલ
પંડુરા-ગોરા, શ્વેત	વાઊ-વાયુકુમાર
કણગાભ-સોનાના જેવા	પિયંગુનિભા-રાયણ ની જેવી લીલી કાન્તિવાળા
વિજ્જુ-વિદ્યુત્કુમાર	

શબ્દાર્થ—અસુરકુમાર શરીરે કાળા રંગના છે નાગકુમાર અને ઉદધિ કુમાર ગોરા (અત્યંત શ્વેત) વર્ણે છે તેમજ સુવર્ણકુમાર, દિશિકુમાર અને સ્તનિતકુમાર સોનાના જેવા (પીળા) વર્ણે છે વિદ્યુત્કુમાર, અગ્નિકુમાર અને દ્વીપ કુમાર રાતા વર્ણે છે વાયુકુમાર રાયણના વૃક્ષ જેવી લીલી કાન્તિવાળા છે

અસુરકુમારાદિના વસ્ત્રનો રંગ

અસુરાણ વત્થ રત્તા, નાગો-દહિ વિજ્જુ દીવ સિહિ નીલા
દિસિ થણિય સુવન્નાણં, ધવલા વાઊણ સંઝરુઈ ૨૮

અસુરાણ-અસુરકુમારના	સુવન્નાણં-સુવર્ણકુમારના
વત્થ-વસ્ત્ર	ધવલા-ધોળા
રત્તા-રાતા, લાલ	વાઊણ-વાયુકુમારના
સિહિ-અગ્નિકુમાર	સંઝરુઈ-સંધ્યાના રંગ જેવાં
નીલા-નીલાં	

શબ્દાર્થ—અસુર કુમારનાં વસ્ત્ર રાતા વર્ણે છે. નાગ કુમાર, ઉદધિકુમાર, વિદ્યુત્કુમાર, દ્વીપકુમાર અને અગ્નિકુમારનાં વસ્ત્ર લીલા રંગના છે દિશિકુમાર, સ્તનિતકુમાર અને સુવર્ણકુમારનાં વસ્ત્ર ધોળા રંગનાં છે વાયુકુમારનાં વસ્ત્ર સંધ્યાના રંગ સરખાં છે (ઘણું કરીને આવાં વસ્ત્રોનું પહેરવું તેઓને પ્રિય હોય છે.)

અસુરકુમારાદિકના સામાનિક અને આત્મરક્ષકો.

ચઉ-સટ્ઠિ સટ્ઠિ અસુરે, છચ્ચ સહસ્સાઇં ધરણમાઇણં
સામાણિયા ઇમેસિ, ચઉગ્ગુણા આયરક્ખા ય. ૨૯

ચઉસટ્ઠિ—ચોસઠ
સટ્ઠિ—સાએઠ
અસુરે—અસુરકુમારના બે ઇંદ્રોના.
છચ્ચસહસ્સાઇં—છ હજાર.
ધરણમાઇણં-ધરણેંદ્રઆદિના.
સામાણિયા—સામાનિક દેવો [થી].
ઇમેસિ—એઓ (૨૦ ઇંદ્રો) ના.
ચઉગ્ગુણા—ચાર ગુણા.
આયરક્ખા—આત્મરક્ષક દેવો, અંગરક્ષક દેવો.

શબ્દાર્થ—અસુર કુમારના ચમરેંદ્રને ચોસઠ હજાર સામાનિક દેવો છે અને બલીંદ્રને સાઠ હજાર સામાનિક દેવો છે. ધરણેંદ્ર વિગેરે (અઢાર ઇંદ્રોને) દરેકને છ હજાર સામાનિક દેવો છે. એઓ (૨૦ ઇંદ્રો) ના સામાનિક દેવોથી ચાર ગુણા આત્મરક્ષક દેવો હોય છે.

વિવેચન—સામાનિક એટલે ઇંદ્રના સરખી રૂદ્ધિ અને કાન્તિવાળા અને આત્મરક્ષક એટલે ઇંદ્રોના શરીરની રક્ષા કરનાર દેવો.

ભવનપતિના	ચિહ્ન	શરીરના વર્ણ	વસ્ત્રના વર્ણ	સામાનિક		આત્મરક્ષક	
				દક્ષિણના	ઉત્તરના	દક્ષિણના	ઉત્તરના
અસુરકુમાર	ચૂડામણિ	કાળા	રાતો	૬૪૦૦૦	૬૦૦૦૦	૨૫૬૦૦૦	૨૪૦૦૦૦
નાગકુમાર	નાગફણિ	ગૌર (શ્વેત)	લીલો	૬૦૦૦	૫૦૦૦	૨૪૦૦૦	૨૦૦૦૦
સુવર્ણકુમાર	ગરુડ	સુવર્ણ જેવા પીળા	ધોળો	″	″	″	″
વિદ્યુત્કુમાર	વજ્ર	રાતો	લીલો		″	″	
અગ્નિકુમાર	કળશ	રાતો	લીલો			″	″
દ્વીપકુમાર	સિંહ	રાતો	લીલો		″		″
ઉદધિકુમાર	અશ્વ	ગૌર	લીલો	″	″	″	
દિક્કુમાર	હાથી	સુવર્ણ જેવા	ધોળો				″
વાયુકુમાર	મગર	રાયણી જેવો (લીલો)	સંધ્યા જેવો			″	″
સ્તનિતકુમાર	વર્ધમાન	સુવર્ણ જેવો	ધોળો				″
				૨૩૨૦૦૦		૯૨૮૦૦૦	

પ્રશ્નો

૧. સુવર્ણકુમાર, ઉદધિકુમાર અને વાયુકુમારના ઇંદ્રોનાં નામ, ભવનસંખ્યા, ભવનનુ પ્રમાણ, ચિન્હ, શરીર અને વસ્ત્રનો વર્ણ તથા સામાનિક અને આત્મરક્ષક દેવોની સંખ્યા કહો.

૨ ભવનપતિ દેવો ક્યા રહે છે તે કહો. તથા આવાસ કોને કહે.

વ્યંતરોનાં નગરો કેટલાં અને કયાં છે.

રયણાએ પઢમ જોયણ, સહસ્સે હિટ્ઠુવરિ સય સય વિહૂણે
વંતરિયાણં રમ્મા, ભોમા નયરા અસંખિજ્જા. ૩૦.

રયણાએ—રત્નપ્રભાના
પઢમ જોયણ સહસ્સે—પહેલા હજાર જોજનમાથી
હિટ્ઠુવરિ—હેઠે અને ઉપર
સય સય વિહૂણે—સો સો યોજન ઓછા કર્યે છતે
વંતરિયાણં—વ્યંતરોનાં
રમ્મા—રમણીક, મનોહર
ભોમા—પૃથ્વીકાય સંબંધી.
નયરા—નગરો.
અસંખિજ્જા—અસંખ્યાતાં.

શબ્દાર્થ—રત્નપ્રભાના ઉપરના હજાર જોજનમાંથી હેઠે અને ઉપર સો સો યોજન ઓછા કર્યે છતે આઠસો જોજનમાં વ્યતર દેવોનાં રમણીય પૃથ્વીકાયનાં નગરો અસંખ્યાતાં છે

વિવેચન—મનુષ્યક્ષેત્રથી બહાર અસંખ્યાતા દ્વીપ અને સમુદ્ર જઇએ ત્યાં પણ અસખ્યાતા વ્યંતર દેવોનાં નગરો છે.

ભવનપતિ અને વ્યંતરના ઇંદ્રોના ભવનોનો આકાર.

બાહિ વટ્ટા અંતો, ચઉરંસા અહો ય કણ્ણિઆયારા
ભવણવઇણં તહ વંતરાણ, ઇંદ ભવણાઓ નાયવ્વા.૩૧.

બાહિ-બહારથી	ભવણ વઈણ-ભવનપતિના.
વટ્ટા-વાટલા, ગોળ	તહ-તેમજ
અંતો-અંદરથી	વંતરાણ-વ્યંતરોના.
ચઉરંસા-ચોખુણા	ઈંદ-ઈંદ્રોના
અહો-નીચે	ભવણાઓ-ભવનો.
કણ્ણિઆયારા-કર્ણિકાના આકારે.	નાયવ્વા-જાણવા.

શબ્દાર્થ—ભવનપતિ તથા વ્યંતરના ઈંદ્ર (દેવો) ના ભવનો બહારથી ગોળ, અંદરથી ચોખુણા અને નીચે કમળની કર્ણિકાના આકારે જાણવા

વ્યંતરોના કાળનું વ્યતીતપણું

તહિં દેવા વંતરિયા, વર તરુણી ગીય વાઇય રવેણ
નિચ્ચ સુહિયા પમુઇયા, ગયં પિ કાલં ન યાણંતિ ૩૨.

તહિં-તે ભવનોમાં	નિચ્ચ-નિરંતર
દેવા વંતરિયા-વ્યંતર દેવો.	સુહિયા-સુખી.
વર તરુણી-પ્રધાન દેવાંગનાઓના.	પમુઇયા-હર્ષિત થયેલા.
ગીય વાઇય-ગીત અને વાજીંત્રના.	ગયં પિ કાલં-ગયેલા કાળને પણ
રવેણ-નાદ વડે	ન યાણંતિ-જાણતા નથી

શબ્દાર્થ—તે ભવનોમાં વ્યંતર દેવો, પ્રધાન દેવાંગનાઓના ગીત અને વાજિંત્રના નાદ વડે નિરંતર સુખી અને હર્ષિત થયેલા, ગયેલા કાળને પણ જાણતા નથી.

વ્યંતરનાં ભવનોનું પ્રમાણ અને તેના ૮ ભેદો.

તે જંબુદ્દીવ ભારહ, વિદેહ સમ ગુરૂ જહન્ન મજ્ઝિમગા
વંતર પુણ અટ્ઠવિહા, પિસાય ભૂયા તહા જક્ખા. ૩૩.
રક્ખસ કિંનર કિંપુરિસા, મહોરગા અટ્ઠમા ય ગંધવ્વા
દાહિણુત્તર ભેયા, સોલસ તેસિં ઇમે ઇંદા. ૩૪.

તે–તે ભવનો	પુણ–વળી.
જંબુદ્દીવ–જંબૂદ્વીપ.	અટ્ઠવિહા–આઠ પ્રકારે.
ભારહ–ભરતક્ષેત્ર.	અટ્ઠમા–આઠમા.
વિદેહ–મહાવિદેહ.	દાહિણુત્તર–દક્ષિણ અને ઉત્તરના
સમ–સરખાં, જેવડાં	ભેયા–ભેદે કરીને.
ગુરુ–મોટાં	સોલસ–સોળ
જહન્ન–જઘન્ય, નાનાં.	તેસિં–તેઓના.
મજ્ઝિમગા–મધ્યમ	ઇમે ઇંદા–આ ઇંદ્રો.
વંતર–વ્યંતર.	

શબ્દાર્થ—તે ભવનો મોટાં જંબૂદ્વીપ જેવડાં, નાનાં ભરતક્ષેત્ર જેવડાં અને મધ્યમ મહાવિદેહ ક્ષેત્ર જેવડાં છે. વ્યંતરો વળી આઠ પ્રકારે છે ૧ પિશાચ, ૨. ભૂત, તેમજ ૩. યક્ષ, ૪ રાક્ષસ, ૫. કિંનર, ૬ કિંપુરૂષ, ૭. મહોરગ અને આઠમા ગંધર્વ. દક્ષિણ અને ઉત્તરના ભેદે કરીને તેઓના આ સોળ ઇંદ્રો છે.

વિવેચન—વ્યંતરનાં ભવનો મોટામાં મોટાં જંબૂદ્વીપ જેવડાં એટલે ૧ લાખ યોજન વિસ્તારવાળાં, નાનામાં નાનાં ભરતક્ષેત્ર જેવડાં એટલે ૫૨૬ યોજન અને ૬ કલાના પ્રમાણવાળાં તથા મધ્યમ મહાવિદેહ ક્ષેત્ર જેવડાં એટલે ૩૩૬૮૪ યોજન અને ૪ કલાના પ્રમાણવાળાં હોય છે.

વ્યંતરના ૧૬ ઇંદ્રોના નામો

કાલે ય મહાકાલે, સુરુવ પડિરુવ પુન્નભદ્દે ય
તહ ચેવ માણિભદ્દે ભીમે ય તહા મહાભીમે ૩૫

કિંનર કિંપુરિસે સપ્પુરિસા, મહાપુરિસ તહય અઇકાયે
મહાકાય ગીયરઇ, ગીયજસે દુન્નિ દુન્નિ કમા ૩૬

સુરૂવ–સુરૂપેંદ્ર	અઇકાયે–અતિકાય
પડિરૂવ–પ્રતિરૂપેંદ્ર	ગીયરઇ–ગીતરતિ
પુન્નભદ્દે–પૂર્ણભદ્ર	ગીયજસે–ગીતયશ
તહ ચેવ–તેમજ નિશ્ચે	દુન્નિ દુન્નિ–બબ્બે
માણિભદ્દે–માણિભદ્ર	કમા–અનુક્રમે
સપ્પુરિસા–સત્પુરૂષ	

શબ્દાર્થ—પિશાચના કાલેંદ્ર અને મહાકાલેંદ્ર, ભૂતના સુરૂપેંદ્ર અને પ્રતિરૂપેંદ્ર તેમજ નિશ્ચે યક્ષના પૂર્ણભદ્ર અને માણિભદ્ર, તથા રાક્ષસના ભીમ અને મહાભીમ, કિંનરના કિંનર અને કિંપુરૂષ, કિંપુરૂષના સત્પુરૂષ અને મહાપુરૂષ, તથા મહોરગના અતિકાય અને મહાકાય, અને ગંધર્વના ગીતરતિ અને ગીતયશ એમ બબ્બે ઇંદ્રો અનુક્રમે (દરેક વ્યંતર નિકાયના દક્ષિણ અને ઉત્તર દિશાના) છે

ધ્વજાને વિષે વ્યંતર દેવોના ચિન્હો

ચિંધ કલંબ સુલસે, વડ ખટ્ટંગે અસોગ ચંપયએ,
નાગે તુંબરૂ અ ઝયે, ખટ્ટંગ વિવજ્જિયા રૂક્ખા ૩૭

ચિંધં-ચિન્હ	નાગે-નાગવૃક્ષ.
કલંબ-કદંબ	ઝએ-ધ્વજામાં
ખટ્ટંગે-ખટ્વાંગ	વિવજ્જિઆ-વર્જિત.
ચંપયએ-ચંપક	રુક્ખા-વૃક્ષો

શબ્દાર્થ—પિશાચાદિકની ધ્વજાને વિષે અનુક્રમે કદંબવૃક્ષ, સુલસવૃક્ષ, વડવૃક્ષ, ખટ્વાંગ (તાપસના ઉપકરણનું ચિન્હ), અશોકવૃક્ષ, ચંપકવૃક્ષ, નાગવૃક્ષ અને તુંબરુવૃક્ષનું ચિન્હ છે, ખટ્વાંગને વર્જીને બાકીનાં વૃક્ષ છે.

વિવેચન—પિશાચને કદંબવૃક્ષનું ચિન્હ, ભૂતને સુલસવૃક્ષનું ચિન્હ, યક્ષને વડવૃક્ષનું ચિન્હ, રાક્ષસને ખટ્વાંગ (ખપ્પર) નું ચિન્હ, કિંનરને અશોક વૃક્ષનું ચિન્હ, કિંપુરૂષને ચંપકવૃક્ષનું ચિન્હ, મહોરગને નાગવૃક્ષનું ચિન્હ, અને ગંધર્વને તુંબરૂવૃક્ષનું ચિન્હ હોય છે આ ચિન્હ વ્યંતર દેવોની ધ્વજાને વિષે જાણવાં

વ્યંતર દેવોના શરીરનો વર્ણ.

જક્ખ પિસાય મહોરગ, ગંધવ્વા સામ કિંનરા નીલા
રક્ખસ કિંપુરિસા વિય, ધવલા ભૂયા પુણો કાલા. ૩૮.

જક્ખ-યક્ષ.	વિ-પણ.
સામ-કાંઇક કાળા	ધવલા-ધોળા
નીલા-લીલા	પુણો-વળી

શબ્દાર્થ—યક્ષ, પિશાચ, મહોરગ અને ગંધર્વના શરીરનો વર્ણ કાંઇક કાળો છે. કિંનરો લીલા વર્ણે છે. રાક્ષસ અને કિંપુરૂષ ધોળા વર્ણે છે. ભૂત વળી અત્યંત કાળા છે.

વાણવ્યંતરના ૮ ભેદ અને તેમનું સ્થાન

અણપન્ની પણપન્ની, ઇસિવાઇ ભૂયવાઇએ ચેવ
કંદીય મહાકંદી, કોહંડે ચેવ પયગે ય ૩૯
ઇય પઢમ જોયણ સએ, રયણાએ અટ્ઠ વંતરા અવરે,
તેસુ ઇહ સોલસિંદા, રુયગ અહો દાહિણુત્તરઓ ૪૦

ઇસિવાઇ–ઋષિવાદી	અટ્ઠ–આઠ [વાણવ્યંતર]
ભૂયવાઇએ–ભૂતવાદી	વંતરા અવરે–બીજા વ્યંતર
કંદીય–ક્રંદિત	તેસુ–તેઓને વિષે
મહાકંદી–મહાક્રંદિત	ઇહ–અહીંયા
પયગે–પતંગ	સોલસ–સોળ
ઇય–આ પ્રમાણે	ઇંદા–ઇંદ્રો
પઢમ–પ્રથમના, ઉપરના	રુયગ–સમભૂતલાની, રૂચકથી
જોયણસએ–સો જોજનમાથી	અહો–નીચે
રયણાએ–રત્નપ્રભાના	દાહિણ–દક્ષિણ
	ઉત્તરઓ–ઉત્તર દિશાએ

શબ્દાર્થ—અણપન્ની, પણપન્ની, ઋષિવાદી, નિશ્ચે ભૂતવાદી, ક્રંદિત, મહાક્રંદિત, કોહંડ (કુષ્માણ્ડ) અને નિશ્ચે પતંગ અહીંયા રત્નપ્રભાના ઉપરના સો જોજનમાથી ઉપર નીચે દશ દશ જોજન મૂકીને બાકીના ૮૦ જોજનમાં આઠ વાણવ્યંતર દેવો છે તેઓને વિષે રૂચકથી દશ જોજન નીચે દક્ષિણ અને ઉત્તર દિશાએ સોળ ઇંદ્રો આ પ્રમાણે છે

વાણવ્યંતરના ૧૬ ઇંદ્રોના નામ

સંનિહિએ સામાણે, ધાઇ વિહાએ ઇસીય ઇસીવાલે
ઇસર મહેસરે વિય, હવઇ સુવચ્છે વિસાલે ય ૪૧

હાસે હાસરઇ વિય, સેએ ય ભવે તહા મહાસેએ
પયંગે પયંગવઇ વિય, સોલસ ઈંદાણ નામાઈં. ૪૨.

સંનિહિએ–સંનિહિત	હાસે–હાસ્ય
સામાણે–સામાન	હાસરઈ–હાસ્યરતિ
ધાઇ–ધાતા	વિ–પણ.
વિહાએ–વિધાતા.	સેએ–શ્વેત.
ઇસી–ઋષીંદ્ર.	ભવે–હોય
ઈસીવાલે–ઋષિપાલ.	મહાસેએ–મહાશ્વેત
ઇસર–ઇશ્વર.	પયંગે–પતગ.
મહેસર–મહેશ્વર.	પયગવઈ–પતંગપતિ
હવઇ–છે.	ઇંદાણ–ઈંદ્રોનાં
સુવચ્છે–સુવત્સ.	નામાઇં–નામો.
વિસાલે–વિશાલ.	

શબ્દાર્થ—સંનિહિત ઇદ્ર અને સામાન ઇંદ્ર, ધાતા ઇદ્ર અને વિધાતા ઇંદ્ર, ઋષીંદ્ર અને ઋષિપાલેંદ્ર, ઇશ્વર ઇંદ્ર અને મહેશ્વર ઇંદ્ર, સુવત્સ ઇંદ્ર અને વિશાલ ઈંદ્ર છે. હાસ્ય ઇદ્ર અને હાસ્યરતિ ઇદ્ર, શ્વેત ઇંદ્ર તથા મહાશ્વેત ઇંદ્ર, પતગ ઇંદ્ર અને પતંગપતિ ઇંદ્ર. એ (દક્ષિણ અને ઉત્તર દિશાના વાણ વ્યતરના) સોળ ઈંદ્રોનાં નામો છે.

વિવેચન—ભવનપતિના વીશ ઇદ્ર, વ્યતરના સોળ, વાણ વ્યંતરના સોળ, જો કે અસંખ્યાત દ્વીપ અને સમુદ્રમાં અસખ્યાત સૂર્ય અને ચદ્રો છે તોપણ જાતિની અપેક્ષાએ ચંદ્ર અને સૂર્ય એ બે જ જ્યોતિષીના ઈંદ્ર ગણીએ તથા વૈમાનિકમાં બાર દેવલોકના દશ ઇંદ્ર છે, કારણ કે નવમા અને દશમા દેવલોકનો પ્રાણુત ઇદ્ર તેમજ અગીયારમા અને બારમા દેવલોકનો અચ્યુત ઇંદ્ર છે કુલ મળીને ૬૪ ઈંદ્રો છે.

વ્યંતર અને જ્યોતષી ઇંદ્રોના સામાનિક અને આત્મરક્ષક દેવો

સામાણિયાણ ચઉરો, સહસ્સ સોલસય આયરક્ખાણ
પત્તેય સવ્વેસિ, વંતરવઇ સસિ રવીણ ચ ૪૩

સામાણિયાણ–સામાનિક
ચઉરો સહસ્સ–૪ હજાર
સોલસ–સોલ (હજાર)
આયરક્ખાણ–આત્મરક્ષકો
પત્તેય–દરેકને
સવ્વેસિ–સર્વ
વંતરવઇ–વ્યંતર અને વાણવ્યંતર ઈંદ્ર
સસિ રવીણ–ચંદ્ર અને સૂર્યમાના

શબ્દાર્થ—સર્વ વ્યંતર અને વાણવ્યંતરના ઈંદ્ર, ચંદ્ર અને સૂર્યમાના દરેક (ઇંદ્ર)ને સામાનિક દેવો ચાર હજાર અને આત્મરક્ષક દેવો સોળ હજાર છે

વ્યંતરના ઇંદ્ર, ચિન્હ, વર્ણ અને સામાનિકાદિનુ યંત્ર

વ્યંતરના	દક્ષિણેંદ્ર	ઉત્તરેંદ્ર	ચિન્હ	શરીરનો વર્ણ	સામાનિક	આત્મરક્ષક
પિશાચ	કાલ	મહાકાલ	કદંબવૃક્ષ	શ્યામ	૪હજાર	૧૬ હજાર
ભૂત	સુરૂપ	અતિરૂપ	સુલસવૃક્ષ	શ્યામ	,	
યક્ષ	પૂર્ણભદ્ર	માણિભદ્ર	વડવૃક્ષ	શ્યામ		
રાક્ષસ	ભીમ	મહાભીમ	ખટ્વાંગ	ધોળો		
કિંનર	કિંનર	કિંપુરૂષ	અશોકવૃક્ષ	લીલા		
કિંપુરૂષ	સત્પુરૂષ	મહાપુરૂષ	ચંપકવૃક્ષ	ધોળો		
મહોરગ	અતિકાય	મહાકાય	નાગવૃક્ષ	શ્યામ	,,	
ગંધર્વ	ગીતરતિ	ગીતયશ	તુંબરૂવૃક્ષ	શ્યામ		,

વાણ વ્યંતરના ઇંદ્રો, સામાનિક અને આત્મ-રક્ષકનું યંત્ર.

વાણવ્યંતરન	દક્ષિણેંદ્ર	ઉત્તરેંદ્ર	સામાનિક	આત્મરક્ષક
અણપન્ની	સનિહિત	સામાન	૪ હજાર	૧૬ હજાર
પણપન્ની	ધાતા	વિધાતા	,,	,,
ઇસિવાદી	રૂષિ	રૂષિપાલ	,,	,,
ભૂતવાદી	ઇશ્વર	મહેશ્વર	,,	,,
કંદિત	સુવત્સ	વિશાલ	,,	,,
મહાકંદિત	હાસ્ય	હાસ્યરતિ	,,	,,
કોહંડ	શ્વેત	મહાશ્વેત	,,	,,
પતંગ	પતંગ	પતંગપતિ	,,	,,

પ્રશ્નો

૧. ભવનપતિ અને વ્યંતરોના ભવનો કેટલા ? કયા આવ્યા, તેનો આકાર તથા પ્રમાણ કહો

૨. ભૂત, કિંનર અને મહોરગના ઇંદ્રોના નામ, ચિન્હ, શરીરનો વર્ણ, સામાનિક અને આત્મરક્ષક કહો.

૩ પણપન્ની, કંદિત અને કોહંડના ઇંદ્રોના નામો, સામાનિક અને આત્મરક્ષક કહો

દશ પ્રકારના દેવો

ઇદ સમ તાયતીસા, પરિસતિયા રક્ખ લોગપાલા ય
અણિય પઇન્ના અભિઓગા,
કિબ્બિસ દસ ભવણ વેમાણી. ૪૪

ઇદ-ઇંદ્ર	**પઇન્ન**-પ્રકીર્ણ પ્રજા
સમ-સામાનિક	**અભિયોગા**-ચાકર,નોકર
તાયતીસા-ત્રાયત્રિંશક	**કિબ્બિસ**-કિલ્બિષિક
પરિસતિયા-ત્રણ પર્ષદા	**દસ**-દશ પ્રકારના દેવો
રક્ખ-આત્મરક્ષક	**ભવણ વેમાણી**-ભવનપતિ
લોગપાલા-લોકપાલ	અને વૈમાનિકમા
અણિય-અનિક, સૈન્ય	

શબ્દાર્થ—૧ ઇંદ્ર ૨ સામાનિક (ઇંદ્ર સરખી ઋદ્ધિવાળા દેવો,) ૩ ત્રાયત્રિંશક (ગુરૂ સ્થાનીય-ઇંદ્રને સલાહ પૂછવા યોગ્ય દેવો,) ૪ બાહ્ય મધ્યમ અને અભ્યતર રૂપ ત્રણ પર્ષદાના દેવો, ૫ આત્મરક્ષક દેવો, ૬ લોકપાલ (કોટવાલ), ૭ સૈન્યના દેવો, ૮ પ્રજાના દેવો, ૯ નોકર દેવો, અને ૧૦ કિલ્બિષિક દેવો એ દશ પ્રકારના દેવો ભવનપતિ અને વૈમાનિકમા હોય છે

સાત પ્રકારનુ સૈન્ય

ગધવ્વ નટ્ટ હય ગય, રહ ભડ અણિયાણિ સવ્વ ઇદાણ
વેમાણિયાણ વસહા, માહસા ય અહોનિવાસીણ ૪૫.

ગધવ્વ-ગધર્વ મૃદગ વગાડનારનુ	**હય**-અશ્વ, ઘોડાનુ
	ગય-હાથીનુ
નટ્ટ-નાટક કરનારનુ.	**રહ**-રથનુ

ભડ-સુભટનું	મહિસા-પાડાનું.
અણિયાણિ-સૈન્ય	અહોનિવાસીણ-અધો નિવાસીને (ભવનપતિ અને વ્યંતર ઇન્દ્રને
સવ્વ ઈંદાણં-સર્વ ઇંદ્રોને.	
વેમાણિઆણ-વૈમાનિક ઇંદ્રોને.	
વસહા-વૃષભ. બલદનું	

શબ્દાર્થ—૧ મૃદંગ વગાડનારનું, ૨ નાટક કરનારનું, ૩ ઘોડાનું, ૪ હાથીનું, ૫. રથનું, ૬. સુભટનું સૈન્ય સર્વ ઇંદ્રોને હોય અને વૈમાનિક (અને જ્યોતિષીના) ઇંદ્રોને સાતમું વૃષભનું અને અધોનિવાસી (ભવનપતિ અને વ્યતર ઇન્દ્રો) ને પાડાનું સૈન્ય હોય છે

વિવેચન—આ સાત સૈન્યમાંથી પ્રથમનાં બે સૈન્ય ઉપભોગને માટે અને બાકીનાં પાંચ સૈન્ય સંગ્રામને માટે હોય છે. દેવોમાં હાથી વિગેરે હોતા નથી, પરન્તુ નોકર દેવો પોતાના સ્વામીને બેસવાને માટે તેવા પ્રકારનાં વૈક્રિય રૂપો વિકુર્વે છે

ઇંદ્રના ત્રાયત્રિંશક, પર્ષદા અને લોકપાલાદિકની સંખ્યા.

તિત્તીસ તાયત્તીસા, પરિસતિયા લોગપાલ ચત્તારિ
અણિઆણિ સત્ત સત્તય, અણિયાહિવ સવ્વઈંદાણં.૪૬.

તિત્તીસ-તેત્રીશ.	સત્ત-સાત પ્રકારનું.
તાયતીસા-ત્રાયત્રિશક	સત્ત-સાત.
પરિસતિયા-ત્રણ પર્ષદા	અણિયાહિવ-સૈન્યના અધિપતિ
લોગપાલચત્તારિ-ચારલોકપાલ	સવ્વ ઈંદા-સર્વ ઇન્દ્રો.
અણિઆણિ-સૈન્ય	

શબ્દાર્થ—તેત્રીશ ત્રાયત્રિંશક દેવો, ત્રણ પર્ષદા ચાર લોકપાલ અને સાત પ્રકારનું સૈન્ય છે અને સાત સૈન્યના અધિપતિ સર્વ ઇન્દ્રો હોય છે

વ્યંતર અને જ્યોતિષીમાં ૮ પ્રકારના દેવો

નવરં વંતર જોઇસ, ઈંદાણ ન હુન્તિ લોગપાલાઓ,
તાયત્તીસ-ભિહાણા, તિયસા વિ ય તેસિં ન હુ હુન્તિ ૪૭

નવરં-વિશેષ	તાયત્તીસ-ત્રાયત્રિંશક
વંતર-વ્યંતર	અભિહાણા-નામના
જોઇસ-જ્યોતિષીના	તિયસા વિ-દેવતા પણ
ઇંદાણ-ઇન્દ્રોને	તેસિં-તેઓને
ન હુન્તિ-નથી	હુ-નિશ્ચે
લોગપાલાઓ-લોકપાલો	

શબ્દાર્થ—એટલું વિશેષ છે કે વ્યંતર અને જ્યોતિષીના ઇંદ્રોને લોકપાલો નથી અને તેઓને (વ્યંતર ઇંદ્રોને તથા જ્યોતિષીના ઇંદ્રોને) ત્રાયત્રિંશક નામના દેવો પણ નિશ્ચે નથી

વિવેચન—વ્યંતર અને જ્યોતિષીમાં ઇંદ્રાદિ આઠ પ્રકારના દેવો હોય છે તે વ્યંતર ઇંદ્રો અને જ્યોતિષીના ઇંદ્રો સૌધર્મ અને ઇશાન ઇંદ્રના તાબે હોવાથી લોકપાલ અને ત્રાયત્રિંશક દેવો તેઓને હોતા નથી

જ્યોતિષી દેવોનું સ્થાન

સમભૂતલાઓ અટ્ઠહિં, દસૂણ જોયણ સએહિં આરબ્ભ
ઉવરિં દસુત્તર જોયણ, સય મિ ચિટ્ઠન્તિ જોઇસિયા ૪૮.

સમભૂતલાઓ–સમભૂતલાથી.	ઉવરિ–ઉપર.
દસૂણજોયણ–દશ યોજન ઓછાથી	દસુત્તર–દશ અધિક.
અટ્ઠહિં સએહિં–આઠસો યોજનમાંથી	જોયણ સંયમ્મિ–એકસો યોજનમાં
આરબ્ભ–આરંભીને	ચિટ્ઠંન્તિ–રહે છે.
	જોઈસિયા–જ્યોતિષી દેવો.

શબ્દાર્થ—સમભૂતલાથી આરભીને આઠસો યોજનમાંથી દશ યોજન ઓછા (સાતસો નેવુ યોજન)થી ઉપર એકસો અધિક દશ (એકસો દશ) યોજનમાં જ્યોતિષી દેવો રહે છે.

વિવેચન—મેરૂ પર્વતના ૪ ઉપર અને ૪ મધ્યભાગે નીચે એમ ૮ રૂચક પ્રદેશ છે તેનું નામ સમભૂતલા. તેનાથી ઉપર ૯૦૦ યોજન અને નીચે ૯૦૦ યોજન મળી ૧૮૦૦ યોજન પ્રમાણ તિર્ચ્છોલોક છે. તે વિસ્તારમાં ૧ રાજલોક પ્રમાણ છે

સમભૂતલાથી જ્યોતિષી દેવોનાં વિમાનો કેટલાં દૂર છે ?

તત્થ રવી દસ જોયણ, અસીઈ તદુવરિ સસી ય રિક્ખેસુ
અહ ભરણિ સાઇ ઉવરિં, બહિ મૂલો ભિંતરે અભિઇ. ૪૯

તત્થ–તે ઉપર	ભરણિ–ભરણી
રવી–સૂર્ય.	સાઈ–સ્વાતિ.
દસ જોયણ–દસ યોજને	ઉવરિં–ઉપર
અસીઇ–એ સી	બહિં–બહારના
તદુવરિં–તેની ઉપર	મૂલો–મૂલ
સસી–ચંદ્ર	અભિતરે–અંદરના.
રિક્ખેસુ–નક્ષત્રોમાં.	અભિઇ–અભિજિત.
અહ–નીચે.	

શબ્દાર્થ--તે સાતસો નેવુ યોજન ઉપર દશ યોજને સૂર્ય, તેની ઉપર એંશી યોજને ચંદ્ર, તેની ઉપર (ચાર યોજને નક્ષત્રો છે) નક્ષત્રોમા સૌથી નીચે ભરણિ નક્ષત્ર ચાલે છે, ઉપર સ્વાતિ નક્ષત્ર ચાલે છે, બહારના મંડલે મૂલ નક્ષત્ર ચાલે છે અને સૌથી અંદરના મંડલે અભિજિત્ નક્ષત્ર ચાલે છે

તાર રવી ચંદ રિક્ખા, બુહ સુક્કા જીવ મંગલ સણિયા
સગ સય નઉય દસ અસિઇ,
ચઉ ચઉ કમસો તિયા ચઉસુ. ૫૦

તાર-તારા	સગ સય નઉય-સાતસો નેવું
રવી-સૂર્ય	દસ-દસ
ચદ-ચંદ્ર	અસીઇ-એંશી
રિક્ખા-નક્ષત્ર	ચઉ-ચાર
બુહ-બુધ	ચઉ-ચાર
સુક્કા-શુક્ર	કમસો-અનુક્રમે
જીવ-બૃહસ્પતિ	તિયા-ત્રણ યોજન
મગલ-મંગલ	ચઉસુ-ચાર ગ્રહોને વિષે
સણિયા-શનિશ્ચર	

શબ્દાર્થ—૭૯૦ યોજને તારા, તેની ઉપર ૧૦ યોજને સૂર્ય, તેની ઉપર ૮૦ યોજને ચંદ્ર, તેની ઉપર ચાર યોજને નક્ષત્રો, તેની ઉપર ચારે યોજને બુધ ગ્રહ, તેની ઉપર શુક્ર, બૃહસ્પતિ, મંગળ અને શનીશ્ચર છે એ ચાર ગ્રહોને વિષે અનુક્રમે ૩ યોજન અંતર છે (આ માપ પ્રમાણ યોજને જાણવું)

સમભૂતલાથી જ્યોતિષી વિમાનોનું અંતર.

સમભૂતલાથી	૭૯૦	યોજને	તારા
તારાથી ૧૦ યોજને	૮૦૦	,,	સૂર્ય
સૂર્યથી ૮૦ યો૦	૮૮૦	,,	ચંદ્ર
ચંદ્રથી ૪ યો૦	૮૮૪	,,	નક્ષત્ર
નક્ષત્રથી ૪ યો૦	૮૮૮	,,	બુધ
બુધથી ૩ યો૦	૮૯૧	,,	શુક્ર
શુક્રથી ૩ યો૦	૮૯૪	,,	બૃહસ્પાત (ગુરૂ)
ગુરૂથી ૩ યો૦	૮૯૭	,,	મંગળ
મંગળથી ૩ યો૦	૯૦૦	,,	શનિ

પ્રશ્નો.

૧ ભવનપતિ વ્યંતર જ્યોતિષી અને વૈમાનિકમાં દેવોના પ્રકાર કેટલા અને કયા કયા

૨ ત્રાયત્રિંશક લોકપાલ અને પર્ષદા કેટલી ?

૩. જ્યોતિષી દેવોના વિમાનો કેટલા યોજનમાં છે તથા તે વિમાનોનું માહોમાહે અંતર કેટલું છે અને સમભૂતલાથી કેટલા યોજન ઉંચે છે તે કહો.

મેરૂ પર્વતથી કેટલે દૂર ચર જ્યોતિષીના વિમાન અને અલોકથી કેટલે દૂર સ્થિર જ્યોતિષીના વિમાન

ઇક્કારસ જોયણ સય, ઇગવીસિક્કાર સાહિયા કમસો
મેરુ અલોગા-બાહ, જોઇસ ચક્ક ચરઇ ઠાઇ ૫૧.

ઇક્કારસ સય-અગીયાર સો	મેરૂ-મેરુ પર્વતની
જોયણ-જોજન	અલોગ-અલોકની
ઇગવીસ-એકવીશ	અબાહ-અબાધાએ, અંતરે
ઇક્કારસ-અગીયાર	જોઇસ ચક્ક-જ્યોતિષી ચક્ર
અહિયા-અધિક	ચરઇ-ચાલે છે
કમસો-અનુક્રમે	ઠાઇ-સ્થિર રહે છે

શબ્દાર્થ-મેરૂ પર્વતની અબાધાએ (દૂર) અગીઆર સો એકવીશ યોજન અને અલોકની અબાધાએ અગીઆર સો અગીઆર યોજન અનુક્રમે જ્યોતિષી ચક્ર ચાલે છે અને સ્થિર રહે છે

વિવેચન—મનુષ્યક્ષેત્રમા મેરૂ પર્વતથી ૧૧૨૧ યોજન છેટે જ્યોતિષી ચક્ર (તારા) ચાલે છે તથા અલોકથી લોકમા ૧૧૧૧ યોજન ચારે તરફ આવીએ ત્યા (સ્વયભૂરમણ સમુદ્રમા રહેલા છેલ્લા) જ્યોતિષીના વિમાનો સ્થિર છે એટલે અલોકથી ૧૧૧૧ યોજન દૂર જ્યોતિષીના વિમાનો સ્થિર છે

જ્યોતિષીના વિમાનોનો આકાર અને તે કેટલા

અદ્ધ કવિટ્ઠાગારા, ફલિહમયા રમ્મ જોઇસ-વિમાણા
વ તર નયરેહિં તો, સ ખિજ્જ ગુણા ઇમે હુન્તિ ૫૨.

અદ્ધ કવિટ્ઠ—અર્ધ કોઠ ફળના.
આગારા—આકારવાળાં.
ફલિહમયા—સ્ફટિકરત્નનાં.
રમ્મ—રમણીક, મનોહર.
જોઇસ—જ્યોતિષીનાં.
વિમાણા—વિમાનો.
વંતર—વ્યંતરોના.
નયરેહિંતો—નગરોથી.
સંખિજ્જ—સંખ્યાત.
ગુણા—ગુણાં.
ઇમે—આ (જ્યોતિષીનાં વિમાનો.)
હુન્તિ—છે.

શબ્દાર્થ—અર્દ્ધ કોઠ ફળના આકારવાળાં, સ્ફટિક રત્નનાં, મનોહર આ જ્યોતિષી દેવોનાં વિમાનો વ્યંતરોના (અસંખ્યાત) નગરોથી સંખ્યાત ગુણાં છે.

વિવેચન—જ્યોતિષીનાં વિમાનો ઉદય અને અસ્તકાળે તિર્યગ્ પરિભ્રમણ કરતાં અર્ધ કોઠ ફલાકારે દેખાતાં નથી પણ ઉપર રહ્યા છતાં ગોળાકાર દેખાય છે. તેનું કારણ શું? તે વિમાનોની પીઠ (તળીયું—નીચેનો ભાગ) અર્ધ કોઠ ફલાકારે છે અને તેની ઉપર ચંદ્રાદિક દેવોના પ્રાસાદો છે. તે પીઠ સહિત પ્રાસાદ વર્તુલાદિક કોઇપણ આકારે રહ્યા છતાં વાટલાકાર દેખાય છે કારણકે વસ્તુનો વાંકો આકાર પણ દૂરથી ગોળાકાર દેખાય છે, તે માટે દૂરથી વિમાન વાટલું દેખાય છે.

જ્યોતિષીનાં વિમાનો શેનાં છે?

તાઇં વિમાણાઇં પુણ, સવ્વાઇં હુન્તિ ફાલિહ—મયાઇં,
દગ—ફાલિહ મયા પુણ, લવણે જે જોઇસ વિમાણા. ૫૩.

તાઇ-તે	દગ ફાલિહ મયા-ઉદક
વિમાણાઇ-વિમાનો	સ્ફટિક રત્નમય
પુણ-વળી	લવણે-લવણ સમુદ્રમા
સવ્વાઈ-સર્વ	જે-જે
હુન્તિ-છે	જોઈમિ-જ્યોતિષી દેવોના
ફાલિહમયાઈ-સ્ફટિક રત્નના	વિમાણા-વિમાનો

શબ્દાર્થ—તે સર્વ વિમાનો વળી સ્ફટિક રત્નના છે પરતુ લવણ સમુદ્રમા જે જ્યોતિષી દેવોના 'વિમાનો છે, તે વળી ઉદક સ્ફટિક રત્નના છે

વિવેચન—નદ્યાદિ પ્રવેશમાર્ગ રૂપ અત્યત નીચો ભૂમિનો ભાગ તે ગોતીર્થ કહેવાય છે જબૂદ્વીપ અને ઘાતકીખડની વેદિકાથી ૯૫ હજાર યોજન સુધી ગોતીર્થ છે તે પછી લવણ સમુદ્રની શિખા ૧૦ હજાર યોજન પહોળી અને ૧૬ હજાર યોજન ઉંચી છે, અને જ્યોતિષીના વિમાનો ઉંચા ૯૦૦ યોજન સુધી શિખા માહે ચાલે છે, પરતુ ઉદક સ્ફટિક રત્નના પ્રભાવથી પાણી ફાટીને મોકળુ થઇ જાય છે, તેથી વિમાનોને પાણીમાહે ફરવામા બાધા થતી નથી, તથા વિમાનોમા પાણી ભરાતુ નથી, તેમજ વિમાનોના તેજના પ્રકાશને પાણીથી અતરાય થતો નથી

ચર જ્યોતિષીના વિમાનોની લબાઇ પહોળાઇ અને ઉચાઈ

જોયણિ-ગસટ્ઠિ ભાગા, છપ્પન્ન અડયાલ ગાઉ દુ ઇગ-દ્ધ
ચ દાઈ વિમાણા-યામ, વિત્થડા અદ્ધ-મુચ્ચત્ત. ૫૪.

જોયણ–યોજનના.
ઇગસટ્ઠિ–એકસઠ.
ભાગા–ભાગમાંથી.
છપ્પન્ન–છપ્પન્ન.
અડયાલ–અડતાલીશ.
ગાઉ દુ ઇગદ્ધં–બે, એક, અને અર્ધ ગાઉ.
ચંદાઇ–ચંદ્રાદિકના.
વિમાણ–વિમાનની.
આયામ–લંબાઇ.
વિત્થડા–વિસ્તાર, પહોળાઇ.
અદ્ધ–અર્ધ.
ઉચ્ચત્તં–ઉંચાઈ.

શબ્દાર્થ—ચંદ્રાદિકના વિમાનની લંબાઇ અને પહોળાઈ અનુક્રમે(ચંદ્રની) એક યોજનના એકસઠ ભાગમાંથી છપ્પન્ન ભાગ, (સૂર્યની) એક યોજનના એકસઠ ભાગમાંથી અડતાલીશ ભાગ, (ગ્રહની) બે ગાઉ, (નક્ષત્રની) એક ગાઉ, અને (તારાની) અર્ધ ગાઉ છે. (જ્યોતિષીના વિમાનની) ઉચાઇ તે (લંબાઇ) થી અર્ધ હોય છે.

વિવેચન—મનુષ્યક્ષેત્રમાં ચંદ્રના વિમાનની લંબાઇ પહોળાઈ $\frac{૫૬}{૬૧}$ યોજન અને ઉચાઈ $\frac{૨૮}{૬૧}$ યોજન, સૂર્યના વિમાનની લંબાઈ પહોળાઇ $\frac{૪૮}{૬૧}$ યોજન અને ઉંચાઇ $\frac{૨૪}{૬૧}$ યોજન, ગ્રહના વિમાનની લંબાઇ પહોળાઇ ૨ ગાઉ અને ઉંચાઇ ૧ ગાઉ, નક્ષત્રના વિમાનની લંબાઈ પહોળાઇ ૧ ગાઉ અને ઉંચાઈ ૦ાા ગાઉ, તથા ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિવાળા તારાના વિમાનની લંબાઈ પહોળાઈ ૦ાા ગાઉ અને ઉંચાઇ ૦ા ગાઉ હોય છે. જઘન્ય સ્થિતિવાળા તારાના વિમાનની લંબાઇ પહોળાઇ ૦ા ગાઉ (૫૦૦ ધનુષ્ય) અને ઉચાઇ ૨૫૦ ધનુષ્યની હોય છે.

મનુષ્ય ક્ષેત્રનુ પ્રમાણુ અને સ્થિર જ્યોતિષીનાં વિમાનોની લબાઈ પહોળાઇ અને ઉંચાઇ

પણયાલ લક્ખ જોયણ, નર-ખિત્ત તત્થિમે સયા ભમિરા
નરખિત્તાઉ બહિં પુણ, અદ્ધ-પમાણા ઠિઆ નિચ્ચ ૫૫.

પણયાલ લક્ખ-૪૫ લાખ	નરખિત્તાઉ-મનુષ્યક્ષેત્રની
જોયણ-યોજનનું	બહિં-બાહેર
નરખિત્ત-મનુષ્ય ક્ષેત્ર	પુણ-વળી
તત્થ-તેમા	અદ્ધપમાણા-અર્ધ પ્રમાણુ વાળા
ઇમે-આ	ઠિઆ-સ્થિર
સયા-હમેશા	નિચ્ચ-નિત્ય
ભમિરા-ભમનારા, ફરનારા	

શબ્દાર્થ—૪૫ લાખ યોજનનું મનુષ્ય ક્ષેત્ર છે તેમા આ જ્યોતિષીના વિમાનો હમેશા ભમવાના સ્વભાવવાળા છે મનુષ્યક્ષેત્રની બહાર વળી સ્થિર જ્યોતિષીના વિમાનો (તે ચર જ્યોતિષીનાં વિમાનોથી) અર્ધ પ્રમાણુવાળા નિરંતર છે (જઘન્યાયુવાળા તારાના વિમાનની લબાઇ પહોળાઈ ૨૫૦ ધનુષ્ય અને ઉંચાઈ ૧૨૫ ધનુષ્યની હોય છે)

વિવેચન—મનુષ્યક્ષેત્રમા ૧૫ કર્મભૂમિ ૩૦ અકર્મભૂમિ અને ૫૬ અતર્દ્વીપમા મનુષ્યોના જન્મ મરણ થાય છે પરતુ સમુદ્ર અને વર્ષધર પર્વતાદિને વિષે પ્રાયે જન્મ થતો નથી, પરતુ મરણ તો સહરણ થકી અથવા વિદ્યાલબ્ધિથી ત્યા ગયેલાઓનુ થાય છે મનુષ્યક્ષેત્રને વીંટીને રહેલો સુવર્ણમય માનુષોત્તર પર્વત છે તે ૧૭૨૧ યોજન ઉચો એટલે બેઠેલા સિંહની જેમ અગ્રના ભાગમા ઉચો

અને બહારના ભાગમાં નીચો છે. પૂર્વભવનું વૈર લેવાની બુદ્ધિથી કોઈ દેવ દાનવ કે વિદ્યાધર ગર્ભિણી સ્ત્રી કે મનુષ્યને અઢી દ્વીપની બહાર મૂકે, તોપણ જન્મ મરણ ત્યાં થતું નથી અને થશે પણ નહિ, કારણ કે તે દેવાદિકને અથવા બીજા કોઇ દેવાદિકને એવી બુદ્ધિ થાય કે તેને સંહરીને પાછો મનુષ્ય ક્ષેત્રમાં લાવીને મૂકે. વળી જંઘાચારણ (તપસ્યાના બળથી ચાલનારા) રૂચક દ્વીપ સુધી અને વિદ્યાચારણ (વિદ્યાના બળથી ચાલનારા) મુનિઓ નંદીશ્વર દ્વીપ સુધી યાત્રા માટે જાય છે. પરંતુ તેઓનું મરણ તો મનુષ્ય ક્ષેત્રમાં જ થાય છે.

જ્યોતિષી દેવોની ગતિ, ઋદ્ધિ તથા તેના વિમાનને વહન કરનાર દેવોનાં વિકુર્વેલ વૈક્રિય રૂપો.

સસિ રવિ ગહ નક્ખત્તા, તારાઓ હુન્તિ જહુત્તરં સિગ્ઘા
વિવરીયા ઉ મહડ્ઢિઅ, વિમાણ–વહગા કમેણે–સિ. ૫૬.
સોલસ સોલસ અડ ચઉ,દો સુર સહસ્સા પુરઓ દાહિણઓ
પચ્છિમ ઉત્તર સીહા, હત્થી વસહા હયા કમસો. ૫૭.

સસિ–ચંદ્ર.	સિગ્ઘા–ઉતાવળી ગતિવાળા
રવિ–સૂર્ય	વિવરીયા ઉ–વિપરીત, વળી
ગહ–ગ્રહ	મહડ્ઢિઅ–ઋદ્ધિમાં.
નક્ખત્તા–નક્ષત્ર	વિમાણ વહગા–વિમાનને વહન કરનારા.
તારાઓ–તારા	
હુન્તિ–છે.	કમેણ–અનુક્રમે
જહુત્તરં–યથોત્તર, અનુક્રમે.	એસિ–એઓના.

સોલસ-સોળ	પચ્છિમ-પશ્ચિમમા
અડ-આઠ	ઉત્તર-ઉત્તરમા.
ચઉ-ચાર	સીહા-સિંહ
દો-બે	હત્થી-હાથી
સુર સહસ્સા-હજાર દેવો.	વસહા-વૃષભ, બળદ
પુરઓ-પૂર્વમા	હયા-ઘોડાના રૂપે
દાહિણઓ-દક્ષિણમા	કમસો-અનુક્રમે

શબ્દાર્થ—ચદ્ર, સૂર્ય, ગ્રહ, નક્ષત્ર અને તારાઓ અનુક્રમે ઉતાવળી ગતિવાળા છે અને ઋદ્ધિમા વળી વિપરીત છે અનુક્રમે એઓના વિમાનને વહન કરનારા સોળ હજાર, સોળ હજાર, આઠ હજાર, ચાર હજાર અને બે હજાર દેવો છે પૂર્વમા સિંહના રૂપે, દક્ષિણમા હાથીના રૂપે, પશ્ચિમમા બળદના રૂપે અને ઉત્તરમા ઘોડાના રૂપે અનુક્રમે વહન કરે છે

વિવેચન—સર્વથી મદગતિવાળા ચદ્ર છે, તેથી સૂર્યની ગતિ ઉતાવળી, તેથી ગ્રહની ગતિ ઉતાવળી, તેથી નક્ષત્રની ગતિ ઉતાવળી અને તેથી તારાની ગતિ ઉતાવળી છે તથા ગ્રહોમા બુધથી શુક્ર ઉતાવળી ગતિવાળો, તેથી મગળ ઉતાવળી ગતિવાળો, તેથી બૃહસ્પતિ ઉતાવળી ગતિવાળો અને તેથી શનિ ઉતાવળી ગતિવાળો છે રૃદ્ધિમા તેથી વિપરીત જાણવા એટલે સર્વથી અલ્પરૃદ્ધિવત તારા, તેથી નક્ષત્ર વધારે રૃદ્ધિવાળા, તેથી ગ્રહ વધારે રૃદ્ધિવાળા, તેથી સૂર્ય વધારે રૃદ્ધિવાળો, તેથી ચદ્રની રૃદ્ધિ સર્વે જ્યોતિષી કરતા વધારે છે તારા પાચ વર્ણવાળા છે અને બીજા જ્યોતિષી તપાવેલા સોનાના જેવા (લાલ) વર્ણવાળા જાણવા જ્યોતિષી દેવો સારા વસ્ત્ર, આભૂષણો અને મુકુટ વડે શોભિત મસ્તકવાળા છે ચદ્રમા

અને ચંદ્રના વિમાનવાસી દેવોને મુકુટને વિષે ચંદ્રાકારે ચિન્હ, સૂર્ય અને સૂર્ય વિમાનવાસી દેવોને સૂર્યાકારે ચિન્હ, ગ્રહ અને ગ્રહ વિમાનવાસી દેવોને ગ્રહાકારે ચિન્હ, નક્ષત્ર અને નક્ષત્ર વિમાનવાસી દેવોને નક્ષત્રાકારે ચિન્હ, તથા તારા અને તારાના વિમાનવાસી દેવોને તારાકારે ચિન્હ મુકુટના અગ્રભાગે હોય છે. જગત્સ્વભાવે ચંદ્રાદિકનાં વિમાન નિરાલંબ આકાશને વિષે પોતાની મેળે ચાલે છે, પણ આભિયોગિક દેવો તેવા પ્રકારના કર્મના ઉદયથી પોતાના પરિચિત કે અપરિચિત, સમાનજાતીય કે હીનજાતિ દેવોમા પોતાની પ્રભુતા વધારવાને અર્થે અને હું આ પ્રસિદ્ધ નાયકને સમ્મત છું, એ પ્રમાણે સમૃદ્ધિ દેખાડવાને અર્થે વિમાનની નીચે રહીને પૂર્વમા સિંહના રૂપે, દક્ષિણમાં હાથીના રૂપે, પશ્ચિમમાં વૃષભના રૂપે અને ઉત્તરમાં ઘોડાના રૂપે અત્યત હર્ષથી વહન કરે છે જેમ કોઈ મદોન્મત્ત સ્રીને ઘણાં ઘરેણાં પહેરવાથી ભાર લાગતો નથી, તેમ તે આભિયોગિક દેવોને વિમાન વહેતા ભાર લાગતો નથી. જ્યોતિષીનાં વિમાનને વહન કરનાર દેવો દરેક દિશાએ ચોથે ભાગે હોય છે.

પ્રશ્નો.

૧. મેરૂ પર્વત અને અલોકથી જ્યોતિષી વિમાનોનુ અંતર કેટલુ ? તેનો આકાર અને સંખ્યા કહો

૨. ઉદગ સ્ફટિકમય જ્યોતિષીના વિમાનો કયા હોય છે ? અને ત્યાં તેવા પ્રકારના હોવાનુ કારણ શુ ?

૩. ચર અને સ્થિર જ્યોતિષીના વિમાનોની લબાઇ પહોળાઇ અને ઉંચાઇ કહો.

૪. ચદ્ર અને ગ્રહની ગતિ અને રૂદ્ધિ કોનાથી વધારે છે ? તથા તેના વિમાનને વહન કરનાર દેવો દરેક દિશામાં કેટલા અને કેવા રૂપે વહન કરે છે ? તથા તેનું ચિન્હ અને વર્ણ કહો.

જયોતિષીના વિમાનોની લંબાઇ, પહોળાઇ, ઉંચાઈ અને વિમાન વહન કરનાર દેવો

મનુષ્ય ક્ષેત્રની અંદરના				મનુષ્ય ક્ષેત્રની બહારના	
નામ	લંબાઇ પહોળાઇ	ઉંચાઇ	વિમાન વાહક	લંબાઇ પહોળાઇ	ઉંચાઇ
ચંદ્ર	૫૬/૬૧ યોજન	૨૮/૬૧ યોજન	૧૬૦૦૦	૨૮/૬૧ યોજન	૧૪/૬૧ યોજન
સૂર્ય	૪૮/૬૧ યોજન	૨૪/૬૧ યોજન	૧૬૦૦૦	૨૪/૬૧ યોજન	૧૨/૬૧ યોજન
ગ્રહ	૨ ગાઉ	૧ ગાઉ	૮૦૦૦	૧ ગાઉ	૦॥ ગાઉ
નક્ષત્ર	૧ ગાઉ	૦॥ ગાઉ	૪૦૦૦	૦॥ ગાઉ	૦। ગાઉ
તારા	૦॥ ગાઉ	૦। ગાઉ	૨૦૦૦	૦। ગાઉ	૨૫ ધનુષ્ય

એક ચંદ્રનુ સૈન્ય

ગહ અટ્ઠાસી નક્ખત્ત, અડવીસ તાર કોડિ-કોડીણ
છાસટ્ઠિ સહસ્સ નવસય, પણહત્તરિ એગ સસિ સિન્ન ૫૮

ગહ-ગ્રહ
અટ્ઠાસી-અઠયાસી
નક્ખત્ત-નક્ષત્ર
અડવીસ-અઠયાવીશ
તાર-તારા
કોડિ કોડીણ-કોડાકોડી
છાસટ્ઠિ સહસ્સ-૬૬ હજાર
નવ સય-નવસો
પણહત્તરિ-પંચોતેર
એક સસિ-એક ચંદ્રમાનું
સિન્ન-સૈન્ય પરિવાર

શબ્દાર્થ—અઠયાસી ગ્રહ, અઠયાવીશ નક્ષત્ર અને છાસઠ હજાર નવસો પંચોતેર કોડાકોડી તારા (એ સર્વ) એક ચંદ્રમાનું સૈન્ય છે.

વિવેચન—જ્યોતિષીમાં બે ઇંદ્ર છે. ચંદ્ર અને સૂર્ય. ચંદ્રનું સૈન્ય સૂર્યને ઉપભોગમાં આવે છે માટે તેને જુદું સૈન્ય ન હોય.

મનુષ્યક્ષેત્રમાં તારાના વિમાનોની સંખ્યાનો સમાવેશ.

કોડા કોડી સન્નં-તરં તુ મન્નન્તિ ખિત્ત-થોવતયા
કેઇ અન્ને ઉસ્સે-હંગુલ-માણેણ તારાણં. ૫૯.

કોડાકોડી-કોડાકોડીને	કેઇ-કેટલાક.
સન્નંતરં-અન્ય સંજ્ઞા	અન્ને-બીજા
તુ-વળી.	ઉસ્સેહંગુલ-ઉત્સેધાંગુલના.
મન્નંતિ-માને છે.	માણેણ-પ્રમાણ વડે.
ખિત્ત થોવતયા-ક્ષેત્રના થોડા પણાથી.	તારાણં-તારાઓનું.

શબ્દાર્થ—ક્ષેત્રના થોડાપણાથી કોડાકોડીને અન્ય સંજ્ઞા (ક્રોડ) તરીકે આચાર્યો માને છે. બીજા કેટલાક આચાર્યો તારાઓના વિમાનનું માન ઉત્સેધાંગુલના પ્રમાણ વડે કહે છે.

વિવેચન—મનુષ્યક્ષેત્ર પીસ્તાલીશ લાખ જોજન છે અને તેમાં ૧૩૨ ચંદ્રમાંથી દરેકને ૬૬૯૭૫ કોડાકોડી તારા છે તો આટલા ક્ષેત્રમાં પ્રમાણાંગુલે બધા તારાનાં વિમાનો શી રીતે સમાઇ શકે? જેમ કોડી એટલે વીશ. એવી રીતે કોડાકોડી એટલે ક્રોડ. એ સંજ્ઞા પૂર્વાચાર્યોમાં પ્રસિદ્ધ છે. તેથી એક

ચદ્રનો પરિવાર ૬૬૯૭૫ ક્રોડ તારા એ રીતે ગણવાથી પ્રમાણ યોજનવાળા ૪૫ લાખ યોજન મનુષ્ય ક્ષેત્રમા તારાના વિમાનો સમાઇ શકે બીજો મત એવો છે કે તારાના વિમાનોનું પ્રમાણ ઉત્સેધાગુલથી ગણવુ અને તારાઓ ૬૬૯૭૫ ક્રોડાક્રોડ સમજવા તથા મનુષ્ય ક્ષેત્રનું પ્રમાણ પ્રમાણાગુલથી ગણવું, ૪૦૦ ઉત્સેધાગુલે ૧ પ્રમાણાગુલ થાય, એ રીતે ગણતા મનુષ્ય ક્ષેત્રમા તારાના વિમાનો સમાઇ શકે

રાહુના વિમાનનુ વર્ણન

કિણ્હ રાહુ વિમાણુ, નિચ્ચ ચદેણ હોઈ અવિરહિય
ચઉરગુલ-મપ્પત્ત, હિટ્ઠા ચદસ્સ ત ચરઇ. ૬૦

કિણ્હ–કાળુ	ચઉરગુલ–ચાર આગળ.
રાહુ વિમાણ–રાહુનું વિમાન	અપ્પત્ત–અપ્રાપ્ત, દૂર
નિચ્ચ–નિરતર	હિટ્ઠા–હેઠળ, નીચે.
ચદેણ–ચદ્રના વિમાનથી	ચદસ્સ–ચદ્રની
હોઇ–છે	ત–તે. (રાહુનું વિમાન)
અવિરહિય–આતરા રહિત	ચરઇ–ચાલે છે

શબ્દાર્થ—રાહુનું વિમાન કાળુ છે નિરતર ચદ્રના વિમાનથી આતરા (છેટા) રહિત છે તે રાહુનું વિમાન ચદ્રની નીચે ચાર આગળ દૂર ચાલે છે

વિવેચન—રાહુ બે પ્રકારે છે નિત્ય રાહુ અને પર્વ રાહુ તેમા પર્વ રાહુ પૂર્ણિમાએ અથવા અમાવાસ્યાએ કદાચિત્ અકસ્માત્ આવીને જઘન્યથી છ માસે ચદ્રમા અને સૂર્યને ગ્રહણ કરે છે, એટલે પોતાના વિમાને કરીને તેમના વિમાનને

આવરે છે. ઉત્કૃષ્ટથી ચંદ્રને ૪૨ મહિને અને સૂર્યને ૪૮ વર્ષે ગ્રહણ કરે છે. રાહુની માફક કેતુગ્રહ પણ કોઈ વખત ગ્રહણ કરે છે. નિત્ય રાહુનું વિમાન વર્ણે કાલું છે. અને જગત્સ્વભાવે ચંદ્રમાના વિમાનની નીચે ૪ આંગળ છેટું ચાલે છે ચદ્રમાના મંડલના ૧૫ ભાગ કરીએ તેમાંથી એકેક ભાગને અજવાલા પક્ષને વિષે રાહુનું વિમાન ખુલ્લો કરે છે અને અંધારા પક્ષને વિષે આવરે છે. તેવારે ચંદ્ર મંડલની વૃદ્ધિ હાનિનો ભાસ થાય છે. પ્રશ્ન–ચંદ્રનું વિમાન ૫૬/૬૧ યોજન પ્રમાણ હોવાથી તેને ૦।। યોજન પ્રમાણનું રાહુગ્રહનું વિમાન કેવી રીતે ઢાંકી શકે? ગ્રહનાં વિમાનો ૦।। યોજનનાં ઘણું કરીને હોય છે પણ રાહુનું વિમાન (૧ યોજન પ્રમાણ) મોટું છે, તેથી ઢાંકી શકે છે. અથવા રાહુનું વિમાન નાનું છતાં કાળું હોવાથી ઢાંકી શકે છે. જેમ મસીના એક ટીપાથી સ્ફટિકનો બધો ભાગ કાળો દેખાય છે, તેમ રાહુના કાળા વિમાનને લીધે ચંદ્રમાનુ વિમાન કાળુ દેખાય છે.

પર્વતના વ્યાઘાતે તારાના વિમાનનું ઉત્કૃષ્ટ અંતર.

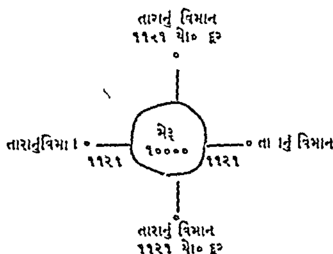
તારસ્સ ય તારસ્સ ય, જંબુદ્દીવંમિ અંતરં ગુરુયં
બારસ જોયણ સહસ્સા, દુન્નિ સયા ચેવ બાયાલા. ૬૧.

તારસ્સ–એક તારાથી.	બારસ–બાર.
તારસ્સ–બીજા તારાનું.	જોયણ–યોજન.
જંબુદ્દીવંમિ–જંબૂદ્વીપમાં	સહસ્સા–હજાર.
અંતરં–અંતર	દુન્નિ સયા–બસેં.
ગુરુયં–ઉત્કૃષ્ટ	ચેવ–નિશ્ચે.
	બાયાલા–બેંતાલીશ.

શબ્દાર્થ—જબુદ્વીપમા એક તારાથી બીજા તારાનુ ઉત્કૃષ્ટ અતર બાર હજાર બસે ને બેતાલીશ યોજન નિશ્ચે છે

વિવેચન—મેરૂપર્વતને વિસ્તાર સમભૂતલા પાસે ૧૦ હજાર યોજન છે, તેની બને બાજુએ ૧૧૨૧ યોજન છેટે તારાના વિમાને ઉપર ચાલે છે એટલે તારાથી મેરૂનુ અતર ૧૧૨૧ યોજન, મેરૂને વિસ્તાર ૧૦ હજાર યોજન અને મેરૂથી તારાનુ અતર ૧૧૨૧ યોજન એ ત્રણે (૧૧૨૧+૧૦૦૦૦+૧૧૨૧) સખ્યા એકઠી કરીએ તો જબુદ્વીપમા મેરૂપર્વતની વ્યાઘાતે એક તારાથી બીજા તારાનું ઉત્કૃષ્ટ અતર ૧૨૨૪૨ યોજન થાય

મેરૂની વ્યાઘાતે તારાના વિમાનનુ ઉત્કૃષ્ટ અતર

જ્યોતિષીનાં વિમાનોને પર્વતના વ્યાઘાતે જઘન્ય અંતર અને નિર્વ્યાઘાતે ઉત્કૃષ્ટ અને જઘન્ય અંતર.

નિસઢો ય નીલવંતો, ચત્તારિ સય ઉચ્ચ પંચ સય કૂડા,
અદ્ધં ઉવરિં રિક્ખા, ચરંતિ ઉભય-ટ્ઠ બાહાએ. ૬૨.
છાવટ્ઠા દુન્નિ સયા, જહન્ન-મેયં તુ હોઇ વાઘાએ,
નિવ્વાઘાએ ગુરુ લહુ, દો ગાઉ ય ધણુ સયા પંચ. ૬૩.

નિસઢો-નિષધ
નીલવંતો-નીલવંત.
ચત્તારિ સય-ચારસો (યોજન)
ઉચ્ચ-ઉંચા.
પંચસય-પાંચસો (યોજન)
કૂડા-કૂટ, શિખર.
અદ્ધં--અર્ધ.
ઉવરિં-ઉપર.
રિક્ખા-નક્ષત્રો.
ચરંતિ-ચાલે છે.
ઉભય-બંને બાજુએ.
અટ્ઠ-આઠ (યોજન)
અબાહાએ-દૂર, છેટે.
છાવટ્ઠા-છાસઠ.
દુન્નિ સયા-બસે.
જહન્નં-જઘન્ય.
એયં-આ, એ.
તુ-વળી.
હોઇ-હોય છે, થાય છે.
વાઘાએ-વ્યાઘાતે.
નિવ્વાઘાએ-નિર્વ્યાઘાતે.
ગુરુ-ઉત્કૃષ્ટ.
લહુ-જઘન્ય.
દોગાઉ-બે ગાઉ.
ધણુ-ધનુષ્ય.
સયા પંચ-પાંચસો.

શબ્દાર્થ—નિષધ અને નીલવંત પર્વત ચારસો યોજન ઉંચા છે અને તેની ઉપર કૂટ પાંચસો યોજન ઉંચાં અને મૂળમાં વિસ્તારે છે. તેનું અર્ધ (અઢીસો યોજન) ઉપર

વિસ્તારે છે તે (શિખર)'ની બંને બાજુએ નક્ષત્ર આઠ યોજન દૂર ચાલે છે એટલે બસો ને છાસઠ યોજન એ જઘન્ય અંતર વ્યાઘાતે (પર્વત વચમા આવવાથી) થાય છે નિર્વ્યાઘાતે (પર્વતાદિના અંતર વિના) ઉત્કૃષ્ટ અંતર બે ગાઉ અને જઘન્ય અંતર પાચસો ધનુષ્ય હોય છે

વિવેચન—નિષધ અને નીલવંત પર્વત ચારસો યોજન ઉંચા છે અને તેના ઉપર ૯-૯ કૂટો પાચસો યોજન ઉંચા છે એટલે નવસો યોજન થયા તે કૂટો મૂળમા ૫૦૦ યોજન વિસ્તારે, મધ્યમા ૩૭૫ યોજન વિસ્તારે અને ઉપર ૨૫૦ યોજન વિસ્તારે છે તે કૂટોના ઉપરના ભાગની બંને બાજુએ નક્ષત્રો અને તારાના વિમાનો ૮ યોજન દૂર ચાલે છે એટલે નક્ષત્રથી ૮ યોજન દૂર નિષધનું શિખર, નિષધના શિખર ઉપરનો વિસ્તાર ૨૫૦ યોજન અને શિખરથી નક્ષત્રનુ અંતર ૮ યોજન એમ ત્રણે સંખ્યા (૮+૨૫૦+૮) મળીને ૨૬૬ યોજન એક નક્ષત્રથી બીજા નક્ષત્રને જઘન્ય અંતર પર્વતની વ્યાઘાતે હોય છે

મનુષ્ય ક્ષેત્રમા	તારાનુ	ઉત્કૃષ્ટ અંતર	જઘન્ય અંતર
તારાનું	વ્યાઘાતે	૧૨૨૪૨ યોજન	૨૬૬ યોજન
તારાનુ	નિર્વ્યાઘાતે	૨ ગાઉ	૫૦૦ ધનુષ્ય

નિષધ પર્વતની વ્યાઘાતે તારાના વિમાનનું જઘન્ય અંતર.

તારાના વિમાનો | કૂટ | તારાનાં વિમાનો | કૂટ | તારાનાં વિમાનો | કૂટ | તારાનાં વિમાનો

વિમાન ૦ ૮ યોજન | ૨૫૦ યોજન પહોળા | વિમાન ૦ ૮ યોજન | ૨૫૦ યોજન પહોળા | વિમાન ૦ ૮ યોજન | ૨૫૦ યોજન પહોળા | વિમાન ૦ ૮ યોજન

આવી રીતે નિષધ પર્વત ઉપર ૯ શિખરો છે ત્યાં એ તારાના વિમાનની વચ્ચે કૂટ આવવાથી ૮+૨૫૦+૮=૨૬૬ યોજન વ્યાઘાતે જઘન્ય અંતર થાય એમ સમજવું.

સ્થિર જ્યોતિષીમાં (ચંદ્ર અને સૂર્ય)ના વિમાનોનું પરસ્પર અંતર.

માણુસ-નગાઓ બાહિં, ચંદા સૂરસ્સ સૂર ચંદસ્સ,
જોયણ સહસ્સ પન્નાસ, ણૂણગા અંતરં દિટ્ઠં. ૬૪.

માણુસ નગાઓ-માનુષ્યોત્તર પર્વતની.
બાહિં-બહાર
ચંદા-ચંદ્રથી.
સૂરસ્સ-સૂર્યને
સૂર-સૂર્યથી
ચંદસ્સ-ચંદ્રને.
જોયણ-યોજનનું.
સહસ્સ પન્નાસ-૫૦ હજાર.
અણૂણગા-અન્યૂન, સંપૂર્ણ.
અંતર-અંતર, દૂર
દિટ્ઠં-જોયું છે.

શબ્દાર્થ—માનુષ્યોત્તર પર્વતની બહાર ચંદ્રથી સૂર્યને અને સૂર્યથી ચંદ્રને સંપૂર્ણ પચાશ હજાર યોજનનું અંતર (તીર્થંકરો અને ગણધરો વિગેરે એ) જોયું છે.

વિવેચન—મનુષ્યક્ષેત્રની અંદર સમશ્રેણિએ રહેલા ચંદ્ર અને સૂર્યોનું આંતરું નિયત નથી પરંતુ અઢી દ્વીપની બહારના ચંદ્ર અને સૂર્યો ઘંટાકારની માફક (સ્થિર) રહેલા છે અને પરસ્પર ચંદ્રથી સૂર્યને અને સૂર્યથી ચંદ્રને ૫૦ હજાર યોજનનું અંતર હોય છે

સ્થિર ચંદ્રથી ચંદ્રના અને સૂર્યથી સૂર્યના વિમાનનું

પરસ્પર અંતર

સસિ સસિ રવિ રવિ સાહિય, જોયણ લક્ખેણ અંતરં હોઇ
રવિ અંતરિયા સસિણો, સસિ અંતરિયા રવિ દિત્તા ૬૫

સસિ-ચંદ્રમાથી	હોઇ-હોય છે
સસિ-ચંદ્રમાને	રવિ-સૂર્યના
રવિ-સૂર્યથી	અંતરિયા-આંતરે
રવિ-સૂર્યને	સસિણો-ચંદ્રમા
સાહિય-અધિક	સસિ-ચંદ્રમાના
જોયણ લક્ખેણ-લાખ યોજનથી	અંતરિયા-આંતરે
	રવિ-સૂર્ય
અંતર-અંતર	દિત્તા-દેદીપ્યમાન, તેજવાળા.

શબ્દાર્થ-(એક) ચંદ્રમાથી (બીજા) ચંદ્રમાને અને (એક) સૂર્યથી (બીજા) સૂર્યને અનુક્રમે એક લાખ યોજનથી અધિક ($\frac{35}{61}$ યો૦ અને $\frac{48}{61}$ યો૦) અંતર છે (બે) સૂર્યના આંતરે ચંદ્રમા અને (બે) ચંદ્રમાના આંતરે સૂર્ય તેજવાળા છે

વિવેચન—અઢી દ્વીપની બહાર એક ચંદ્રમાથી બીજા ચંદ્રમાને ૧ લાખ યોજન અને એક યોજનના ૬૧ ભાગ કરીએ તેમાંથી ૨૪ ભાગનું (સૂર્યનું વિમાન મધ્યમાં હોવાથી)

અંતર થાય છે. એક સૂર્યથી બીજા સૂર્યને ૧ લાખ યોજન અને એક યોજનના ૬૧ ભાગ કરીએ તેમાથી ૨૮ ભાગનું (ચંદ્રનું વિમાન મધ્યમાં હોવાથી) અંતર થાય છે.

ચંદ્રથી સૂર્યનું અંતર	સૂર્યનું વિમાન	સૂર્યથી ચંદ્રનું અંતર	ચંદ્રથી ચંદ્રનું અંતર
૫૦૦૦૦	૨૪/૬૧	૫૦૦૦૦	૧૦૦૦૦૦ ૨૪/૬૧
સૂર્યથી ચંદ્રનું અંતર	ચંદ્રનું વિમાન	ચંદ્રથી સૂર્યનું અંતર	સૂર્યથી સૂર્યનું અંતર.
૫૦૦૦૦	૨૮/૬૧	૫૦૦૦૦	૧૦૦૦૦૦ ૨૮/૬૧

સ્થિર ચંદ્ર સૂર્યની ઓળખાણ.

બહિયા઼ઉ માણુસુત્તરઓ, ચંદા સૂરા અવટ્ઠિ-ઉજ્જોયા
ચંદા અભિઇ-જુત્તા, સૂરા પુણ હુન્તિ પુસ્સેહિં. ૬૬.

બહિયા-બહાર.
માણુસુત્તરઓ-માનુષ્યોત્તરની
ચંદા-ચંદ્રમા
સૂરા-સૂર્ય.
અવટ્ઠિઆ-અવસ્થિત, નિશ્ચલ
ઉજ્જોયા-ઉદ્યોત કરનારા.
ચંદા-ચંદ્રમા.
અભિઇ-અભિજિત્ નક્ષત્રવડે.
જુત્તા-યુક્ત.
સૂરા-સૂર્ય.
પુણ-વળી
હુન્તિ-છે.
પુસ્સેહિં-પુષ્ય નક્ષત્ર વડે.

શબ્દાર્થ—માનુષોત્તર પર્વતની બહાર ચંદ્રમા અને સૂર્ય નિશ્ચલ (સ્થિર) અને ઉદ્યોત કરનારા છે ચંદ્રમા અભિજિત્ નક્ષત્ર વડે યુક્ત છે અને સૂર્ય વળી પુષ્ય નક્ષત્ર વડે યુક્ત છે

વિવેચન—માનુષોત્તર પર્વતની બહાર ચંદ્ર અત્યંત શીતળતા કરતા નથી અને સૂર્ય અત્યંત તાપ કરતા નથી, પણ બન્ને ઉદ્યોત (પ્રકાશ) કરે છે

પ્રશ્નો

૧ એક ચંદ્રનો પરિવાર કેટલો ? અને મનુષ્ય ક્ષેત્રમાં આટલા બધા તારા કઇ રીતે સમાઇ શકે તેનું સમાધાન કરો
૨ ગ્રહના વિમાનનું વર્ણન કરો
૩ મનુષ્ય ક્ષેત્રમાં વ્યાઘાતે તારાના વિમાનનું ઉત્કૃષ્ટ અને જઘન્ય અંતર કેટલું ? અને શી રીતે ? તથા નિર્વ્યાઘાતે તારાના વિમાનનું ઉત્કૃષ્ટ અને જઘન્ય અંતર કહો
૪ સ્થિર જ્યોતિષીમાં ચંદ્રથી ચંદ્રને અને સૂર્યથી ચંદ્રને અંતર કેટલું ? ચર અને સ્થિર જ્યોતિષીના ચંદ્ર સૂર્યમાં શું ફેર ? તે કહો

દ્વીપ સમુદ્રો કેટલા, કેવડા અને કેવા આકારના

ઉદ્ધાર સાગર દુગે, સડ્ઢે સમએહિં તુલ્લ દીવુદહિ,
દુગુણા દુગુણ પવિત્થર, વલયાગાર પઢમ વજ્જ ૬૭.

ઉદ્ધાર સાગર—ઉદ્ધાર સાગરોપમના	દુગુણા દુગુણ—બમણા બમણા
દુગે સડ્ઢે—અઢી	પવિત્થર—વિસ્તારવાળા
સમએહિં—સમયની	વલયાગાર—વલયના આકારવાળા
તુલ્લ—તુલ્ય, સરખા	પઢમ—પ્રથમને, પહેલાને
દીવુદહિ—દ્વીપ અને સમુદ્ર	વજ્જ—મૂકીને, છોડીને

શબ્દાર્થ—અઢી ઉદ્ધાર સાગરોપમના સમયની તુલ્ય દ્વીપ અને સમુદ્ર બમણા બમણા વિસ્તારવાળા છે. પહેલા જંબૂદ્વીપને મૂકીને બાકીના સર્વે (સમુદ્ર અને દ્વીપો) વલય (ચૂડી)ના આકારવાળા છે.

વિવેચન—જંબૂદ્વીપ પ્રમાણાંગુલે કરીને ૧ લાખ યોજન વિસ્તારે છે. લવણ સમુદ્ર બે લાખ, ધાતકીખંડ ૪ લાખ, કાલોદધિ ૮ લાખ, પુષ્કરવર દ્વીપ ૧૬ લાખ અને પુષ્કરવર સમુદ્ર ૩૨ લાખ યોજન વિસ્તારે છે. એવી રીતે સ્વયંભૂરમણ સમુદ્ર સુધી બમણા બમણા વિસ્તારે દ્વીપ અને સમુદ્રો છે.

પહેલો દ્વીપ અને છેલ્લો સમુદ્ર કયો ?

પઢમો જોયણ લક્ખં, વટ્ટો તં વેઢિઉં ઠિઆ સેસા
પઢમો જંબુદ્દીવો, સયંભૂરમણોદહી ચરમો. ૬૮.

પઢમો—પહેલો.	સેસા—બાકીના.
જોયણ લક્ખં—લાખ યોજન.	પઢમો—પહેલો.
વટ્ટો—ગોળાકાર.	જંબુદ્દીવો—જંબૂદ્વીપ.
તં—તે (જંબૂદ્વીપ)ને.	સયંભૂરમણ—સ્વયંભૂરમણ.
વેઢિઉં—વીંટીને.	ઉદહી—સમુદ્ર.
ઠિઆ—રહેલા છે.	ચરમો—છેલ્લો.

શબ્દાર્થ—પહેલો જંબૂદ્વીપ લાખ યોજનનો ગોળાકાર (પૂડા સરખો) છે. તેને વીંટીને બાકીના સમુદ્ર અને દ્વીપો રહેલા છે. પહેલો જંબૂદ્વીપ છે અને છેલ્લો સ્વયંભૂરમણ સમુદ્ર છે.

દ્વીપોના નામો

જંબૂ ધાયઇ પુક્ખર, વારુણીવર ખીર ઘય ખોય નંદિસરા
અરુણ-રુણવાય કુંડલ, સંખ રુયગ ભુયગ કુસ કુંચા ૬૯

જંબૂ-જંબૂદ્વીપ	અરુણ-અરણ
ધાયઈ-ધાતકી ખંડ	અરણવાય-અરૂણોપપાત
પુક્ખર-પુષ્કરવર	કુંડલ-કુંડલ
વારુણીવર-વારુણીવર	સંખ-સંખ
ખીર-ક્ષીરવર	રુયગ-રુચક
ઘય-ઘૃતવર	ભુયગ-ભુજંગ
ખોય-ઈક્ષુવર	કુસ-કુસ
નંદીસરા-નંદીશ્વર	કુંચા-કોંચ

શબ્દાર્થ—૧ જંબૂદ્વીપ, ૨ ધાતકીખંડ, ૩ પુષ્કરવર દ્વીપ, ૪ વારુણીવર દ્વીપ, ૫ ક્ષીરવર દ્વીપ, ૬ ઘૃતવર દ્વીપ, ૭ ઇક્ષુવર દ્વીપ, ૮ નંદીશ્વર દ્વીપ, ૯ અરુણ દ્વીપ, અરુણોપપાત એટલે અરુણથી માંડીને સમીપે વર અને અવભાસ શબ્દનું પડવું છે જેમાં એવા દ્વીપો જેમકે-૧૦ અરુણ વર, ૧૧ અરુણવરાવભાસ ૧૨ કુંડલ દ્વીપ, ૧૩ કુંડલવર અને ૧૪ કુંડલવરાવભાસ ૧૫ સંખ દ્વીપ, ૧૬ સંખવર અને ૧૭ સંખવરાવભાસ ૧૮ રુચક દ્વીપ, ૧૯ રુચકવર અને ૨૦ રુચકવરાવભાસ ૨૧ ભુજંગ દ્વીપ, ૨૨ ભુજંગવર અને ૨૩ ભુજંગવરાવભાસ ૨૪ કુસ દ્વીપ, ૨૫ કુસવર અને ૨૬ કુસવરાવભાસ. ૨૭ કોંચ દ્વીપ, ૨૮ કોંચવર અને ૨૯ ક્રોંચવરાવભાસ

સમુદ્રોનાં નામો.

પઢમે લવણો જલહી, બીએ કાલોય પુક્ખરાઇસુ
દીવેસુ હુન્તિ જલહી, દીવ-સમાણેહિં નામેહિં. ૭૦

પઢમે-પહેલો.	દીવેસુ-દ્વીપને વિષે.
લવણો જલહી-લવણ સમુદ્ર.	હુન્તિ-છે.
બીએ-બીજો	જલહી-સમુદ્રો.
કાલોય-કાલોદધિ.	દીવ સમાણેહિં-દ્વીપના સમાન.
પુક્ખરાઇસુ-પુષ્કરવર આદિ.	નામેહિં-નામ વડે.

શબ્દાર્થ—પહેલો લવણ સમુદ્ર છે, બીજો કાલોદધિ છે, અને પુષ્કરવર આદિ દ્વીપને વિષે દ્વીપના સમાન નામવાળા સમુદ્રો છે.

વિવેચન—જંબૂદ્વીપમાં ઘણાં જાંબૂનાં વનો અને જાંબૂના ખંડો નિત્ય ફુલવાળાં અને શોભાવાળાં છે એક જાતનાં વૃક્ષોનો સમુહ તે વન અને જુદી જુદી જાતનાં વૃક્ષોનો સમુહ તે વન ખંડ. ઉત્તર કુરૂક્ષેત્રમાં જંબૂદ્વીપના અધિપતિ અનાદૃત દેવના સ્થાનભૂત જંબૂ વૃક્ષ છે, તેથી જંબૂદ્વીપ તરીકે ઓળખાય છે. આ દ્વીપ અને સમુદ્રોનાં નામો શાશ્વતાં છે. લવણ એટલે ખારૂં પાણી છે જેમાં તે માટે લવણ સમુદ્ર. તેનો અધિપતિ સુસ્થિતદેવ છે. ઘણાં ધાવડીનાં વૃક્ષો હોવાથી તથા પૂર્વ અને પશ્ચિમ ધાતકી ખંડમાં ધાતકી અને મહાધાતકી વૃક્ષો અનુક્રમે સુદર્શન અને પ્રિય દર્શન દેવનાં છે માટે ધાતકી ખંડ. કાળું પાણી હોવાથી તથા કાલ અને મહાકાલ અધિપતિ હોવાથી કાલો-

દધિ પુષ્કર=કમલ સ્વચ્છ જલ અને ઘણા કમળના વનો હોવાથી તથા પદ્મ અને પુંડરિક અધિપતિ હોવાથી પુષ્કરવર દ્વીપ સ્વચ્છ અને પથ્ય જલ હોવાથી પુષ્કરવર સમુદ્ર પ્રધાન મદિરા સરખુ વાવોમા પાણી હોવાથી તથા વરૂણ અને વરૂણપ્રભ અધિપતિ હોવાથી વારૂણીવર દ્વીપ. પ્રધાન વારૂણી સરખુ પાણી હોવાથી વારૂણીવર સમુદ્ર સાકરમિશ્રિત ક્ષીર (દૂધ) સરખુ વાવોમા પાણી હોવાથી ક્ષીરવર દ્વીપ અને દૂધના જેવું પાણી હોવાથી ક્ષીરવર સમુદ્ર ઘતના જેવુ વાવોમા પાણી હોવાથી ઘૃતવર દ્વીપ ગાયના ઘી જેવુ પાણી હોવાથી ઘૃતવર સમુદ્ર ક્ષોદ=ઈક્ષુરસ શેરડીના રસ જેવુ વાવોમા પાણી હોવાથી ઈક્ષુવર દ્વીપ ત્રણ ભાગ શેરડીનો રસ તથા એક ભાગ તજ એલચી મરી અને કેશર સાથે મિશ્રિત કરેલુ પાણી હોવાથી ઈક્ષુવર સમુદ્ર નદીશ્વર દ્વીપની ચારે દિશાએ અજન રત્નમય ચાર અજનગિરિ છે તે દરેક અજનગિરિની ચારે દિશાએ ૪-૪ વાવો હોવાથી ૧૬ વાવોના મધ્ય ભાગે સ્ફટિક રત્નમય ૧૬ દધિમુખ પર્વત છે ૧૬ વાવોના ૧૬ આતરાને વિષે બે બે રતિકર પર્વત હોવાથી ૩૨ રતિકર પર્વત છે એ દરેક (૪+૧૬+૩૨) પર્વતો ઉપર એક એક ચૈત્ય હોવાથી બાવન ચૈત્ય થાય છે તેને વિષે દેવો જિનેશ્વરોના કલ્યાણકો અને ૬ અઠ્ઠાઈઓમા અષ્ટાન્હિકા મહોત્સવ કરે છે એવા પ્રકારની સમૃદ્ધિવાળો હોવાથી નદીશ્વર દ્વીપ. નદીશ્વર દ્વીપને લાગ્યું છે પાણી જેનું તે નદીશ્વરસમુદ્ર સર્વ વજરત્નમય પર્વતાદિની પ્રભા વડે લાલ થવાથી અરૂણ દ્વીપ તથા અરૂણ સમુદ્રના અધિપતિ સુભદ્ર અને સુમનોભદ્ર દેવોના

આભરણની પ્રભા વડે કાંઈક રાતું પાણી થવાથી અરૂણ સમુદ્ર. આવી રીતે દરેક અને દ્વીપ સમુદ્ર યથાર્થ નામવાળા છે. દરેક દ્વીપ અને સમુદ્રના અધિપતિ દેવો વ્યંતર હોવાથી તેમનું આયુષ્ય ૧ પલ્યોપમનું હોય છે.

કેટલાક દ્વીપ સમુદ્રનાં નામો કેવાં કેવાં છે તે જણાવે છે.

આભરણ વત્થ ગંધે, ઉપ્પલ તિલએ ય પઉમ નિહિ રયણે
વાસહર દહ નઇઓ, વિજયા વક્ખાર કપ્પિંદા. ૭૧.
કુરૂ મંદર આવાસા, કૂડા નક્ખત્ત ચંદ સૂરા ય
અન્નેવિ એવમાઈ, પસત્થ-વત્થૂણ જે નામા. ૭૨.

આભરણ-આભૂષણ
વત્થ-વસ્ત્ર.
ગંધે-ગંધ
ઉપ્પલ-ચંદ્રવિકાસી કમલ.
તિલએ-તિલક વૃક્ષ
પઉમ-સૂર્ય વિકાસી કમલ.
નિહિ-નિધિ.
રયણે-રત્ન
વાસહર-વર્ષધર પર્વત
દહ-દ્રહ, સરોવર
નઇઓ-નદીઓ
વિજયા-વિજયો
વક્ખાર-વક્ષસ્કાર પર્વત
કપ્પ-૧૨ દેવલોક
ઇંદા-ઇંદ્રો.
કુરુ-દેવકુરુ ઉત્તરકુરુ.
મંદર-મેરુ પર્વત
આવાસા-ભવન.
કૂડા-શિખર.
નક્ખત્ત-નક્ષત્ર.
ચંદ-ચંદ્રમા.
સૂરા-સૂર્ય.
અન્નેવિ-બીજાં પણ.
એવમાઇ-એ વિગેરે.
પસત્થ-પ્રશસ્ત, શ્રેષ્ઠ.
વત્થૂણ-વસ્તુઓનાં.
જે-જે
નામા-નામો.

શબ્દાર્થ—આભૂષણ, વસ્ત્ર, ગંધ ચંદ્ર વિકાસી કમલ, તિલકાદિ વૃક્ષ, સૂર્ય વિકાસી કમલ, નવનિધિ, રત્ન, વર્ષધર પર્વત, દ્રહ, નદીઓ, વિજયો, વક્ષસ્કાર પર્વત, બાર દેવલોક, ઈંદ્રો દેવકુરુ-ઉત્તરકુરુ, મેરુ પર્વત, ભવન, શિખરો, નક્ષત્રો, ચંદ્રમા અને સૂર્ય એ વિગેરે શ્રેષ્ઠ વસ્તુઓના બીજા પણ જે નામો છે (તે નામવાળા દ્વીપ સમુદ્રો છે)

વિવેચન—હાર, અર્ધહાર, રત્નાવલી વિગેરે આભરણના જે નામો છે તે નામે દ્વીપ સમુદ્રો છે, એવી રીતે રેશમાદિ (રેશમી વસ્ત્રાદિ)ના નામે, કોષ્ઠપુટાદિ ગંધના નામે, નીલો ત્પલ વિગેરે ચંદ્ર વિકાશી કમલને નામે, વૃત તિલકાદિ વૃક્ષોના નામે એટલે બીજા પણ સારા વૃક્ષોના નામે, પદ્મ પુંડરિકાદિ સૂર્ય વિકાસી કમલના નામે, મહાપદ્માદિ નવ નિધિના નામે, કર્કેતનાદિ રત્નના નામે અથવા વાસુદેવ અને ચક્રવર્તિના રત્નોના નામે, હિમવંતાદિ વર્ષધર પર્વતોને નામે, પદ્માદિ દ્રહોને નામે, ગંગાદિ નદીઓના નામે, કચ્છાદિ વિજયોના નામે, ચિત્રાદિ વક્ષસ્કાર પર્વતોને નામે, સૌધર્માદિ દેવલોકના નામે, શક્રાદિ ઇંદ્રોને નામે, દેવકુરૂ ઉત્તરકુરૂના નામે, મેરૂ (સુમેરૂ) પર્વતના નામે, ઇંદ્રોના આવાસને નામે, હિમવંત આદિ શિખરોના નામે, કૃતિકાદિ નક્ષત્રોના નામે, ચંદ્ર અને સૂર્યના જે નામો છે તે નામે, એવી રીતે બીજી પણ શુભ વસ્તુઓના જે નામો છે

તન્નામા દીવુદહી, તિપડોયાયાર હુન્તિ અરુણાઇ
જંબૂ-લવણાઇયા, પત્તેય તે અસંખિજ્જા. ૭૩

તાણં-તિમ સૂરવરા-વભાસ જલહી પરં તુ ઇક્કિક્કા
દેવે નાગે જક્ખે ભૂએ ય સયંભૂરમણે ય. ૭૪.

તન્નામા-તે નામવાળા
દીવુદહી-દ્વીપ અને સમુદ્રો.
તિપડોયારા-ત્રિપ્રત્યવતાર.
હુન્તિ-થાય છે
અરુણાઇ-અરુણાદિ
જંબૂ-જંબૂદ્વીપ.
લવણાઇયા-લવણ સમુદ્ર વિગેરે.
પત્તેયં-દરેક.
અસંખિજ્જા-અસંખ્યાતા.
તાણ-તેમાનો.
અંતિમ-છેલ્લો.
સૂરવરાવભાસ-સૂર્યવરાવભાસ
જલહી-સમુદ્ર
પરં તુ-આગળ તો.
ઇક્કિક્કા-એક એક નામવાળા.
દેવે-દેવ.
નાગે-નાગ.
જક્ખે-યક્ષ
ભૂએ-ભૂત.
સયંભૂરમણે-સ્વયંભૂરમણ.

શબ્દાર્થ—તે નામવાળા દ્વીપ અને સમુદ્રો છે. ત્રિપ્રત્યવતાર અરુણ આદિ દ્વીપથી થાય છે. જંબૂદ્વીપ અને લવણ સમુદ્ર વિગેરે દરેક (તે દ્વીપ અને સમુદ્રો) અસંખ્યાતા છે, તેમાંનો છેલ્લો સૂર્યવરાવભાસ સમુદ્ર છે. તે પછી આગળ તો દેવ, નાગ, યક્ષ, ભુત અને સ્વયંભૂરમણ એ (પાંચ) એક એક નામવાળા છે. (તેઓનો ત્રિપ્રત્યવતાર થતો નથી.)

વિવેચન—અરૂણથી માંડીને ક્રાંચ સુધી ત્રિપ્રત્યવતાર કહ્યો તેમજ આભરણાદિમાં ત્રિપ્રત્યવતાર દેખાડે છે, જેમકે હાર દ્વીપ, હાર સમુદ્ર, હારવર દ્વીપ, હારવર

સમુદ્ર, હારવરાવભાસ દ્વીપ, હારવરાવભાસ સમુદ્ર, એવી રીતે સૂર્યવરાવભાસ સમુદ્ર સુધી ત્રિપ્રત્યવતાર કહેવો જબૂદ્વીપ અને લવણુ સમુદ્ર વિગેરે દ્વીપ સમુદ્રો દરેક અસખ્યાતા છે તેમાનો છેલ્લો સૂર્યવરાવભાસ સમુદ્ર છે, તે પછી દેવાદિ પાચ દ્વીપો અને સમુદ્રો એકેકા નામવાળા છે, એટલે તેમનો ત્રિપ્રત્યવતાર થતો નથી, તેમજ તે દરેક અસખ્યાતા પણ નથી જેમકે દેવ દ્વીપ, દેવ સમુદ્ર, નાગ દ્વીપ, નાગ સમુદ્ર, યક્ષ દ્વીપ, યક્ષ સમુદ્ર, ભૂત દ્વીપ, ભૂત સમુદ્ર, સ્વયભૂરમણુ દ્વીપ અને સ્વયભૂરમણુ સમુદ્ર તથા સર્વે દ્વીપ સમુદ્રો વિજયાદિ ૪ દરવાજાવાળા અને વજ્ર રત્નમય જગતી વડે વીટાએલા છે તે જગતી ૮ યોજન ઉચી, મૂલમા ૧૨ યોજન પહોળી અને ઉપર ૪ યોજન પહોળી છે તેના ઉપર મધ્ય ભાગે ૨ ગાઉ ઉચા અને ૫૦૦ ધનુષ્ય પહોળી પદ્મવરવેદિકા છે તેની બને બાજુએ દેશોન (અઢીસો ધનુષ્ય ઓછા એવા) બે યોજન પ્રમાણુ વનખડ છે

સમુદ્રોના પાણી અને મત્સ્યનુ પ્રમાણુ

વારુણીવર ખીરવરો, ઘયવર લવણો ય હુન્તિ ભિન્નરસા
કાલોય પુક્ખરો-દહિ સય ભૂરમણો ય ઉદગરસા ૭૫
ઇક્ખુરસ સેમ જલહી, લવણે કાલોએ ચરિમિ બહુમચ્છા
પણ સગ દસ જોયણુ સય, તણુ કમા થોવ સેસેસુ ૭૬

વારુણીવર-વારુણીવર.	લવણે-લવણ સમુદ્ર.
ખીરવરો-ક્ષીરવર.	કાલોએ-કાલોદધિ.
ઘયવર-ઘૃતવર	ચરિમે-છેલ્લા(સ્વયંભૂરમણ)માં
લવણો ય-અને લવણ.	બહુમચ્છા-ઘણાં માછલાં.
હુન્તિ-છે.	પણ સય-પાંચશો.
ભિન્નરસા-જુદા સ્વાદવાળાં	સગ સય-સાતસો.
કાલોય-કાલોદ, કાલોદધિ.	દસસય-દશ સો.
પુક્ખરોદહિ-પુષ્કરવર સમુદ્ર.	જોયણ-યોજનના.
સયંભૂરમણો-સ્વયંભૂરમણ	તણુ-શરીરવાળા.
ઉદગરસા-પાણી જેવાં સ્વાદવાળાં.	કમા-અનુક્રમે.
ઇક્ખુરસ-શેરડીના રસ જેવાં.	થોવ-થોડાં.
સેસજલહી-બાકીના સમુદ્રોનાં.	સેસેસુ-બાકીના (સમુદ્રો)માં.

શબ્દાર્થ—વારુણીવર, ક્ષીરવર, ઘૃતવર અને લવણ સમુદ્ર એ ચાર સમુદ્રનાં પાણી ભિન્ન સ્વાદવાળાં છે. કાલોદધિ, પુષ્કરવર સમુદ્ર અને સ્વયંભૂરમણ એ ત્રણનાં પાણી વરસાદના પાણી જેવાં સ્વાદવાળાં છે બાકીના સમુદ્રોનાં પાણી શેરડીના રસ જેવાં સ્વાદવાળાં છે લવણ સમુદ્ર, કાલોદધિ અને સ્વયંભૂરમણ સમુદ્રમાં ઘણાં માછલાં છે અને અનુક્રમે પાંચસો, સાતસો અને હજાર યોજન પ્રમાણ શરીરવાળાં છે બાકીના સમુદ્રોમાં થોડાં માછલાં છે.

વિવેચન-વારુણીવર સમુદ્રનું પાણી મદિરાથી સુસ્વાદિષ્ટ, ક્ષીરવર સમુદ્રનું પાણી ત્રણ ભાગ ગાયનું દૂધ અને એક

ભાગ સાકર સાથે મિશ્રિત જાણવુ ઘૃતવર સમુદ્રનું પાણી ગાયના ઘી કરતા અત્યત સ્વાદિષ્ટ, લવણ સમુદ્રનું પાણી ખારૂ એ ચાર સમુદ્રના પાણી પોતાના નામના જેવા ગુણવાળા છે કાલોદધિ, પુષ્કરવર સમુદ્ર અને સ્વયભૂરમણ સમુદ્ર એ ત્રણના પાણી વરસાદના પાણી જેવા છે બાકીના નદીશ્વર સમુદ્રથી માડીને ભૂત સમુદ્ર સુધીના સર્વ સમુદ્રના પાણી ત્રણ ભાગ શેલડીનો રસ અને ૧ ભાગ તજ મરી એલચી અને કેશર એ ચાર ચીજોની સાથે મિશ્રિત જાણવુ લવણ સમુદ્રમા ૫૦૦ યોજન પ્રમાણ, કાલોદધિમા ૭૦૦ યોજન પ્રમાણ અને સ્વયભૂરમણ સમુદ્રમા ૧૦૦૦ યોજન પ્રમાણ શરીરવાળા મત્સ્ય હોય છે તેમજ તેમની કુલકોટી (જુદી જુદી જાતો) ૭ લાખ લવણ સમુદ્રમા, ૯ લાખ કુલ કોટી કાલોદધિમા અને ૧૨॥ લાખ કુલ કોટી સ્વયભૂરમણ સમુદ્રમા હોય છે

	સમુદ્રના નામ	જળ	મત્સ્યનુ પ્રમાણ
૧	વારુણીવર	મદિરા જેવુ	વિવિધ પ્રમાણ
૨	ક્ષીરવર	દૂધ જેવુ	વિવિધ પ્રમાણ
૩	ઘનવર	ગાયના ઘી જેવુ	વિવિધ પ્રમાણ
૪	લવણ સમુદ્ર	ખારૂ	૫૦૦ યોજન
૫	કાલોદધિ	વરસાદના પાણી જેવુ	૮૦૦ યોજન
૬	પુષ્કરવર	વરસાદના પાણી જેવુ	વિવિધ પ્રમાણ
૭	સ્વયભૂરમણ	વરસાદના પાણી જેવુ	૧ હજાર યોજન
૮	બાકીના સમુદ્રો	શેરડીના રસ જેવુ	વિવિધ પ્રમાણ

દ્વીપ અને સમુદ્ર ઉપરના ચંદ્ર સૂર્યની ગણત્રી.

દો સસિ દો રવિ પઢમે, દુગુણા લવણંમિ ધાયઈ સંડે
બારસસસિ બારસરવિ, તપ્પભિઇ નિદ્દિ સસિરવિણો. ૭૭.
તિગુણા પુવ્વિલ્લ જુયા, અણંતરા-ણંતરંમિ ખિત્તંમિ,
કાલોએ બાયાલા, બિસત્તરી પુક્ખરદ્ધંમિ. ૭૮.

દો સસિ-બે ચંદ્ર.
દો રવિ-બે સૂર્ય.
પઢમે-પહેલા જંબૂદ્વીપને વિષે
દુગુણા-બમણા
લવણંમિ-લવણ સમુદ્રને વિષે.
ધાયઇસંડે-ધાતકી ખંડને વિષે.
બારસ સસિ-બાર ચંદ્ર
બારસ રવિ-બાર સૂર્ય.
તપ્પભિઇ-ત્યાંથી માંડીને.
નિદ્દિઠ્ઠં-કહ્યા છે.
સસિરવિણો-ચંદ્ર અને સૂર્યો.
તિગુણા-ત્રણ ગુણા
પુવ્વિલ્લ જુયા-પૂર્વના યુક્ત
અણંતરાણંતરંમિ-પછી પછીના
ખિત્તંમિ-ક્ષેત્રમાં
કાલોએ-કાલોદધિને વિષે.
બાયાલા-બેંતાલીશ
બિસત્તરી-બહોતેર.
પુક્ખરદ્ધંમિ-અર્દ્ધ પુષ્કરવર દ્વીપને વિષે

શબ્દાર્થ—પહેલા જંબૂદ્વીપને વિષે બે ચંદ્ર અને બે સૂર્ય છે. લવણ સમુદ્રને વિષે બમણા એટલે ચાર ચંદ્ર અને ચાર સૂર્ય છે. ધાતકીખંડને વિષે બાર ચંદ્ર અને બાર સૂર્ય છે ત્યાંથી માંડીને પછી પછીના ક્ષેત્રમાં ત્રણ ગુણા અને પૂર્વના યુક્ત કરવાથી ચંદ્ર અને સૂર્યો કહ્યા છે. જેમકેઃ—કાલોદધિને વિષે બેંતાલીશ અને અર્ધ પુષ્કરવર દ્વીપને વિષે બહોંતેર ચંદ્ર અને સૂર્ય ૮ છે.

વિવેચન—ધાતકી ખડમા ૧૨ ચદ્ર અને ૧૨ સૂર્યો છે તેને ૩ ગુણા કરતા ૧૨×૩=૩૬ તેની સાથે પૂર્વના જબૂદ્વીપના બે અને લવણ સમુદ્રના ૪ એમ ૬ ઉમેરતા ૩૬+૬=૪૨ ચદ્ર તથા સૂર્યો કાલોદધિમા થાય છે તે ૪૨ ચદ્ર સૂર્યોને ૩ ગુણા કરતા ૪૨×૩=૧૨૬ તથા પૂર્વના જબૂદ્વીપના બે, લવણ સમુદ્રના ચાર અને ધાતકી ખડના ૧૨ મળી ૧૮ ચદ્ર સૂર્યો ઉમેરતા ૧૨૬+૧૮=૧૪૪ પુષ્કરવર દ્વીપના થાય, પણ અર્ધપુષ્કરવર દ્વીપના તેનાથી અડધા એટલે ૭૨ થાય છે, સર્વ દ્વીપ અને સમુદ્રના ચદ્ર સૂર્યો જાણવાને માટે આ રીતિ છે અઢી દ્વીપની અદર ચદ્ર અને સૂર્યો સમશ્રેણિએ રહેલા છે, પણ તેના આતરાનું પ્રમાણ અનિયત છે તથા અઢી દ્વીપની બહારના ચદ્રથી સૂર્યના આતરાનું પ્રમાણ ૫૦ હજાર યોજન છે પણ તેઓ સમ શ્રેણિ કે વર્તુલ (ગોળ) પક્તિમા રહ્યા છે એવુ ચદ્ર-પ્રજ્ઞપ્તિમા જણાવ્યું નથી

અઢીદ્વીપ અને બે સમુદ્રના ચદ્રાદિકની સખ્યા

દ્વીપ સમુદ્ર	ચદ્ર	સૂર્ય	ગ્રહ	નક્ષત્ર	તારાની કોડાકોડી
જબૂદ્વીપે	૨	૨	૧૭૬	૫૬	૧ ૩૩ ૯૫૦
લવણસમુદ્રે	૪	૪	૩૫૨	૧૧૨	૨ ૬૭ ૯૦૦
ધાતકીખડે	૧૨	૧૨	૧૦૫૬	૩૩૬	૮,૦૩ ૭૦૦
કાલોદધિ	૪૨	૪૨	૩૬૯૬	૧૧૭૬	૨૮,૧૨ ૯૫૦
પુષ્કરવરાર્ધે	૭૨	૭૨	૬૩૩૬	૨૦૧૬	૪૮,૨૨ ૨૦૦

મનુષ્યલોકમાં ચંદ્ર અને સૂર્યની પંક્તિની સંખ્યા.

દો સસિ દો રવિપંતી, એગંતરિયા છસદ્ઠિ સંખાયા
મેરું પયાહિણંતા, માણુસ-ખિત્તે પરિઅડન્તિ. ૭૯.

દો સસિ-બે ચંદ્રની
દો રવિ-બે સૂર્યની.
પંતી-પંક્તિ.
એગંતરિયા-એક એકને આંતરે.
છસદ્ઠિ સંખાયા-છાસઠની સંખ્યાવાળી
મેરું-મેરુ પર્વતને.
પયાહિણંતા-પ્રદક્ષિણા દેતી.
માણુસખિત્તે-મનુષ્યક્ષેત્રમાં.
પરિઅડંતિ-ભમે છે.

શબ્દાર્થ—છાસઠની સંખ્યાવાળી બે ચંદ્ર અને બે સૂર્યની પંક્તિ એક એકને આંતરે, મેરુ પર્વતને પ્રદક્ષિણા દેતી મનુષ્ય ક્ષેત્રને વિષે ભ્રમણ કરે છે.

વિવેચન—જંબૂદ્વીપના મેરૂની દક્ષિણ દિશાએ એક ચંદ્ર અને ઉત્તર દિશાએ એક ચંદ્ર ચાર ચરે છે (ગોળાકાર ફરે છે) તેવીજ રીતે લવણ સમુદ્રની એક દિશામાં બે ચંદ્રો, ધાતકી ખંડમાં ૬ ચંદ્રો, કાલોદધિમાં ૨૧ ચંદ્રો અને અર્ધ પુષ્કરવર દ્વીપમાં ૩૬ ચંદ્રો ચાલે છે. ૧+૨+૬+૨૧+૩૬=૬૬ ચંદ્રોની એક પંક્તિ દક્ષિણ દિશાથી ચાલે છે અને ૬૬ ચંદ્રોની બીજી પંક્તિ ઉત્તર દિશાથી ચાલે છે તે બંને પંક્તિને આંતરે પૂર્વ દિશામાં ૬૬ સૂર્યની એક પંક્તિ અને પશ્ચિમદિશામાં ૬૬ સૂર્યની બીજી પંક્તિ છે. સમશ્રેણિએ રહેલી આ ચંદ્ર અને સૂર્યની બબ્બે પંક્તિઓ જંબૂદ્વીપના મેરૂ પર્વતને પ્રદક્ષિણા દેતી ગોળાકાર

भ्रमण करे छे अने पंक्तिना छासठ छासठ चंद्रो मळीने १३२ चंद्रो अने १३२ सूर्यो अढी द्वीपमां होय छे

मनुष्यक्षेत्रमां ग्रहादिकनी पंक्तिनी संख्या

एवं गहाइणो वि हु, नवरं धुव पासवत्तिणो तारा
तं चिय पयाहिणं ता, तत्थेव सया परिभमन्ति. ८०

एवं–एवी रीते
गहाईणं नि–ग्रहादिकनी पण
हु–निश्चे
नवरं–एटलुं विशेष
ध्रुव–ध्रुव तारानी
पासवत्तिणो–पासे वर्तता
तारा–तारा
तं–तेने
चिय–निश्चे ज
पयाहिणं ता–प्रदक्षिणा देता
तत्थेव–त्यांज
सया–हमेशां
परिभमंति–भमे छे

शब्दार्थ—एवी रीते ग्रहादिकनी पण निश्चे पंक्तिओ छे पण एटलुं विशेष छे के ध्रुव तारानी पासे वर्तता (सप्तर्षि आदि) ताराओ ते ध्रुवतारानेज प्रदक्षिणा देता त्यांज हमेशां भमे छे

विवेचन—एक चंद्र के सूर्यनी पाछळ ८८ ग्रह रूप एक पंक्ति अने २८ नक्षत्र रूप एक पंक्ति होय छे अने अढी द्वीपमां एकेकी दिशाए छासठ चंद्र अथवा सूर्य होय छे, माटे छासठ ग्रहोनी पंक्तिओ अने छासठ नक्षत्रोनी पंक्तिओ पण मेरु पर्वतने प्रदक्षिणा दे छे जंबूद्वीपमां चारे दिशाए ४ ध्रुव तारा स्थिर होय छे

અને તેની પાસે રહેલા ૭ ઋષિના તારા વિગેરે ધ્રુવતારાનેજ પ્રદક્ષિણા દે છે પણ મેરૂ પર્વતને પ્રદક્ષિણા દેતા નથી.

પ્રશ્નો.

૧. દ્વીપ અને સમુદ્રો કેટલા, કેવડા અને કેવા આકારના છે. તથા પાચમા, આઠમા, વીશમા અને પચીશમા દ્વીપનાં નામ કહો.

૨. દ્વીપ અને સમુદ્રનાં નામો કેવા પ્રકારનાં છે ? તથા તે સમુદ્રનાં પાણી કેવાં છે ? અને તેમાના મત્સ્યનુ પ્રમાણ કહો.

૩. પુષ્કરવર દ્વીપ ઉપર પાચે જ્યોતિષીના વિમાનો કેટલા છે તેની ગણત્રીની રીત કહો

૪. મેરૂ પર્વત અને ધ્રુવના તારાને કોના વિમાનો પ્રદક્ષિણા દે છે તે કહો

ચંદ્ર અને સૂર્યનાં માંડલાં અને તેમનું ચાર ક્ષેત્ર.

પન્નરસ ચુલસી ઇ સયં,
ઇહ સસિ-રવિ મંડલાઈં તક્ખિત્તં
જોયણ પણ-સય દસહિય, ભાગા અડયાલ ઇગસટ્ઠા.૮૧.

પન્નરસ-પંનર
ચુલસી સયં-એકસો ચોરાસી
ઇહ-અહીંયાં, આમા.
સસિ રવિ મંડલાઈં-ચંદ્ર અને સૂર્યનાં માંડલાં
તક્ખિત્ત-તેનુ ક્ષેત્ર.
જોયણ-યોજન
પણસય-પાંચસો
દસહિય-અધિક દશ
ભાગા-ભાગ.
અડયાલ-અડતાલીશ
ઇગસટ્ઠા-એકસઠ ભાગમાંથી.

શબ્દાર્થ—આ (જંબુદ્વીપ)મા ચદ્ર અને સૂર્યના માડલા અનુક્રમે પનર અને એકસો ચોરાસી છે તે (માડલ)નું ક્ષેત્ર પાચસો દશ જોજન અને એક જોજનના એકસઠ ભાગમાથી અડતાલીશ ભાગ છે

(વિવેચન—એક સૂર્ય દક્ષિણ દિશાથી ચાલી ઉત્તર દિશાએ આવે, ત્યારે અહોરાત્રિમા અર્દ્ધ મંડળ ક્ષેત્ર ઉલ્લઘે, તેવીજ રીતે બીજે સૂર્ય ઉત્તર દિશાથી ચાલી દક્ષિણ દિશામા આવે, ત્યારે અહોરાત્રિમા અર્દ્ધ મંડલ ક્ષેત્ર ઉલ્લઘે, બને મળીને એક મંડળ થાય

ચદ્ર અને સૂર્યના મંડનનુ અતર

તીસિ-ગસટ્ઠા ચઉરો, ઇગ ઇગસટ્ઠસ્સ સત્ત ભઇયસ્સ
પણતીસ ચ દુ જોયણ, સસિ-રવિણો મંડલ-તરય.૮૨.

તીસ-ત્રીશ ભાગ	પણતીસ-પાત્રીશ
ઇગસટ્ઠા-એકસઠમાથી	ચ-અને
ચઉરો-ચાર ભાગ	દુ જોયણ-બે જોજન
ઇગ-એક	સસિ રવિણો-ચદ્ર અને સૂર્યના.
ઇગસટ્ઠસ્સ-એકસઠીયો ભાગના	મંડલ-માડલાનુ
સત્ત ભઇયસ્સ-સાત ભાગમાથી	અતરય-આતરૂ

શબ્દાર્થ—ચદ્ર અને સૂર્યના માડલાનું અતર અનુક્રમે પાત્રીશ જોજન, એક જોજનના એકસઠીયા ત્રીસ ભાગ અને એકસઠીયા એક ભાગના સાત ભાગમાથી ચાર ભાગ (૩૫ જો૦ ૩૦/૬૧-૪/૭) અને બે યોજન છે

વિવેચન—સૂર્યનાં ૧૮૪ માંડલા છે, તેના ૧૮૩ આંતરા થાય છે, તે દરેક આંતરાનું પ્રમાણ બે યોજન છે તેથી ૧૮૩ ને બે ગુણા કરતાં ૩૬૬ યોજન આંતરાના થાય, અને સૂર્યના વિમાનની પહોળાઈ $\frac{૪૮}{૬૧}$ યોજન છે, તેને ૧૮૪ માંડલે ગુણીએ, તો $\frac{૮૮૩૨}{૬૧}$ યોજન, તેના ૧૪૪$\frac{૪૮}{૬૧}$ યોજન થાય, તે આંતરાના ૩૬૬ યોજનમાં ઉમેરીએ, તો ૫૧૦$\frac{૪૮}{૬૧}$ યોજન સૂર્યને વિચરવાનું ક્ષેત્ર પોતાના વિમાન સહિત થાય છે.

ચંદ્રનાં ૧૫ માંડલાં છે, તેના ૧૪ આંતરા થાય છે, તે દરેક આંતરાનું પ્રમાણ ૩૫$\frac{૩૦}{૬૧}$ યોજન અને એકસઠીયા ૧ ભાગના સાત ભાગ કરીએ તેવા ૪ ભાગ છે તેથી તેને ૧૪ આંતરાએ ગુણવા અને ચંદ્રના વિમાનની પહોળાઈ $\frac{૫૬}{૬૧}$ યો૦ છે, તેને ૧૫ માંડલે ગુણવા. તે પછી તે બંનેનો સરવાળો કરીએ તો ૫૧૦$\frac{૪૮}{૬૧}$ યોજનઃ ચંદ્રને વિચરવાનું ક્ષેત્ર પોતાના વિમાન સહિત થાય.

૧૮૩	૪૮
×૨	×૧૮૪
૩૬૬	૬૧)૮૮૩૨(૧૪૪
૧૪૪–$\frac{૪૮}{૬૧}$	૬૧
૫૧૦–$\frac{૪૮}{૬૧}$	૨૭૩
યોજન	૨૪૪
	૨૯૨
	૨૪૪
	૪૮

યોજન			
૩૫	૩૦	૪	૫૬
×૧૪	×૧૪	×૧૪	×૧૫
૧૪૦	૪૨૦	૭)૫૬(૮	૨૮૦
૩૫×	+૮	૫૬	૫૬×
૪૯૦	૬૧)૪૨૮(૭	૦૦	૬૧)૮૪૦(૧૩
૭—૧	૪૨૭		૬૧
૧૩-૪૭	૧		૨૩૦
૫૧૦—૪/૬૧			૧૮૩
યોજન			૪૭

ચદ્ર સૂર્યના કેટલા માડલા જબૂદ્વીપમા અને કેટલા
લવણ સમુદ્રમા છે ? તે કહે છે

મડલ દસગ લવણે, પણગ નિસઢમિ હોઈ ચદસ્સ,
મડલ-અતર-માણુ, જાણુ પમાણુ પુરા કહિય ૮૩.
પણુસટ્ઠી નિસઢમિ ય, દુન્નિ ય બાહા દુજોયણ-તરિયા,
ઇગુણવીસ તુ સય, સૂરસ્સ ય મડલા લવણે ૮૪.

મડલ દસગ-દશ માડલા
લવણે-લવણ સમુદ્રમા
પણગ-પાચ
નિસઢમિ-નિષધ પર્વત ઉપર
હોઇ-છે
ચદસ્સ-ચદ્રના
મડલ અતર માણુ-માડલાના આતરાનું પ્રમાણ
જાણુ-તુ જાણ
પમાણુ-વિમાનનુ પ્રમાણુ
પુરા-પહેલા
કહિય-કહેલુ
પણુ સટ્ઠી-પાસઠ
નિસઢમિ-નિષધ પર્વત ઉપર
દુન્નિ-બે માડલા
બાહા-બહાર, બાહા ઉપર
દુજોયણુ-બે જોજનના
અતરિયા-આતરે

ઇગુણવીસં-ઓગણીશ.	સૂરસ્સ-સૂર્યનાં.
તુ-વળી	મંડલા-માંડલાં.
સયં-એક સો.	લવણે-લવણ સમુદ્રમાં.

શબ્દાર્થ—ચંદ્રનાં દશ માંડલાં લવણ સમુદ્રમાં અને પાંચ માંડલાં નિષધ પર્વત ઉપર છે. માંડલાના આતરાનું પ્રમાણ (૩૫ યો૦ $\frac{૩૦}{૬૧}$—$\frac{૪}{૭}$) અને વિમાનનું પ્રમાણ ($\frac{૫૬}{૬૧}$ યો૦) પહેલાં કહેલું તું જાણ. સૂર્યનાં બબ્બે જોજનના આંતરે પાંસઠ માંડલાં નિષધ પર્વત ઉપર, તેમાંથી બે માંડલાં (હરિવર્ષ ક્ષેત્રની) બાહા ઉપર છે અને વળી એકસો ઓગણીશ માંડલાં લવણ સમુદ્રમાં છે.

લવણ સમુદ્રમાં અને જંબૂદ્વીપમાં ચંદ્ર સૂર્યને ફરવાનું ક્ષેત્ર.

સસિ-રવિણો લવણંમિ ય, જોયણ સય તિન્નિ તીસ અહિયાઈં
અસીયં તુ જોયણ સયં, જંબુદ્દીવંમિ પવિસન્તિ. ૮૫.

સસિ રવિણો-ચંદ્ર અને સૂર્યનું.	અસીયં-એંસી.
લવણંમિ-લવણ સમુદ્રમાં.	તુ-પણ.
જોયણ-જોજન	જોયણ-જોજન સુધી.
સય તિન્નિ-ત્રણસો.	સયં-એકસો
તીસ અહિયાઇ-ત્રીશથી અધિક.	જંબુદ્દીવંમિ-જંબૂદ્વીપમાં.
	પવિસન્તિ-પ્રવેશ કરે છે.

શબ્દાર્થ—ચદ્ર અને સૂર્યનુ ફરવાનું ક્ષેત્ર લવણ સમુદ્રમા ત્રણસો ત્રીશ જોજનથી અધિક ૬૬ ચોજન છે, પણ (પાછા ફરતા) જબૂદ્વીપમા એકસો એંસી જોજન સુધી પ્રવેશ કરે છે

વિવેચન—જબૂદ્વીપના ચદ્ર અને સૂર્યનું છેલ્લુ મડલ લવણ સમુદ્રમા ૩૩૦૪૬ ચોજને છે અને સર્વ અભ્યતર મડલ જબૂદ્વીપની જગતીથી ૧૮૦ ચોજન દૂર નિષધ પર્વત ઉપર છે નક્ષત્ર અને તારાઓ પોતપોતાના મડળમા જ ફરે છે ગ્રહો અનિયમિત ચાલે છે, એટલે કોઇ વખત સવળા કે અવળા ગોળ ફરે છે

દ્વીપ સમુદ્રમા ગ્રહ નક્ષત્ર અને તારાની સખ્યા જાણવાનો ઉપાય

ગહ રિક્ખ તાર સખ, જત્થે-ચ્છસિ નાઉ-મુદહિ-દીવે વા
તસ્સસિહિ એગ-સસિણો, ગુણ સખ હોઇ સવ્વગ્ગ. ૮૬

ગહ-ગ્રહ	વા-અથવા, કે
રિક્ખ-નક્ષત્ર	તસ્સસિહિ-તે (દ્વીપ કે સમુદ્રના) ચદ્રોની સાથે
તાર-તારાની	એગ સસિણો-એક ચદ્રની
સખ-સખ્યાને	ગુણ-ગુણતા, ગુણો.
જત્થ-જેને વિષે	સખ-સખ્યાને.
ઇચ્છસિ-તુ ઇચ્છે	હોઇ-થાય છે
નાઉ-જાણવાને	સવ્વગ્ગ-સર્વ સખ્યા
ઉદહિ-સમુદ્ર	
દીવે-દ્વીપમા	

શબ્દાર્થ —જે દ્વીપ કે સમુદ્રમાં ગ્રહ નક્ષત્ર અને તારાની સંખ્યાને જાણવાને માટે તું ઇચ્છે, તો તે દ્વીપ કે સમુદ્રના ચંદ્રોની સાથે એક ચંદ્રની સંખ્યાએ (પરિવારે) ગુણતા સર્વ (ગ્રહ, નક્ષત્ર અને તારાની) સંખ્યા થાય છે.

વિવેચન—જેમકે:- લવણ સમુદ્રમાં ૪ ચંદ્રમા છે અને એક ચંદ્રમાનો પરિવાર ૮૮ ગ્રહ, ૨૮ નક્ષત્ર અને ૬૬૯૭૫ કોડાકોડી તારા છે તેથી તે ચંદ્રોને તેટલાએ ગુણતાં ગ્રહ નક્ષત્ર અને તારાની સંખ્યા તે સમુદમાં આવે એવી રીતે સર્વત્ર સમજવું.

૪	૪	૪
×૮૮	×૨૮	×૬૬૯૭૫ કોડાકોડી.
૩૫૨ ગ્રહો	૧૧૨ નક્ષત્રો	૨,૬૭,૯૦૦ કોડકોડી તારા.

પ્રશ્નો

૧. સ્થિર ચંદ્ર અને સૂર્યનું સ્વરૂપ કહો. જંબૂદ્વીપ અને લવણ સમુદ્રમા ચંદ્ર સૂર્યનાં માંડલાં કેટલાં ? તેનું ક્ષેત્ર કેટલું ? અને માડલાના આંતરાનું પ્રમાણ કેટલું ?

૨ દ્વીપ અને સમુદ્રમા ગ્રહ નક્ષત્ર અને તારાની સંખ્યા જાણવાની શી રીતિ છે ? તે કહો

વૈમાનિક દેવલોકનાં વિમાનો.

બત્તીસ-ટ્ઠાવીસા. બારસ અ ડ ચઉ વિમાણ લક્ખાઇં
પન્નાસ ચત્ત છ સહસ્સ, કમેણ સોહમ્માઇસુ. ૮૭.
દુસુ સય ચઉ દુસુ સય તિગ.

મિગારસહિયં સયં તિગે હિટ્ઠા
મજ્ઝે સત્તુત્તર-સ ૧, સુવરિ તિગે સય-મુવરિ પંચ ૮૮.

બત્તીસ-બત્રીશ	સય ચઉ-ચાર સો
અટ્ઠાવીસા-અઠયાવીશ	દુસુ-બે દેવલોકમા
બારસ-બાર	સય તિગ-ત્રણસો
અડ-આઠ	ઇગા સહિય સય-એક સો અગીયાર
ચઉ-ચાર	તિગે હિટ્ઠ હેઠલી ત્રિકને વિષે
વિમાણ-વિમાન	મજ્ઝે-મધ્યની ત્રિકને વિષે
લક્ખાઇં-લાખ	સત્તુત્તર સય-એકસોસાત
પન્નાસ-પચાશ	ઉવરિં તિગે-ઉપરની ત્રિકને વિષે
ચત્ત-ચાલીશ	સય-એક સો
છ-છ	ઉવરિં-ઉપર
સહસ્સ-હજાર	પંચ-પાચ
કમેણ-અનુક્રમે	
સોહમ્માઇસુ-સૌધર્માદિકને વિષે	
દુસુ-બે દેવલોકમા	

શબ્દાર્થ —સાધર્માદિક (૮ દેવલોક)ને વિષે અનુક્રમે બત્રીશ લાખ, અઠયાવીશ લાખ, બાર લાખ, આઠ લાખ, ચાર લાખ, પચાશ હજાર, ચાલીશ હજાર, છ હજાર વિમાનો છે તે પછી બે દેવલોકમા ચારસો, બે દેવલોકમા ત્રણસો હેઠની ત્રિકને વિષે એકસો અગીયાર, મધ્યની ત્રિકને વિષે એકસો સાત અને ઉપરની ત્રિકને વિષે એકસો અને ઉપર પાચ વિમાનો છે

વિવેચન—સૌધર્મ દેવલોકે ૩૨ લાખ, ઇશાન દેવલોકે ૨૮ લાખ, સનત્કુમારે ૧૨ લાખ, માહેન્દ્રે ૮ લાખ, બ્રહ્મ દેવલોકે ચાર લાખ, લાંતકે ૫૦ હજાર, મહાશુક્રે ૪૦ હજાર, સહસ્રારે ૬ હજાર, આનત પ્રાણુત એ બે દેવલોકનાં મળી ચાર સો, આરણ અચ્યુત એ બે દેવલોકનાં મળી ત્રણસો, પહેલી (હેઠલી) ત્રણ ગ્રવેયકનાં એકસો અગીયાર, વચલી ત્રણ ગ્રવેયકનાં એકસો સાત, ઉપરલી ત્રણ ગ્રવેયકનાં એકસો, અને ઉપર પાંચ અનુત્તરનાં પાંચ વિમાનો છે.

ઉર્ધ્વલોકમાં વિમાનોની સંખ્યા તથા મધ્યમાં ઇંદ્રિક વિમાનોની સંખ્યા.

ચુલસીઇ લક્ખ સત્તાણવઇ, સહસ્સા વિમાણ તેવીસં
સવ્વગ્ગ–મુડ્ઢ લોગંમિ, ઇંદયા બિસટ્ટિ પયરેસુ. ૮૯.

ચુલસીઇ લક્ખ–ચોરાશી લાખ
સત્તાણવઇ સહસ્સા–૯૭ હજાર
વિમાણ–વિમાનની.
તેવીસં-તેવીશ.
સવ્વગ્ગં–સર્વ સંખ્યા
ઉડ્ઢલોગંમિ–ઉર્દ્ધ લોકમાં.
ઇંદયા–ઇંદ્રક વિમાન.
બિસટ્ટિ–બાસઠ.
પયરેસુ–પ્રતરને વિષે.

શબ્દાર્થ—ચોરાશી લાખ સત્તાણું હજાર ને ત્રેવીશ વિમાનની સર્વ સંખ્યા ઉર્ધ્વલોકમાં છે. બાસઠ પ્રતરને વિષે બાસઠ ઇંદ્રક વિમાન છે.

વિવેચન—ઇંદ્રક વિમાન પંક્તિ અને પ્રતરના મધ્ય ભાગમાં હોય છે.

પ્રતરે પ્રતરે દરેક દિશામા પક્તિગત વિમાનની સખ્યા

ચઉ દિસિચઉ પતીઓ બાસટ્ઠિ વિમાણિયા પઢમ પયરે ઉવરિ ઇક્કિક્ક હીણા, અણુત્તરે જાવ ઇક્કિક્ક ૯૦.

ચઉદિસિ–ચારે દિશાએ	ઉવરિ–ઉપર
ચઉ પતીઓ–ચાર પક્તિઓ	ઇક્કિક્ક હીણા–એક એક ઓછુ
બાસટ્ઠિ–બાસઠ	અણુત્તરે–અનુત્તરને વિષે
વિમાણિયા–વિમાનની	જાવ–યાવત
પઢમ પયરે–પહેલા પ્રતરને વિષે	ઇક્કિક્ક–એકેક

શબ્દાર્થ—પહેલા પ્રતરને વિષે ચારે દિશાએ ચાર પક્તિઓ બાસઠ વિમાનની છે, ઉપરના પ્રતરને વિષે એક એક ઓછુ વિમાન છે યાવત્ અનુત્તરને વિષે એકેક વિમાન ચાર દિશામા છે

વિવેચન—પહેલા પ્રતરના મધ્ય ભાગે ઉડુ નામના ઇંદ્રક વિમાનની ચારે દિશાએ બાસઠ બાસઠ વિમાનની ચાર પક્તિઓ છે ઉપરના દરેક પ્રતરોમા એકેક ઓછા વિમાનની પક્તિ છે જેમકે–બીજા પ્રતરે ૬૧ વિમાનની પક્તિ એમ પ્રતરે પ્રતરે પક્તિમાથી એકેક વિમાન ઘટાડતા સર્વાર્થ સિદ્ધ નામના બાસઠમા પ્રતરની ચારે દિશાએ એકેક વિમાનની પક્તિ દેવદ્વીપ ઉપર છે

પંક્તિને વિષે ત્રિખુણાં આદિ વિમાનોનો ક્રમ.

ઇંદય વટ્ટા પંતીસુ, તો કમસો તંસ ચઉરંસા વટ્ટા
વિવિહા પુપ્ફવકિન્ના, તયંતરે મુત્તુ પુવ્વ-દિસિં. ૯૧

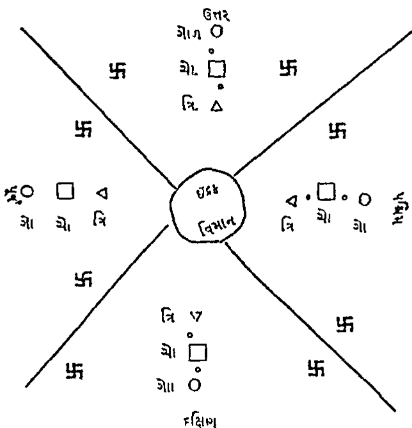
ઇંદય–ઇંદ્રક વિમાન.
વટ્ટા–વાટલાં ગોળ
પંતીસુ–પંક્તિઓને વિષે.
તો–તે પછી.
કમસો–અનુક્રમે
તંસ–ત્રિખુણા
ચઉરંસા–ચોખુણા
વટ્ટા–વાટલાં.
વિવિહા–જુદા જુદા
પુપ્ફવકિન્ના–પુષ્પાવકીર્ણ.
તયતરે–તેના આંતરામાં
મુત્તુ–મૂકીને
પુવ્વદિસિ–પૂર્વ દિશાને

શબ્દાર્થ—પંક્તિઓને વિષે ઇંદ્રક વિમાન ગોળ છે. તે પછી અનુક્રમે ત્રિખુણા, ચોખુણા અને વાટલા વિમાન છે. તે (પક્તિઓ)ના આતરામાં પૂર્વ દિશાને મૂકીને બાકીની (ત્રણ) દિશામા જુદા જુદા આકારવાળા પુષ્પાવકીર્ણ વિમાનો હોય છે

વિવેચન—દરેક પંક્તિઓના મધ્ય ભાગે ઇંદ્રક વિમાન ગોળ હોય છે, ત પછી અનુક્રમે ત્રિખુણુ, ચોખુણું અને વાટલુ વિમાન જ્યાં સુધી પંક્તિગત વિમાનોની સંખ્યા હોય, ત્યાં સુધી વારંવાર કહેવું પુષ્પની માફક છૂટાં છૂટા વિખરાએલાં તે પુષ્પાવકીર્ણ વિમાન નદાવર્ત સ્વસ્તિક વિગેરે આકાર વાળા હોય છે. તે પુષ્પાવકીર્ણ વિમાનો તે પક્તિગત વિમાનોના આતરામા પૂર્વ દિશા મૂકીને બાકીની ત્રણ દિશાએ અને વિદિશાઓમા પણ હોય છે

મધ્યના ઇંદ્રક વિમાનની ચારે દિશામાં ત્રણ ત્રણ

વિમાન બતાવેલા છે, પણ દરેક દિશાએ બાસઠ બાસઠ વિમાન સમજવા

પહેલા પ્રતરના ઇદ્રક વિમાનની ચારે દિશાએ પક્તિગત ૬૨ વિમાનો કયા કયા સ્થાનકે છે? તે કહે છે

એગ દેવ-દીવે, દુવે ય નાગોદહીસુ બોધવ્વે,
ચત્તારિ જક્ખ-દીવે, ભૂય-સમુદ્દેસુ અટ્ઠેવ ૯૨

સોલસ સયંભૂરમણે, દીવેસુ પઇટ્ઠિયા ય સુરભવણા.
ઇગતીસં ચ વિમાણા, સયંભૂરમણે સમુદ્દે ય. ૯૩.

એગં—એક (વિમાન.)
દેવે દીવે—દેવ દ્વીપ ઉપર
દુવે—બે (વિમાન.)
નાગોદહીસુ—નાગ સમુદ્ર ઉપર.
બોધવ્વે—જાણવાં.
ચત્તાર—ચાર (વિમાન)
જક્ખદીવે—યક્ષ દ્વીપ ઉપર.
ભૂય સમુદ્દેસુ—ભૂત સમુદ્ર ઉપર.
અટ્ઠેવ—આઠ જ (વિમાન.)
સોલસ—સોળ (વિમાન)
સયંભૂરમણે—સ્વયભૂરમણ.
દીવેસુ—દ્વીપ ઉપર.
પઇટ્ઠિયા—રહેલાં છે.
સુરભવણા—દેવ વિમાનો
ઇગતીસં—એકત્રીશ
વિમાણા—વિમાનો
સયંભૂરમણે—સ્વયંભૂરમણ
સમુદ્દે—સમુદ્ર ઉપર.

શબ્દાર્થ—એક વિમાન દેવ દ્વીપ ઉપર, બે વિમાન નાગ સમુદ્ર ઉપર જાણવાં ચાર વિમાન યક્ષ દ્વીપ ઉપર, આઠ જ વિમાન ભૂત સમુદ્ર ઉપર, સોળ વિમાન સ્વયભૂરમણ દ્વીપ ઉપર અને એકત્રીશ દેવવિમાન સ્વયભૂરમણ સમુદ્ર ઉપર રહેલાં છે.

વિવેચન—ઉપર કહેલાં આવલિકા (પંક્તિ) ગત વિમાનો સર્વ (૧+૨+૪+૮+૧૬+૩૧) મેળવતાં ૬૨ થાય છે, તે વિમાનો પ્રથમ પ્રતરના ઉડુ નામના ઇંદ્રક વિમાનની ચારે દિશાએ છે, તે પછી ઉપરના દરેક પ્રતરના છેડેથી પંક્તિગત વિમાન ઘટાડીએ તો બાસઠમા પ્રતરે ઇંદ્રક વિમાનની ચારે દિશાએ દેવ દ્વીપ ઉપર એકેક ત્રિખુણું વિમાન આવે વાટલાં વિમાન વલયાકારે, ત્રિખુણાં વિમાન સિંઘોડાના આકારે અને ચોખુણાં વિમાન નાટકના અખાડાના આકારે હોય છે

+ અનુક્રમે ત્રિખુણુ ચોખુણુ અને વાટલુ વિમાન છે, એ રીતે ૬૨ વિમાનો સુધી કહેવુ

ઉપરના દરેક પ્રતરોમા વાટલાદિ વિમાનોની સમશ્રેણિ દેખાડે છે

વટ્ટ વટ્ટસ્સુવરિ, તસ તસસ્સ ઉવરિમ હોઇ,
ચઉરસે ચઉરસ, ઉડ્ઢ તુ વિમાણ સેઢીઓ. ૯૪

વટ્ટ-વાટલુ વિમાન	ચઉરસે-ચોખુણા ઉપર
વટ્ટસ્સ-વાટલાની	ચઉરસ-ચોખુણુ
ઉવરિ-ઉપર	ઉડ્ઢ-ઉર્ધ્વ, ઉપર
તસ-ત્રિખુણ	તુ-વળી
તસસ્સ-ત્રિખુણાની	વિમાણ-વિમાનની
ઉવરિમ-ઉપર	સેઢીઓ-શ્રણિઓ,પકિતઓ.
હોઇ-હોય છે	

શબ્દાર્થ—વાટલા વિમાનની ઉપર વાટલુ વિમાન હોય છે ત્રિખુણા વિમાનની ઉપર ત્રિખુણ વિમાન હોય છે ચોખુણા ઉપર ચોખુણુ વિમાન હોય છે એમ ઉપર વળી વિમાનની પકિતઓ છે

ઉર્ધ્વલોકે એક દિશામા શ્રેણિગત વિમાનોની સ્થાપના.

ઇંદ્રક

◁ ○ છઠ્ઠા પ્રતરનુ ઇંદ્રક વિમાન.
□ ◁ ○ પાચમા ” ”
○ □ ◁ ○ ચોથા ” ” ”
◁ ○ □ ◁ ○ ત્રીજા ” ” ”
□ ◁ ○ □ ◁ ○ બીજા ” ” ”
○ □ ◁ ○ □ ◁ ○ પહેલા ” ” ”

જો કે પહેલે પ્રતરે એક દિશાની શ્રેણિના વિમાનો ૬૨ છે, પણ સમજવા માટે ઇંદ્રક વિમાન પછી છ વિમાનોની સ્થાપના કરી છે.

વાટલાદિક વિમાનોનાં દ્વાર.

સવ્વે વટ્ટ-વિમાણા, એગ-દુવારા હવન્તિ નાયવ્વા,
તિન્નિ ય તંસ વિમાણે, ચત્તારિ ય હુન્તિ ચઉરંસે. ૯૫

સવ્વે-સર્વે.
વટ્ટ વિમાણા-વાટલાં વિમાનો
એગ દુવારા-એક દ્વારવાળાં.
હવન્તિ-હોય છે.
નાયવ્વા-જાણવાં.
તિન્નિ-ત્રણ બારણાં
તંસ વિમાણે-ત્રિખુણા વિમાનને વિષે.
ચત્તારિ-ચાર બારણાં
હુન્તિ-હોય છે
ચઉરંસે-ચોખુણાને વિષે

શબ્દાર્થ—સર્વે વાટલાં વિમાનો એક બારણાવાળાં હોય છે, એમ જાણવાં. ત્રિખુણા વિમાનને વિષે ત્રણ બારણાં અને ચોખુણા વિમાનને વિષે ચાર બારણાં હોય છે

કયા વિમાનોને ગઢ અને કયા વિમાનોને વેદિકા હોય, તે કહે છે.

પાગાર-પરિક્ખિત્તા, વટ્ટવિમાણા હવન્તિ સવ્વેવિ
ચઉરંસ વિમાણાણં, ચઉદિસિ વેઇયા હોઇ. ૯૬.

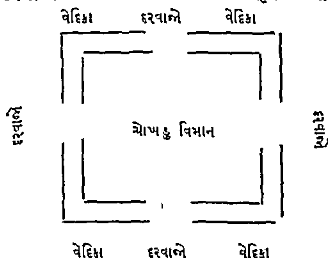
પાગાર-પ્રાકાર, ગઢ, કોટ વડે.
પરિક્ખિત્તા-વીંટાયેલા.
વટ્ટવિમાણા-વાટલાં વિમાનો.
હવન્તિ-હોય છે.
સવ્વે વિ-સર્વે, પણ.
ચઉરંસ-ચોખુણા
વિમાણાણં-વિમાનોનો
ચઉદિસિં-ચારે દિશાએ.
વેઇયા-વેદિકા, સાદો કોટ.
હોઇ-હોય છે.

શબ્દાર્થ—સર્વે પાટલા વિમાનો ગઢ (કાગરાવાળા કોટ) વડે વીંટાએલા હોય છે પણ ચોખુણા વિમાનોની ચારે દિશાએ વેદિકા (સાદો કોટ અથવા કાગરા વિનાનો કોટ) હોય છે

એક દરવાજા વાળા ગોળ વિમાનની ફરતો ગઢ

ચાર દરવાજાવાળા ચોખડા વિમાનની ફરતી વેદિકા

ત્રિખુણાં વિમાનોને કઈ બાજુ ગઢ અને કઇ બાજુએ વેદિકા હોય તે કહે છે.

જત્તો વટ્ટ વિમાણા, તત્તો તંસસ્સ વેઇયા હોઇ
પાગારો બોધવ્વો, અવસેસેસું તુ પાસેસુ. ૯૭.

જત્તો-જે દિશાએ	**પાગારો**-ગઢ
વટ્ટવિમાણા-વાટલું વિમાન.	**બોધવ્વો**-જાણવો.
તત્તો-તે દિશાએ	**અવસેસેસું**-બાકીની
તંસસ્સ-ત્રિખુણા વિમાનને.	**તુ**-વળી
વેઇયા-વેદિકા	**પાસેસુ**-બાજુને વિષે.
હોઇ-હોય છે	

શબ્દાર્થ—જે દિશાએ વાટલું વિમાન હોય છે, તે દિશાએ ત્રિખુણા વિમાનને વેદિકા હોય છે. બાકીની બાજુને વિષે વળી ગઢ જાણવો

વિવેચન—ત્રિખુણીયા વિમાનની જે દિશાએ વાટલું વિમાન હોય છે તે દિશાએ કગરાં વિનાનો કોટ હોય છે અને બાકીની બંને બાજુએ કાંગરાવાળો કોટ હોય છે

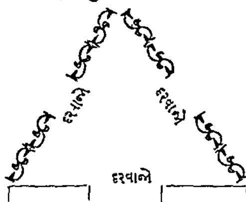
૧. ઉર્ધ્વલોકમાં વિમાનોની સંખ્યા તથા ઈંદ્રક વિમાનો કેટલાં? પુષ્પાવકીર્ણ વિમાનોનો આકાર અને તે ક્યાં હોય? તે કહો

૨. પહેલા તેરમા અને પચીશમા પ્રતરનાં પંક્તિગત વિમાનો કયા દ્વીપ અને સમુદ્ર ઉપર કેટલાં આવ્યા છે? તે કહો.

૩. ગોળ ત્રિખુણા અને ચોખુણા વિમાનને દરવાજા કેટલા? ગઢ અને વેદિકા કોને કહે? તથા ત્રિખુણા વિમાનની ત્રણે બાજુએ શું હોય? તે કહો.

ત્રણ દરવાજાવાળા ત્રિખુણીયા વિમાનની સમજણ.

બે બાજુ કાગરાવાળો કોટ

એક બાજુ વેદિકા

પંક્તિગત વિમાનો તથા પુષ્પાવકીર્ણ વિમાનોનુ અંતર

આવલિય-વિમાણાણં, અંતર નિયમસો અસંખિજ્જં
સંખિજ્જ-મસંખિજ્જં, ભણિયં પુપ્ફાવકિન્નાણં. ૯૮

આવલિય-પંક્તિગત	સંખિજ્જ-સંખ્યાત
વિમાણાણં-વિમાનોનું	અસંખિજ્જ-અસંખ્યાત
અંતર-આંતરૂં	ભણિય-કહ્યું છે
નિયમસો-નિશ્ચયથી	પુપ્ફાવકિન્નાણં-પુષ્પાવકીર્ણ
અસંખિજ્જ-અસંખ્યાત યોજન	વિમાનોનું

શબ્દાર્થ—પંક્તિગત વિમાનોનું આંતરૂં નિશ્ચયથી અસંખ્યાત યોજન છે અને પુષ્પાવકીર્ણ વિમાનોનું આંતરૂં સંખ્યાતા અથવા અસંખ્યાતા યોજનનું કહેલું છે

વિવેચન—પૂર્વદિશિ મૂકીને બાકીની ત્રણ દિશામાં અને વિદિશામાં પુષ્પાવકીર્ણ વિમાન છે તેમનું પરસ્પર અંતર કેટલાએક વિમાનોમાં સંખ્યાતા યોજનનું અને કેટલાએક વિમાનોમાં અસંખ્યાતા યોજનનું છે.

વિમાનોનું રમણીકપણું.

અચ્ચંત-સુરહિ ગંધા, ફાસે નવણીય-મઉય સુહફાસા
નિચ્ચુજ્જોયા રમ્મા, સયં પહા તે વિરાયંતિ. ૯૯.

અચ્ચંત-અત્યંત.
સુરહિગંધા-સુગંધવાળાં.
ફાસે-સ્પર્શમાં.
નવણીય-માખણની જેમ.
મઉય-કોમળ.
સુહફાસા-સુખકારી સ્પર્શવાળાં.
નિચ્ચ-નિત્ય.
ઉજ્જોયા-ઉદ્યોતવાળાં.
રમ્મા-રમણીક, મનોહર.
સયંપહા-પોતાની પ્રભાથી.
તે-તે વિમાનો.
વિરાયંતિ-શોભે છે.

શબ્દાર્થ—અત્યંત સુગંધવાળાં, સ્પર્શમાં માખણની જેમ કોમળ અને સુખકારી સ્પર્શવાળાં, નિરંતર ઉદ્યોતવાળાં રમણીક તે વિમાનો પોતાની પ્રભાથી શોભે છે.

કયા ઇંદ્રનાં કઇ દિશાનાં પંક્તિગત વિમાનો.

જે દક્ખિણેણ ઇંદા, દાહિણઓ આવલી મુણેયવ્વા,
જે પુણ ઉત્તર ઇંદા, ઉત્તરઓ આવલી મુણે તેસિં. ૧૦૦

જે-જે	જે-જે
દક્ખિણેણ-દક્ષિણ દિશાએ	પુણ-વળી
ઇંદા-ઇંદ્રો	ઉત્તરઇંદા-ઉત્તર દિશાના ઇંદ્રો
દાહિણઓ-દક્ષિણ દિશાની	ઉત્તરઓ-ઉત્તર દિશાના.
આવલી-આવલિકાગતવિમાનો	આવલી-આવલી, પંક્તિ.
મુણેયવ્વા-જાણવા	મુણે-માનવા જાણવા.
	તેસિં-તેઓના

શબ્દાર્થ—જે દક્ષિણ દિશાએ ઇંદ્રો (સૌધર્મ અને સનત્કુમાર) છે, તેઓના દક્ષિણ દિશાની આવલિકાગત વિમાનો જાણવા જે વળી ઉત્તર દિશાના ઇંદ્રો (ઇશાન અને માહેંદ્ર) છે તેઓના ઉત્તર દિશાના આવલિકાગત વિમાનો જાણવા.

પુવ્વેણ પચ્છિમેણ ય, સામન્ના આવલી મુણેયવ્વા,
જે પુણ વટ્ટ વિમાણા, મજ્ઝિલ્લા દાહિણિલ્લાણ ૧૦૧

પુવ્વેણ-પૂર્વ દિશાના	જે-જે
પચ્છિમેણ-પશ્ચિમ દિશાના	પુણ-વળી
સામન્ના-સામાન્યથી	વટ્ટવિમાણા-વાટલા વિમાનો.
આવલી-પંક્તિગત વિમાનો	મજ્ઝિલ્લા-મધ્યના
મુણેયવ્વા-માનવા જાણવા.	દાહિણિલ્લાણ-દક્ષિણ વાળાના.

શબ્દાર્થ—પૂર્વ અને પશ્ચિમ દિશાના આવલિકાગત વિમાનો સામાન્યથી (બન્નેના) જાણવા જે વળી મધ્યના વાટલા વિમાનો છે, તે દક્ષિણ દિશાના ઇંદ્રોના જાણવા

વિવેચન—પૂર્વ અને પશ્ચિમ દિશાના આવલિકાગત (ત્રિખુણા અને ચોખુણા) વિમાનો સૌધર્મ અને ઇશાન ઇંદ્રના સરખા જાણવા. અને જે વળી પૂર્વ અને પશ્ચિમ દિશાના આવલિકાગત વાટલા વિમાનો છે, તે દક્ષિણ દિશાના ઇંદ્ર (સૌધર્મ કે સનત્કુમાર)ના જાણવા.

પુવ્વેણ પચ્છિમેણ ય, જે વટ્ટા તે વિ દાહિણિલ્લસ્સ.
તંસ ચઉરંસગા પુણ, સામન્ના હુન્તિ દુણ્હંપિ. ૧૦૨

પુવ્વેણ—પૂર્વ દિશામાં	તંસ—ત્રિખુણાં.
પચ્છિમેણ—પશ્ચિમ દિશામાં.	ચઉરંસગા—ચોખુણાં.
જેવટ્ટા—જે વાટલાં.	પુણ—વળી
તે વિ—તે પણ.	સામન્ના—સામાન્યથી.
દાહિણિલ્લસ્સ—દક્ષિણ દિશાના.	હુન્તિ—હોય છે, છે.
	દુણ્હંપિ—બ ને (ઇંદ્રો)નાં પણ.

શબ્દાર્થ—પૂર્વ અને પશ્ચિમ દિશામાં જે વાટલાં વિમાનો છે તે પણ દક્ષિણ દિશાના ઇંદ્રનાં જાણવાં. ત્રિખુણાં અને ચોખુણાં વિમાનો વળી સામાન્યથી (અર્ધ અર્ધ) બન્ને દિશાના ઇંદ્રોનાં પણ હોય છે.

દરેક દેવલોકે શ્રેણિનાં વિમાનની સંખ્યા જાણવાનો ઉપાય.

પઢમંતિમ પયરાવલિ, વિમાણ મુહ ભૂમિ તસ્સમાસદ્ધં
પયર ગુણ-મિટ્ઠ કપ્પે, સવ્વગ્ગં પુપ્ફકિન્નિયરે. ૧૦૩

પઢમ—પહેલા.	અદ્ધ—અર્ધ.
અંતિમ—છેલ્લા.	પયર ગુણં—પ્રતરે ગુણતાં.
પયરાવલિ—પ્રતરનાં પંક્તિગત.	ઇટ્ઠ કપ્પે—વાંછિત દેવલોકે.
વિમાણ—વિમાનો.	સવ્વગ્ગં—સર્વ સંખ્યા
મુહ—મુખ.	પુપ્ફકિન્ન—પુષ્પાવકીર્ણ.
ભૂમિ—ભૂમિ.	ઇયરે—બાકીનાં.
તસ્સમાસ—તેનો સરવાળોકરીને	

શબ્દાર્થ—પહેલા અને છેલ્લા પ્રતરના પંક્તિગત વિમાનોને અનુક્રમે મુખ અને ભૂમિ કહીએ, તેનો સરવાળો કરીને અર્ધ કરીએ, પછી વાંછિત દેવલોકના પ્રતરે ગુણતા સર્વ (પંક્તિગત વિમાનોની) સંખ્યા આવે, અને બાકીના પુષ્પાવકીર્ણ વિમાનો જાણવા

વિવેચન—જેમકે સૌધર્મ અને ઈશાનના પહેલા પ્રતરની એકેક દિશાએ ૬૨ વિમાનની પંક્તિ છે, તો ચાર દિશાના ૬૨×૪=૨૪૮ વિમાનો થાય, તેની સાથે મધ્ય ભાગનું એક ઇંદ્રક વિમાન મેળવતા ૨૪૯ વિમાનો થાય, તે મુખ કહેવાય તથા તેના તેરમા પ્રતરની એકેક દિશાએ ૫૦ વિમાનની પંક્તિ છે તો ચાર દિશાના ૫૦×૪=૨૦૦ વિમાનો થાય, તેની સાથે મધ્યભાગનું એક ઇંદ્રક વિમાન મેળવતા ૨૦૧ વિમાનો થાય તેને ભૂમિ કહીએ તે મુખ વિમાન ૨૪૯ અને ભૂમિ વિમાન ૨૦૧ નો સરવાળો કરીએ તો ૪૫૦ વિમાનો થાય, તેનું અર્ધ કરતા ૨૨૫ વિમાનો થાય, તે બે દેવલોકના મળીને તેર પ્રતર છે તેથી ૨૨૫ ને તેરે ગુણતા ૨૯૨૫ આવલિકાગત વિમાનો થાય તથા સૌધર્મેન્દ્રના ૩૨ લાખ અને ઈશાનેંદ્રના ૨૮ લાખ મળી ૬૦ લાખ વિમાનો છે, તેમાંથી ૨૯૨૫ શ્રેણિના વિમાનો બાદ કરતા બાકી રહેલા ૫૯,૯૭,૦૭૫ પુષ્પાવકીર્ણ વિમાનો જાણવા

---

૧ પંક્તિગત વિમાનો અને પુષ્પાવકીર્ણ વિમાનોનું અંતર કેટલું? સૌધર્મેન્દ્રના ચારસો વિમાનો કઈ દિશામાં ગોળ તથા ત્રિખુણા અને ચોખુણા વિમાનોમાં અગ્યારસો આમ કઈ દિશામાં છે તે કહો.

ઉર્ધ્વલોકના દરેક દેવલોકે શ્રેણિગત વિમાનની સંખ્યા લાવવા માટે ઉપાય.

નામ	પહેલો પ્ર૦	બીજો પ્ર૦	મુખ	ભૂમિ	સમાસ અર્ધ અંતર શ્રેણીનાં વિમાનો	પુષ્પાવકીર્ણ	સર્વ
સૌધર્મ–ઇશાન	૬૨	૫૦	૨૪૯	૨૦૧	૪૫૦×૦॥=૨૨૫×૧૩=૨૯૨૫	૫૯૯૭૦૭૫	૬૦ લાખ
સનત્કુમાર–માહેંદ્ર	૪૯	૩૮	૧૯૭	૧૫૩	૩૫૦×૦॥=૧૭૫×૧૨=૨૧૦૦	૧૯૯૭૯૦૦	૨૦ લાખ
બ્રહ્મ દેવલોક	૩૭	૩૨	૧૪૯	૧૨૯	૨૭૮×૦॥=૧૩૯×૬=૮૩૪	૩૯૯૧૬૬	૪ લાખ
લાંતક	૩૧	૨૭	૧૨૫	૧૦૯	૨૩૪×૦॥=૧૧૭×૫=૫૮૫	૪૯૪૧૫	૫૦ હજાર
મહાશુક્ર	૨૬	૨૩	૧૦૫	૯૩	૧૯૮×૦॥=૯૯× ૪=૩૯૬	૩૯૬૦૪	૪૦ હજાર
સહસ્રાર	૨૨	૧૯	૮૯	૭૭	૧૬૬×૦॥=૮૩×૪=૩૩૨	૫૬૬૮	૬ હજાર
આનત, પ્રાણત.	૧૮	૧૫	૭૩	૬૧	૧૩૪×૦॥=૬૭×૪=૨૬૮	૧૩૨	૪૦૦
આરણ, અચ્યુત.	૧૪	૧૧	૫૭	૪૫	૧૦૨×૦॥=૫૧×૪=૨૦૪	૯૬	૩૦૦
પહેલી ત્રિક	૧૦	૮	૪૧	૩૩	૭૪×૦॥=૩૭×૩=૧૧૧	નથી	૧૧૧
બીજી ત્રિક	૭	૫	૨૯	૨૧	૫૦×૦॥=૨૫×૩=૭૫	૩૨	૧૦૭
ત્રીજી ત્રિક	૪	૨	૧૭	૯	૨૬×૦॥=૧૩×૩=૩૯	૬૧	૧૦૦
અનુત્તર.	૧	૦	૫	૦	× ૧ = ૫	નથી	૫

દેવલોકના દરેક પ્રતરના પંક્તિગત વાટલાદિક વિમાનોની સંખ્યા કરવાનો ઉપાય

ઇગદિસિ-પંતિ વિમાણા, તિવિભત્તા તંસ ચઉરંસા વટ્ટા,
તંસેસુ સેસ-મેગ, ખિવ સેસ દુગસ્સ ઇક્કિક્કં. ૧૦૪

તંસેસુ ચઉરંસેસુ ય, તો રાસિ તિગં પિ ચઉગુણં કાઉં.
વટ્ટેસુ ઇંદયં ખિવ, પયર ધણં મીલિયં કપ્પે ૧૦૫.

ઇગદિસિ-એક દિશાના	તંસેસુ-ત્રિખુણામા
પંતિ વિમાણા-પંક્તિગત વિમાનોને	ચઉરંસેસુ-ચોખુણામા
તિ વિભત્તા-ત્રણે ભાગતા	તો-તે પછી
તંસ-ત્રિખુણા	રાસિતિગં પિ-ત્રણે રાશિને પણ
ચઉરંસા-ચોખુણા	ચઉગુણં-ચારગુણા
વટ્ટા-વાટલા	કાઉં-કરીને
તંસેસુ-ત્રિખુણામા	વટ્ટેસુ-વાટલામા
સેસ-બાકી રહેલ	ઇંદયં-ઇંદ્રક વિમાનને
એગ-એકને	ખિવ-નાખીએ
ખિવ-નાખો	પયર-પ્રતરના
સેસ દુગસ્સ-બાકી રહેલ બેમાના	ધણં-વિમાનોની સંખ્યા
ઇક્કિક્કં-એકેકને	મીલિય-મેળવતા
	કપ્પે-દેવલોકને વિષે

શબ્દાર્થ—એક દિશાનાં પંક્તિગત વિમાનોને ત્રણે ભાગતાં ત્રિખુણાં ચોખુણાં અને વાટલાં વિમાન આવે, બાકી રહેલ એકને ત્રિખુણામાં નાંખો અને બાકી રહેલ બેમાંના એકેકને ત્રિખુણાં અને ચોખુણામાં નાખો. તે પછી ત્રણે રાશિને પણ ચારગુણા કરીને વાટલા વિમાનમાં ઇંદ્રક વિમાનને નાંખીને (ત્રણ રાશિને) મેળવતાં દેવલોકને વિષે પ્રતરનાં (આવલિકા ગત) વિમાનોની સંખ્યા થાય.

વિવેચન—જેમકે-સૌધર્મ અને ઇશાન દેવલોકના પહેલા પ્રતરે એક દિશાએ ૬૨ વિમાન છે તેને ત્રણે ભાગીએ, તો ૨૦ ત્રિખુણાં ૨૦ ચોખુણાં અને ૨૦ વાટલાં વિમાન આવે, બાકી બે વધે તેમાંથી એક ત્રિખુણામાં અને એક ચોખુણામાં નાખતાં ૨૧ ત્રિખુણાં ૨૧ ચોખુણાં અને ૨૦ વાટલાં વિમાન થાય. તેને ચારે ગુણતાં ૮૪ ત્રિખુણાં, ૮૪ ચોખુણાં, અને ૮૦ વાટલાં. તે વાટલાં વિમાનમાં ૧ ઇંદ્રક વિમાન નાખતાં ૮૧ વાટલાં વિમાન થાય છે. બીજા પ્રતરે એક દિશાએ ૬૧ વિમાન તેને ત્રણે ભાગતાં ૨૦ ત્રિખુણાં, ૨૦ ચોખુણાં અને ૨૦ વાટલાં આવે, બાકી ૧ વધે તે ત્રિખુણામાં નાંખતાં ૨૧ ત્રિખુણાં, ૨૦ ચોખુણાં અને ૨૦ વાટલાં વિમાન થાય. તે ત્રણે રાશિને ચારે ગુણતાં ૮૪ ત્રિખુણાં, ૮૦ ચોખુણાં અને ૮૦ વાટલાં. તે વાટલાં વિમાનોમાં ૧ ઇંદ્રક વિમાન નાખતાં ૮૧ વાટલાં. એવી રીતે સર્વ પ્રતરોને વિષે ત્રિખુણાં ચોખુણાં અને વાટલાં વિમાનોની સંખ્યા વિચારવી.

દેવલોકના દરેક પ્રતરના પંક્તિગત વિમાનોની સંખ્યા

દેવલોક	પ્રતર	ત્રિખુણા	ચોખુણા	ગોળ	કુલ સંખ્યા
સૌધર્મ અને ઈશાન દેવલોકના પ્રતર ૧૩	૧	૮૪	૮૪	૮૦	૨૪૮
	૨	૮૪	૮૦	૮૦	૨૪૪
	૩	૮૦	૮૦	૮૦	૨૪૦
	૪	૮૦	૮૦	૭૬	૨૩૬
	૫	૮૦	૭૬	૭૬	૨૩૨
	૬	૭૬	૭૬	૭૬	૨૨૮
	૭	૭૬	૭૬	૭૨	૨૨૪
	૮	૭૬	૭૨	૭૨	૨૨૦
	૯	૭૨	૭૨	૭૨	૨૧૬
	૧૦	૭૨	૭૨	૬૮	૨૧૨
	૧૧	૭૨	૬૮	૬૮	૨૦૮
	૧૨	૬૮	૬૮	૬૮	૨૦૪
	૧૩	૬૮	૬૮	૬૪	૨૦૦
સનતકુમાર અને માહેન્દ્રના પ્રતર ૧૨	૧	૬૮	૬૪	૬૪	૧૯૬
	૨	૬૪	૬૪	૬૪	૧૯૨
	૩	૬૪	૬૪	૬૦	૧૮૮
	૪	૬૪	૬૦	૬૦	૧૮૪
	૫	૬૦	૬૦	૬૦	૧૮૦
	૬	૬૦	૬૦	૫૬	૧૭૬
	૭	૬૦	૫૬	૫૬	૧૭૨
	૮	૫૬	૫૬	૫૬	૧૬૮
	૯	૫૬	૫૬	૫૨	૧૬૪
	૧૦	૫૬	૫૨	૫૨	૧૬૦
	૧૧	૫૨	૫૨	૫૨	૧૫૬
	૧૨	૫૨	૫૨	૪૮	૧૫૨
બ્રહ્મ દેવલોકના પ્રતર ૬	૧	૫૨	૪૮	૪૮	૧૪૮
	૨	૪૮	૪૮	૪૮	૧૪૪
	૩	૪૮	૪૮	૪૪	૧૪૦
	૪	૪૮	૪૪	૪૪	૧૩૬
	૫	૪૪	૪૪	૪૪	૧૩૨
	૬	૪૪	૪૪	૪૦	૧૨૮

દેવલોક	પ્રતર	ત્રિખુણાં	ચોખુણાં	ગોળ	કુલ સંખ્યા
લાંતક દેવલોક	૧	૪૪	૪૦	૪૦	૧૨૪
	૨	૪૦	૪૦	૪૦	૧૨૦
	૩	૪૦	૪૦	૩૬	૧૧૬
	૪	૪૦	૩૬	૩૬	૧૧૨
	૫	૩૬	૩૬	૩૬	૧૦૮
મહાશુક્ર	૧	૩૬	૩૬	૩૨	૧૦૪
	૨	૩૬	૩૨	૩૨	૧૦૦
	૩	૩૨	૩૨	૩૨	૯૬
	૪	૩૨	૩૨	૨૮	૯૨
સહસ્રાર	૧	૩૨	૨૮	૨૮	૮૮
	૨	૨૮	૨૮	૨૮	૮૪
	૩	૨૮	૨૮	૨૪	૮૦
	૪	૨૮	૨૪	૨૪	૭૬
આનત–પ્રાણત	૧	૨૪	૨૪	૨૪	૭૨
	૨	૨૪	૨૪	૨૦	૬૮
	૩	૨૪	૨૦	૨૦	૬૪
	૪	૨૦	૨૦	૨૦	૬૦
આરણ–અચ્યુત	૧	૨૦	૨૦	૧૬	૫૬
	૨	૨૦	૧૬	૧૬	૫૨
	૩	૧૬	૧૬	૧૬	૪૮
	૪	૧૬	૧૬	૧૨	૪૪
ગ્રૈવેયક — પહેલીત્રિક	૧	૧૬	૧૨	૧૨	૪૦
	૨	૧૨	૧૨	૧૨	૩૬
	૩	૧૨	૧૨	૮	૩૨
બીજીત્રિક	૪	૧૨	૮	૮	૨૮
	૫	૮	૮	૮	૨૪
	૬	૮	૮	૪	૨૦
ત્રીજીત્રિક	૭	૮	૪	૪	૧૬
	૮	૪	૪	૪	૧૨
	૯	૪	૪	૦	૮
અનુત્તર	૧	૪	૦	૦	૪

સૌધર્મેન્દ્રના વાટલા ત્રિખુણા અને ચોખુણા વિમાનોની સંખ્યા

સત્ત-સય સત્તવીસા, ચત્તારિ-સયા ય હુન્તિ ચઉનઉયા
ચત્તારિ ય છાસીયા, સોહમ્મે હુન્તિ વટ્ટાઇ. ૧૦૬

સત્તસય-સાતસો	છાસીયા-છયાસી
સત્તવીસા-સત્યાવીશ	સોહમ્મે-સૌધર્મ દેવલોકને વિષે
ચત્તારિ સયા-ચારસો	
હુન્તિ-હોય છે	હુન્તિ-હોય છે
ચઉનઉયા-ચોરાણું	
ચત્તારિ-ચાર સો	વટ્ટાઇ-વાટલા આદિ

શબ્દાર્થ—સૌધર્મ દેવલોકને વિષે વાટલા આદિ અનુક્રમે સાતસો સત્યાવીશ (વાટલા), ચારસો ચોરાણું (ત્રિખુણા) અને ચારસો છયાસી (ચોખુણા) પંક્તિગત વિમાનો છે

ઇશાનેન્દ્રના વાટલા ત્રિખુણા અને ચોખુણા વિમાનોની સંખ્યા

એમેવ ય ઇસાણે, નવર વટ્ટાણ હોઇ નાણત્ત
દો સય અટ્ઠતીસા, સેસા જહ ચેવ સોહમ્મે ૧૦૭

એમેવ-એ પ્રમાણેજ	દો સય-બસો
ઇસાણે-ઇશાન દેવલોકે	અટ્ઠતીસા-આડત્રીશ
નવર-એટલું વિશેષ.	સેસા-બાકીના
વટ્ટાણ-વાટલાનું	જહ-જેમ
હોઇ-છે	ચેવ-નિશ્ચે
નાણત્ત-ભિન્નપણું	સોહમ્મે-સૌધર્મ દેવલોકમાં

શબ્દાર્થ—એ પ્રમાણે જ (સૌધર્મ દેવલોકની માફક) ઈશાન દેવલોકમાં પંક્તિગત વિમાનો છે. એટલું વિશેષ છે કે વાટલાં વિમાનોનું જૂદાપણું છે, કારણ કે વાટલાં વિમાનો બસેં ને આડત્રીશ છે. બાકીનાં (ત્રિખુણાં ૪૯૪ અને ચોખુણાં ૪૮૬) જેમ સૌધર્મ દેવલોકમાં છે, તેમ નિશ્ચે છે.

દેવલોકનાં ત્રિખુણાં આદિ વિમાનોની સખ્યા જાણવાનું યંત્ર.

દેવલોકનાં	ત્રિખુણાં	ચોખુણાં	વાટલાં	શ્રેણિનાં વિમાનો	પુષ્પાવકીર્ણ	કુલ વિમાન
સૌધર્મ	૪૯૪	૪૮૬	૭૨૭	૧૭૦૭	૩૧૯૮૨૯૩	૩૨૦૦૦૦૦
ઇશાન	૪૯૪	૪૮૬	૨૩૮	૧૨૧૮	૨૭૯૮૭૮૨	૨૮૦૦૦૦૦
સનત્કુમાર	૩૫૬	૩૪૮	૫૨૨	૧૨૨૬	૧૧૯૮૭૭૪	૧૨૦૦૦૦૦
માહેંદ્ર	૩૫૬	૩૪૮	૧૭૦	૮૭૪	૭૯૯૧૨૬	૮૦૦૦૦૦
બ્રહ્મ દેવલોક	૨૮૪	૨૭૬	૨૭૪	૮૩૪	૩૯૯૧૬૬	૪૦૦૦૦૦
લાંતક	૨૦૦	૧૯૨	૧૯૩	૫૮૫	૪૯૪૧૫	૫૦૦૦૦
મહાશુક્ર	૧૩૬	૧૩૨	૧૨૮	૩૯૬	૩૯૬૦૪	૪૦૦૦૦
સહસ્રાર	૧૧૬	૧૦૮	૧૦૮	૩૩૨	૫૬૬૮	૬૦૦૦
આનત, પ્રાણત	૯૨	૮૮	૮૮	૨૬૮	૧૩૨	૪૦૦
આરણ, અચ્યુત	૭૨	૬૮	૬૪	૨૦૪	૯૬	૩૦૦
પહેલી ત્રૈવેયક	૪૦	૩૬	૩૫	૧૧૧	નથી	૧૧૧
બીજી ત્રૈવેયક	૨૮	૨૪	૨૩	૭૫	૩૨	૧૦૭
ત્રીજી ત્રૈવેયક	૧૬	૧૨	૧૧	૩૯	૬૧	૧૦૦
અનુત્તર	૪	૦	૧	૫	નથી	૫
ત્રિખુણાદિની કુલ સખ્યા	૨૬૮૮	૨૬૦૪	૨૫૮૨	૭૮૭૪	૮૪૮૯૧૪૯	૮૪૯૭૦૨૩

૧ બ્રહ્મદેવલોક અને આરણ અચ્યુતની મુખ, ભૂમિ, પુષ્પાવકીર્ણ અને કુલ વિમાનો કેટલા? તથા તેમના દરેક પ્રતરનાં ત્રિખુણાં ચોખુણાં અને ગોળ પંક્તિગત વિમાનોની સંખ્યા કહો.

૬ તમસ્કાયનું સ્વરૂપ

આ જબૂદ્વીપથી તિર્છો અસખ્યાતા દ્વીપ સમુદ્ર ઓળગીએ તે વારે અરૂણવર દ્વીપ આવે તે દ્વીપની વેદિકાના છેડાથી ૪૨ હજાર યોજન અરૂણવર સમુદ્રમા જઇએ, ત્યા પાણીના ઉપરના તલીયાથી ઉચો અપ્કાયમય મહા અધકારરૂપ તમસ્કાય નીકળ્યો છે તે ૧૭૨૧ યોજન સુધી ભીંત સરખો થઈને, તિર્છો વિસ્તાર પામતો સૌધર્મ ઇશાન સનત્કુમાર અને માહેદ્ર એ ચાર દેવલોકને આવરી, ઉચો બ્રહ્મ દેવલોકે રિષ્ટ નામના ત્રીજા પ્રતરે જઇ રહ્યો આ તમસ્કાય નીચે સરખી ભીંતરૂપ વર્તુલ આકારપણે, મધ્યમા શરાવલાના આકારે અને ઉપર કુકડાના પાજરાના આકારે છે તે નીચે સખ્યાતા યોજન ઉચો અને વિસ્તારે છે, તે પછી વિસ્તારમા અસખ્યાતા યોજન પ્રમાણ છે અહીંથી અસખ્યાતમે સમુદ્રે તમસ્કાય ઉત્પન્ન થવાથી તે તમસ્કાયની પરિધિ અસખ્યાત યોજનની જાણવી આગમને જાણનાર ગીતાર્થો તમસ્કાયના મહત્વને આ પ્રમાણે કહે છે કોઇક મહર્દ્ધિક દેવ ત્રણ ચપટી વગાડીએ, તેટલા વખતમા જબૂદ્વીપને એકવીશ વાર પ્રદક્ષિણા કરીને આવે, તેજ દેવ તેજ ગતિવડે છ માસ સુધી તમસ્કાયના સખ્યાતા યોજનના વિસ્તારને ઉલ્લઘે, પરતુ ઉપર રહેલ અસખ્યાતા યોજનના વિસ્તારને ઉલ્લઘે નહિ

૧ બળવાન દેવના ભયથી નાસતા દેવને સતાવા માટે આ અધકારવાળી જગા અત્યત અનુકૂળ છે, કારણ કે દેવતા અવધિ કે વિભગ જ્ઞાનથી ગોખવાને માટે ઉપયોગ મૂકે તેટલામા તે ભય પામેલ દેવતા બીજે નાસી જાય

બાહેર અને અંદરની કૃષ્ણરાજી અને લોકાન્તિકનું સ્વરૂપ.

પુવ્વા-વરા છ લંસા, તંસા પુણ દાહિણુત્તરા બજ્ઝ,
અબ્ભિન્તર ચઉરંસા, સવ્વા-વિ ય કણ્હરાઇઓ.૧૦૮.

પુવ્વાવરા-પૂર્વ અને પશ્ચિમની.
છલંસા-છ ખુણાવાળી.
તંસા-ત્રણ ખુણાવાળી.
પુણ-વળી.
દાહિણુત્તરા-દક્ષિણ અને ઉત્તરની.
બજ્ઝ-બાહેરની, બહારની.
અબ્ભિન્તર-અંદરની.
ચઉરંસા-ચાર ખુણાવાળી.
સવ્વાવિ-સર્વ પણ.
કણ્હરાઇઓ-કૃષ્ણરાજીઓ.

શબ્દાર્થ—પૂર્વ અને પશ્ચિમ દિશાની બહારની કૃષ્ણરાજી છ ખુણાવાળી છે. દક્ષિણ અને ઉત્તર દિશાની બાહેરની કૃષ્ણરાજી વળી ત્રણ ખુણાવાળી છે. અને અંદરની સર્વે પણ કૃષ્ણરાજીઓ ચાર ખુણાવાળી છે

વિવેચન—પાંચમા દેવલોકના ત્રીજા રિષ્ટ પ્રતરને વિષે રિષ્ટ નામના વિમાનની ચારે દિશાએ સચિત્ત અચિત્ત પૃથ્વીમય બે બે કૃષ્ણરાજી છે. તેમાં પૂર્વ અને પશ્ચિમની બે બે કૃષ્ણરાજી દક્ષિણ ઉત્તર દિશાએ લાંબી છે. તથા ઉત્તર અને દક્ષિણ દિશાની બે બે કૃષ્ણરાજી પૂર્વ પશ્ચિમ દિશાએ લાંબી છે. પૂર્વ દિશાની અભ્યંતર કૃષ્ણરાજી દક્ષિણ દિશાની બાહેરની કૃષ્ણરાજીને સ્પર્શે, દક્ષિણ દિશાની અભ્યંતર કૃષ્ણરાજી પશ્ચિમ દિશાની બાહેરની કૃષ્ણરાજીને સ્પર્શે,

પશ્ચિમ દિશાની અભ્યંતર કૃષ્ણરાજી ઉત્તર દિશાની બાહેરની કૃષ્ણરાજીને સ્પર્શે, ઉત્તર દિશાની અભ્યંતર કૃષ્ણરાજી પૂર્વ દિશાની બાહેરની કૃષ્ણરાજીને સ્પર્શે, એ રીતે નાટકના અખાડાના આકારે ચારે દિશાની આઠ કૃષ્ણરાજી છે એ આઠે કૃષ્ણરાજી વિસ્તારમા સખ્યાતા યોજન તથા લબાઈ અને પરિધિમા અસખ્યાતા હજાર યોજન છે એ આઠે કૃષ્ણરાજીના આઠ આતરાને વિષે ૧ અર્ચિ, ૨ અર્ચિમાલી ૩ વૈરોચન, ૪ પ્રભકર, ૫ ચદ્રાભ, ૬ સૂર્યાભ, ૭ શુક્રાભ, ૮ સુપ્રતિષ્ઠાભ નામે ૮ વિમાનો ઇશાન ખુણાથી અનુક્રમે છે, અને નવમુ રિષ્ટ નામે વિમાન કૃષ્ણરાજીના મધ્યભાગે છે તે વિમાનોમા લોકાન્તિક દેવો રહે છે તેમનુ આયુષ્ય ૮ સાગરોપમ છે બ્રહ્મ દેવલોકના સમીપે વસે તેને લોકાન્તિક કહીએ અથવા નવમા રિષ્ટ વિમાનના દેવો એકાવતારી જ હોવાથી લોક એટલે સસાર તેના અતે થયા માટે લોકાન્તિક બાકીના ૮ વિમાનના દેવો એકાતે એકાવતારી ન હોય એ નવે વિમાનોમા અનુક્રમે રહેનારા લોકાન્તિક દેવોના નામ. ૧ સારસ્વત, ૨ આદિત્ય, ૩ વન્હિ, ૪ વરુણ, ૫ ગર્દતોય ૬ તુષિત, ૭ અવ્યાબાધ, ૮ આગ્નેય, (મરૂત) અને ૯ રિષ્ટ તે દેવોનો પરિવાર–સારસ્વત અને આદિત્યના સાત દેવો અને સાતસો દેવોનો પરિવાર વન્હિ અને વરૂણના ૧૪ દેવો અને ૧૪ હજાર દેવોના પરિવાર ગર્દતોય અને તુષિતના સાત દેવો અને ૭ હજાર દેવોનો પરિવાર અવ્યાબાધ મરૂત અને રિષ્ટના ૯ દેવો અને નવસો દેવોનોપરિવાર છે

વૈમાનિકના ૧૦ ઇંદ્રોના સામાનિક અને આત્મરક્ષકો.

ચુલસી અસિઇ બાવત્તરિ, સત્તરિ સટ્ઠી ય પન્ન ચત્તાલા,
તુલ્લ સુર તીસ વીસા,
દસ સહસ્સ આયરક્ખ ચઉગુણિયા. ૧૦૯.

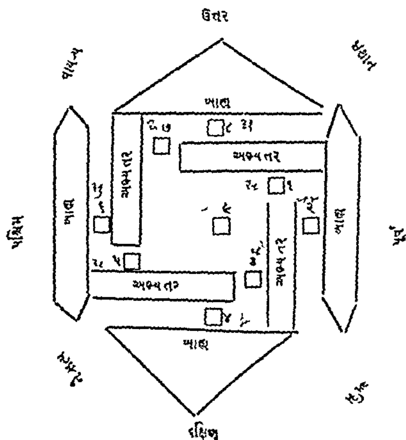
ચુલસી–૮૪ હજાર.	તુલ્લ સુર–સામાનિક દેવો.
અસિઇ–૮૦ હજાર.	તીસ–૩૦ હજાર.
બાવત્તરિ–૭૨ હજાર.	વીસા–૨૦ હજાર.
સત્તાર–૭૦ હજાર.	દસ સહસ્સ–૧૦ હજાર.
સટ્ઠી–૬૦ હજાર.	આયરક્ખ–આત્મરક્ષક.
પન્ન–૫૦ હજાર.	ચઉગુણિયા–ચાર ગુણા.
ચત્તાલા–૪૦ હજાર.	

શબ્દાર્થ—સૌધર્મના સામાનિક દેવો ૮૪ હજાર, ઇશાનના ૮૦ હજાર, સનત્કુમારના ૭૨ હજાર, માહેંદ્રના ૭૦ હજાર, બ્રહ્મ દેવલોકના ૬૦ હજાર, લાંતકના ૫૦ હજાર, મહાશુક્રના ૪૦ હજાર, સહસ્રારના ૩૦ હજાર, પ્રાણતના ૨૦ હજાર અને અચ્યુતના ૧૦ હજાર છે. તે સામાનિક દેવોથી તેમના આત્મરક્ષક દેવો ચાર ગુણા છે.

વિવેચન—જેમકે સૌધર્મેંદ્રના સામાનિક દેવો ૮૪ હજાર તેને ચારે ગુણીએ એટલે ૩ લાખ ૩૬ હજાર આત્મ-રક્ષક દેવો છે. એવી રીતે દરેક વૈમાનિક ઇંદ્રોના આત્મ-રક્ષક જાણવા.

૧ તમસ્કાય, કૃષ્ણરાજી અને લોકાન્તિકનુ સ્વરૂપ કહો.

આઠ કૃષ્ણરાજીની સ્થાપના

સૌધર્માદિ બાર દેવલોકના દેવોનાં ચિન્હો

કપ્પેસુ ય મિગ મહિસો, વરાહ સીહા ય છગલ સાલૂર,
હય ગય ભુયગ ખગ્ગી, વસહા વિડિમાઇ ચિંધાઇં ૧૧૦

કપ્પેસુ-૧૨ દેવલોકમાં	હય-ઘોડો.
મિય-મૃગ	ગય-હાથી.
મહિસો-પાડો.	ભુયંગ-સર્પ.
વરાહ-ભુંડ.	ખગ્ગી-ગેંડો.
સીહા-સિંહ.	વસહા-બળદ.
છગલ-બકરો, બોકડો.	વિડિમાઈ-મૃગ વિશેષ.
સાલૂરા-દેડકો.	ચિંધાઈ-ચિન્હો.

શબ્દાર્થ—દેવલોકનાં (અનુક્રમે) ચિન્હો ૧. મૃગ, ૨. પાડો, ૩. ભુંડ, ૪. સિંહ, ૫. બકરો, ૬. દેડકો, ૭. ઘોડો, ૮. હાથી, ૯. સર્પ, ૧૦. ગેંડો, ૧૧. બળદ, અને ૧૨. મૃગવિશેષ છે.

વિવેચન-૧૨ દેવલોક માંહેના સૌધર્મ દેવલોકના દેવોને મૃગનું ચિન્હ, ઇશાન દેવલોકના દેવોને પાડાનું ચિન્હ, સનત્કુમાર દેવલોકના દેવોને ભુંડનું, માહેંદ્ર દેવલોકના દેવોને સિંહનું, બ્રહ્મ દેવલોકના દેવોને બોકડાનું, લાંતક દેવલોકના દેવોને દેડકાનું, મહાશુક્ર દેવલોકના દેવોને ઘોડાનું, સહસ્રાર દેવલોકના દેવોને હાથીનું, આનત દેવલોકના દેવોને સર્પનું, પ્રાણત દેવલોકના દેવોને ગેંડાનું, આરણ દેવલોકના દેવોને બળદનું અને અચ્યુત દેવલોકના દેવોને મૃગ વિશેષનું ચિન્હ હોય છે. આ ચિન્હ તેઓના મુગટમાં હોય છે. આ ચિન્હથી આ દેવતા અમુક દેવલોકનો છે એમ ઓળખાય છે.

ઉર્દ્ધલોકનાં વિમાનો કોને આધારે રહ્યાં છે ? તે કહે છે.

દુસુ તિસુ તિસુ કપ્પેસુ,
ઘણુદહિ ઘણવાય તદુભયં ચ કમા,
સુર-ભવણ-પઇટ્ઠાણં, આગાસ પઇટ્ઠિયા ઉવરિં. ૧૧૧.

દુસુ-બે (દેવલોક)ના	તદુભય-તે બને
તિસુ-ત્રણ (દેવલોક)ના	કમા-અનુક્રમે.
તિસુ-ત્રણ	સુગ ભવણ પઈટ્ઠાણ-વિમાનોનો આધાર
કપ્પેસુ-દેવલોકના	આગાસ-આકાશના
ઘણુદહિ-ઘનોદધિ	પઇટ્ઠિયા-રહ્યા છે
ઘણુવાય-ઘનવાત	ઉવરિં-ઉપરના

શબ્દાર્થ—બે (સૌધર્મ અને ઈશાન) દેવલોકના વિમાનોનો આધાર ઘનોદધિ છે ત્રણ (સનત્કુમાર, માહેન્દ્ર અને બ્રહ્મ) દેવલોકના વિમાનોનો આધાર ઘનવાત છે ત્રણ (લાંતક, મહાશુક્ર અને સહસ્રાર) દેવલોકના વિમાનોનો આધાર અનુક્રમે તે બન્ને (ઘનોદધિ અને ઘનવાત) છે ઉપરના વિમાનો આકાશના આધારે રહ્યા છે

વિવેચન—સૌધર્મ અને ઈશાન દેવલોકના વિમાનો ઘનોદધિને આધારે રહેલા છે ઘનોદધિ એટલે જામેલુ પાણી, તે સ્વભાવે હાલે ચાલે નહિ, તેમજ તેને આધારે રહેલા વિમાનો પણ નાશ પામે નહિ સનત્કુમાર, માહેન્દ્ર અને બ્રહ્મ દેવલોકના વિમાનો ઘનવાત (જામેલા વાયુ)ને આધારે રહેલા છે લાંતક મહાશુક્ર અને સહસ્રાર દેવલોકના વિમાનો ઘનોદધિ અને ઘનવાતને આધારે રહેલા છે ઉપરના આનતાદિ દેવલોકના વિમાનો આકાશને આધારે રહેલા છે

વૈમાનિક દેવલોકે પૃથ્વીના પિંડ અને વિમાનની ઉંચાઇ.

સત્તાવીસ સયાઈં, પુઢવી-પિંડો વિમાણ-ઉચ્ચત્તં
પંચ સયા કપ્પ દુગે, પઢમે તત્તો ય ઇક્કિક્કં. ૧૧૨
હાયઇ પુઢવીસુ સયં, વડ્ઢઇ ભવણેસુ દુ દુ દુ કપ્પેસુ
ચઉગે નવગે પણગે. તહેવ જા-ણુત્તરેસુ ભવે. ૧૧૩
ઇગવીસ સયા પુઢવી, વિમાણ-મિક્કારસેવ ય સયાઈં
બત્તીસ જોયણ સયા, મિલિયા સવ્વત્થ નાયવ્વા. ૧૧૪

સત્તાવીસ સયાઇં-સત્યાવીશ સો
પુઢવી પિંડો-પૃથ્વીનો પિંડ
વિમાણ-વિમાનનું, વિમાનની
ઉચ્ચત્તં-ઉચપણું, ઉચાઇ
પચ સયા-પાચસો
કપ્પ દુગે-બે દેવલોકને વિષે
પઢમે-પહેલા
તત્તો-ત પછી
ઇક્કિક્ક સય-એકેક સો
હાયઇ-હીન થાય છે
પુઢવીસુ-પૃથ્વી પિંડમાંથી.
વડ્ઢઇ વધે છે.
ભવણેસુ-વિમાનોમાં.
દુ દુ દુ કપ્પેસુ-બે બે બે દેવલોકને વિષે.
ચઉગે ચાર દેવલોકને વિષે.
નવગે-નવ ગ્રૈવેયકને વિષે.
પણગે-પાંચ
તહેવ-તેમજ.
જા-યાવત્
અણુત્તરેસુ-અનુત્તરને વિષે.
ભવે-થાય
ઇગવીસ સયા-એકવીશ સો.
પુઢવી-પૃથ્વી પિંડ.

વિમાણુ-વિમાન.	જોયણુ-યોજન.
ઈક્કારમેવ મયાઇ-અગી યાર સો	મિલિયા-મેળવતા
બત્તીસ મયા-બત્રીશ સો.	સવ્વત્થ-સવ ઠેકાણે
	નાયવ્વા-જાણવા

શબ્દાર્થ—પહેલા બે દેવલોકમા પૃથ્વીપિંડ ૨૭૦૦ યોજન અને વિમાનની ઉંચાઇ ૫૦૦ યોજન છે તે પછી પૃથ્વી પિંડમાથી એકેક સો યોજન હીન થાય છે અને વિમાનોમા એકેક સો યોજન વધે છે બે દેવલોકે બે દેવલોકે, બે દેવલોકે, ચાર દેવલોકે, નવ ગ્રૈવેયકે તેમજ યાવત્ પાચ અનુત્તર સુધી કરતા ૨૧૦૦ યોજન પૃથ્વી પિંડ અને વિમાનની ઉંચાઇ ૧૧૦૦ યોજન થાય છે સર્વ ઠેકાણે મેળવતા ૩૨૦૦ યોજન જાણવા

વિવેચન—પહેલા બે (સૌધર્મ અને ઇશાન દેવલોકમા પૃથ્વી પિંડ સત્યાવીશ સો યોજન અને વિમાનની ઉંચાઇ પાચસો યોજન છે તે પછી પૃથ્વી પિંડમાથી એકેક સો યોજન હીન થાય છે અને વિમાનમા એકેક સો યોજન વધે છે જેમકે-બે (સનત્ કુમાર અને માહેંદ્ર) દેવલોકે પૃથ્વીપિંડ ૨૬૦૦ યોજન અને વિમાનની ઉંચાઈ ૬૦૦ યોજન, બે (બ્રહ્મલોક અને લાંતક) દેવલોકે પૃથ્વીપિંડ ૨૫૦૦ યોજન અને વિમાનની ઉંચાઇ ૭૦૦ યોજન, બે (મહાશુક્ર અને સહસ્રાર) દેવલોકે પૃથ્વીપિંડ ૨૪૦૦ યોજન અને વિમાનની ઉંચાઇ ૮૦૦ યોજન, આનતાદિ ચાર દેવલોકે પૃથ્વીપિંડ ૨૩૦૦ યોજન અને વિમાનની ઉંચાઇ ૯૦૦ યોજન, નવ ગ્રૈવેયકે પૃથ્વીપિંડ ૨૨૦૦ યોજન અને

વિમાનની ઉંચાઇ ૧૦૦૦ યોજન અને પાંચ અનુત્તરને વિષે પૃથ્વીપિંડ ૨૧૦૦ યોજન અને વિમાનની ઉંચાઇ ૧૧૦૦ યોજન થાય છે. સર્વ ઠેકાણે પૃથ્વીપિંડ અને વિમાનની ઉંચાઇ એકઠી કરતાં ૩૨૦૦ યોજન જાણવા.

સૌધર્મ દેવલોક કરતાં ઈશાન દેવલોકનાં વિમાનની ઉંચાઇ ૧ હાથ વધુ જાણવી એટલે ૫૦૦ યોજન ને ૧ હાથ તેવી જ રીતે માહેંદ્રના વિમાનની ઉંચાઇ ૬૦૦ યોજનને ૧ હાથ જાણવી તથા ઈશાન અને માહેંદ્ર દેવલોકના પૃથ્વીપિંડમાંથી એક હાથ ઓછો કરવો

દેવોનાં વિમાનો અને ભવનોનો વર્ણ.

પણ ચઉ તિ દુ વન્ન વિમાણ,
સધય દુસુ દુસુ ય જા સહસ્સારો
ઉવરિ સિય ભવણ વંતર, જોઇસિયાણં વિવિહ વન્ના.૧૧૫

પણ—પાંચ
ચઉ—ચાર.
તિ—ત્રણ
દુ—બે.
વન્ન—વર્ણવાળાં.
વિમાણ—વિમાનો
સધય—ધ્વજા સહિત.
દુસુ દુસુ—બબ્બે દેવલોકમાં.
જા સહસ્સારો—સહસ્રાર સુધી
ઉવરિ—ઉપરના દેવલોકે
સિય—શ્વેત
ભવણ—ભવન, ભવનપતિ
વંતર—વ્યંતર
જોઇસિયાણ—જ્યોતિષીનાં
વિવિહ—જુદા જુદા
વન્ના—વર્ણવાળાં.

શબ્દાર્થ—સહસ્રાર દેવલોક સુધી બબ્બે દેવલોકમા ધ્વજ સહિત વિમાનો અનુક્રમે પાચ, ચાર, ત્રણ અને બે વર્ણવાળા છે ઉપરના દેવલોકના વિમાનો ધોળા વર્ણવાળા છે ભવનપતિ વ્યતર અને જ્યોતિષી દેવોના વિમાનો જુદા જુદા વર્ણવાળા છે

વિવેચન—સૌધમ અને ઇશાન દેવલોકના વિમાન ધ્વજા સહિત કાળો–લીલો–રાતો–પીળો ને ધોળો એ પાચ વર્ણના, સનત્ કુમાર અને માહેદ્રના વિમાનો કાળો વર્જીને ૪ વર્ણના, બ્રહ્મ અને લાતકના વિમાનો કાળો અને લીલો વર્જીને ૩ વર્ણના, મહાશુક્ર અને સહસ્રારના વિમાનો કાળો લીલો અને રાતો વર્જીને બે વર્ણના, આનતાદિ ૪ દેવલોક, ૯ ગ્રૈવેયક અને ૫ અનુત્તરના વિમાનો ધોળા વર્ણના છે જેવો વિમાનનો વર્ણ હોય તેવોજ ધ્વજાનો વર્ણ સર્વત્ર જાણવો ભવનપતિના ભવન, વ્યતરના નગર તથા જ્યાતિષીના વિમાન વિવિધ પ્રકારના વર્ણવાળા છે એટલે કોઈક વિમાન કાળા વર્ણનુ, કોઇક લીલા વર્ણનુ, કોઇક રાતા વર્ણનુ, કોઇક પીળા વર્ણનુ અને કોઇક ધોળા વર્ણનુ જાણવુ

---

૧ ઈશાન લાતક પ્રાણત અને અચ્યુત ઇંદ્રના સામાનિક આત્મરક્ષક ચિન્હ વિમાનનો આધાર પૃથ્વીપિંડ વિમાનની ઉચાઈ અને વિમાનનો વર્ણ કહો

સૌધર્માદિકના વિમાનનુ લાબપણ, પહોળપણ, વિમાનની માહેની પરિધિ અને બાહેરની પરિધિ માપવાની રીતિ

રવિણો ઉદય–ત્થ તર, ચઉ નવઇ સહસ્સ પણ સય છત્તીસા,

આયાલ સટ્ઠિ ભાગા, કક્કડ–સ કતિ દિયહમિ ૧૧૬

દેવલોકના	સામાનિક	આત્મરક્ષક	ચિન્હ	આધાર	પૃથ્વીપિંડ યોજન	વિમાનની ઉંચાઈ યોજન	વિમાનનો વર્ણ
સૌધર્મ	૮૪ હજાર	૩૩૬ હજાર	મૃગ	ઘનોદધિ	૨૭૦૦	૫૦૦	૫
ઇશાન	૮૦ ,,	૩૨૦ ,,	પાડો	,,	,,	,,	૫
સનત્કુમાર	૭૨ ,,	૨૮૮ ,,	ભુંડ	ઘનવાત	૨૬૦૦	૬૦૦	૪
માહેંદ્ર	૭૦ ,,	૨૮૦ ,,	સિંહ	,,	,,	,,	૪
બ્રહ્મ	૬૦ ,,	૨૪૦ ,	બકરો	,,	૨૫૦૦	૭૦૦	૩
લાંતક	૫૦ ,	૨૦૦ ,,	દેડકો	ઘનોદધિ–ઘનવાત	,,	,,	૩
મહાશુક્ર	૪૦ ,,	૧૬૦ ,,	ઘોડો	,,	૨૪૦૦	૮૦૦	૨
સહસ્રાર	૩૦ ,,	૧૨૦ ,,	હાથી	,,	,,	,,	૨
આનત–પ્રાણત	૨૦ ,,	૮૦ ,,	સર્પ, ગેંડો	આકાશ	૨૩૦૦	૯૦૦	ધોળો
આરણ–અચ્યુત	૧૦ ,,	૪૦ ,,	બળદ મૃગાવશેષ	,,	,,	,,	,,
	૫૧૬ હજાર	૨૦૬૪ હજાર					
ગ્રૈવેયક–૯	×	×	×	,,	૨૨૦૦	૧૦૦૦	,,
અનુત્તર–૫	×	×	×	,,	૨૧૦૦	૧૧૦૦	,,
					કુલ ૩૨૦૦		

એયમિ પુણો ગુણિએ, તિ પચ સગ નવ ય હોઇ
કમ માણ્

તિગુણ્ મિ ય દો લક્ખા, તેસીઇ સહસ્સ પચ સયા ૧૧૭
અસીઇ છ મટ્ઠિ ભાગા, જોયણુ ચઉ લક્ખ બિસત્તરિ
સહસ્સા,

છચ્ચ સયા તેત્તીસા, તીસ કલા પચ ગુણિયમિ ૧૧૮

રવિણો–સૂર્યના
ઉદયત્થ–ઉદય અને અસ્તનું
અતર–અતર
ચઉનવઇ મહસ્સ–૯૪ હજાર
પણસય–પાચસો
છવ્વીસા–છવીસ
બાયાલ–બેતાલીશ
મટ્ઠિભાગા–સાઠિયા ભાગમાથી
કક્કડ સ કતિ–કર્ક સક્રાતિના
દિયહંમિ–પહેલા દિવસે
એયમિ–એ અતરને
પુણો–વળી
ગુણિએ–ગુણે છતે, ગુણતા
તિ પચ સગ નવ ય–ત્રણ પાચ, સાત અને નવે
હોઇ–થાય છે
કમ–પગનુ
માણ–માન
તિગુણમિ–ત્રણે ગુણે છતે
દો લક્ખા–બે લાખ
તેસીઇ સહસ્સ–ત્યાસીહજાર
પચ સયા–પાચસો.
અસીઇ–એસી
છ–છ ભાગ
મટ્ઠિભાગા–સાઠિયા ભાગમાથી
જોયણુ–યોજનના
ચઉ લક્ખ–ચાર લાખ
બિસત્તરિ સહસ્સા–૭૨ હજાર
છચ્ચ સયા–છસો
તેત્તીસા–તેત્રીશ
તીસ કલા–ત્રીશ કલા(૩૦ભાગ)
પચ–પાચે
ગુણિયંમિ–ગુણે છતે, ગુણતા

શબ્દાર્થ—કર્ક સંક્રાન્તિના પહેલા દિવસે સૂર્યના ઉદય અને અસ્તનું અંતર ચોરાણું હજાર પાંચસો છવીસ યોજન અને એક યોજનના સાઍઠ ભાગમાંથી બેંતાલીશ ભાગ છે. (૯૪૫૨૬ $\frac{૪૨}{૬૦}$ યો૦) એ અંતરને વળી ત્રણ પાંચ સાત અને નવે ગુણતાં દેવના પગનું (એક પગ ઉપાડી બીજો મૂકે તેનું) માન થાય ત્રણે ગુણતાં બે લાખ ત્યાસી હજાર પાંચસો એંસી અને એક યોજનના સાઍઠ ભાગમાંથી છ ભાગ (૨૮૩૫૮૦ $\frac{૬}{૬૦}$ યો૦) પાંચે ગુણતાં ચાર લાખ બહોંતેર હજાર છસો તેત્રીશ યોજન અને (ઉપર) એક યોજનના સાઍઠ ભાગમાંથી ત્રીશ ભાગ. (૪૭૨૬૩૩ $\frac{૩૦}{૬૦}$ યો૦)

વિવેચન—(અશાડ માસમાં) કર્ક સંક્રાંતિના પ્રથમ દિવસે સૂર્ય ઉદય પામે ત્યાંથી ૯૪૫૨૬ $\frac{૪૨}{૬૦}$ યોજન છેટે અસ્ત થાય (એટલું સૂર્યનું તાપક્ષેત્ર). તે (તાપક્ષેત્ર) થી અર્ધ (૪૭૨૬૩ $\frac{૨૧}{૬૦}$ યોજન) ક્ષેત્રમાં રહેલ વસ્તુને જંબૂદ્વીપના મનુષ્યો જુએ છે

સત્ત ગુણે છ લક્ખા, ઇગસટ્ઠિ સહસ્સ છ સય છાસીયા
ચઉપન્ન કલા તહ નવ, ગુણંમિ અડલક્ખ સટ્ઠાઓ. ૧૧૯
સત્તસયા ચત્તાલા, અટ્ઠારસ કલા ય ઇય કમા ચઉરો,
ચંડા ચવલા જયણા, વેગા ય તહા ગઇ ચઉરો. ૧૨૦

સત્તગુણે–સાતે ગુણતા.
છ લક્ખા–છ લાખ
ઇગસટ્ઠિ સહસ્સ–૬૧ હજાર.
છ સય–છસો.
છાસીયા–છયાસી.
ચઉપન્ન કલા–૫૪ કલા.
તહ–તથા
નવ ગુણંમિ–નવે ગુણતા.

અડ લક્ખ-આઠ લાખ	ચઉરો-ચાર પ્રકારે
સટ્ઠાઓ-અર્ધ લાખ સહિત	ચંડા-ચંડા
સત્ત સયા-સાતસે	ચવલા-ચપલા
ચત્તાલા-ચાલીશ	જયણા-યવના
અટ્ઠારસ કલા-અઢાર કલા.	વેગા-વેગા
ઇય-એ પ્રમાણે	તહા-તથા
કમા-અનુક્રમે, ગતિ	ગઇ ચઉરો-ચાર ગતિ

શબ્દાર્થ—માતે ગુણતા ૭ લાખ એકસઠ હજાર છસો છયાસી તેમજ ચોપન્ન કલા (૬,૬૧,૬૮૬ ૫૪/૬૦ યો૦) નવે ગુણતા સાડા આઠ લાખ સાતસો ચાલીસ અને અઢાર કલા (૮,૫૦,૭૪૦ ૧૮/૬૦ યો૦) એ પ્રમાણે ચાલવાની ગતિ અનુક્રમે ચાર પ્રકારે છે (તેના નામ.) ચંડા, ચપલા, યવના, અને વેગા તથા એ ચાર ગતિઓ અનુક્રમે શીઘ્ર શીઘ્રતર જાણવી.

વિમાનનુ પ્રમાણ માપવા માટે કલ્પના કરેલી દેવોની ગતિ

કર્ક સંક્રાંતિના પ્રથમ દિવસે	૯૪,૫૨૬ ૪૨/૬૦ યોજન	સૂર્યના ઉદય અસ્તનું અંતર
ચંડાગતિવાળા દેવનું પગલું	૨,૮૩,૫૮૦ ૬/૬૦ યોજનથી	વિમાનની પહોળાઇ મપાય
ચપલાગતિવાળા ,, ,,	૪,૭૨,૬૩૩ ૩૦/૬૦ ,,	,, લંબાઈ મપાય
યવના ગતિવાળા ,, ,,	૬,૬૧,૬૮૬ ૫૪/૬૦ ,,	,, અભ્યંતર પરિધિ ,,
વેગા ગતિવાળા ,, ,,	૮,૫૦,૭૪૦ ૧૮/૬૦ ,,	,, બાહ્ય ,, ,,

ઇત્થ ય ગઇં ચઉત્થિં, જયણયરિં નામ કેઈ મન્નંતિ,
એહિં કમેહિ-મિમાહિં, ગઇહિં ચઉરો સુરા કમસો.૧૨૧
વિક્ખંભં આયામં, પરિહિં અબ્ભિંતરં ચ બાહિરિયં.
જુગવં મિણંતિ છમ્માસ, જાવ ન તહાવિ તે પારં.૧૨૨.

ઇત્થ-અહીયાં.
ગઇં ચઉત્થિં-ચોથી ગતિને.
જયણયરિં-જવનતરી.
કેઇ-કેટલાક.
મન્નંતિ-માને છે.
એહિં કમેહિં-એ ક્રમ રૂપ
ઈમાહિં ગઇહિં-આ ગતિ વડે.
ચઉરો સુરા-ચાર દેવો.
કમસો-અનુક્રમે.
વિક્ખંભં-પહોળાઇ
આયામં-લંબાઈ.
પરિહિં-પરિધિને.
અબ્ભિંતરં-અંદરની.
બાહિરિયં-બહારની.
જુગવં-એકી વખતે.
મિણંતિ-માપે.
છમ્માસ-છ માસ.
જાવ-સુધી.
ન-ન પામે.
તહાવિ-તો પણ
તે-તે દેવો
પારં-પારને

શબ્દાર્થ—અહીંયાં કેટલાક આચાર્યો ચોથી ગતિ (વેગા)ને જવનતરી માને છે. એ ક્રમ (પગલાં) રૂપ આ ગતિ વડે ચાર વૈમાનિક દેવો અનુક્રમે પહોળાઇ, લંબાઈ, અંદરની પરિધિ અને બહારની પરિધિને એકી વખતે છ માસ સુધી માપે, તો પણ તે દેવો વિમાનનો પાર ન પામે

વિવેચન—ચોથી વેગાગતિનું બીજું નામ જવનતરી છે એ પ્રમાણે કેટલાક આચાર્યો માને છે. આ પગલાંવાળી ચાર ગતિઓમાથી ચંડાગતિ વડે એક દેવ વિમાનની પહોળાઇને, ચપલા ગતિ વડે બીજો દેવ વિમાનની લંબાઈ ને,

જવનાગતિ વડે ત્રીજો દેવ વિમાનની અદરની પરિધિને અને વેગાગતિ વડે ચોથો દેવ વિમાનની બહારની પરિધિને એકી વખતે છ માસ સુધી માપે, તો પણ તે વૈમાનિક દેવો કેટલાક વિમાનોનો પાર ન પામે કારણ કે ચડાદિ ગતિ વડે સખ્યાતા યોજનવાળા વિમાનનો પાર પમાય, પણ અસખ્યાતા યોજનવાળા વિમાનનો પાર ન પમાય

પાવતિ વિમાણાણ, કેસિ પિહુ અહવ તિગુણયાઇએ,
કમ ચઉગે પત્તેય, ચડાઈ ગઇ ઉ જોઇજ્જા. ૧૨૩
તિગુણેણ કપ્પ ચઉગે, પચ ગુણેણ તુ અટ્ઠસુ મુણિજ્જા
ગેવિજ્જે સત્ત ગુણેણ, નવ ગુણે-ણુત્તર ચઉક્કે. ૧૨૪

પાવતિ-પાર પામે
વિમાણાણ-વિમાનોનો
કેસિ-કેટલાક
પિહુ-પણ નિશ્ચ
અહવ-અથવા
તિગુણયાઇ એ-ત્રણ ગુણા આદિ વડે
કમ-પગલા રૂપ, અનુક્રમે.
ચઉગે-ચાર
પત્તેય-દરેક
ચડાઇ ગતિ-ચડાદિ ગતિને
જોઇજ્જા-જોડતા

તિ ગુણેણ-ત્રણે ગુણવાથી
કપ્પ ચઉગે-૪ દેવલોકના
પચ ગુણેણ તુ-પાચે ગુણવાથી વળી
અટ્ઠસુ-આઠ (દેવલોક)ના
મુણિજ્જા-જાણવુ
ગેવિજ્જે-ગ્રૈવેયકના
સત્ત ગુણેણ-સાત ગુણવાથી
નવ ગુણે-નવે ગુણવાથી
અણુત્તર ચઉક્કે-૪ અનુત્તરના

શબ્દાર્થ—અથવા ચાર પગલાં રૂપ ચંડાદિ દરેક ગતિને ત્રણ ગુણા આદિ વડે જોડતાં કેટલાંક વિમાનોનો પણ નિશ્ચે પાર પામે. ત્રણે ગુણવાથી ચાર દેવલોકનાં, વળી પાંચે ગુણવાથી આઠ દેવલોકનાં, સાતે ગુણવાથી ૯ ગ્રૈવેયકનાં અને નવે ગુણવાથી ૪ અનુત્તરનાં વિમાનોનો પાર પામે. એમ જાણવું.

વિવેચન—ચંડાદિ ચારે ગતિને ત્રણે ગુણતાં ચાર દેવલોકનાં વિમાનની પહોળાઈ, લંબાઇ, અભ્યતર પરિધિ, અને બાહ્ય પરિધિનો પાર પામે. એવી રીતે ચંડાદિ ચારે ગતિને પાંચે ગુણતાં બ્રહ્મદેવલોકથી અચ્યુત દેવલોક સુધીનાં કેટલાંક વિમાનોનો પાર પામે અને ચંડાદિ ચારે ગતિને સાતે ગુણતાં ૯ ગ્રૈવેયકનાં વિમાનનો પાર પામે અને ચંડાદિ ચારે ગતિને નવે ગુણતાં સર્વાર્થ સિદ્ધ વર્જીને ૪ અનુત્તર વિમાનોનો પાર પામે.

આ ક્રમ (પગલાં) રૂપ ચંડાદિ ગતિ વડે ૭ માસ સુધી નિરંતર ચાલતાં દેવો કેટલાંક વિમાનોનો પાર ન પણ પામે. દેવોની આટલી જ ગતિ છે એમ ન સમજવું, કારણકે સૌધર્માદિ દેવલોકમાંથી દેવો જિનેશ્વરોના કલ્યાણકોમાં તેજ દિવસે તેજ સમયે મનુષ્યક્ષેત્ર અત્યંત દૂર હોવા છતાં પણ આવે છે, તેનું કારણ એ છે કે દેવતાઓ ભવ સ્વભાવથી અચિંત્ય શક્તિવાળા હોવાથા શીઘ્ર ગતિવાળા હોય છે. જેમ પલ્યોપમનું પ્રમાણ કલ્પિત છે, તેમ આ કલ્પિત ગતિનું પ્રમાણ પણ બાળ જીવોને સમજાવવા માટે દેખાડયું છે.

---

૧ સૂર્યનું તાપક્ષેત્ર કેટલું ? ચંડાદિ ચાર ગતિનું વર્ણન કરો.

પહેલા અને છેલ્લા ઈંદ્રક વિમાનની લંબાઇ પહોળાઇ

પઢમ પયરંમિ પઢમે, કપ્પે ઉડુ નામ ઈંદય વિમાણુ,
પણયાલ લક્ખ જોયણ, લક્ખં સવ્વુવરિં સવ્વટ્ઠં ૧૭૫

પઢમ પયરંમિ-પહેલા પ્રતરને વિષે	પણયાલ લક્ખ-૪૫ લાખ.
પઢમે કપ્પે-પહેલા દેવલોકના	જોયણ-યોજન
ઉડુ નામ-ઉડુ નામનું	લક્ખ-૧ લાખ
ઈંદય વિમાણ-ઇંદ્રક વિમાન	સવ્વુવરિં-સર્વની ઉપર
	સવ્વટ્ઠં-સર્વાર્થ સિદ્ધ

શબ્દાર્થ—પહેલા દેવલોકના પહેલા પ્રતરને વિષે ઉડુ નામનું ઈંદ્રક વિમાન પીસ્તાલીશ લાખ યોજનનું (લાંબુ પહોળું) છે અને સર્વની ઉપર સર્વાર્થ સિદ્ધ વિમાન એક લાખ યોજનનું છે

૬૨ પ્રતરના મધ્યભાગે ૬૨ ઈંદ્રક વિમાનોના નામો
સૌધર્મ ઇશાન દેવલોકના ૧૩ પ્રતરના ઈંદ્ર- વિમાનોના નામો.

ઉડુ ચંદ રયય વગ્ગુ, વીરિય વરુણે તહેવ આણંદે,
બંભે કંચણ રુઇરે, ચંદ અરુણે ય વરુણે ય ૧૭૬

ઉડુ ચંદ-ઉડુ ચંદ્ર	બંભે કંચણ-બ્રહ્મ, કાંચન
રયય વગ્ગુ-રજત વલ્ગુ	રુઇરે-રુચિર
વીરિય વરુણે-વીર્ય, વરુણ	ચંદ અરુણે-ચંદ્ર, અરુણ
તહેવ આણંદે-તેમજ આનંદ	વરુણે-વરુણ

શબ્દાર્થ—૧, ઉડુ ૨ ચંદ્ર, ૩ રજત ૪ વલ્ગુ, ૫ વીર્ય, ૬ વરુણ, તેમજ ૭ આનંદ, ૮ બ્રહ્મ, ૯ કાંચન, ૧૦ રુચિર, ૧૧ ચંદ્ર ૧૨ અરુણ અને ૧૩ વરુણ (એ તેર ઈંદ્રક વિમાનો પહેલા બીજા દેવલોકના છે)

સનત્કુમાર માહેન્દ્ર દેવલોકના બાર પ્રતરનાં ઇંદ્રક વિમાનોનાં નામો.

વેરૂલિય રુયગ રુઇરે, અંકે ફલિહે તહેવ તવણિજ્જે,
મેહે અગ્ઘ હલિદ્દે, નલિણે તહ લોહિયક્ખે ય. ૧૨૭

વેરુલિય–વૈડુર્ય.	**મેહે**–મેઘ
રુયગ–રુચક.	**અગ્ઘ**–અર્ઘ.
રુઇરે–રુચિર.	**હલિદ્દે**–હાલિદ્ર.
અંકે–અંક	**નલિણે**–નલિન
ફલિહે–સ્ફટિક	**તહ**–તથા
તહેવ–તેમજ.	**લોહિયક્ખે**–લોહિતાક્ષ.
તવણિજ્જે–તપનીય.	**ય**–અને

શબ્દાર્થ—૧ વૈડુર્ય, ૨. રુચક, ૩. રુચિર, ૪. અંક, ૫ સ્ફટિક, તેમજ ૬ તપનીય, ૭. મેઘ, ૮. અર્ઘ, ૯ હાલિદ્ર, ૧૦. નલિન તથા ૧૧. લોહિતાક્ષ અને

બ્રહ્મ દેવલોકનાં ૬ અને લાંતક દેવલોકનાં ૫ ઇંદ્રક વિમાનોનાં નામો.

વઇરે અંજણ વરમાલ, રિટ્ઠ દેવે ય સોમ મંગલએ,
બલભદ્દે ચક્ક ગયા, સોવત્થિય ણંદિયાવત્તે. ૧૨૮

વઇરે–વજ્ર	**મંગલએ**–મંગળ.
અંજણ–અંજન.	**બલભદ્દ**–બલભદ્ર
વરમાલ–વરમાલ.	**ચક્ક**–ચક્ર
રિટ્ઠ–રિષ્ટ.	**ગયા**–ગદા.
દેવે–દેવ	**સોવત્થિય**–સ્વસ્તિક.
સોમ–સોમ.	**ણંદિયાવત્ત**–નંદાવર્ત.

શબ્દાર્થ—૧૨ વજ્ર આ બાર ઇંદ્રક વિમાન સનત્કુમાર અને માહેંદ્ર દેવલોકે છે ૧ અંજન, ૨ વરમાલ, ૩ રિષ્ટ, ૪ દેવ, ૫ સોમ અને ૬ મંગળ એ ૭ ઇંદ્રક વિમાન બ્રહ્મ દેવલોકે છે ૧ બળભદ્ર, ૨ ચક્ર, ૩ ગદા, ૪ સ્વસ્તિક અને ૫ નંદાવર્ત એ પાંચ ઇંદ્રક વિમાનો લાંતક દેવલોકે છે

સાતમા દેવલોકના ૪ અને આઠમા દેવલોકના ૪ ઇંદ્રક વિમાનના નામો

આભંકરે ય ગિદ્ધી, કેઊ ગરુલે ય હોઇ બોધવ્વે
બંભે બંભહિએ પુણ, બંભુત્તર લંતએ ચેવ ૧૨૯

આભંકરે—આભંકર	બંભે—બ્રહ્મ
ગિદ્ધ—ગૃદ્ધિ	બંભહિએ—બ્રહ્મહિત
કેઊ—કેતુ	પુણ—વળી
ગરુલે—ગરુડ	બંભુત્તર—બ્રહ્મોત્તર
બોધવ્વે—જાણવા	લંતએ—લાંતક

શબ્દાર્થ—૧ આભંકર, ૨ ગૃદ્ધિ, ૩ કેતુ અને ૪ ગરુડ એ ચાર ઇંદ્રક વિમાનો મહાશુક્ર દેવલોકે છે ૧ બ્રહ્મ, ૨ બ્રહ્મહિત, વળી ૩ બ્રહ્મોત્તર અને નિશ્ચે ૪ લાંતક એ ૪ ઇંદ્રક વિમાનો સહસ્રાર દેવલોક જાણવા

આનત પ્રાણત દેવલોકના ૮ અને આરણ અચ્યુત દેવલોકના ૮ ઇંદ્રક વિમાનના નામો

મહસુક્ક મહસ્સારે, આણય તહ પાણએ ય બોધવ્વે
પુપ્ફે-લંકાર આરણ, તહા વિય અચ્ચુએ ચેવ ૧૩૦

મહસુક્કે—મહાશુક્ર.	પુપ્ફે—પુષ્પ.
સહસ્સારે—સહસ્રાર.	અલંકાર—અલંકાર
આણય—આનત.	આરણુ—આરણુ
તહ—તથા.	અચ્ચુએ—અચ્યુત.
પાણએ—પ્રાણુત.	ચેવ—નિશ્ચે

શબ્દાર્થ—૧. મહાશુક્ર. ૨. સહસ્રાર, ૩. આનત તથા ૪. પ્રાણુત. એ ચાર ઇંદ્રક વિમાનો આનત પ્રાણુત દેવલોકે જાણવાં. ૧. પુષ્પ, ૨ અલંકાર, ૩. આરણુ તેમજ નિશ્ચે ૪. અચ્યુત એ ચાર ઇંદ્રક વિમાન આરણુ અને અચ્યુત દેવલોકે જાણવાં.

૯ ગ્રૈવેયક અને અનુત્તરનાં ઇંદ્રક વિમાનનાં નામો.

સુદંસણ સુપડિબદ્ધે, મણોરમે ચેવ હોઇ પઢમ તિગે,
તત્તા ય સવ્વભદ્દે, વિસાલએ સુમણે ચેવ. ૧૩૧.
સોમણસે પીઇકરે, આઇચ્ચે ચેવ હોઇ તઇય તિગે,
સવ્વટ્ઠસિદ્ધિ નામે, ઇંદયા એવ બાસટ્ઠી. ૧૩૨

સુદંસણ—સુદર્શન.	વિસાલએ—વિશાલ.
સુપડિબદ્દે—સુપ્રતિબદ્ધ.	સુમણે—સુમન
મણોરમે—મનોરમ.	સોમણસે—સોમનસ.
ચેવ હોઇ—અને નિશ્ચે છે.	પીઇકરે—પ્રીતિકર.
પઢમ તિગે—પહેલી ત્રિકને વિષે.	આઇચ્ચે—આદિત્ય.
તત્તો—તે પછી.	તઇય તિગે—ત્રીજી ત્રિકને વિષે.
સવ્વભદ્દે—સર્વતો ભદ્ર.	સવ્વટ્ઠસિદ્ધિ—સર્વાર્થ સિદ્ધ.

નામે-નામે	એવ-એ પ્રમાણે
ઇદયા-ઈંદ્રક વિમાન.	બાસટ્ઠી-બાસઠ

શબ્દાર્થ—૧ સુદર્શન, ૨ સુપ્રતિબદ્ધ, અને નિશ્ચે મનોરમ (એ ત્રણ ઈંદ્રક વિમાનો ગ્રૈવેયકની) પહેલી ત્રિકને વિષે છે તે પછી ૪ સર્વતો ભદ્ર, ૫ વિશાલ અને નિશ્ચે ૬ સુમન (એ ત્રણ) બીજી ત્રિકને વિષે છે ૭ સોમનસ, ૮ પ્રીતિકર અને નિશ્ચે ૯ આદિત્ય ત્રીજી ત્રિકને વિષે છે ૧ સર્વાર્થ સિધ્ધ નામે ઇંદ્રક વિમાન એ પ્રમાણે બાસઠ ઈંદ્રક વિમાનો છે

૪૫ લાખ યોજન અને ૧ લાખ યોજનનું શુ શુ છે? તે કહે છે

પણયાલીસ લક્ખા, સીમંતય માણુસ ઉડુ સિવ ચ
અપયટ્ઠાણો સવ્વટ્ઠ, જંબૂદીવો ઇમ લક્ખ ૧૩૩

પણયાલીસ-પીસ્તાલીશ	ચ-અને
લક્ખા-લાખ	અપયટ્ઠાણો-અપ્રતિષ્ઠાન
સીમંતય-સીમંતક	સવ્વટ્ઠ-સર્વાર્થ સિધ્ધ
માણુસ-મનુષ્ય ક્ષેત્ર	જંબૂદીવો-જંબૂદ્વીપ
ઉડુ-ઉડુ વિમાન	ઈમ-એ ત્રણ
સિવ-સિધ્ધ શિલા	લક્ખ-લાખ

શબ્દાર્થ—(રત્નપ્રભાના પહેલા પ્રતરનો) સીમંતક નરકાવાસ, મનુષ્ય ક્ષેત્ર ઉડુ વિમાન અને સિદ્ધશિલા એ (ચાર) પીસ્તાલીશ લાખ જોજનના વિસ્તારે છે (સાતમી નરકનો) અપ્રતિષ્ઠાન નરકાવાસ, સર્વાર્થ સિદ્ધ વિમાન અને જંબુદ્વીપ એ (ત્રણે) લાખ જોજનના વિસ્તારે છે

૧૪ રાજલોકની ગણત્રી.

અહ ભાગા સગ પુઢવીસુ, રજ્જુ ઇક્કિક્ક તહેવ સોહમ્મે
માહિંદ લંત સહસ્સાર, અચ્ચુઅ ગેવિજ્જ લોગંતે.૧૩૪

અહ–નીચે, અધોલોકના.	**માહિંદ**–માહેંદ્ર.
ભાગા સગ–સાત ભાગ	**લંત**–લાંતક.
સગ પુઢવીસુ–સાત પૃથ્વીમાં.	**સહસ્સાર**–સહસ્રાર.
રજ્જુ–રાજલોક.	**અચ્ચુઅ**–અચ્યુત.
ઇક્કિક્ક–એકેક.	**ગેવિજ્જ**–ગ્રૈવેયક.
સોહમ્મે–સૌધર્મ.	**લોગંતે**–લોકના અંત સુધી

શબ્દાર્થ—અધોલોકના સાત ભાગ સાત પૃથ્વીને વિષે એકેક રાજલોક પ્રમાણ છે, તેમજ સૌધર્મ, માહેંદ્ર, લાંતક, સહસ્રાર, અચ્યુત, ગ્રૈવેયક અને લોકાન્ત સુધી સાત રાજલોક ('ઉર્દ્ધલોકે') છે.

વિવેચન—મેરૂપર્વતના મધ્ય ભાગે ગોસ્તનાકારે ૪ ઉપર અને ૪ નીચે એમ ૮ રૂચક પ્રદેશ છે. ત્યાંથી સાત રાજલોક ઉપર ઉર્ધ્વલોક અને સાત રાજલોક નીચે અધોલોક મળી ૧૪ રાજલોક ઉચપણે લોકાકાશ છે રત્નપ્રભાના ઉપરના તલાથી શર્કરાપ્રભાના ઉપરના તલા સુધી અસંખ્યાત યોજન પ્રમાણ ૧ રાજલોક છે, તેની અંદર રત્નપ્રભા પૃથ્વી, ઘનોદધિ, ઘનવાત, તનવાત અને આકાશ છે એવી રીતે સાતે નરક પૃથ્વીઓએ કરીને અધોલોક ૭ રાજલોક પ્રમાણ ઉચપણે થાય છે. રત્નપ્રભાના ઉપરના તલા(સમભૂતલા)થી માંડીને સૌધર્મ દેવલોકના તેરમા પ્રતરના

વિમાનની ધ્વજાના અંત સુધી એક રાજલોક, માહેન્દ્રના બારમા પ્રતરના વિમાનના અંત સુધી બીજો રાજલોક, લાંતકના પાચમા પ્રતરના વિમાનના અંત સુધી ત્રીજો રાજલોક, સહસ્રારના ચોથા પ્રતરના વિમાનના અંત સુધી ચોથો રાજલોક, અચ્યુતના છેલ્લા પ્રતરના વિમાનના અંત સુધી પાચમો રાજલોક, ગ્રૈવેયકના નવમા પ્રતરના વિમાનના અંત સુધી છઠ્ઠો રાજલોક અને લોકાન્ત સુધી સાતમો રાજલોક થાય છે

કયા જીવો કેટલા રાજલોક સ્પર્શે, તથા ૧૪ રાજલોકની સ્થાપના

સમ્મત્ત ચરણ સહિયા, સવ્વ લોગ ફુસે નિરવસેસ
સત્ત ય ચઉદ્દસ ભાએ, પચ ય સુય દેસ વિરઇએ ૧૩૫

સમ્મત્ત ચરણ-સમ્યક્ત્વ અને ચારિત્ર	સત્ત-સાત
	ચઉદસ-ચૌદીયા
સહિયા-સહિત	ભાએ-ભાગ
સવ્વ લોગ-સર્વ રાજલોકને	પચ-પાચ ભાગ
ફુસે-સ્પર્શે	સુય-શ્રુતજ્ઞાની
નિરવસેસ--સમસ્ત	દેસ વિરઇએ-દેશવિરતિ

શબ્દાર્થ—સમ્યક્ત્વ ચારિત્ર સહિત (કેવળ જ્ઞાની) સમસ્ત સર્વ (૧૪) રાજલોકને (કેવળી સમુદ્ઘાતે) સ્પર્શે સમ્યક્ત્વ ચારિત્ર સહિત શ્રુતજ્ઞાની ચૌદીયા સાત ભાગ (૭ રાજલોક) સ્પર્શે, અને સમ્યક્ત્વ સહિત દેશવિરતિ ચૌદીયા પાચ ભાગ (૫ રાજલોક) સ્પર્શે

વિવેચન—કેવળી ભગવાન્ કેવળી સમુદ્ઘાત કરે, તે વખતે પોતાનો એકેક આત્મપ્રદેશ એકેક આકાશ પ્રદેશને વિષે સ્થાપન કરે, કારણ કે ધર્માસ્તિકાય, અધર્માસ્તિકાય, લોકાકાશ અને એક જીવ એ ચારેના પ્રદેશો સરખા છે સમ્યક્ત્વ ચારિત્ર સહિત શ્રુતજ્ઞાની મરીને જે વારે અનુત્તર વિમાને ઇલિકા ગતિએ ઉપજે, તે વારે સાત રાજલોક સ્પર્શે, તથા પૂર્વે નરકાયુ બાંધ્યું હોય, અને તે પછી સમ્યગ્દૃષ્ટિ શ્રુતજ્ઞાની ચારિત્ર સહિત થયો હોય, તે મરીને છટ્ઠી નારકીમાં ઇલિકા ગતિએ ઉપજે, તે વારે પાંચ રાજલોક સ્પર્શે, કારણ કે ચૌદરાજ લોકનો મધ્યભાગ, રત્નપ્રભાની નીચે અસંખ્યાત કોડી યોજન ગયા પછી જ થાય છે. એટલે છઠ્ઠી નરકપૃથ્વી માંહે પણ અસંખ્યાત કોડી યોજન જઈએ, ત્યારે પાંચ રાજલોક થાય છે દેશવિરતિ અચ્યુત દેવલોકે ઇલિકા ગતિએ (આગળના સ્થાનકને પામીને પછીનો ભાગ મૂકે તેમ) ઉપજે, તો પાચ રાજલોક સ્પર્શે.

૧૪ રાજલોકની વ્યવસ્થા—મેરૂના મધ્યભાગે ત્રસનાડી ૧ રાજલોક પહોળી અને ૧૪ રાજલોક ઉંચી છે, તેમાં ત્રસ જીવો ઉત્પન્ન થાય છે રૂચક (સમભૂતલા)ની નીચે ૭ રાજલોક કાંઈક અધિક છે અને ઉપરનો ૭ રાજલોક કાંઇક ઓછો છે સાતમી નરક પૃથ્વી તલે (પગે) તિર્ચ્છો વિસ્તાર ૭ રાજલોકથી કાંઈક ઓછો, મધ્યભાગે (નાભિના સ્થાને) ૧ રાજલોક, બ્રહ્મદેવલોકે (કોણીના સ્થાને) પાંચ રાજલોક અને ઉપર (મસ્તકે) ૧ રાજલોક પ્રમાણ તિર્ચ્છો વિસ્તાર છે. એટલે ૧૪ રાજલોકનો આકાર કેડે હાથ દઈને તથા પગ પહોળા કરીને ઉભેલા, વલોણું વલોવતા મનુષ્યના આકારે છે.

દેવોની અવગાહના (શરીરની ઉચાઇ)

ભવણ વણ જોઇ સોહમ્મી-સાણે સત્ત હત્થ તણુ-માણુ
દુ દુ દુ ચઉક્કે ગેવિજ્જ-ણુત્તરે હાણિ ઇક્કિક્ક ૧૩૬.

ભવણ-ભવનપતિ	દુ દુ દુ-બે બે બે દેવલોકે
વણ-વ્યંતર	ચઉક્કે-ચાર (દેવલોકે)
જોઇ-જ્યોતિષી	ગેવિજ્જ-ગ્રૈવેયકે
સોહમ્મ-સૌધર્મ	
ઇસાણે-ઇશાન દેવોના	અણુત્તરે-અનુત્તરને વિષે
સત્ત હત્થ-સાત હાથ	હાણિ-હાનિ
તણુ માણ-શરીરનું પ્રમાણ	ઇક્કિક્ક-એક એક હાથની

શબ્દાર્થ—ભવનપતિ વ્યંતર જ્યોતિષી સૌધર્મ અને ઇશાન દેવોના શરીરનું પ્રમાણ સાત હાથ છે (તે પછી અનુક્રમે) બે બે બે દેવલોકે, ચાર દેવલોકે, ગ્રૈવેયકે અને અનુત્તરને વિષે એક એક હાથની હાનિ કરવી

વિવેચન—ભવનપતિ વ્યંતર વાણવ્યંતર જ્યોતિષી સૌધર્મ અને ઇશાન દેવોના શરીરની ઉંચાઈ ૭ હાથ, સનત્કુમાર અને માહેન્દ્ર દેવોની ૬ હાથ, બ્રહ્મ અને લાંતક દેવોની ૫ હાથ, મહાશુક્ર અને સહસ્રાર દેવોની ૪ હાથ, આનત પ્રાણત આરણ અને અચ્યુત દેવોની ૩ હાથ, ૯ ગ્રૈવેયકના દેવોની ૨ હાથ અને અનુત્તર વિમાનવાસી દેવોની ૧ હાથ શરીરની ઉંચાઇ છે એ રીતે સામાન્યપણે દેવોના શરીરનું માન કહ્યું

સનત્કુમારાદિ દેવોને વિષે સ્થિતિ તથા એકેક સાગરોપમની વૃદ્ધિએ શરીરનું પ્રમાણ.

કપ્પ દુગ દુ દુ દુ ચઉગે, નવગે પણગે ય જિટ્ઠ-ઠિઇ અયરા

દો સત્ત ચઉદ-ટ્ઠારસ, બાવીસિગતીસ તિત્તીસા. ૧૩૭.

કપ્પ દુગ-બે દેવલોકની	દો-બે
દુ દુ દુ-બે બે બે દેવલોકે.	સત્ત-સાત
ચઉગે-ચાર દેવલોકે	ચઉદ-ચૌદ.
નવગે-નવ ગ્રૈવેયકે.	અટ્ઠારસ-અઢાર
પણગે-પાંચ અનુત્તરને વિષે.	બાવીસ-બાવીશ
જિટ્ઠ ઠિઇ-ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ.	ઇગતીસ-એકત્રીશ.
અયરા—સાગરોપમ	તિત્તીસા-તેત્રીશ

શબ્દાર્થ—બે દેવલોકની ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ ૨ સાગરોપમ, બે દેવલોકે ૭ સાગરો૦, બે દેવલોકે ૧૪ સાગરો૦, બે દેવલોકે ૧૮ સાગરો૦, ૪ દેવલોકે ૨૨ સાગરો૦, ૯ ગ્રૈવેયકે ૩૧ સાગરો૦ અને પાંચ અનુત્તરને વિષે ૩૩ સાગરો૦ છે.

વિવેચન—જો કે ઇશાન દેવલોકના દેવોની ૨ સાગરોપમથી અધિક સ્થિતિ છે. તેમજ માહેંદ્ર દેવલોકના દેવોની ૭ સાગરોપમથી અધિક સ્થિતિ છે. તે અધિક સ્થિતિ આ સાગરોપમ ઉપર શરીરનું પ્રમાણ કાઢવામાં ઉપયોગી ન હોવાથી ગણવી નહિ.

વિવરે તાણિ ક્કુણે, ઇક્કારસગા ઉ પાડિએ સેસા

હત્થિક્કારસ ભાગા, અયરે અયરે સમહિયંમિ. ૧૩૮.

ચય પુવ્વ સરીરાઓ, કમેણુ ઇગુત્તરાઇ વુડ્ઢીએ
એવ ઠિઇ વિસેસા, સણ કુમારાઇ તણુ-માણુ ૧૩૯

વિવરે-બાદ, વિશ્લેષ	અમહિય મિ-વધારે છતે
તાણુ-તે સ્થિતિનો	ચય-ઓછી કર
ઇક્ક-એક	પુવ્વ સરીરાઓ-પૂર્વના શરીરમાંથી
ઉણે-ઓછો	કમેણુ-અનુક્રમે
ઇક્કારસગા-૧૧ ભાગ	ઇગુત્તરાઇ-એકેક ભાગની
પાડિએ-પાડીએ	વુડ્ઢીએ-વૃદ્ધિને
સેસા-બાકી રહેલા	એવ-એ પ્રમાણે
હત્થ-હાથના.	ઠિઇ-સ્થિતિના
ઇક્કારસ ભાગા-અગીયારી યા ભાગો	વિસેસા-વિશ્લેષથી
અયરે અયરે-સાગરોપમ સાગરોપમ.	સણ કુમારાઇ-સનત્કુમારાદિના
	તણુમાણુ-શરીરનું પ્રમાણુ

શબ્દાર્થ—તે સ્થિતિનો વિશ્લેષ કરીએ (મોટી સ્થિતિમાંથી નાની સ્થિતિ બાદ કરીએ) તેમાંથી ૧ ઓછો કરીને અગીયારીયા ભાગ પાડીએ, તે બાકી રહેલા ૧ હાથના અગીયારીઆ ભાગો જાણુવા સાગરોપમ સાગરોપમ વધારે છતે પૂર્વે કહેલા શરીરના પ્રમાણુમાંથી અનુક્રમે એકેક ભાગની વૃદ્ધિને તું ઓછી કર એ પ્રમાણે સ્થિતિના વિશ્લેષથી સનત્કુમારાદિ દેવોના શરીરનું પ્રમાણુ થાય

વિવેચન—જેમકે—સૌધર્મ અને ઈશાન દેવોનું શરીર સાત હાથનું અને આયુષ્ય ૨ સાગરોપમનું છે, તથા

સનત્કુમાર અને માહેંદ્રનું શરીર ૬ હાથનું અને આયુષ્ય ૭ સાગરોપમનું છે, માટે મોટી સ્થિતિ ૭ સાગરોપમમાંથી નાની સ્થિતિ ૨ સાગરોપમ બાદ કરતાં પાંચ વધે, તેમાંથી ૧ ઓછો કરીએ તો ચાર બાકી રહે. સૌધર્મ અને ઇશાન દેવોનુ ૭ હાથ શરીર છે, તેમાંથી ૭ હાથ પૂરા રાખીએ, અને સાતમા હાથના અગીયાર ભાગ કરીએ, તેમાથી ૪ ભાગ રાખીએ, અને બાકી રહેલા ૭ ભાગ પડતા મૂકીએ પછી એકેક સાગરોપમની વૃદ્ધિ કરવી અને ભાગમાંથી એકેક ભાગ ઘટાડવો એટલે સનત્કુમાર અને માહેંદ્ર દેવ-લોકના ૩ સાગરોપમ આયુષ્યવાળા દેવોનું શરીર ૬ હાથ ને અગીયારીયા ૪ ભાગ. ચાર સાગરોપમ આયુષ્યવાળા દેવોનુ શરીર ૬ હાથને અગીયારીયા ૩ ભાગ, પાંચ સાગ-રોપમ આયુષ્યવાળા દેવોનું શરીર ૬ હાથને અગીયારીયા ૨ ભાગ, ૭ સાગરોપમ આયુષ્યવાળા દેવોનું શરીર ૬ હાથ ને અગીઆરીયો ૧ ભાગ અને ૭ સાગરોપમ આયુષ્યવાળા દેવોનું શરીર ૬ હાથ પૂર્ણ જાણવું

૧. નીચેના ઈંદ્રક વિમાનો કયા દેવલોકના કેટલામા પ્રતરનાં છે ને કહો. ચંદ્ર, રૂચિર, નલિન, સોમ, બલભદ્ર, ગરૂડ, લાતક, સહ-સ્રાર, અલંકાર, સુમન અને આદિત્ય.

૨ ૪૫ લાખ યોજન અને એક લાખ યોજનનું શું શું છે? ધૂમ-પ્રભાના ઉપરના તલા સુધી અને અચ્યુતના ચોથા પ્રતરના વિમાનના અંત સુધી કેટલા રાજલોક થાય ?

૩ કયા જીવો ચૌદ, સાત અને પાચ રાજલોક સ્પર્શે. ૧૪ રાજ-લોકનું સ્વરૂપ કહો.

દરેક સાગરોપમે વૈમાનિક દેવોના શરીરનુ પ્રમાણ

સાગરો૦	હાથ	અગીયારીયા ભાગ	સાગરો૦	હાથ	અગીયારીયા ભાગ
૨	૭	૦	૧૮	૪	૦
૩	૬	૪	૧૯	૩	૩
૪	૬	૩	૨૦	૩	૨
૫	૬	૨	૨૧	૩	૧
૬	૬	૧	૨૨	૩	૦
૭	૬	૦	૨૩	૨	૮
૮	૫	૬	૨૪	૨	૭
૯	૫	૫	૨૫	૨	૬
૧૦	૫	૪	૨૬	૨	૫
૧૧	૫	૩	૨૭	૨	૪
૧૨	૫	૨	૨૮	૨	૩
૧૩	૫	૧	૨૯	૨	૨
૧૪	૫	૦	૩૦	૨	૧
૧૫	૪	૩	૩૧	૨	૦
૧૬	૪	૨	૩૨	૧	૧
૧૭	૪	૧	૩૩	૧	૦

વિકુર્વેલ વૈક્રિય શરીરનુ ઉત્કૃષ્ટ પ્રમાણ

ભવ ધારણિજ્જ એસા, ઉત્તર વેઉવ્વિ જોયણા લક્ખ
ગેવિજ્જ-ણુત્તરેસુ, ઉત્તર વેઉવ્વિયા નત્થિ ૧૪૦

ભવ-ભવને વિષે
ધારણિજ્જ-ધારણ કરવા યોગ્ય
એસા-આ
ઉત્તર વેઉવ્વિ-ઉત્તર વૈક્રિય
જોયણ-યોજન
લક્ખ-લાખ
ગેવિજ્જ-ગ્રૈવેયક
અણુત્તરેસુ-અનુત્તર મા
ઉત્તર વેઉવ્વિયા-ઉત્તર વૈક્રિય શરીર
નત્થિ-નથી.

શબ્દાર્થ—આ ભવધારણીય શરીરનું પ્રમાણ કહ્યું અને ઉત્તર વૈક્રિય શરીર (દેવોનુ) લાખ જોજન હોય છે. ગ્રવેયક અને અનુત્તરને વિષે ઉત્તર વૈક્રિય શરીર નથી.

વિવેચન—દેવતા પોતાના ભવમાં જીવે, ત્યાં સુધી જે શરીર ધારણ કરે તે ભવધારણીય શરીર કહેવાય અને કાંઇક કાર્ય કરવા માટે અન્ય શરીર વિકુર્વે તે ઉત્તર વૈક્રિય શરીર પોતાની શક્તિના અનુસારે ઉત્સેધ યોજને, આત્મ યોજને અથવા પ્રમાણ યોજને ૧ લાખ યોજન પ્રમાણ વધુમાં વધુ થાય છે. ગ્રૈવેયક અને અનુત્તરવાસી દેવોને ઉત્તર વૈક્રિય શરીર કરવાની શકિત હોવા છતાં પણ કાર્યના અભાવે તેઓ ઉત્તર વૈક્રિય શરીર કરતા નથી.

મળ વૈક્રિય અને વિકુર્વેલ વૈક્રિય શરીરનું જઘન્ય પ્રમાણ.

સાહાવિય વેઉવ્વિય, તણુ જહન્ના કમેણ પારંભે
અંગુલ અસંખ ભાગો, અંગુલ સંખિજ્જ ભાગો ય.૧૪૧

સાહાવિય—સ્વાભાવિક.	**અંગુલ**—અંગુલનો.
વેઉવ્વિય—ઉત્તર વૈક્રિય.	**અસંખભાગો**—અસંખ્યાતમો ભાગ.
તણુ—શરીર.	**અંગુલ**—આંગળનો.
જહન્ના—જઘન્યથી.	**સંખિજ્જભાગો**—સંખ્યાતમો ભાગ.
કમેણ—અનુક્રમે.	
પારંભે—આરંભતી વખતે	

શબ્દાર્થ—આરંભતી વખતે સ્વાભાવિક વૈક્રિય શરીર અને ઉત્તર વૈક્રિય શરીર જઘન્યથી અનુક્રમે અંગુલનો અસંખ્યાતમો ભાગ અને અંગુલનો સંખ્યાતમો ભાગ હોય છે.

વિવેચન—ભવધારણીય શરીર કરવા માડે ત્યારે તે શરીર અ ગુલના અસ ખ્યાતમા ભાગનું હોય છે અને ઉત્તર વૈક્રિય શરીર કરવા માડે તે વખતે તે શરીર અ ગુલના સ ખ્યાતમા ભાગનું હોય છે

દેવગતિને વિષે ઉત્કૃષ્ટથી ઉપપાત વિરહકાલ અને ચ્યવન વિરહકાલ

સામન્નેણ ચઉવિહ, સુરેસુ બારસ મુહુત્ત ઉક્કોસા
ઉવવાય વિરહકાલો, અહ ભવણાઇસુ પત્તેય . ૧૪૨.

સામન્નેણ-સામાન્યથી	ઉવવાય-ઉપપાત
ચઉવિહ-ચારે પ્રકારના.	વિરહ કાલો-વિરહ કાલ
સુરેસુ-દેવોને વિષે	અહ-હવે.
બારસ મુહુત્ત-૧૨ મુહૂર્ત	ભવણાઇસુ-ભવનપતિ આદિકને વિષે
ઉક્કોસા-ઉત્કૃષ્ટથી	પત્તેય-દરેકનો

શબ્દાર્થ—સામાન્યથી ચારે પ્રકારના દેવોને વિષે ૧૨ મુહૂર્ત ઉત્કૃષ્ટથી ઉપપાત વિરહ (અ તર) કાલ છે હવે ભવનપતિ આદિ દેવોને વિષે દરેકનો ઉપપાત વિરહ કહીશુ

વિવેચન—એક દેવતા ઉત્પન્ન થયા પછી બીજો દેવ ઉત્કૃષ્ટથી બાર મુહૂર્તનું અ તર પડયા પછી ઉપજે ગર્ભજ તિર્યંચ અને મનુષ્ય તથા દેવ અને નારકીનો ઉત્કૃષ્ટથી ઉપપાત વિરહ કાલ ૧૨ મુહૂર્તનો, સમૂર્છિમ મનુષ્યનો ૨૪ મુહૂર્તનો, વિકલેંદ્રિય અને અસ જ્ઞી તિર્યંચનો અ તર્મુહૂર્ત નો હોય છે તથા એકેંદ્રિયનો ઉપપાત વિરહકાલ નથી, કારણ કે તેઓ નિરતર ઉપજે છે

ભવનપત્યાદિ દેવોને વિષે ઉત્કૃષ્ટથી ઉપપાત વિરહકાલ.

ભવણ વણ જોઇ સોહમ્મી,–સાણેસુ મુહુત્ત ચઉવીસં,
તો નવદિણ વીસ મુહુ, બારસ દિણ દસ મુહુત્તા ય.૧૪૩
બાવીસ સડ્ઢ દિયહા, પણયાલ અસીઈ દિણ સયં તત્તો
સંખિજ્જા દુસુ માસા, દુસુ વાસા તિસુ તિગેસુ કમા.૧૪૪
વાસાણ સયા સહસ્સા, લક્ખ તહ ચઉસુ વિજયમાઇસુ
પલિયા અસંખ ભાગો, સવ્વટ્ઠે સંખભાગો ય. ૧૪૫

ભવણ–ભવનપતિ.
વણ–વ્યંતર
જોઇ–જ્યોતિષી
સોહમ્મ–સૌધર્મ.
ઈસાણેસુ–ઇશાનને વિષે
મુહુત્ત ચઉવીસં–૨૪ મુહૂર્ત.
તો–તે પછી
નવ દિણ–નવ દિવસ.
વીસ મુહુ–વીશ મુહૂર્ત.
બારસદિણ–બાર દિવસ
દસ મુહુત્તા ય–અને દશ મુહૂર્ત.
બાવીસ સડ્ઢ–સાડી બાવીશ.
દિયહા–દિવસ.
પણયાલ–પીસ્તાલીશ.
અસીઇ દિણ–એંસી દિવસ.
સયં–સો (દિવસ)
તત્તો–તે પછી
સંખિજ્જા–સંખ્યાતા.
દુસુ–બે દેવલોક (૯–૧૦)ને વિષે.
માસા–માસ.
દુસુ–બે દેવલોક (૧૧–૧૨) ને વિષે.
વાસા–વર્ષ.
તિસુ તિગેસુ–ત્રણ ત્રણ ગ્રૈવેયકને વિષ
કમા–અનુક્રમે.
વાસાણ–વર્ષ.
સયા–સેંકડો.

સહસ્સા-હજાર	પલિયા-પલ્યોપમનો
લક્ખ-લાખ	અમખભાગો-અસખ્યાત
તાહ-તેમજ	મો ભાગ
ચઉસુ-ચાર	સવ્વટ્ઠે-સર્વાર્થ સિધ્ધને વિષે
વજયમાઇસુ-વિજયાદિકને વિષે	સખભાગો-સખ્યાતમો ભાગ
	ય-અને

શબ્દાર્થ-ભવનપતિ વ્યતર જ્યોતિષી સૌધર્મ અને ઇશા નને વિષે ઉપપાત વિરહકાલ ૨૪ મુહૂર્ત, તે પછી સનત્કુમારને વિષે ૯ દિવસ અને ૨૦ મુહૂર્ત, માહેંદ્રને વિષે ૧૨ દિવસ અને ૧૦ મુહૂર્ત, બ્રહ્મ દેવલોકે સાડી બાવીસ દિવસ, લાતકે ૪૫ દિવસ, મહાશુકે ૮૦ દિવસ, સહસ્રારે સો દિવસ, તે પછી બે દેવલોકે (આનત અને પ્રાણતે) સખ્યાતા માસ (વર્ષ પૂર્ણ ન થાય ત્યા સુધી), બે દેવલોકે (આરણ અને અચ્યુતે) સખ્યાતા વર્ષ (સો વર્ષ પુરા ન થાય ત્યા સુધી), ત્રણ ત્રણ ગ્રૈવેયકને વિષે અનુક્રમે સખ્યાતા સો વર્ષ (હજાર વર્ષ પૂર્ણ ન થાય ત્યા સુધી), સખ્યાતા હજાર વર્ષ (લાખ વર્ષ પૂર્ણ ન થાય ત્યા સુધી), સખ્યાતા લાખ વર્ષ (ક્રોડ વર્ષ પૂરા ન થાય ત્યા સુધી), તથા ૪ વિજયાદિકને વિષે ૫ યો પમનો અસખ્યાતમો ભાગ અને સર્વાથ સિધ્ધને વિષે પલ્યોપમનો સખ્યાતમો ભાગ છે

જઘન્ય ઉપપાત વિરહકાલ અને ચ્યવન વિરહકાલ તથા ઉપપાત અને ચ્યવન સખ્યા

સવ્વેસિ પિ જહન્નો, સમઓ એમેવ ચવણ વિરહો વિ,
ઇગ દુ તિ સખ-મસખા, ઇગ સમએ હુન્તિ ય ચવતિ. १४६

સવ્વેસિંપિ-સર્વ (દેવો) નો પણ.	ઇગ દુ તિ-એક બે ત્રણ
જહન્નો-જઘન્ય.	સંખ-મસંખા-સંખ્યાતા અને અસંખ્યાતા.
સમઓ-સમય.	
એમેવ-એ પ્રમાણે.	ઇગ સમએ-એક સમયે.
ચવણ-ચ્યવન.	હુન્તિ-ઉત્પન્ન થાય છે.
વિરહો વિ-વિરહ પણ.	ચવન્તિ-મરે છે.

શબ્દાર્થ—સર્વ દેવોનો પણ જઘન્યથી ઉપપાત વિરહકાલ સમય હોય છે; એ પ્રમાણે ચ્યવન વિરહ પણ જાણવો. એક સમયે દેવો એક બે ત્રણ સંખ્યાતા અને અસંખ્યાતા ઉત્પન્ન થાય છે અને મરે છે.

વિવેચન—ભવનપતિથી માંડીને સર્વાર્થ સિદ્ધ સુધીના દેવોનો જઘન્ય ઉપપાત વિરહકાલ ૧ સમય છે. ભવનપતિ વિગેરે દેવોનો જઘન્ય ચ્યવન વિરહકાલ પણ ઉપપાત વિરહ કાલ પ્રમાણે ૧ સમય જાણવો.

ભવનપતિથી માંડીને સહસ્રાર સુધીના દેવોમાં જઘન્યથી એક બે ત્રણ ઉપજે અને મરે, તથા ઉત્કૃષ્ટથી સંખ્યાતા કે અસંખ્યાતા ઉપજે અને મરે, કારણ કે અસંખ્યાતા તિર્યંચો મરીને સહસ્રાર દેવલોક સુધી ઉત્પન્ન થાય છે. આનતાદિ દેવોમાં મનુષ્યોજ ઉત્પન્ન થાય છે અને મનુષ્યો સંખ્યાતા હોવાથી ત્યાં આનતાદિ દેવોમાં સખ્યાતાજ ઉપજે તથા તે દેવો પણ મનુષ્યોમાંજ ઉપજે માટે સખ્યાતાજ ચ્યવે (મરે).

---

૧. ૫-૧૦-૧૫-૨૦-૨૫ અને ૩૨ સાગરોપમ આયુષ્યવાળા દેવોના શરીરનું પ્રમાણ કહો.

દેવોના ઉપપાત વિરહ અને ચ્યવન વિરહ કાળનું યંત્ર.

નામ	ઉત્કૃષ્ટ	જઘન્ય	નામ	ઉત્કૃષ્ટ	જઘન્ય
ભવનપતિ	૨૪ મુહૂર્ત	દરેકનો ઉપપાત અને ચ્યવન વિરહ કાળ ૧ સમય	સહસ્રાર	૧૦૦ દિવસ	દરેકનો ઉપપાત અને ચ્યવન વિરહકાળ ૧ સમય
વ્યંતર			આનત	સંખ્યાતા માસ (૧ વર્ષની અંદર)	
જ્યોતિષી			પ્રાણત	સંખ્યાતા માસ (આનતથી વધારે)	
સૌધર્મ			આરણ	સંખ્યાતા વર્ષ (સો વર્ષની અંદર)	
ઇશાન			અચ્યુત	સંખ્યાતા વર્ષ (આરણથી વધારે)	
સનત્કુમાર	૯ દિન ૨૦ મુ૦		પહેલી ત્રિક	સંખ્યાતા સો વર્ષ (હજારની અંદર)	
માહેંદ્ર	૧૨ દિન ૧૦ મુ૦		બીજી ત્રિક	સંખ્યાતા હજાર વર્ષ (લાખની અંદર)	
બ્રહ્મદેવલોક	૨૨ાા દિવસ		ત્રીજી ત્રિક	સંખ્યાતા લાખ વર્ષ (ક્રોડની અંદર)	
લાંતક	૪૫ દિવસ		વિજયાદિ ૪	સૂક્ષ્મઅદ્ધા પલ્યોપમનો અસંખ્યાતમો ભાગ	
મહાશુક્ર	૮૦ દિવસ		સર્વાર્થ સિદ્ધ	સૂક્ષ્મઅદ્ધા પલ્યોપમનો સંખ્યાતમો ભાગ	

દેવતાની આગતિ.

નર પંચિંદિય તિરિયા-ણુપ્પત્તી સુરભવે પજ્જત્તાણં
અજ્ઝવસાય વિસેસા, તેસિં ગઇ તારતમ્મં તુ. ૧૪૭

નર-મનુષ્ય	અજ્ઝવસાય-અધ્યવસાય.
પંચિંદિય-પંચેંદ્રિય.	વિસેસા-વિશેષથી.
તિરિયાણુ-તિર્યંચોની.	તેસિં-તેઓની.
ઉપ્પત્તી-ઉત્પત્તિ.	ગઇ-ગતિમાં.
સુર ભવે-દેવતાના ભવમાં	તારતમ્મં-તરતમપણું.
પજ્જત્તાણં-પર્યાપ્તા	તુ-વળી, પણ

શબ્દાર્થ--પર્યાપ્તા પંચેંદ્રિય મનુષ્ય અને તિર્યંચોની ઉત્પત્તિ દેવતાના ભવમાં થાય છે પણ અધ્યવસાય વિશેષથી તેઓની ગતિમાં તરતમપણું હોય છે, (એટલે એક દેવ મોટી ઋદ્ધિવંત અને બીજો અલ્પ ઋદ્ધિવંત થાય છે.)

વિવેચન—દેવતા, નારકી, એકેંદ્રિય, વિકલેંદ્રિય, અપર્યાપ્તા તિર્યંચ અને અપર્યાપ્તા મનુષ્યો, દેવગતિમાં ન ઉપજે. અધ્યવસાય એટલે મનનો વ્યાપાર. તે ત્રણ પ્રકારે છે, અશુદ્ધ, શુદ્ધ અને અત્યંત શુદ્ધ. અશુદ્ધ અધ્યવસાયથી નરકાદિ ગતિનો બંધ થાય છે, અત્યંત શુદ્ધ અધ્યવસાયથી મોક્ષની પ્રાપ્તિ થાય છે અને શુદ્ધ અધ્યવસાયથી દેવગતિનો બંધ થાય છે. તેમાં પણ તીવ્ર તીવ્રતર તીવ્રતમ અધ્યવસાયને લીધે એક મોટી ઋદ્ધિવાળામાં અને એક અલ્પ ઋદ્ધિવાળામાં તથા એક મોટા આયુષ્યવાળા અને એક ઓછા આયુષ્યવાળા દેવમાં ઉત્પન્ન થાય છે.

કયા જીવો દેવગતિજ પામે

નર તિરિ અસખ જીવી, સવ્વે નિયમેણ જન્તિ દેવેસુ
નિય આઉય સમ હીણા-ઉએસુ ઇસાણ અન્તેસુ ૧૪૮

નર તિરિ-મનુષ્ય અને તિર્યંચો.	દેવેસુ-દેવોમા
અસખજીવી-અસખ્યાત વર્ષના આયુષ્યવાળા	નિય આઉય-પોતાના આયુષ્યના
સવ્વે-સર્વે	સમ-સરખા
નિયમેણ-નિશ્ચે	હિણાઉએસુ-ઓછા આયુષ્યવાળા
જન્તિ-ઉત્પન્ન થાય છે	ઇસાણ અન્તેસુ-ઇશાન સુધીના

શબ્દાર્થ—અસખ્યાત વર્ષના આયુષ્યવાળા સર્વે મનુષ્ય અને તિર્યચો (યુગલિકો) નિશ્ચે પોતાના આયુષ્ય સરખા અથવા ઓછા આયુષ્યવાળા ઇશાન સુધીના દેવોમા ઉત્પન્ન થાય છે

વિવેચન—પલ્યોપમના અસખ્યાતમા ભાગના આયુષ્ય વાળા તિર્યંચ પચેદ્રિય પક્ષી, અન્તર્દ્વીપના તિર્યંચ (ચતુષ્પદ) અને મનુષ્યો, ભવનપતિ અને વ્યન્તરમા પોતાના સરખા કે ઓછા આયુષ્યે ઉત્પન્ન થાય છે, પરન્તુ જ્યોતિષી આદિ દેવોમા ઉત્પન્ન થતા નથી, કારણ કે જ્યોતિષી દેવોનું તો જઘન્યથી આયુષ્ય પલ્યોપમનો આઠમો ભાગ છે બીજા યુગલિકો પોતાના સરખા અથવા ઓછા આ [illegible] ઇશાન સુધીના દેવોમા ઉત્પન્ન થાય છે, પરન્તુ સનત્કુમારાદિ દેવોમા ઉપજતા નથી, કારણ કે યુગલિકોનું ઉત્કૃષ્ટ આયુષ્ય ૩ પલ્યોપમ છે અને સનત્કુમારનું તો

જઘન્ય આયુષ્ય પણ ૨ સાગરોપમ છે, માટે પોતાના આયુષ્યથી અધિક આયુષ્યવાળા દેવોમાં યુગલિકો મરીને ઉપજતા નથી.

સમૂર્ચ્છિમ તિર્યંચો મરીને ભવનપતિ અને વ્યંતરમાં કેટલા આયુષ્યે ઉપજે.

જંતિ સમુચ્છિમ તિરિયા, ભવણ–વણેસુ ન જોઇમાઇસુ
જં તેસિં ઉવવાઓ, પલિયા–સંખંસ આઉસુ. ૧૪૯

જંતિ–જાય છે. ઉત્પન્ન થાય છે.
સમુચ્છિમ તિરિયા–સમૂર્ચ્છિમ તિર્યંચો.
ભવણ વણેસુ–ભવનપતિ અને વ્યંતરોમાં.
ન–ન ઉત્પન્ન થાય.
જોઇમાઇસુ–જ્યોતિષી આદિમાં.
જં–જે માટે, જે કારણથી.
તેસિં–તેઓની.
ઉવવાઓ–ઉત્પત્તિ.
પલિયા સંખંસ– પલ્યોપમના અસંખ્યાતમા ભાગના.
આઉસુ–આયુષ્યવાળાને વિષે.

શબ્દાર્થ—સમૂર્ચ્છિમ તિર્યંચો ભવનપતિ અને વ્યંતરોમા ઉત્પન્ન થાય છે, પણ જ્યોતિષી આદિ (દેવો) માં ઉત્પન્ન થતા નથી જે કારણથી તેઓની ઉત્પત્તિ પલ્યોપમના અસંખ્યાતમા ભાગના આયુષ્યવાળામાં થાય છે.

વિવેચન—સમૂર્ચ્છિમ તિર્યંચોને મન નથી, તોપણ તેઓ સંજ્ઞાવિશેષ રૂપ અધ્યવસાયે કરીને ભવનપતિ અને વ્યંતર દેવોમાં ઉત્પન્ન થાય છે, પણ જ્યોતિષી આદિ દેવોમાં ઉપજતા નથી; કારણ કે જ્યોતિષી દેવોનું જઘન્ય

આયુષ્ય પલ્યોપમનો આઠમો ભાગ છે એટલે પલ્યોપમના અસખ્યાતમા ભાગ કરતા ઘણું જ વધારે છે, માટે તેમા સમૂર્છિમ તિયચો ઉપજતા નથી

જીવ કયા કારણોથી ભવનપતિમા ઉપજે

આલતવે પડિબદ્ધા, ઉક્કડરોસા તવેણ ગારવિયા
વેરેણ ય પડિબદ્ધા, મરિઉ અસુરેસુ જાયતિ ૧૫૦

બાલતવે–અજ્ઞાન તપમા	વેરેણ–વૈરમા
પડિબદ્ધા–આસક્ત	પડિબદ્ધા–આસક્ત
ઉક્કડરોસા–ઉત્કૃષ્ટ રોષ વાળા	મરિઉં–મરીને
તવેણ–તપવડે	અસુરેસુ–અસુરકુમારોમા
ગારવિયા–અહકાર કરનારા	જાયતિ–જાય છે

શબ્દાર્થ—૧ અજ્ઞાન તપમા આસક્ત, ૨ ઉત્કૃષ્ટ રોષવાળા, ૩ તપે કરીને અહકાર કરનારા, ૪ વેર લેવામા આસક્ત (જીવો) મરીને અસુરકુમારાદિકમા ઉત્પન્ન થાય છે

વિવેચન—અરિહત ભગવાનની આજ્ઞા રહિત, તત્ત્વ જ્ઞાને શૂન્ય તે બાલ એટલે મિથ્યાત્વી, તેનું જે પચાગ્નિ પ્રમુખ તપ તે ઘણા જીવોનુ ઘાતકારી છે તેવા તપને વિષે (કમઠની જેમ) આસક્ત, તપસ્વી થયા થકા ઉત્કૃષ્ટ રોષને ધરનારા, તપસ્યા કરીને અહકાર કરનારા, અને દ્વૈપાયને જેમ નિયાણું કરીને અગ્નિ કુમારમા ઉત્પન્ન થઇને દ્વારકા નગરી બાળી હતી, તેમ કોઇક જીવની સાથે વૈર લેવામા આસક્ત જીવો મરીને અસુરકુમારો (ભવનપતિની ૧૦ નિકાયો) મા ઉત્પન્ન થાય છે

કયા કારણોથી જીવ વ્યંતરમાં ઉપજે.

રજ્જુગહ-વિસ ભક્ખણ-જલ-જલણ-પવેસ-તણ્હ-
છુહ-દુહઓ
ગિરિસિર પડણાઉ મુઆ,સુહભાવા હુંતિ વંતરિયા.૧૫૧

રજ્જુગહ-દોરડાનો ફાંસો ખાવાથી.

વિસ ભક્ખણ-વિષનું ભક્ષણ કરવાથી.

જલ જલણ પવેસ-પાણી અને અગ્નિમાં પ્રવેશ કરવાથી.

તણ્હ-તૃષાથી.

છુહ-ભૂખથી.

દુહઓ-દુઃખથી.

ગિરિસિર-પર્વતના અગ્ર ભાગ (શિખર) ઉપરથી.

પડણાઉ-પડવાથી.

મુઆ-મરેલા

સુહભાવા-શુભ ભાવથી.

હુન્તિ-થાય છે.

વંતરિયા-વ્યંતર

શબ્દાર્થ—૧ દોરડાનો ફાંસો ખાવાથી મરેલા, ૨. વિષના ભક્ષણથી મરેલા, ૩ પાણી અને ૪. અગ્નિમાં પ્રવેશ કરવાથી મરેલા, ૫. તૃષા (તરસ) અને ૬ ભૂખથી મરેલા, ૭ વિરહાગ્નિના દુ.ખથી મરેલા, ૮ પર્વતના શિખર ઉપરથી પડવાથી મરેલા, મંદ શુભ ભાવથી (શૂલપાણિ યક્ષ વિગેરેની જેમ) વ્યંતર (દેવોમાં ઉત્પન્ન) થાય છે.

---

૧. વૈમાનિક દેવોનુ જઘન્ય અને ઉત્કૃષ્ટથી મૂલ અને ઉત્તર વૈક્રિય શરીરનુ પ્રમાણ કેટલુ ? તથા તેમનો ઉપપાત અને ચ્યવન વિરહકાળ તેમજ ઉપપાત અને ચ્યવન સંખ્યા કહો.

૨. દેવોમા ઓછી વધતી ઋદ્ધિ થવાનુ કારણ શું ? કયા જીવો નિશ્ચે દેવગતિમાજ ઉપજે સમૂચ્છિંમ તિર્યંચો મરીને દેવગતિમાં કયાં અને કેટલા આયુષ્યે ઉપજે. કયા કારણોથી જીવ ભવનપતિ અને વ્યંતરમાં ઉપજે.

કયા જીવો ઉત્કૃષ્ટથી કયા દેવલોક સુધી જાય

તાવસ જા જોઇસિયા, ચરગ પરિવ્વાય બંભલોગો જા
જા સહસ્સારો પચિંદિ, તિરિય જા અચ્ચુઓ સડ્ઢા ૧૫૨

તાવસ-તાપસો	જા સહસ્સારો-સહસ્રાર સુધી
જા-યાવત્, સુધી	પચિંદિ તિરિય-પંચેદ્રિય તિર્યંચ
જોઇસીયા-જ્યોતિષી	જા અચ્ચુઓ-અચ્યુત સુધી
ચરગ-ચરક	સડ્ઢા-શ્રાવકો
પરિવ્વાય-પરિવ્રાજક	
બંભલોગો જા-બ્રહ્મ દેવલોક સુધી.	

શબ્દાર્થ—(ઉત્કૃષ્ટથી) તાપસો જ્યોતિષી સુધી, ચરક અને પરિવ્રાજક બ્રહ્મ દેવલોક સુધી, પચેદ્રિય તિર્યંચ સહસ્રાર દેવલોક સુધી અને શ્રાવકો અચ્યુત દેવલોક સુધી ઉત્પન્ન થાય છે

વિવેચન—કંદમૂલ અને ફલનો આહાર કરનારા વનવાસી તાપસો પોતાના ધર્મમા કહેલી ક્રિયાપણે વર્તનારા મરીને ભવનપતિથી માડીને જ્યોતિષી સુધીના દેવોમા ઉત્પન્ન થાય છે ચાર પાચનું ટોળુ ભેળુ થઈને ભિક્ષા માગે તે ચરક અને કપિલ મતને અનુસરનારા ત્રિદંડીયા મરીને ભવનપતિથી માડીને બ્રહ્મ દેવલોક સુધી ઉત્પન્ન થાય છે સમ્યક્ત્વ દેશવિરતિ સહિત પર્યાપ્તા પચેદ્રિય તિર્યંચ સહસ્રાર દેવલોક સુધી તથા દેશવિરતિ શ્રાવકો અને ગોશાળાના મતને અનુસરનારા આજીવિકા મિથ્યાદૃષ્ટિઓ મરીને ઉત્કૃષ્ટથી બારમા દેવલોક સુધી ઉત્પન્ન થાય છે

મિથ્યા દૃષ્ટિનું લક્ષણ.

જઇ લિંગ મિચ્છ દિટ્ઠી, ગેવિજ્જા જાવ જંતિ ઉક્કોસં
પયમવિ અસદ્દહંતો, સુત્તત્થં મિચ્છદિટ્ઠીઓ. ૧૫૩.

જઇલિંગ–યતિના વેશવાળો.
મિચ્છ દિટ્ઠી–મિથ્યાદૃષ્ટિ.
ગેવિજ્જા–ગ્રૈવેયક.
જાવ–સુધી
જંતિ–ઉત્પન્ન થાય છે.
ઉક્કોસં–ઉત્કૃષ્ટથી.
પયમવિ–પદની પણ.
અસદ્દહંતો–અશ્રધ્ધા કરતો.
સુત્તત્થં–સૂત્ર અને અર્થ સંબંધી.
મિચ્છદિટ્ઠીઓ–મિથ્યાદૃષ્ટિ.

શબ્દાર્થ—યતિના વેષવાળો મિથ્યાદૃષ્ટિ ઉત્કૃષ્ટથી ગ્રૈવેયક સુધી ઉત્પન્ન થાય છે. સૂત્ર અને અર્થ સંબંધી પદની પણ અશ્રદ્ધા કરનારો મિથ્યાદૃષ્ટિ છે.

વિવેચન—સાધુની દશ પ્રકારની ચક્રવાલ સામાચારીના પ્રભાવે અંગાર મર્દકાચાર્યની જેમ સાધુનો વેષ ધારણ કરનાર મિથ્યાદૃષ્ટિ ઉત્કૃષ્ટથી નવમા ગ્રૈવેયક સુધી ઉપજે છે. મિથ્યાદૃષ્ટિ બે ભેદે છે, દેશથી અને સર્વથી. દ્વાદશાંગી સૂત્રમાંથી એક પદ કે અક્ષરની અશ્રદ્ધા રાખે અને જેને બીજું બધું રૂચે, તે દેશથી મિથ્યાત્વી તથા દ્વાદશાંગી સૂત્ર અને તેના અર્થ ઉપર સર્વથા અશ્રદ્ધા રાખે તે સર્વથી મિથ્યાત્વી કહેવાય.

કોનું કોનું રચેલું સૂત્ર કહેવાય.

સુત્તં ગણહર–રઇયં, તહેવ પત્તેય બુદ્ધ–રઇયં ચ
સુય–કેવલિણા રઇયં, અભિન્ન–દસ–પુવ્વિણા રઇયં. ૧૫૪.

સુત્ત-સૂત્ર.	સુય કેવલિણા-શ્રુત કેવળી
ગણહર રઇય-ગણધરનું	એ (૧૪ પૂર્વધરે)
રચેલું	રઇય-રચેલું
તહેવ-તેમજ	અભિન્ન-સંપૂર્ણ
પત્તેયબુદ્ધ-પ્રત્યેક બુધનું	દસપુવ્વિણા-દશપૂર્વીએ
રઇય-રચેલું	રઇય-રચેલું

શબ્દાર્થ—ગણધર મહારાજનું રચેલું, તેમજ પ્રત્યેક બુધનું રચેલું, શ્રુત કેવલીનું (ચૌદ પૂર્વીનું) રચેલું અને સંપૂર્ણ દશપૂર્વીનું રચેલું તે સૂત્ર કહેવાય છે

વિવેચન—૧ સુધર્મા સ્વામી પ્રમુખ ગણધરના રચેલા આચારાંગાદિ તે સૂત્ર, તથા ૨. નેમિરાજ પ્રમુખ પ્રત્યેક બુધના રચેલા નેમિ પ્રવ્રજ્યાદિક તે સૂત્ર, ૩ ચૌદ પૂર્વધર (શ્રુત કેવલી) શય્યંભવસૂરિ પ્રમુખના રચેલા દશ વૈકાલિકાદિક તે સૂત્ર અને ૪ સંપૂર્ણ દશપૂર્વધરના રચેલા તે સૂત્ર કહેવાય

છદ્મસ્થ સાધુઓની ઉત્કૃષ્ટથી ઉત્પત્તિ અને તેમના શ્રાવકોની જઘન્યથી ઉત્પત્તિ કયા દેવલોક સુધી

છઉમત્થ સંજયાણ, ઉવવા ઉક્કોસઓ અ સવ્વટ્ટે
તેસિં સડ્ઢાણ પિ અ, જહન્નઓ હોઇ સોહમ્મે ૧૫૫.

છઉમત્થ-છદ્મસ્થ	તેસિં-તેઓના, તેમની
સંજયાણ-સાધુઓની	સડ્ઢાણપિ-શ્રાવકોનો પણ
ઉવવા-ઉત્પત્તિ	જહન્નઓ-જઘન્યથી
ઉક્કોસઓ-ઉત્કૃષ્ટથી	હોઇ-હોય છે
સવ્વટ્ટે-સર્વાર્થ સિદ્ધને વિષે	સોહમ્મે-સૌધર્મને વિષે.

શબ્દાર્થ—છદ્મસ્થ સંયતો (સાધુઓ) ની ઉત્પત્તિ ઉત્કૃષ્ટથી સર્વાર્થ સિધ્ધ વિમાનમાં હોય છે અને તેઓ (છદ્મસ્થ સાધુ) અને શ્રાવકોની પણ ઉત્પત્તિ જઘન્યથી સૌધર્મ દેવલોકને વિષે હોય છે.

વિવેચન—ઉત્કૃષ્ટથી છદ્મસ્થ સાધુ સર્વાર્થસિદ્ધમાંજ જાય અને સાધુ કર્મરહિત થઇને મોક્ષે પણ જાય. સૌધર્મ દેવલોકમાં ઉત્પન્ન થયેલ સાધુની જઘન્ય સ્થિતિ પલ્યોપમ પૃથકત્વ અને શ્રાવકની જઘન્ય સ્થિતિ ૧ પલ્યોપમની જાણવી

ચૌદ પૂર્વી અને તાપસોની જઘન્યથી ઉત્પત્તિ કયા દેવો સુધી હોય ? તે કહે છે.

લંતંમિ ચઉદ પુવ્વિસ્સ, તાવસાઇણ વંતરેસુ તહા,
એસિં ઉવવાય વિહિ, નિય કિરિય ઠિયાણ સવ્વોવિ.૧૫૬

લંતંમિ–લાંતકમાં.
ચઉદ પુવ્વિસ્સ–ચૌદ પૂર્વીની.
તાવસાઈણ–તાપસોની.
વંતરેસુ–વ્યંતરોમાં
તહા–તથા.
એસિ–એઓની.
ઉવવાય વિહિ–ઉપજવાની વિધિ
નિયકિરિય–પોતાની ક્રિયામાં.
ઠિયાણ–રહેલાઓને.
સવ્વોવિ–સર્વ પણ.

શબ્દાર્થ—ચૌદપૂર્વીની (જઘન્યથી ઉત્પત્તિ) લાંતક દેવલોકે તથા તાપસોની (જઘન્યથી ઉત્પત્તિ) વ્યંતરોમાં હોય છે. એઓની સર્વ પણ ઉપજવાની વિધિ પોતપોતાની ક્રિયામાં સ્થિત (પોતપોતાના આગમમાં કહેલી ક્રિયામાં રક્ત) થયેલાઓને જાણવી

વિવેચન—ચૌદપૂર્વી પ્રમાદથી નિગોદમા પણ જાય, તે ભણેલુ ભૂલી જનારા જાણવા પ્રજ્ઞાપના સૂત્રમા કહ્યુ છે કે તાપસો જઘન્યથી ભવનપતિમા ઉપજે, કારણકે તે દેવોની પણ જઘન્ય સ્થિતિ વ્યતરની માફક ૧૦ હજાર વર્ષની છે

---

૧ કયા જીવો મરીને ઉત્કૃષ્ટ અને જઘન્યથી કયા દેવલોક સુધી ઉપજે

૨ મિથ્યાદષ્ટિનુ લક્ષણ કહો અને કોનું રચેલુ સૂત્ર કહેવાય

૬ સઘયણનુ સ્વરૂપ

વજ્જરિસહ નારાય, પઢમ બીય ચ રિસહ નારાય
નારાય-મદ્ધ નારાય, કીલિયા તહ ય છેવટ્ઠં. ૧૫૭
એએ છ સઘયણા, રિસહો પટ્ટો ય કીલિયા વજ્જ
ઉભઓ મક્કડ બધો, નારાઓ હોઇ વિન્નેઓ ૧૫૮

વજ્જરિસહ નારાય—વજ્ર ઋષભનારાચ
પઢમ—પહેલુ
બીય—બીજુ
રિસહનારાય—ઋષભનારાચ
નારાય—નારાચ
અદ્ધનારાય—અર્ધનારાચ
કીલિયા—કીલિકા
તહ—તેમજ
છેવટ્ઠં—છેવટ્ઠુ
એએ—એ
છ સઘયણા—૬ સઘયણ
રિસહો પટ્ટો—ઋષભ એટલે પાટો
કીલિયા વજ્જ—વજ્રએટલે ખીલી
ઉભઓ—બન્ને બાજુએ
મક્કડબધો—મર્કટબધ તે.
નારાઓ—નારાચ
હોઇ—છે
વિન્નેઓ—જાણવા યોગ્ય

શબ્દાર્થ—પહેલું વજ્ર ઋષભ નારાચ, બીજું ઋષભ નારાચ, ૩ નારાચ, ૪. અર્ધનાગચ, ૫. કીલિકા તેમજ ૬. છેવટ્ઠું એ ૬ સંઘયણ છે ઋષભ એટલે પાટો, વજ્ર એટલે ખીલી, બંને બાજુએ મર્કટબંધ તે નારાચ છે એમ જાણવું.

વિવેચન—શરીરના હાડકાનો દઢ દઢતર બંધ તે સંઘયણ બેપાસા મર્કટબંધ તે ઉપર પાટો અને તે ત્રણે હાડકાને ભેદે તેવી હાડકાની ખીલી હોય તેવો હાડકાનો દઢબંધ તે વ્રજ ઋષભ નારાચ, મર્કટબધ અને પાટો હોય તે ઋષભનારાચ, બેપાસા મર્કટબંધ તે નારાચ, એક પાસે મર્કટબધ અને બીજે પાસે ખીલી હોય તે અર્ધનારાચ, બે હાડકાની વચ્ચે ખીલીનો બંધ તે કીલિકા અને માંહોમાહે હાડકાં અડીને રહેલાં હોય તે છેવટ્ઠું, તેનું બીજું નામ સેવાર્ત સંઘયણ છે, કારણકે તે સંઘયણ સ્નેહ મર્દનાદિ સેવાની અપેક્ષા રાખે છે.

કયા કયા જીવોને કેટલાં સંઘયણ હોય ? તે કહે છે.

છ ગબ્ભ તિરિ નરાણં, સમુચ્છિમ પણિંદિ વિગલ છેવટ્ઠં
સુર નેરઇયા એગિંદિઆ ય સવ્વે અસંઘયણા. ૧૫૯.

છ-છ સંઘયણ.

ગબ્ભ-ગર્ભજ.

તિરિ નરાણં-તિર્યંચ અને મનુષ્યોને.

સમુચ્છિમ પણિંદિ-સમૂર્ચ્છિમ પંચેંદ્રિય.

વિગલ-વિકલેંદ્રિયને.

છેવટ્ઠં-છેવટ્ઠું

સુર નેરઇયા-દેવતા નારકી.

એગિંદિયા ય-અને એકેંદ્રિય.

સવ્વે-સર્વે.

અસંઘયણા-સંઘયણ-રહિત.

શબ્દાર્થ—ગર્ભજ તિર્યંચ અને મનુષ્યોને ૬ સઘયણ હોય છે સમૂર્ચ્છિમ પચેદ્રિય (તિર્યંચ અને મનુષ્ય) (તથા) વિકલેદ્રિયને છેવટ્ઠુ સંઘયણ હોય છે સર્વે દેવતા નારકી અને એકેદ્રિય સઘયણ રહિત હોય છે

વિવેચન—કર્મ પ્રકૃતિમા સમૂર્ચ્છિમ તિર્યંચને છએ સઘયણ કહ્યા છે સઘયણ=શક્તિવિશેષ એ અર્થથી તો દેવતામા ચક્રવર્તિ કરતા પણ ઘણી જ શક્તિ છે, માટે દેવતામા વજ્ર ઋષભ નારાચ સઘયણ કહીએ અને એકેદ્રિયમા થોડી શક્તિ છે માટે છેવટ્ઠુ સઘયણ કહીએ પણ અસ્થિ (હાડકા) રૂપ સઘયણ તેઓને હોતું નથી

કયા સઘયણથી મરીને ઉત્કૃષ્ટથી કયા દેવલોક સુધી ગતિ હોય તે કહે છે

છેવટ્ઠેણ ઉ ગમ્મઇ, ચઉરો જા કપ્પ કીલિયાઇસુ
ચઉસુ દુ દુ કપ્પ વુડ્ઢી, પઢમેણ જાવ સિદ્ધી વિ ૧૬૦

છેવટ્ઠેણ—છેવટ્ઠા વડે	દુ દુ કપ્પ—બબ્બે દેવલોકની
ઉ—વળી	વુડ્ઢી—વૃદ્ધિ
ગમ્મઇ—જવાય છે	પઢમેણ—પહેલા સઘયણ વડે
ચઉરો—ચાર	
જા કપ્પ—દેવલોક સુધી	જાવ સિદ્ધી વિ—મોક્ષ સુધી પણ
કીલિયાઇસુ—કીલિકાદિ	
ચઉસુ—ચાર સઘયણને વિષે	

શબ્દાર્થ—છેવટ્ઠા સઘયણ વડે વળી ૪ દેવલોક સુધી જવાય છે કીલિકાદિક ચાર સઘયણને વિષે બબ્બે દેવલોકની વૃદ્ધિ કરવી પહેલા સઘયણવડે મોક્ષ સુધી પણ જવાય છે

વિવેચન—છેવટ્ઠા સંઘયણ વડે અધ્યવસાય વિશેષથી મરીને ભવનપતિથી માંડીને વૈમાનિકમાંના ચોથા માહેંદ્ર દેવલોક સુધી જાય. કીલિકા સંઘયણે કરીને બ્રહ્મ અને લાંતક દેવલોક સુધી જાય, અર્ધનારાચ સંઘયણે કરીને મહાશુક્ર અને સહસ્રાર દેવલોક સુધી જાય, નારાચ સંઘયણે કરીને આનત પ્રાણત દેવલોક સુધી જાય, રૂષભનારાચ સંઘયણે કરીને આરણ અને અચ્યુત દેવલોક સુધી જાય અને વજ્ર રૂષભનારાચ સંઘયણે કરીને સર્વત્ર ભવનપતિ વ્યંતર જ્યોતિષી બારદેવલોક નવ ગ્રૈવેયક અને પાંચ અનુત્તર યાવત્ મોક્ષ સુધી ઉત્કૃષ્ટ શુભ અધ્યવસાયે કરીને જાય.

૬ સંસ્થાનનું સ્વરૂપ અને કયા જીવોને કેટલાં સંસ્થાન હોય. તે કહે છે.

સમચઉરંસે નગ્ગોહ, સાઇ વામણ ય ખુજ્જ હુંડે ય
જીવાણ છ સંઠાણા, સવ્વત્થ સુલક્ખણં પઢમં. ૧૬૧.
નાહીએ ઉવરિ બીયં, તઇય-મહો પિટ્ઠિ ઉયર ઉર વજ્જં
સિર ગીવ પાણિ પાએ, સુલક્ખણં તં ચઉત્થં તુ. ૧૬૨.
વિવરીયં પંચમગં, સવ્વત્થ અલક્ખણં ભવે છટ્ઠં
ગબ્ભય નર તિરિય છહા, સુરા સમા હુંડયા સેસા. ૧૬૩.

સમચઉરંસે–સમચતુરસ્ર.
નગ્ગોહ–ન્યગ્રોધ
સાઇ–સાદિ.
વામણ–વામન
ખુજ્જ–કુબ્જ.
હુંડે–હુંડક.
જીવાણ–જીવોને.
છ સંઠાણા–૬ સંસ્થાન
સવ્વત્થ–સવ ઠેકાણે
સુલક્ખણં–સારા લક્ષણવાળું.

પઢમ-પહેલું
નાહીએ-નાભિની
ઉવરિ-ઉપરનું
બીય-બીજું
તઇય-ત્રીજું
અહો-નીચેનું
પિટ્ઠિ-પીઠ
ઉયર-ઉદર, પેટ
ઉર વજ્જ-છાતી વર્જીને
સિર ગીવ-મસ્તક, ડોક
પાણિ પાએ-હાથ, પગ
સુલક્ખણ-સુલક્ષણવાળું
તં ચઉત્થં તુ-તે વળી ચોથું
વિવરીય-વિપરીત

પંચમગ-પાંચમું
સવ્વત્થ-સર્વ ઠેકાણે
અલક્ખણ-અલક્ષણવાળું
ભવે-હોય
છટ્ઠ-છટ્ઠું
ગબ્ભય-ગર્ભજ
નર તિરિય-મનુષ્ય અને તિર્યંચને
છહા-છ પ્રકારના સંસ્થાન
સુરા-દેવતા
સમા-સમચતુરસ્ર સંસ્થાન વાળા
હુંડા-હુંડક સંસ્થાનવાળા
નેરઇયા-નારકીના

ગાથાર્થ—સમચતુરસ્ર, ન્યગ્રોધ, સાદિ, વામન, કુબ્જ, અને હુંડક એ છ સંસ્થાન (શરીરની આકૃતિ) [illegible] હોય તે સર્વ ઠેકાણે [illegible] (સમચતુરસ્ર) સંસ્થાન [illegible] ઉપરનું [illegible] (ન્યગ્રોધ), બીજું (સાદિ) [illegible] પીઠ પેટ અને [illegible] [illegible]

તે છઠ્ઠું (હુંડક) સંસ્થાન છે. ગર્ભજ મનુષ્ય અને તિર્યંચને છ સંસ્થાન હોય છે. દેવતા સમચતુરસ્ર સંસ્થાનવાળા અને બાકીના (એકેંદ્રિય, વિકલેંદ્રિય, અસંજ્ઞી મનુષ્ય અને તિર્યંચ તથા નારકી) હુંડક સંસ્થાનવાળા હોય છે.

વિવેચન—કર્મ પ્રકૃતિમાં અસંજ્ઞી તિર્યંચને છએ સંસ્થાન કહ્યાં છે એકેન્દ્રિયમાં હુંડક, તેમાંથી પૃથ્વીકાયનું સસ્થાન મસૂરની દાલ અને ચંદ્રમાના આકારે, અપકાયનું પાણીના પરપોટા જેવું, તેઉકાયનું સોયના અગ્રભાગ જેવું, વાયુકાયનું ધ્વજા જેવું અને વનસ્પતિકાયનું જુદા જુદા પ્રકારનું સસ્થાન હોય છે. વાયુકાય વૈક્રિય શરીર કરે તોપણ ધ્વજાના સંસ્થાને કરે છે તિર્યંચ, મનુષ્ય, અને બારમા દેવલોક સુધીના દેવતાનું ઉત્તર વૈક્રિય શરીર જુદા જુદા પ્રકારનું હોય છે. દેવતાનું મૂળ શરીર સમચતુરસ્ર સસ્થાને હોય છે. નારકીનું મૂલ અને ઉત્તર વૈક્રિય શરીર હુંડક સસ્થાને હોય છે.

દેવતાની ગતિ.

જંતિ સુરા સંખાઉ ય, ગબ્ભય પજ્જત્ત મણુય તિરિએસુ
પજ્જત્તેસુ ય બાયર, ભૂ-દગ-પત્તયગ-વણેસુ. ૧૬૪.
તત્થવિ સણંકુમારં, પભિઇ એગિંદિએસુ નો જંતિ,
આણય પમુહા ચવિઉં, મણુએસુ ચેવ ગચ્છન્તિ. ૧૬૫.

જંતિ-જાય છે, ઉપજે છે.

સુરા-દેવતા.

સંખાઉ-સખ્યાતા આયુષ્યવાળા.

ગબ્ભય-ગર્ભજ.

પજ્જત્ત-પર્યાપ્તા.

મણુઅ તિરિએસુ-મનુષ્ય અને તિર્યંચોમાં.

પજ્જત્તેસુ–પર્યાપ્તા
બાયર–બાદર
ભૂ–પૃથ્વીકાય
દગ–અપ્‌કાય
પત્તેયગ વણેસુ–પ્રત્યેક વનસ્પતિ કાયમા
તત્થવિ–તેમા પણ
સણંકુમાર–સનત્કુમાર
પમિઇ–વિગેરે, આરભીને
એગિંદિએસુ–એકેન્દ્રિયમા
નો જંતિ–ઉપજતા નથી
આણય પમુહા–આનત વિગેરે દેવો
ચવિઉ–ચવિને, મરીને.
મણુએસુ–મનુષ્યને વિષે
ચેવ–નિશ્ચે, જ
ગચ્છન્તિ–જાય છે, ઉપજે છે

શબ્દાર્થ—સખ્યાતા (વર્ષના) આયુષ્યવાળા ગર્ભજ પર્યાપ્તા મનુષ્ય અને તિર્યંચોમા (તથા) પર્યાપ્તા બાદર પૃથ્વી કાય, અપ્‌કાય અને પ્રત્યેક વનસ્પતિકાયમા (ઈશાન સુધીના) દેવતા ઉપજે છે

તેમા પણ સનત્કુમાર વિગેરે (સહસ્રાર સુધીના) દેવો એકેન્દ્રિયમા ઉપજતા નથી આનત વિગેરે દેવો મરીને મનુષ્યમા જ ઉપજે છે

વિવેચન—સૂક્ષ્મ એકેન્દ્રિય, તેઉકાય, વાયુકાય, અપર્યાપ્તા પૃથ્વી અપ્‌ અને પ્રત્યેક વનસ્પતિકાય, વિકલેન્દ્રિય, દેવતા, નારકી, સમૂર્છિમ તિર્યંચ અને મનુષ્ય તથા યુગલિકોમા દેવતા ઉપજતા નથી

સનત્કુમારથી માડીને સહસ્રાર સુધીના દેવો સખ્યાતા વર્ષના આયુષ્યવાળા ગર્ભજ પર્યાપ્તા તિર્યંચ અને મનુષ્યમાજ ઉપજે છે આનતથી માડીને અનુત્તર વિમાન સુધીના દેવો સખ્યાતા વર્ષના આયુષ્યવાળા ગર્ભજ પર્યાપ્તા મનુષ્યમા જ ઉપજે છે, પરતુ બીજે ઠેકાણે (એકેન્દ્રિયાદિકમા) ઉપજતા નથી.

દેવોને દેવીઓની સાથે જે રીતે સંભોગ છે અથવા સર્વથા નથી, તે પ્રકાર કહે છે.

દો કપ્પ કાયસેવી, દો દો દો ફરિસ રૂવ સદ્દેહિં
ચઉરો મણેણુ-વરિમા, અપ્પવિયારા અણંત સુહા.૧૬૬.

દો કપ્પ—બે દેવલોક સુધીના દેવે.
કાયસેવી—કાયસેવી.
દો દો દો—બે બે બે દેવ-લોકના દેવો.
ફરિસ—સ્પર્શ.
રૂવ—રૂપ.
સદ્દેહિં-શબ્દ વડે.
ચઉરો—ચાર (આનતાદિ).
મણેણ—મન વડે.
ઉવરિમા-ઉપરના દેવો
અપ્પવિયારા—અલ્પવિકારી
અણંતસુહા—અનંત સુખ વાળા.

શબ્દાર્થ—બે દેવલોક (સૌધર્મ ને ઇશાન) સુધીના દેવો કાયાવડે મૈથુન સેવનારા છે (તે પછીના) બે દેવલોક (સનત્કુમાર અને માહેંદ્ર)ના દેવો સ્પર્શ સેવી, (તેપછી) બે દેવ-લોક (બ્રહ્મ અને લાંતક) ના દેવો રૂપ સેવી, (તે પછી) બે દેવલોક મહાશુક્ર અને સહસ્રાર)ના દેવો શબ્દ સેવી, ચાર દેવલોક (આનતાદિ)ના દેવો મન વડે અને ઉપરના દેવો અલ્પવિકારી અને;અનંત સુખવાળા હોય છે.

વિવેચન—ભવનપતિ, વ્યંતર, જ્યોતિષી, સૌધર્મ અને ઇશાન દેવલોકના દેવો મનુષ્યની પેઠે કામભોગ કરે. કાયસેવા વિના દેવાંગના પણ તૃપ્તિ ન પામે દેવતાને મનુષ્યની પેઠે વીર્ય હોય છે, પણ કેશાદિ હોતાં નથી. સનત્કુમાર અને માહેંદ્ર દેવલોકના દેવો પોતાને ભોગ યોગ્ય અપરિગૃ-

હીતા દેવાગનાની કાયાના અવયવો (સ્તન ભુજા વિગેરે) ને સ્પર્શ કરવાથી સભોગ સુખ અનુભવે બ્રહ્મ અને લાતક દેવલોકના દેવો દેવાગનાનું રૂપ દેખીને કામસુખ અનુભવે મહાશુક્ર અને સહસાર દેવલોકના દેવો દેવાગનાના ગીત હાસ્ય વિલાસ ભાષણ અને ઝાઝર વિગેરેના શબ્દ સાભળી કામસુખ અનુભવે આનતાદિ ૪ દેવલોકના દેવો પોતાને સ્થાનકે રહેલા પોતાને રમવા યોગ્ય દેવીને મનમા ચિતવે, તે વખતે તે દેવી પોતાના સ્થાનકે બેસી, શૃગાર કરી, બુરી કામચેષ્ટાને મનમા ધરી, ભોગને માટે સાવધાન થાય, તેથી તે દેવ મન સકલ્પે કરી પૂર્ણ સુખ પામે કાયસેવીની જેમ સ્પર્શાદિ સેવી દેવના વીર્ય પુદ્ગલો દેવાગનાના શરીરમા દેવ શક્તિથી સચરે, તેથી દેવાગનાને સુખ ઉપજે, પરતુ દેવના વૈક્રિય પુદ્ગલોથી ગર્ભ ઉપજે નહિ ચક્રવર્તિના વૈક્રિય પુદ્ગલોથી ગર્ભ ઉપજે, કારણ કે તેનું મૂલ શરીર ઔદારિક છે, તેથી તે ચક્રવર્તિ વૈક્રિય શુક્ર પુદ્ગલોને ઔદારિક પણે પરિણમાવે તેથી ગર્ભ ઉપજે ઉપર ઉપરના દેવોને અનતગુણ સુખ જાણવું જેમકે કાયસેવી કરતા સ્પર્શસેવીને અનતગુણ સુખ જાણવુ ગ્રૈવેયક અને અનુત્તર વિમાનવાસી દેવો વિષય સેવા રહિત છે, તો તેઓ બ્રહ્મચારી કેમ ન કહેવાય ? અવિરતિના ઉદયથી તેઓને ચારિત્રના પરિણામનો અભાવ હોવાથી તેઓ બ્રહ્મચારી ન કહેવાય

શક્રાદિ દેવો સુધર્મા સભામા માણવક ચૈત્યના ડાબડામા રહેલી જિનેશ્વર ભગવાનની દાઢાની આશાતનાના ભયથી ત્યા દેવીની સાથે સભોગ ન કરે, વળી સૌધર્મ અને

ઇશાન દેવલોકનાં વિમાનોની તકરારને લીધે પરસ્પર શસ્ત્રાદિ વડે લડાઈ થવાથી ઈંદ્રાદિકના શરીરે લાગેલ ઘા વિગેરેની પીડા પણ એ દાઢાના ન્હવણનું જળ છાંટવાથી શાન્ત થાય છે, એટલુંજ નહિ પણ તેમનો ક્રોધ પણ શાન્ત થાય છે.

વીતરાગનું સુખ.

જં ચ કામસુહં લોએ, જં ચ દિવ્વં મહાસુહં
વીયરાય–સુહસ્સ ચ, ણંતભાગં પિ નગ્ઘઇ ૧૬૭.

જં કામસુહં–જે કામસુખ.	સુહસ્સ–સુખના.
લોએ–લોકને વિષે.	અણંત ભાગંપિ–અનંતમા ભાગને પણ.
જં દિવ્વં–જે દેવ સંબંધી.	નગ્ઘઈ–(નાર્હતે) યોગ્ય થતું નથી.
મહાસુહ–મહાસુખ.	
વીયરાય–વીતરાગના.	

શબ્દાર્થ—લોકને વિષે જે કામ સુખ છે અને જે દેવ સંબંધી મહાન્ સુખ છે. તે સુખ વીતરાગના સુખના અનંતમા ભાગને પણ યોગ્ય થતું (પામતુ) નથી.

દેવીઓની ઉત્પત્તિ તથા દેવી અને દેવોનું ગમનાગમન.

ઉવવાઓ દેવીણં, કપ્પ દુગં જા પરઓ સહસ્સારા,
ગમણાગમણં નત્થી, અચ્ચુય પરઓ સુરાણંપિ. ૧૬૮

ઉવવાઓ–ઉત્પત્તિ	સહસ્સારા–સહસ્રાર
દેવીણં–દેવીઓની.	ગમણાગમણં–ગમનાગમન.
કપ્પદુગ–બે દેવલોક	નત્થી–નથી
જા–યાવત્, સુધી	અચ્ચુય–અચ્યુતથી.
પરઓ–પરતઃ, આગળ.	સુરાણંપિ–દેવોનું પણ.

શબ્દાર્થ—દેવીઓની ઉત્પત્તિ બે દેવલોક સુધી હોય છે અને આગળ સહસ્રાર દેવલોક સુધી (અપરિગૃહિતા દેવીઓનું) ગમનાગમન હોય છે અચ્યુતથી આગળ દેવોનું પણ ગમનાગમન નથી

વિવેચન—દેવીઓની ઉત્પત્તિ ભવનપતિ વ્યંતર જ્યોતિષી સૌધર્મ અને ઇશાન દેવલોકમા હોય છે, પરંતુ દેવીઓ ઉપરના દેવલોકમા ઉપજતી નથી સાધર્મ અને ઇશાન દેવ લોકમા ઉત્પન્ન થયેલી અપરિગૃહીતા દેવીઓનું ગમનાગમન સહસ્રાર દેવલોક સુધીના દેવોના ભોગને માટે થાય છે તેથી ઉપરના દેવલોકે દેવીઓનું ગમનાગમન નથી આનતાદિ દેવલોક યોગ્ય દેવીને કાયસેવાની વાછા ઉપજે, તો તે પોતાની ઇચ્છા મુજબ મનુષ્ય, સૌધર્મ અથવા ઇશાન દેવલોકના દેવની સાથે કાયસેવા કરે કદાચિત્ બારમા દેવલોકનો દેવ મન સેવી મનુષ્ય લોકમા આવી મનુષ્યની સ્ત્રી સાથે કાયસેવા કરે, તો તે દેવ મરીને તેજ સ્ત્રીને પેટે ઉપજવાનો હોય, ત્યારે જ તેને એવી કુબુદ્ધિ ઉપજે અચ્યુત દેવલોક થકી ઉપર દેવોનું ગમનાગમન નથી, કારણ કે નીચેના દેવોને ઉપર (ગ્રેવેયકાદિકમાં) જવા ની શક્તિ નથી અને ઉપરના દેવોને અહીં આવવાનું પ્રયોજન નથી જિનેશ્વરના જન્માદિ કલ્યાણ કોમા પણ ત્યા બેઠા થકા ગ્રેવેયકાદિ દેવો નમસ્કારાદિ ભક્તિ સાચવે છે, તથા સદેહ ઉત્પન્ન થાય, તો તે દેવો ત્યાથીજ તીર્થંકર ભગવાનને મનોવર્ગણાએ પ્રશ્ન પૂછે અને તીર્થંકર ભગવાન્ કેવળજ્ઞાનથી તેમનો પ્રશ્ન જાણી મનો વર્ગણાએ ઉત્તર આપે, એટલે તે દેવો તીર્થંકરે મનોવર્ગણાથી આપેલા ઉત્તરને અવધિજ્ઞાનથી જાણી પોતાનો સદેહ દૂર કરે

કિલ્બીષિયાનું આયુષ્ય અને ઉત્પત્તિ સ્થાનક.

તિ પલિય તિ સાર તેરસ, સારા કપ્પ દુગ તઇય લંત અહો
કિબ્બિસિય ન હુન્તિ ઉવરિં, અચ્ચુય પરઓ-ભિઓગાઇ.

તિપલિય-૩ પલ્યોપમ	**કિબ્બિસિય**-કિલ્બીષિયા.
તિસાર-૩ સાગરોપમ	**ન હુન્તિ**-ઉપજતા નથી.
તેરસ સારા-૧૩ સાગરોપમ.	**ઉવરિં**-ઉપર
કપ્પદુગ-બે દેવલોકની	
તઇય-ત્રીજા (દેવલોક)ની	**અચ્ચુય**-અચ્ચુતથી.
લંત-લાતકની.	**પરઓ**-આગળ, ઉપર.
અહો-નીચે.	**અભિઓગાઇ**-અભિયોગિકાદિ.

શબ્દાર્થ-૩ પલ્યોપમ, ૩ સાગરોપમ અને ૧૩ સાગરોપમ આયુષ્યવાળા કિલ્બીષિયા (અનુક્રમે પહેલા) બે દેવલોકની નીચે, ત્રીજા દેવલોકની નીચે અને લાંતક દેવલોક નીચે ઉપજે છે કિલ્બીષિયા ઉપરના દેવલોકે ઉપજતા નથી. અચ્ચુત થકી આગળ અભિયોગિકાદિ દેવો નથી.

વિવેચન—અશુભ કર્મના ઉદયે કરી દેવતામાં ચંડાલ સરખા દેવો તે કિલ્બીષિયા કહેવાય છે ત્રણ પલ્યોપમના આયુષ્યવાળા પહેલા કિલ્બીષિયા સૌધર્મ અને ઈશાન દેવલોકની નીચે ઉત્પન્ન થાય છે ત્રણ સાગરોપમ આયુષ્યવાળા બીજા કિલ્બીષિયા સનત્કુમાર દેવલોકની નીચે ઉત્પન્ન થાય છે અને તેર સાગરોપમ આયુષ્યવાળા ત્રીજા કિલ્બીષિયા લાંતક દેવલોકની નીચે ઉત્પન્ન થાય છે કિલ્બીષિયા દેવો ઉપરના દેવલોકમાં ઉપજતા નથી. અચ્ચુત દેવલોકથી ઉપર

(ગ્રૈવેયક અને અનુત્તર વિમાન)મા અભિયોગિકાદિ દેવો ઉપજતા નથી તેમા આદિ શબ્દથી ગાથા ૪૪ મા કહેલ સામાનિકાદિ ૯ પ્રકારના દેવો સમજવા, કારણ કે ૯ ગ્રૈવેયક અને ૫ અનુત્તર વિમાનવાસી દેવો સર્વે અહમિંદ્ર છે

સૌધર્મમા અપરિગૃહિતા દેવીના વિમાન, આયુષ્ય અને તે દેવી કયા દેવોને ઉપભોગ યોગ્ય છે, તે કહે છે

અપરિગ્ગહ દેવીણ, વિમાણ લક્ખા છ હુંતિ સોહમ્મે,
પલિયાઇ સમયાહિય, ઠિઇ જાસિ જાવ દસ પલિયા ૧૭૦
તાઓ સણ કુમારા, ણેવ વડ્ઢન્તિ પાલય દસગેહિ,
જા બભ સુક્ક આણય, આરણ દેવાણ પન્નાસા ૧૭૧

અપરિગ્ગહ દેવીણ-અપરિગૃહીતા દેવીના
વિમાણ-વિમાન
છ લક્ખા-૬ લાખ
હુન્તિ-છે, હોય છે
સોહમ્મે-સૌધર્મદેવલોકમા
પલિયાઇ-પલ્યોપમાદિકથી
સમયાહિય-સમય અધિક
ઠિઇ-સ્થિતિ
જાસિ-જે દેવીઓની
જાવ દસ પલિયા-૧૦ પલ્યોપમ સુધી
તાઓ-તે દેવીઓ
સણ કુમારાણ-સનત્કુમાર દેવોને
એવ-એ પ્રમાણે,એવી રીતે
વડ્ઢન્તિ-વધે છે, વધારતા
પલિય દસગેહિ-૧૦ પલ્યોપમ
જા-યાવત્ સુધી
બભ-બ્રહ્મ
સુક્ક-મહાશુક્ર
આણય-આનત.
આરણ દેવાણ-આરણ દેવોને
પન્નાસા-૫૦ પલ્યોપમ સુધી

શબ્દાર્થ—અપરિગૃહિતા દેવીનાં ૬ લાખ વિમાન સૌધર્મ દેવલોકમાં છે. પલ્યોપમથી માંડીને સમય અધિક યાવત્ ૧૦ પલ્યોપમ સુધી જે દેવીઓની સ્થિતિ છે, તે દેવીઓ સનત્કુમારને ઉપભોગ યોગ્ય જાણવી, એવી રીતે ૧૦-૧૦ પલ્યોપમ વધે છે. (વધારતાં અનુક્રમે) બ્રહ્મ, મહાશુક્ર, આનત અને આરણ દેવોને યાવત્ ૫૦ પલ્યોપમ સુધી ઉપભોગ યોગ્ય દેવીઓ હોય છે.

વિવેચન—સૌધર્મ દેવલોકને વિષે ૧ પલ્યોપમ આયુષ્યવાળી અપરિગૃહિતા દેવી સૌધર્મ દેવોને ઉપભોગ યોગ્ય જાણવી.તે (પલ્યો૦)થી એક બે ત્રણ સંખ્યાતા અસંખ્યાતા સમય અધિક યાવત્ ૧૦ પલ્યોપમ સુધીના આયુષ્યવાળી દેવી સનત્કુમાર દેવોને ઉપભોગ યોગ્ય જાણવી ઉપરના દેવો તેવા પ્રકારના સ્વભાવથી તે દેવીઓને ઈચ્છતા નથી, એવી રીતે ૧૦ પલ્યોપમથી અધિક અને ૨૦ પલ્યોપમ સુધીના આયુષ્યવાળી દેવી તે-બ્રહ્મ દેવલોકને ઉપભોગ યોગ્ય જાણવી; તથા ૨૦ પલ્યોપમથી અધિક અને ૩૦ પલ્યોપમ સુધીના આયુષ્યવાળી દેવી તે મહાશુક્ર દેવોને ઉપભોગ યોગ્ય જાણવી, તથા ૩૦ પલ્યોપમથી અધિક અને ૪૦ પલ્યોપમ સુધીના આયુષ્યવાળી દેવી તે આનત દેવોને ઉપભોગ યોગ્ય જાણવી, તથા ૪૦ પલ્યોપમથી અધિક અને ૫૦ પલ્યોપમ સુધીના આયુષ્યવાળી દેવી તે આરણ દેવલોકના દેવોને ઉપભોગ યોગ્ય જાણવી

૧ સંઘયણ અને સંસ્થાનનો અર્થ કહો કયા જીવોને કેટલાં સંઘયણ અને સંસ્થાન હોય તથા કયા સંઘયણથી મરીને કયા દેવલોક સુધીમા ઉપજે. વ્યંતર, માહેંદ્ર અને પ્રાણત દેવોની ગતિ કહો.

ઇશાનમા અપરિગૃહિતા દેવીના વિમાન, આયુષ્ય અને તે દેવી કયા દેવોને ઉપભોગ યોગ્ય

ઇસાણે ચઉ લક્ખા, સાહિય પલિયાઇ સમય અહિય ઠિઇ,
જા પન્નર પલિય જાસિં, તાઓ માહિંદ દેવાણં ૧૭૨.
એએણ કમેણ ભવે, સમયાહિય પલિય દસગ વુડ્ઢીએ,
લંત સહસ્સાર પાણય, અચ્ચુય દેવાણ પણપન્ના ૧૭૩

ઇસાણે–ઇશાન દેવલોકે
ચઉ લક્ખા–૪ લાખ
સાહિય પલિયાઇ–સાધિક પલ્યોપમાદિ
સમય અહિય ઠિઇ–સમય અધિક સ્થિતિ
જા–યાવત્
પન્નર પલિય–૧૫ પલ્યોપમ સુધી
જાસિં–જેઓની
તાઓ–તે
માહિંદ દેવાણં–માહેન્દ્ર દેવોને
એએણ કમેણ–એ ક્રમ વડે
ભવે–થાય
સમયાહિય–સમય અધિક
પલિય દસગ વુડ્ઢીએ–૧૦ પલ્યોપમની વૃદ્ધિ વડે
લંત–લાંતક
સહસ્સાર–સહસ્રાર
પાણય–પ્રાણત
અચ્ચુય દેવાણ–અચ્યુત દેવોને
પણપન્ના–૫૫ પલ્યો૦

શબ્દાર્થ—ઇશાનને વિષે ૪ લાખ અપરિગૃહીતા દેવીઓના વિમાનો છે સાધિક પલ્યોપમથી (આયુષ્યવાળી દેવીઓ તે ઇશાન દેવોને ઉપભોગ યોગ્ય છે તે) થી સમય અધિક યાવત ૧૫ પલ્યોપમ સુધીની જે (દેવી)ઓની સ્થિતિ છે, તે માહેન્દ્ર દેવોને ઉપભોગ યોગ્ય છે એ ક્રમ વડે સમય અધિક યાવત્ ૧૦–૧૦ પલ્યોપમની વૃદ્ધિ વડે લાતક, સહ

સાર પ્રાણુત અને અચ્યુત દેવોને ઉપભોગ યોગ્ય હોય છે, (છેવટે) ૫૫ પલ્યોપમની અપરિગૃહીતા દેવીઓ અચ્યુત દેવોને ઉપભોગ યોગ્ય હોય છે.

વિવેચન—ઇશાન દેવલોકે પલ્યોપમના અસંખ્યાતમા ભાગથી અધિક ૧ પલ્યોપમ આયુષ્યવાળી અપરિગૃહીતા દેવી તે ઈશાન દેવોને ઉપભોગ યોગ્ય જાણવી તથી એક બે ત્રણ સંખ્યાતા અસંખ્યાતા સમય અધિક યાવત્ ૧૫ પલ્યોપમ સુધીના આયુષ્યવાળી દેવી માહેંદ્ર દેવલોકના દેવોને ઉપભોગ યોગ્ય જાણવી. ૧૫ પલ્યોપમથી અધિક અને ૨૫ પલ્યોપમ સુધીના આયુષ્યવાળી દેવી લાંતક દેવોને ઉપભોગ યોગ્ય જાણવી ૨૫ પલ્યોપમથી અધિક અને ૩૫ પલ્યોપમ સુધીના આયુષ્યવાળી દેવી સહસ્રાર દેવોને ઉપભોગ યોગ્ય જાણવી ૩૫ પલ્યોપમથી અધિક અને ૪૫ પલ્યોપમ સુધીના આયુષ્યવાળી દેવો પ્રાણુત દેવોને ઉપભોગ યોગ્ય જાણવી ૪૫ પલ્યોપમથી અધિક અને ૫૫ પલ્યોપમ સુધીના આયુષ્યવાળી દેવી અચ્યુત દેવોને ઉપભોગ યોગ્ય જાણવી

૬ લેશ્યામાંથી કયા દેવોને કેટલી લેશ્યા હોય, તથા વૈમાનિક દેવોના શરીરનો વર્ણ.

કિણ્હા નીલા કાઊ, તેઊ પમ્હા ય સુક્ક લેસ્સાઓ,
ભવણ વણ પઢમ ચઊ લેસ, જોઇસ કપ્પ દુગે તેઊ.૧૭૪
કપ્પ તિય પમ્હ લેસા, લંતાઇસુ સુક્કલેસ હુન્તિ સુરા,
કણગાભ પઊમ કેસર, વન્ના દુસુ તિસુ ઉવરિ
ધવલા. ૧૭૫.

કિણ્હા-કૃષ્ણ	કપ્પતિય-ત્રણ દેવલોકે
નીલા-નીલ	પમ્હલેસા-પદ્મલેશ્યા
કાઊ-કાપોત	લંતાઇસુ-લાતકાદિને વિષે
તેઊ-તેજો	સુક્કલેસ-શુકલ લેશ્યાવાળા.
પમ્હા-પદ્મ	હુન્તિ-હોય છે
સુક્કા-શુકલ	સુરા-દેવો
લેસ્સાઓ-લેશ્યા	કણગાભ-કનક (સોના) જેવો
ભવણ-ભવનપતિ	પઉમ કેસર-પદ્મની કેસરા જેવા
વણ-વ્યંતરને	
પઢમ-પ્રથમની	વન્ના-વર્ણવાળા.
ચઉલેસ-૪ લેશ્યા	દુસુ-બે દેવલોકે
જોઇસ-જ્યોતિષી	તિસુ-ત્રણ દેવલોકે
કપ્પદુગે-બે દેવલોકે	ઉવરિ-ઉપરના દેવલોકે
તેઊ-તેજોલેશ્યા	ધવલા-ધોળા

શબ્દાર્થ—કૃષ્ણ નીલ કાપોત તેજો પદ્મ અને શુકલ લેશ્યા છે, (તેમાથી) પ્રથમની ૪ લેશ્યા ભવનપતિ અને વ્યંતરને હોય છે જ્યોતિષી અને બે દેવલોક (સૌધર્મ અને ઇશાન દેવલોકના દેવો) ને વિષે તેજો લેશ્યા, ત્રણ દેવલોક (સનત્કુમાર, માહેંદ્ર અને બ્રહ્મ દેવલોકના દેવો) ને વિષે પદ્મ લેશ્યા અને લાતકાદિ દેવલોકને વિષે શુકલ લેશ્યાવાળા દેવો હોય છે બે દેવલોકને વિષે (દેવોના શરીરનો વર્ણ) સોના જેવો (રાતો) છે ત્રણ દેવલોકને વિષે (સનત્કુમાર માહેંદ્ર અને બ્રહ્મ દેવલોકને વિષે) પદ્મની કેસરા જેવા (ગૌર) અને ઉપરના (દેવલોકે) દેવો ધોળા વર્ણવાળા હોય છે

સૌધર્મ અને ઇશાનમાં અપરિગૃહીતા દેવીઓનાં વિમાનની સંખ્યા, આયુષ્ય અને કયા દેવોને કેવી રીતે ભોગ્ય તથા વૈમાનિક દેવોને લેશ્યા અને શરીરનો વર્ણ.

દેવીઓની ઉત્પત્તિ	વિમાન
	૬ લાખ
	૪ લાખ

અપરિગૃહીતા દેવીઓનું ગમનાગમન

દેવીનું ગમનાગમન આઠ દેવલોક સુધી

કેટલા આયુષ્યવાળી	કયા દેવોને ભોગ્ય	કેવી રીતે ?	લેશ્યા.	શરીરનો વર્ણ
૧ પલ્યોપમ	સૌધર્મ	કાયાથી	તેજો	રાતો
૧ પલ્યોપમથી અધિક	ઇશાન	,,	,,	,,
૧ પલ્યોપમ થી ૧૦ પલ્યો૦	સનત્કુમાર	સ્પર્શથી	પદ્મ	ગૌર
૧ પલ્યો૦ અધિકથી ૧૫ પલ્યો૦	માહેંદ્ર	,,	,,	,,
૧૦ પલ્યો૦ અધિકથી ૨૦ પલ્યો૦	બ્રહ્મદેવલોક	રૂપથી	,,	,,
૧૫ પલ્યો૦ અધિકથી ૨૫ પલ્યો૦	લાંતક	,,	શુકલ	ધોળો
૨૦ પલ્યો૦ ,, ૩૦ પલ્યો૦	મહાશુક્ર	શબ્દથી	,,	,,
૨૫ પલ્યો૦ ,, ૩૫ પલ્યો૦	સહસ્રાર	,,	,,	,,
૩૦ પલ્યો૦ ,, ૪૦ પલ્યો૦	આનત	મનથી	,,	,,
૩૫ પલ્યો૦ ,, ૪૫ પલ્યો૦	પ્રાણત	,,	,,	,,
૪૦ પલ્યો૦ ,, ૫૦ પલ્યો૦	આરણ	,,	,,	,,
૪૫ પલ્યો૦ ,, ૫૫ પલ્યો૦	અચ્યુત	,,	,,	,,
	૯ ગ્રૈવેયક	અપ્રવીચાર	,	,,
	૫ અનુત્તર	,,	,,	,,

વિવેચન—જીવ કર્મ સાથે જેના વડે આશ્લેષ પામે તે લેશ્યા તેના બે ભેદ ૧ દ્રવ્ય લેશ્યા અને ૨ ભાવ લેશ્યા આત્માના શુભાશુભ પરિણામ તે ભાવલેશ્યા, અને તેનું કારણ કાળા લીલા ઇત્યાદિ પુદ્ગલોતે દ્રવ્ય લેશ્યા. પરમાધામીને કૃષ્ણ લેશ્યા જ હોય, ભવનપતિથી માંડીને ગ્રૈવેયક સુધીના દેવોને ભાવથી છએ લેશ્યા હોય અને પાંચ અનુત્તરના દેવો ભાવથી શુકલ લેશ્યાવાળા અને પ્રાય વિશુદ્ધ દ્રવ્ય લેશ્યાવાળા હોય છે

૧ દેવીઓની ઉત્પત્તિ અને ગમનાગમન ક્યા દેવલોક સુધી હોય? સૌધર્મ માહેન્દ્ર મહાશુક્ર અને અચ્યુત દેવોને કેટલા આયુષ્ય વાળી દેવી કેવી રીતે ઉપભોગ યોગ્ય હોય તથા તે દેવોને લેશ્યા અને શરીરનો વર્ણ કહો

૨ બીજા કિલ્બીષિયાનું આયુષ્ય અને ઉત્પત્તિ સ્થાન કહો

જઘન્ય આયુષ્યવાળા દેવોને આહાર તથા શ્વાસોશ્વાસનુ સ્વરૂપ

દસવાસ સહસ્સાઇ, જહન્ન-માઉં ધરંતિ જે દેવા,
તેસિં ચઉત્થાહારો, સત્તહિં થોવેહિં ઊસાસો ૧૭૬

દસવાસ સહસ્સાઈ—૧૦ હજાર વર્ષનું	તેસિં—તેઓને
જહન્ન—જઘન્ય	ચઉત્થાહારો—ચોથ ભકતે આહાર
આઉં—આયુષ્યને	સત્તહિં થોવેહિં—સાત સ્તોકે
ધરંતિ—ધારણ કરે છે	ઊસાસો—શ્વાસોશ્વાસ
જે દેવા—જે દેવો	

શબ્દાર્થ—૧૦ હજાર વર્ષનુ જઘન્ય આયુષ્યને જે દેવો ધારણ કરે છે, તે દેવોને ચોથભકતે (આંતરે દિવસે) આહારની ઇચ્છા થાય અને ૭ સ્તોકે શ્વાસોશ્વાસ થાય.

વિવેચન—ભવનપતિ અને વ્યંતર દેવોમાં જે દેવો ૧૦ હજાર વર્ષના આયુષ્યવાળા હોય, તે દેવોને એક અહોરાત્રિને આંતરે આહારની ઇચ્છા ઉપજે. તે ઇચ્છા ઉપજ્યા પછી સર્વ ઈંદ્રિઓને આલ્હાદકારી મનોજ્ઞ પુદ્ગલે કરીને તે દેવ તૃપ્તિ પામે. ૭ સ્તોક ગયે છતે શ્વાસોશ્વાસ લે. (૭ સ્તોકને આતરે ઉચ્શ્વાસ લેવાનું પ્રવર્તે છે.) તેટલા કાળના વચમાં નિશ્ચલ રહે.

મુહૂર્ત અને અહોરાત્રિના શ્વાસોશ્વાસ કેટલા? તથા સાગરોપમ આયુષ્યવાળા દેવોને શ્વાસોશ્વાસ અને આહારનું સ્વરૂપ.

આહિ વાહિ વિમુક્કસ્સ, નીસાસૂસ્સાસ એગગો,
પાણુ સત્ત ઇમો થોવો, સોવિ સત્ત ગુણો લવો. ૧૭૭
લવ સત્તહત્તરીએ, હોઇ મુહુત્તો ઇમંમિ ઊસાસા,
સગતીસ સય તિહુત્તર, તીસ ગુણા તે અહોરત્તે. ૧૭૮
લક્ખં તેરસ સહસા, નઉયસયં અયર સંખયા દેવે
પક્ખેહિં ઊસાસે, વાસ સહસ્સેહિં આહારો. ૧૭૯

આહિ–આધિ.
વાહિ–વ્યાધિથી.
વિમુક્કસ્સ—મુક્ત (મનુષ્ય) નો, રહિતનો.
નીસાસૂસ્સાસ–શ્વાસોશ્વાસ.
એગગો–એક.
પાણુ–પ્રાણ.
સત્ત–સાત પ્રાણે.
ઇમો–આ.
થોવો–સ્તોક.
સોવિ–તે (સ્તોક) પણ.
સત્તગુણો–સાતગુણા કરતાં.

લવો-લવ
લવમત્તહત્તરીએ-૭૭ લવે
હોઇ-થાય
મુહુત્તો-મુહૂર્ત
ઇમ મિ-આ (મુહૂર્ત)ને વિષે
ઊસાસા-શ્વાસોશ્વાસ
મગતીસસયતિહુત્તર-૩૭૭૩
તીસગુણા-૩૦ ગુણા કરતા
તે-તે શ્વાસોશ્વાસ
અહોરત્તે-રાત્રિ દિવસમા.

લક્ખ તેરસસહસા-૧ લાખ
૧૩ હજાર
નઉયસય-એકસો નેવું
અયરમ ખયા-સાગરોપમની
સખ્યાવાળા
દેવે-દેવને વિષે
પક્ખેહિ-પખવાડીએ
ઊસાસે-શ્વાસોશ્વાસ
વાસસહસ્સેહિ-હજાર વર્ષે
આહારો-આહાર

શબ્દાર્થ—આધિ (મનની પીડા) અને વ્યાધિ (શરીરની પીડા) વડે વિશેષે કરીને (ચિંતા અને શ્રમથી) રહિત એવા મનુષ્યનો એક શ્વાસોશ્વાસ તે પ્રાણ સાત પ્રાણો વડે આ ૧ સ્તોક તે સ્તોક પણ સાત ગુણા કરતા ૧ લવ થાય, ૭૭ લવે ૧ મુહૂર્ત થાય આ મુહૂર્તને વિષે ૩૭૭૩ શ્વાસોશ્વાસ થાય તેને ૩૦ ગુણા કરતા એક અહોરાત્રિને વિષે ૧ લાખ ૧૩ હજાર એકસો નેવુ શ્વાસોશ્વાસ થાય સાગરોપમની સખ્યાવાળા દેવને વિષે પખવાડીએ શ્વાસોશ્વાસ અને હજાર વર્ષે આહારની ઇચ્છા થાય

વિવેચન—જે દેવોનુ જેટલા સાગરોપમ આયુષ્ય હોય, તે દેવોને તેટલા પખવાડીએ શ્વાસોશ્વાસ અને તેટલા હજાર વર્ષે આહારની ઇચ્છા ઉપજે જેમકે સર્વાર્થસિદ્ધ વિમાનના દેવનું ૩૩ સાગરોપમ આયુષ્ય છે, તો તે દેવને ૩૩ પખવાડીએ શ્વાસોશ્વાસ અને ૩૩ હજાર વર્ષે આહારની ઇચ્છા ઉપજે

કાળના પ્રમાણનું કોષ્ટક.

૭ પ્રાણે	= ૧ સ્તાક	
૭ સ્તોકે	= ૧ લવ	
૭૭ લવે	= ૧ મુહૂર્ત	= ૩૭૭૩ શ્વાસોશ્વાસ
૩૦ મુહૂર્તે	= ૧ દિવસ	= ૧,૧૩,૧૯૦ શ્વાસોશ્વાસ.
૩૦ દિવસે	= ૧ માસ	
૧૨ માસે	= ૧ વરસ	
૮૪ લાખ વર્ષે	= ૧ પૂર્વાંગ	
૮૪ લાખ પૂર્વાંગે	= ૧ પૂર્વ	

જઘન્ય આયુષ્યથી અધિક અને સાગરોપમથી ન્યૂન આયુષ્યવાળા દેવોને આહાર અને શ્વાસોશ્વાસનું સ્વરૂપ.

દસવાસ સહસ્સુવરિં, સમયાઇ જાવ સાગરં ઊણં
દિવસ મુહુત્ત પુહુત્તા, આહારુસાસ સેસાણં. ૧૮૦

દસવાસસહસ્સ—૧૦ હજાર વર્ષની
ઉવરિં—ઉપર.
સમયાઇ—સમયાદિકથી.
જાવ સાગરં—સાગરોપમ સુધી
ઊણં—ન્યૂન, કાંઇક ઓછા
દિવસ—દિવસ.
મુહુત્ત—મુહૂર્ત.
પુહુત્તા—પૃથક્ત્વે.
આહાર—આહાર.
ઊસાસ—શ્વાસોશ્વાસ.
સેસાણં—બાકીના દેવોને.

શબ્દાર્થ—૧૦હજાર વર્ષની ઉપર સમયાદિકથી માંડીને

કાઇક ઓછા સાગરોપમ સુધીના બાકીના દેવોને દિવસ પૃથક્ત્વે આહાર અને મુહૂર્ત પૃથક્ત્વે શ્વાસોશ્વાસ થાય છે

વિવેચન—જે દેવતાનું ૧૦ હજાર વર્ષની ઉપર સમય, આવલી, મુહૂર્ત, દિવસ, પક્ષ, માસ, સંવત્સર, પાચ સર્વ પ્રમાણ યુગ, પલ્યોપમ એથી રીતે યાવત્ સાગરોપમથી કાઇક ઓછુ આયુષ્ય હોય, તે દેવને દિવસ પૃથક્ત્વે (૨ થી ૯ દિવસે) આહારની ઇચ્છા થાય અને મુહૂર્ત પૃથક્ત્વે (૨ થી ૯ મુહૂર્તે) શ્વાસોશ્વાસ થાય એવી રીતે આયુષ્યની વૃદ્ધિએ આહાર અને શ્વાસોશ્વાસમા અનુક્રમે દિવસ અને મુહૂર્ત ત્યા સુધી વધારવા કે ૧ સાગરોપમ આયુષ્યવાળા દેવને પક્ષે શ્વાસોશ્વાસ અને ૧ હજાર વર્ષે આહારની ઇચ્છા થાય

ગાથા અઢારમીનો વધારો

સૌધર્મના લોકપાલોનુ કર્તવ્ય—અહીં બનેલા અકસ્માત્ બનાવોને સોમ જાણે છે દક્ષિણ દિશાનો અધિપતિ યમ છે, તે રોગો અને મરણોને જાણે છે તેથી કરીને જ અહીં મરણ સમયે અમુક માણસને લેવાને માટે યમ આવ્યા એમ કહેવાય છે વરૂણ જલથી બનેલા બનાવોને જાણે છે અને વશ્રમણ ધન સબધી જાણે છે તથા જમીનમા દટાએલા ધણી વિનાના તે ધનોને તીર્થંકરાદિકના પુણ્યથી તેમને ઘેર દેવો મારફતે મૂકાવે છે

૧ જઘન્ય અને ઉત્કૃષ્ટ આયુષ્યવાળા ભવનપતિ જ્યોતિષી, લાંતક આરણ અને જયન્ત દેવોને આહાર અને શ્વાસોશ્વાસનુ પ્રમાણ કહો

૨ શ્વાસોશ્વાસની વ્યાખ્યા કહો તથા મુહૂર્ત અને દિવસના શ્વાસોશ્વાસ કેટલા ?

દેવોને આયુષ્ય ઉપર આહાર અને ઉચ્છ્વાસના પ્રમાણનું યંત્ર.

	દેવોનાં નામ.	આયુષ્ય	આહાર	શ્વાસોશ્વાસ
	ભવનપતિ	૧૦ હજાર વર્ષ	અહોરાત્રીએ	૭ સ્તોકે
	વ્યંતર	,,	,,	,,
	ભવનપતિથી ઇશાન સુધીના દેવો	૧૦ હજાર વર્ષથી અધિક ન્યૂન સાગરોપમ સુધીના	૨થી૯ દિવસે	૨થી ૯ મુહૂર્તે
	અસુરકુમાર તથા સૌધર્મ, ઇશાન	૧ સાગરોપમ	૧ હજાર વર્ષે	૧ પક્ષે
૧	સૌધર્મ, ૨ ઇશાન	૨ ,,	૨ ,,	૨ પક્ષે
૩	સનત્કુમાર, ૪. માહેંદ્ર	૭ ,,	૭ ,,	૭ ,,
૫	બ્રહ્મદેવલોક	૧૦ ,,	૧૦ ,,	૧૦ ,,
૬	લાંતક	૧૪ ,,	૧૪ ,,	૧૪ ,,
૭	મહાશુક્ર	૧૭ ,,	૧૭ ,,	૧૭ ,,
૮	સહસ્રાર	૧૮ ,,	૧૮ ,,	૧૮ ,,
૯	આનત	૧૯ ,,	૧૯ ,,	૧૯ ,,
૧૦	પ્રાણત	૨૦ ,,	૨૦ ,,	૨૦ ,,
૧૧	આરણ	૨૧ ,,	૨૧ ,,	૨૧ ,,
૧૨	અચ્યુત	૨૨ ,,	૨૨ ,,	૨૨ ,,
૧	સુદર્શન	૨૩ ,,	૨૩ ,,	૨૩ ,,
૨	સુપ્રતિબુદ્ધ	૨૪ ,,	૨૪ ,,	૨૪ ,,
૩	મનોરમ	૨૫ ,,	૨૫ ,,	૨૫ ,,
૪	સર્વતોભદ્ર	૨૬ ,,	૨૬ ,,	૨૬ ,,
૫	સુવિશાલ	૨૭ ,,	૨૭ ,,	૨૭ ,,
૬	સુમન	૨૮ ,,	૨૮ ,,	૨૮ ,,
૭	સૌમનસ	૨૯ ,,	૨૯ ,,	૨૯ ,,
૮	પ્રીતિકર	૩૦ ,,	૩૦ ,,	૩૦ ,,
૯	આદિત્ય	૩૧ ,,	૩૧ ,,	૩૧ ,,
૫	અનુત્તરના	૩૩ ,,	૩૩ ,,	૩૩ ,,

આહારના ૩ ભેદ

સરીરેણુ ઓયાહારો, તયાઇ ફાસેણુ લોમ આહારો
પક્ખેવાહારો પુણ, કાવલિઓ હોઇ નાયવ્વો ૧૮૧

સરીરેણ-કાર્મણ શરીર વડે	પક્ખેવાહારો-પ્રક્ષેપાહાર
ઓયાહારો-ઓજાહાર	પુણ-વળી
તયાઇ-ત્વચાના	કાવલિઓ-કોળીયા સબંધી
ફાસેણુ-સ્પર્શ વડે	હોઇ-છે
લોમ આહારો-લોમાહાર	નાયવ્વો-જાણવો

શબ્દાર્થ—તૈજસ કાર્મણ શરીર વડે જે આહાર લેવાય તે ઓજાહાર તથા ત્વચા (સ્પર્શેંદ્રિય) ના સ્પર્શ વડે જે આહાર લેવાય તે લોમાહાર, પ્રક્ષેપાહાર તે વળી કોળીયા સબંધી છે એમ જાણવો

વિવેચન—વિગ્રહ ગતિ અથવા અવિગ્રહ (ઋજુ) ગતિ વાળો જીવ, ઉત્પત્તિના પ્રથમ સમયે તૈજસ કાર્મણ શરીર વડે જે ઔદારિકાદિ શરીર યોગ્ય પુદ્ગલો ગ્રહણ કરે અને તે પછી બીજા સમયથી માંડીને કાર્મણ સાથે ઔદારિક (ઔદારિક મિશ્ર) કાય યોગે આહાર કરે, તે જ્યાં સુધી શરીર પર્યાપ્તિ પૂર્ણ ન થાય, ત્યાં સુધી સર્વ ઓજાહાર જાણવો. તથા શરીરે તેલ ચોપડવાથી ટાઢક થાય, અને ઉનાળામાં પાણી છાંટવાથી તૃષા મટે તે લોમાહાર જાણવો. તેમજ મુખને વિષે કોળીયા નાખવા વડે થયેલ આહાર તે પ્રક્ષેપાહાર જાણવો

ત્રણે આહાર કયા જીવોને કઇ અવસ્થાને વિષે હોય?

ઓયાહારા સવ્વે, અપજ્જત્ત પજ્જત્ત લોમ આહારો
સુર નિરય ઇગિંદિ વિણા, સેસા ભવત્થા સપક્ખેવા.૧૮૨

ઓયાહારા—ઓજાહારી.
સવ્વે—સર્વ.
અપજ્જત્તા—અપર્યાપ્તા
પજ્જત્ત—પર્યાપ્તા
લોમ આહારો—લોમાહારી
સુર—દેવતા.
નિરય—નારકી.
ઇગિંદિ—એકેંદ્રિય.
વિણા—વિના.
સેસા—બાકીના.
ભવત્થા—ભવસ્થ, સંસારી.
સપક્ખેવા—પ્રક્ષેપાહાર સહિ

શબ્દાર્થ—સર્વ અપર્યાપ્તા જીવો ઓજાહારી હોય છે અને પર્યાપ્તા જીવો લોમાહારી હોય છે. દેવતા, નારકી અને એકેંદ્રિય વિના બાકીના સંસારી જીવો પ્રક્ષેપાહાર સહિત હોય છે.

વિવેચન—શરીર પર્યાપ્તિએ અપર્યાપ્ત (જ્યાં સુધી શરીર પર્યાપ્તિ પૂર્ણ ન કરી હોય, ત્યાં સુધીના) સર્વે એકેંદ્રિયથી માંડીને પંચેંદ્રિય સુધીના જીવો ઓજાહારી જાણવા. શરીર પર્યાપ્તિથી માંડીને જીવ અંગ પ્રત્યંગે કરી ચારે તરફથી પુદ્દગલોને લોમાહારથી ગ્રહણ કરે છે. દેવતા, નારકી અને એકેદ્રિય વિના શેષ ભવસ્થ (બાકીના સંસારી) જીવ (વિકલેંદ્રિય તિર્યંચને મનુષ્ય) કવલાહારી હોય છે. તે જીવો અસંખ્યાત પ્રદેશમાં રહેલાં, અનંત પરમાણુવાળાં, અશુભ વર્ણાદિવાળાં, છએ દિશાઓમાંથી, પોતાના આત્મ પ્રદેશોની લગોલગ રહેલાં પુદ્દગલોના અસંખ્યાતમા ભાગનો પ્રક્ષેપ (કોળાયા વડે) આહાર કરે છે અને તેના

અનતમા ભાગનો આસ્વાદ લે છે દેવતા નારકી અને એકેંદ્રિય જીવોને કવલાહાર હોતો નથી, પરતુ શરીર પર્યાપ્ત પૂર્ણ થયા પછી તે જીવો લોમાહારી હોય છે દેવતાને મન કલ્પિત શુભ પુદ્ગલો સર્વ કાયાએ આહારપણે પરિણમે છે નારકીને અશુભ પુદ્ગલો આહારપણે પરિણમે છે તે દેવતા અને નારકીના આહાર કરાયેલા પુદ્ગલોને વિશુદ્ધ અવધિજ્ઞાની એવા પાચ અનુત્તરવાસી દેવો દેખે તથા જાણે, પરતુ નારકીથી માડીને ગ્રૈવેયક સુધીના દેવતા અવધિજ્ઞાનથી તે આહાર કરાયેલા પુદ્ગલો ન દેખે

વળી બીજી રીતે ૩ પ્રકારના આહાર કહે છે

સચિત્તા-ચિત્તો-ભય, રૂવો આહાર સવ્વ તિરિયાણ

સવ્વ-નરાણ ચ તહા, સુર-નેરઇયાણ અચ્ચિત્તો ૧૮૩

સચિત્ત-સચિત્ત, જીવવાળો	સવ્વનરાણ-સર્વ મનુષ્યોને
અચિત્ત-અચિત્ત, નિર્જીવ	તહા-તેમજ, તથા
ઉભયરૂવો-સચિત્તાચિત્ત (મિશ્ર) રૂપ	સુર નેરઇયાણ-દેવતા અને નારકીઓને.
આહાર-આહાર	
સવ્વતિરિયાણ-સર્વ તિર્યંચ	અચ્ચિત્તો-અચિત્ત.

શબ્દાર્થ—સર્વ તિર્યંચ અને સર્વ મનુષ્યોને સચિત્ત, અચિત્ત અને મિશ્ર રૂપ આહાર હોય છે તથા દેવતા અને નારકીઓને અચિત્ત આહાર હોય છે

આભોગા-ણાભોગા, સવ્વેસિ હોઇ લોમ આહારો,

નિરયાણ અમણુન્નો, પરિણમઇ સુરાણ મમણુન્નો. ૧૮૪

આભોગ—જાણતાં.
અણાભોગા—અજાણતાં.
સવ્વેસિં—સર્વને.
હોઈ—હોય છે.
લોમઆહારો—લોમાહાર.
નિરયાણં—નારકીઓને.
અમણુન્નો—અમનોજ્ઞ, અશુભ
પરિણમઇ—પરિણમે છે.
સુરાણ—દેવોને.
સમણુન્નો—સમનોજ્ઞ.

શબ્દાર્થ—સર્વ (અપર્યાપ્તા અને એકેંદ્રિય જીવો)ને અજાણતાં આહાર પરિણમે છે, (તથા) પર્યાપ્તા જીવોને જાણતાં અને અજાણતા લોમાહાર હોય છે. નારકીઓને અમનોજ્ઞ (મનને અશુભ લાગે તેમ) આહાર પરિણમે છે; અને દેવોને સમનોજ્ઞ (આહાર લીધા પછી મનને તૃપ્તિ [સંતોષ] થાય તેમ) પરિણમે છે.

વિવેચન—ઔદારિક શરીરી મનુષ્ય અને તિર્યંચ જાતિવાળા તથા નારકી મનોભક્ષી (મનથી ઇષ્ટ અણુઓને મેળવીને ખાનારા) નથી, પણ દેવતા મનથી ઇષ્ટ અણુઓને મેળવીને ખાનારા છે.

વિકલેંદ્રિય, નારકી, તિર્યંચ અને મનુષ્ય(યુગલિયા)ને આહારને વિષે કાલનું પ્રમાણ.

તહ વિગલ નારયાણં, અંતમુહુત્તા સ હોઇ ઉક્કોસો
પંચિંદિ તિરિ નરાણં, સાહાવિઓ છટ્ઠ અટ્ઠમઓ. ૧૮૫

તહ—તથા, તેમજ
વિગલ નારયાણં—વિકલેંદ્રિય અને નારકીઓને.
અંતમુહુત્તા—અંતર્મુહૂર્ત પછી.
સ—તે આહાર.
હોઇ—હોય છે.
ઉક્કોસો—ઉત્કૃષ્ટથી.

પચિદિ-પચેદ્રિય	સાહાવિઓ-સ્વાભાવિક
તિરિનરાણુ-તિર્યંચ અને	છટ્ઠ-છટ્ઠ
મનુષ્યોને.	અટ્ઠમઓ-અઠ્ઠમ પછી

શબ્દાર્થ—વિકલેદ્રિય અને નારકીઓને તે આહાર ઉત્કૃષ્ટથી અતર્મુહૂર્ત પછી હોય છે, તથા પચેદ્રિય (યુગલિયા) તિર્યંચ અને મનુષ્યોને (અનુક્રમે) સ્વાભાવિક છઠ્ઠ અને અઠ્ઠમ પછી હોય છે

વિવેચન—વિકલેદ્રિય અને નારકી જીવોને એકવાર આહાર લીધા પછી ઉત્કૃષ્ટથી અસખ્યાતા સમયના અતર્મુહુર્ત પછી આહારની અભિલાષા ઉપજે એકેદ્રિય જીવોને આહારની ઇચ્છા નિરતર ઉપજે પચેદ્રિય તિર્યંચને રોગાદિકના અભાવે સ્વાભાવિક આહારની અભિલાષા બે અહોરાત્રિને આતરે અને મનુષ્યને ત્રણ અહોરાત્રિને આતરે ઉપજે, તે ઇચ્છા દેવકુરૂ, ઉત્તરકુરૂ તથા ભરત અને એરવત ક્ષેત્રના સુષમ સુષમ આરામા ૩ પલ્યોપમ આયુષ્યવાળા યુગલિક તિર્યંચ મનુષ્યને જાણવી તપ આચરનાર મનુષ્યને રૂષભદેવના શાસનમા ૧ વર્ષ સુધી અને મહાવીર સ્વામીના શાસનમા ૬ માસ સુધી ઉત્કૃષ્ટથી આહારની અભિલાષા ન થાય

નારકીઓને નિરતર શ્વાસોશ્વાસ હોય છે એકેદ્રિય, વિકલેદ્રિય, તિર્યંચ અને મનુષ્યને શ્વાસોશ્વાસનુ પ્રમાણ અનિયમિત હોય છે

ક્યા જીવો અણાહારી ને ક્યા જીવો આહારી?
તે કહે છે.

વિગ્ગહ ગઇ-માવન્ના, કેવલિણો સમુહયા અજોગી ય,
સિદ્ધા ય અણાહારા, સેસા આહારગા જીવા. ૧૮૬

વિગ્ગહગઇ-વિગ્રહ ગતિને.
આવન્ના-પામેલા.
કેવલિણો સમુહયા-કેવલી સમુદ્ઘાતવાળા.
અજોગી-અયોગી.
સિદ્ધાય-અને સિદ્ધ પરમાત્મા.
અણાહારા-અણાહારી.
સેસા-બાકીના.
આહારગા-આહારી.
જીવા-જીવો.

શબ્દાર્થ—૧ વિગ્રહ ગતિને પામેલા, ૨ કેવલી સમુદ્ઘાતવાળા, ૩. અયોગી ગુણઠાણાવાળા જીવો અને ૪. સિદ્ધના જીવો અણાહારી છે. બાકીના જીવો આહારી છે

વિવેચન—સમશ્રેણિ મૂકીને વિશ્રેણિએ ઉપજે, તે વિગ્રહ ગતિને પામેલા જીવો ઉત્કૃષ્ટથી ૩ સમય સુધી અણાહારી હોય છે. આઠ સમય પ્રમાણ કેવળી સમુદ્ઘાતના ત્રીજા ચોથા અને પાંચમા સમયે કાર્મણ કાયયોગે વર્તતાં જીવ અણાહારી હોય છે. અંતર્મુહૂર્ત પ્રમાણ અયોગી ગુણઠાણાવાળા જીવો શૈલેશી કરણે અણાહારી હોય છે અને સિદ્ધના જીવો સાદિ અનંત કાલ સુધી મોક્ષમાં અણાહારી જાણવા. તે સિવાય બાકીના સંસારી જીવો આહારી જાણવા.

દેવનું સ્વરૂપ.

કેસટ્ઠિ મંસ નહ રોમ, રુહિર વસ ચમ્મ મુત્ત પુરિસેહિં
રહિયા નિમ્મલ દેહા, સુગંધ નીસાસ ગય લેવા. ૧૮૭.

કેસ–કેશ	સુત્ત પુરિસેહિં–મૂત્ર અને વિષ્ટા વડે
અટ્ઠિ–હાડકા	રહિયા–રહિત
મ સ–માસ	નિમ્મલદેહા–નિર્મળ દેહ વાળા
નહ–નખ	સુગ ધ નીસાસ–સુગ ધી શ્વાસોશ્વાસવાળા
રોમ–રૂવાંટા, રોમ	ગય લેવા–(રજ અને પરસે વાદિ) લેપ રહિત
રુહિર–લોહી	
વસ–વસા, ચરબી	
ચમ્મ–ચામડી	

શબ્દાર્થ—૧ કેશ, ૨ હાડકા ૩ માસ, ૪ નખ, ૫ રોમ, ૬ લોહી, ૭ ચરબી, ૮ ચામડી, ૯ મૂત્ર અને ૧૦ વિષ્ટાથી રહિત, ૧૧ નિર્મળ દેહવાળા, ૧૨ સુગ ધી શ્વાસોશ્વાસવાળા તથા ૧૩ (રજ અને પરસેવાદિ) લેપ રહિત દેવો હોય છે

વિવેચન—દેવોના મૂળ શરીરને વિષે કેશાદિ હોતા નથી પણ ઉત્તર વૈક્રિય શરીરમા તો તેઓ તેમની ઇચ્છા નુસાર કેશાદિક કરે છે

અ તમુહુત્તેણ ચિય, પજ્જત્તા તરુણ પુરિસ સ કાસા
સવ્વ ગ ભૂસણધરા, અજરા નિરુયા સમા દેવા ૧૮૮

અ તમુહુત્તેણ–અ તર્મુહૂર્ત વડે	ભૂસણધરા–આભૂષણ ધારણ કરનારા
ચિય–નિશ્ચે	અજરા–ઘડપણ રહિત
પજ્જત્તા–પર્યાપ્તા	નિરુયા–રોગ રહિત.
તરુણ પુરિસ–તરુણ પુરૂષ	સમા–સમચતુરસ્ર સ સ્થાન વાળા
સ કાસા–સરખા	
સવ્વ ગ–સર્વ અ ગને વિષે	દેવા–દેવો.

શબ્દાર્થ—અંતર્મુહૂર્ત વડે નિશ્ચે પર્યાપ્તા, તરૂણ પુરૂષ સરખા, સર્વ અંગને વિષે આભૂષણ ધારણ કરનારા, ઘડપણ રહિત, રોગરહિત અને સમચતુરસ્ર સંસ્થાનવાળા દેવો હોય છે.

વિવેચન—કલ્પાતીત વિનાના દરેક દેવલોકમાં પાંચ સભાઓ હોય છે. તેમાંથી ૧. **ઉપપાત સભામાં** દેવદુષ્ય વડે ઢંકાએલી શય્યામાં દેવ ઉપજે, ૨. **અભિષેક સભામાં** સ્નાન કરે, ૩. **અલંકાર સભામાં** આભૂષણ પહેરે, ૪. **વ્યવસાય સભામાં** ધાર્મિક પુસ્તક વાંચે, ઉત્પત્તિ વખતે કોઇક ઇંદ્ર મિથ્યાદષ્ટિ પણ હોય, પરંતુ વ્યવસાય સભામાં ધાર્મિક પુસ્તક વાંચવાનો તેમનો આચાર હોવાથી તે ઇંદ્ર અવશ્ય ત્યાં સમ્યકત્વ પામે જ જેમકેઃ-ઇશાન દેવલોકમાં મિથ્યાદષ્ટિ તામલી તાપસ ઇંદ્રપણે ઉત્પન્ન થઇને પછીથી વ્યવસાય સભામાં ધાર્મિક પુસ્તક વાંચતાં સમ્યકૃત્વ પામ્યા. ત્યાર પછી ૫. **સુધર્મા સભામાં** સિદ્ધાયતનને [વિ]ષે જિન બિંબને પૂજે.

અણિમિસ નયણા મણ, કજ્જ સાહણા પુપ્ફ દામ અમિલાણા,
ચઉરંગુલેણ ભૂમિં, ન છિવન્તિ સુરા જિણા બિંતિ. ૧૮૯

અણિમિસ નયણા—નિમેષ રહિત નેત્રવાળા.

મણ કજ્જ સાહણા—મને કરી કાર્યને સાધનારા.

પુપ્ફ દામ—ફુલની માળા.

અમિલાણા—ન કરમાય એવા.

ચઉરંગુલેણ—ચાર આંગળ વડે.

ભૂમિં—પૃથ્વીને, ભૂમને.

ન છિવન્તિ—અડકતા નથી.

સુરા—દેવો.

જિણા—જીનેશ્વરો.

બિંતિ—કહે છે.

શબ્દાર્થ—નિમેષ રહિત નેત્રવાળા (આખ ઉઘાડે અને મીંચે નહિ તેવા), મને કરી કાર્યને સાધનારા, (લાબી) ફુલની માળા ન કરમાય એવા દેવો ભૂમિને ચાર આગળ વડે અડકતા નથી (ભૂમિથી ૪ આગળ ઉપર ચાલે છે) એમ જિનેશ્વરો કહે છે

કયા કારણોથી દેવતા મનુષ્યલોકમા આવે

પચસુ જિણકલ્લાણેસુ, ચેવ મહરિસિ તવાણુભાવાઓ,
જમ્મતર નેહેણ ય, આગચ્છન્તિ સુરા ઇહયં. ૧૯૦

પચસુ-પાચ	જમ્મતર-જન્માન્તરના, અન્ય જન્મના.
જિણ કલ્લાણેસુ-જિનેશ્વરના કલ્યાણકોને વિષે	નેહેણ-સ્નેહથી
ચેવ-નિશ્ચે	ય-અને દ્વેષથી
મહરિસિ-મોટા ઋષિના	આગચ્છન્તિ-આવે છે
તવાણુભાવાઓ-તપના પ્રભાવથી	સુરા-દેવતાઓ, દેવો.
	ઇહયં-અહીં

શબ્દાર્થ—૧ જિનેશ્વરના પાચ કલ્યાણકોને વિષે, ૨ મોટા ઋષિના તપના પ્રભાવથી, ૩ જન્માન્તર (પૂર્વ ભવ)ના સ્નેહથી અને ૪ દ્વેષથી દેવતાઓ અહીં (મનુષ્ય ક્ષેત્રમા) નિશ્ચે આવે છે

વિવેચન—તીર્થંકરના પુણ્ય પ્રભાવથી તેમના ગર્ભ, જન્મ, દીક્ષા, કેવલજ્ઞાન અને મોક્ષ એ પાચ કલ્યાણકોને વિષે દેવો આવે છે મોટા ઋષિના તપના પ્રભાવથી દેવો આવે છે શાલિભદ્રના પિતાની જેમ પૂર્વભવના સ્નેહથી અને ચ શબ્દ થી દ્વેષથી સગમ દેવતાની જેમ અહીં (મનુષ્ય ક્ષેત્ર) મા દેવો આવે છે

કયા કારણોથી દેવતા મનુષ્ય લોકમાં ન આવે.

સંકંતિ દિવ્વ-પેમા, વિસય-પસત્તા-સમત્ત-કત્તવ્વા,
અણહીણ મણુય કજ્જા, નરભવ-મસુહં ન ઇંતિ
સુરા. ૧૯૧.

સંકંતિ-સંક્રાન્ત થાય, મળે.
દિવ્વપેમા-દિવ્ય પ્રેમો.
વિસય પસત્તા-વિષયોમાં આસક્ત.
અસમત્ત કત્તવ્વા-નથી સમાપ્ત કર્યું કાર્ય જેમણે.
અણહીણ મણુય કજ્જા-નથી આધીન મનુષ્ય યોગ્ય કાર્ય જેમને એવા.
નરભવં-મનુષ્યભવ પ્રત્યે.
અસુહં-અશુભ.
ન ઇંતિ-આવતા નથી.
સુરા-દેવતાઓ.

શબ્દાર્થ—(દેવ અને દેવીના) દિવ્ય પ્રેમો પરસ્પર મળે. (પાચ ઇદ્રિયોના ૨૩) વિષયોમાં આસક્ત, નથી સમાપ્ત કર્યું (દેવ સંબંધી) કાર્ય તે જેમણે, નથી આધીન મનુષ્યને યોગ્ય કાર્ય તે જેમને એવા દેવતાઓ અશુભ એવા મનુષ્ય ભવ પ્રત્યે આવતા નથી.

વિવેચન—ઉત્પત્તિ થયા પછી દેવીનો પ્રેમ દેવ ઉપર અને દેવનો પ્રેમ દેવી ઉપર થાય રૂપ, રસ, ગંધ, સ્પર્શ અને શબ્દના વિષયને વિષે અત્યંત આસક્ત એવા, તથા મજ્જન, નાટક પ્રેક્ષણક, વનવિહાર વિગેરે દેવ સંબંધી કાર્ય જેમણે સમાપ્ત કર્યું નથી એવા, અને મનુષ્ય સંબંધી જેમને કોઇ કામ કરવાનું બાકી નથી એવા, દેવો અશુભ ગંધવાળા મનુષ્ય લોક પ્રત્યે આવતા નથી.

મનુષ્ય લોકની દુર્ગંધ કેટલા જોજન સુધી ઉંચે ઉછળે?

ચત્તારિ પંચ જોયણ, સયાઈ ગંધો ય મણુય લોગસ્સ
ઉડ્ઢં વચ્ચઇ જેણં, ન હુ દેવા તેણ આવન્તિ. ૧૯૨

ચત્તારિ–ચાર (સો)	ઉડ્ઢં–ઉંચે
પંચ–પાંચ (સો)	વચ્ચઇ–જાય છે
જોયણ–યોજન	જેણં–જે કારણથી
સયાઈ–સો	હુ–નિશ્ચે
ગંધો–ગંધ	દેવા–દેવો
મણુય લોગસ્સ–મનુષ્ય લોકની	તેણ–તે કારણથી
	ન આવન્તિ–આવતા નથી

શબ્દાર્થ—જે કારણથી મનુષ્ય લોકની ગંધ ચારસો અથવા પાંચસો યોજન ઉંચે જાય છે, તે કારણથી નિશ્ચે દેવો આવતા નથી.

વિવેચન—મનુષ્યના મૃત કલેવર, મૂત્ર અને મળની દુર્ગંધ ૯ યોજન સુધી ઉંચે મૂળગા પુદ્ગલોની જાય છે અને ઘ્રાણેન્દ્રિયનો વિષય પણ તેટલા જ યોજનનો છે તે પછી તે દુર્ગંધવાળા પુદ્ગલો બીજા પુદ્ગલોને અડવાથી તેને દુર્ગંધિત કરે છે, એમ પરંપરાએ ૪૦૦ યોજન સુધી દુર્ગંધી અવસર્પિણીના પહેલા બીજા અને ત્રીજા આરામાં કલ્પવૃક્ષથી મેળવેલા આહાર કરનારા યુગલિયા હોય ત્યારે ઉછળે છે અને ચોથા પાંચમા અને છઠ્ઠા આરામાં ધાન્યાદિકનો આહાર હોવાથી ૫૦૦ યોજન સુધી દુર્ગંધી ઉંચી ઉછળે છે, અથવા જ્યારે મનુષ્ય અને તિર્યંચોના મૃત કલેવરો ઘણા હોય ત્યારે ૫૦૦ યોજન સુધી અને મૃત કલેવરો ઓછા હોય ત્યારે ૪૦૦ યોજન સુધી ઉંચે દુર્ગંધ ઉછળે છે

વૈમાનિક દેવો અવધિ જ્ઞાનથી ઉત્કૃષ્ટ કેટલું ક્ષેત્ર દેખે ? તે કહે છે.

દો કપ્પ પઢમ પુઢવિં, દો દો દો બીય તઇયગં ચઉત્થિં
ચઉ ઉવરિમ ઓહીએ, પાસન્તિ પંચમં પુઢવિં. ૧૯૩.

દો કપ્પ–બે દેવલોકના.
પઢમ પુઢવિં–પહેલી પૃથ્વી સુધી.
દો દો દો–બે બે બે દેવલોકના.
બીય–બીજી.
તઇયગં–ત્રીજી.
ચઉત્થિં–ચ થ .
ચઉ––ચાર.
ઉવરિમ–ઉપરના.
ઓહીએ–અવધિ જ્ઞાનથી.
પાસન્તિ–જુવે છે.
પંચમં–પાંચમી.
પુઢવિં–પૃથ્વીને, પૃથ્વી સુધી.

શબ્દાર્થ—બે દેવલોક (સૌધર્મ અને ઇશાન) ના દેવો પહેલી પૃથ્વી સુધી, તે પછી બે દેવલોક (સનત્કુમાર અને માહેંદ્ર) ના દેવો બીજી પૃથ્વી સુધી, તે પછી બે (બ્રહ્મ અને લાંતક) દેવલોકના દેવો ત્રીજી નરક પૃથ્વી સુધી, તે પછી બે (મહાશુક્ર અને સહસ્રાર) દેવલોકના દેવો ચોથી નરક પૃથ્વી સુધી, ઉપરના ચાર (આનત પ્રાણત આરણ અને અચ્યુત) દેવલોકના દેવો પાંચમી નરક પૃથ્વી સુધી અવધિજ્ઞાનથી જુવે છે.

વિવેચન—સૌધર્મ અને ઇશાન ઇંદ્ર તથા તેના સામાનિકાદિ ઉત્કૃષ્ટાયુવાળા દેવો રત્નપ્રભા પૃથ્વીના નીચેના ભાગ સુધી દેખે, તેમાં એટલું વિશેષ છે કે ઉપર ઉપરના દેવલોકના દેવો

અવધિ જ્ઞાનથી અત્યંત વિશુદ્ધ અને બહુ પર્યાયવાળી તે પૃથ્વીને જુવે છે જેમકે—આનત કરતા પ્રાણત દેવો અત્યંત વિશુદ્ધ રીતે અને અધિક પૃથ્વીને અવધિજ્ઞાનથી દેખે છે

ગ્રૈવેયક અને અનુત્તર દેવોનુ અવધિ જ્ઞાન

છટ્ઠિ છ ગેવિજ્જા, સત્તમીયરે અણુત્તર સુરા ઉ
કિંચૂણ લોગનાલિં, અસંખ દીવુદહિ તિરિય તુ ૧૯૪

છટ્ઠિ—છઠ્ઠી	લોગનાલિં—ત્રસનાડીને
છ ગેવિજ્જા—છ ગ્રૈવેયક	અસંખ—અસંખ્યાત
સત્તમી—સાતમી	દીવુદહિ—દ્વીપ સમુદ્રો
ઇયરે—બાકીની ૩ ગ્રૈવેયક	તિરિય—તિર્છું
અણુત્તર સુરા—અનુત્તર દેવો	તુ—તો
કિંચૂણ—કાઇક ઓછી	

શબ્દાર્થ—૭ ગ્રૈવેયકના દેવો છઠ્ઠી નરક પૃથ્વી સુધી, બાકીની ૩ ગ્રૈવેયકના દેવો સાતમી નરક પૃથ્વી સુધી, અને અનુત્તર (વિમાનના) દેવો કાઇક ઓછી ત્રસનાડીને (અવધિ જ્ઞાનથી) જુવે અને તિર્છું અસંખ્યાતા દ્વીપ સમુદ્રો જુવે

વિવેચન—વૈમાનિક દેવો ઉચે પોતાના વિમાનની ચૂલિકાની ધ્વજા સુધી જુવે છે અને અનુત્તર વિમાનના દેવો કાઇક ઓછી ૧૪ રાજલોક પ્રમાણ ઉચી ત્રસનાડીને જુવે છે જઘન્યથી અવધિજ્ઞાન ઉત્પત્તિ વખતે અગુલનો અસંખ્યાતમો ભાગ વૈમાનિક દેવોને હોય છે, તે પૂર્વભવ (મનુષ્ય અને તિર્યંચના ભવ) ના અવધિજ્ઞાન સહિત અવતરે, તેને હોય છે, તે પછી દેવભવ સબધી અવધિજ્ઞાન ઉત્પન્ન થાય છે

ભવનપત્યાદિ દેવોનું અવધિજ્ઞાન.

બહુઅરગં ઉવરિમગા, ઉડ્ઢં સવિમાણ ચૂલિય ધયાઇ
ઊણદ્ધ સાગરે સંખ, જોયણા તપ્પર-મસંખા. ૧૯૫

બહુઅરગં-અત્યંત ઘણું.
ઉવરિમગા-ઉપરના દેવો.
ઉડ્ઢં-ઉર્દ્ધ ભાગે, ઉંચે.
સવિમાણ-પોતાના વિમાનની.
ચૂલિય-ચૂલિકાની.
ધયાઇ-ધ્વજા સુધી.
ઊણ-ઓછા.
અદ્ધ સાગરે-અર્દ્ધ સાગરોપમથી.
સંખ-સંખ્યાતા.
જોયણા-યોજન.
તપ્પરં-તેથી વધુ (આયુષ્યવાળા)
અસંખા-અસંખ્યાતા.

શબ્દાર્થ—ઉપરના દેવો તિર્છું અત્યંત ઘણું જુવે. ઉંચે પોતાના વિમાનની ચૂલિકાની ધ્વજા સુધી જુવે. અર્દ્ધ સાગરોપમથી ઓછા આયુષ્યવાળા દેવો સંખ્યાતા યોજન દેખે અને તેથી વધુ આયુષ્યવાળા અસંખ્યાતા યોજન દેખે.

વિવેચન—૧૦ હજાર વર્ષના આયુષ્યવાળા ભવનપતિ અને વ્યંતર જઘન્યથી ૨૫ યોજન અવધિથી દેખે. અસુર કુમાર વર્જીને ૯ નિકાયના દેવો અને વ્યંતરો ઉત્કૃષ્ટથી સંખ્યાત યોજન સુધી અવધિથી દેખે જ્યોતિષી દેવો જઘન્ય અને ઉત્કૃષ્ટથી સંખ્યાતા યોજન સુધી દેખે, કારણ કે અર્ધ સાગરોપમથી ઓછા આયુષ્યવાળા સંખ્યાત યોજન દેખે, તેમાં નાગાદિ ૯ નું આયુષ્ય દેશોન બે પલ્યોપમ

વ્યંતરનું આયુષ્ય ૧ પલ્યોપમ અને જ્યોતિષીનું ઉત્કૃષ્ટ આયુષ્ય લાખ વર્ષ અધિક પલ્યોપમ હોવાથી સંખ્યાતાજ યોજન દેખે, અસુરકુમારોનું આયુષ્ય સાગરોપમ અધિક હોવાથી ઉત્કૃષ્ટથી અસંખ્યાતા યોજન સુધી ઉંચે અવધિ જ્ઞાનથી દેખે.

અવધિજ્ઞાનનું જઘન્ય વિષય ક્ષેત્ર તથા નારકી અને દેવોને અવધિજ્ઞાનનો આકાર

પણવીસ જોયણ લહુ, નારય ભવણ વણ જોઇ કપ્પાણ
ગેવિજ્જ-ણુત્તરાણ ય, જહસંખ ઓહિ આગારા ૧૯૬.
તપ્પાગારે પલ્લગ,પડહગ ઝલ્લરિ મુઇંગ પુપ્ફ જવે,
તિરિયમણુએસુ ઓહિ, નાણવિહ સંઠિઓ ભણિઓ ૧૯૭.

પણવીસ-પચીસ	ઓહિ-અવધિ જ્ઞાનનો
જોયણ-યોજન સુધી	આગાર-આકાર
લહુ-જઘન્યથી	તપ્પ-ત્રાપાના
નારય-નારકી	આગારે-આકારે
ભવણ-ભવનપતિ	પલ્લગ-પાલાના
વણ-વ્યંતર	પડહગ-ઢોલના
જોઇ-જ્યોતિષી	ઝલ્લરિ-ઝાલરના
કપ્પાણ-૧૨ દેવલોકના	મુઇંગ-મૃદંગના
ગેવિજ્જ-ગ્રૈવેયક	પુપ્ફ-પુષ્પે ભરેલી છાબડીના
અણુત્તરાણ-અનુત્તર દેવોના	જવે-ગલકંચુકના
જહસંખ-અનુક્રમે	

તિરિય મણુએસુ-તિર્યંચ અને મનુષ્યને વિષે.
ઓહી-અવધિ(ના આકાર.)
નાણાવિહ-જુદા જુદા પ્રકારના.
સંઠિઓ-સંસ્થાનથીસંસ્થિત
ભણિઓ-કહ્યું છે, કહ્યો છે.

શબ્દાર્થ—ભવનપતિ અને વ્યંતર જઘન્યથી ૨૫ યોજન સુધી દેખે. નારકી, ભવનપતિ, વ્યંતર, જ્યોતિષી, ૧૨ દેવલોક, ગ્રૈવેયક અને અનુત્તર દેવોના અવધિ જ્ઞાનનો આકાર અનુક્રમે ત્રાપાના આકારે, પાલાના આકારે, ઢોલના આકારે, ઝાલરના આકારે, મૃદંગના આકારે, પુષ્પે ભરેલી છાબડી (ચંગેરી)ના આકારે અને ગલકંચુકના આકારે છે તિર્યંચ અને મનુષ્યને વિષે અવધિજ્ઞાન જુદા જુદા પ્રકારના સંસ્થાન (આકાર)થી સંસ્થિત છે એમ કહ્યું છે.

વિવેચન—નારકીને અવધિજ્ઞાન ત્રાપાને આકારે હોય છે, ત્રાપો લાંબો અને ત્રિખુણો હોય છે. ભવનપતિનું અવધિજ્ઞાન પાલાને આકારે હોય છે, ધાન્ય ભરવાનો પાલો તે ઉંચે સુધી લાંબો, ઉપર કાંઇક સાંકડો અને નીચે પહોળો હોય છે. વ્યંતરનું અવધિજ્ઞાન ઢોલના આકારે હોય છે, ઢોલ ઉપર નીચે સમ પ્રમાણવાળો, લાંબો અને ગોળ હોય છે. જ્યોતિષી દેવોનું અવધિજ્ઞાન ઝાલર નામના વાજિંત્રના આકારે હોય છે, તે ઝાલર ચામડાવડે મઢેલી, વિસ્તીર્ણ વલયાકારે હોય છે. ૧૨ દેવલોકના દેવોનું અવધિજ્ઞાન મૃદગ નામના વાજિંત્રના આકારે હોય છે, તે મૃદંગ નીચે વિસ્તારવાળું અને ઉપર કાંઇક પાતળું ગોળાકારે હોય છે. ગ્રૈવેયકના દેવોનું અવધિજ્ઞાન ચગેરી (પુષ્પે ભરેલી છાબડી) ના આકારે હોય

છે અને અનુત્તર વિમાનવાસી દેવોનું અવધિજ્ઞાન ગલકચુક (ગળેથી પહેરાતો અને નીચે સુધી લાબા ફરાક કે તૂરકણી પહિરણા)ના આકારે હોય છે

કયા જીવો અવધિજ્ઞાનથી કઈ દિશા તરફ વધુ જુવે

ઉડ્ઢ ભવણ વણાણ, બહુગો વેમાણિયાણ હો ઓહી,
નારય જોઇસ તિરિય, નર તિરિયાણ અણેગવિહો ૧૯૮

ઉડ્ઢ–ઉચુ	નારય–નારકી
ભવણ–ભવનપતિ	જોઇસ–જ્યોતિષીને
વણાણ–વ્યતરને	તિરિય–તિર્છુ
બહુગો–વધારે	નરતિરિયાણ–મનુષ્ય અને તિર્યંચોને
વેમાણિયાણ–વૈમાનિકને	અણેગવિહો–અનેક પ્રકારે
અહો–નીચે	
ઓહી–અવાધજ્ઞાન	

શબ્દાર્થ—ભવનપતિ અને વ્યતરને ઉચુ અવધિજ્ઞાન વધારે હોય અને વૈમાનિકને નીચે અવધિનાન વધારે હોય છે નારકી અને જ્યોતિષીને તિર્છુ અવધિજ્ઞાન વધારે હોય છે મનુષ્ય અને તિર્યંચોને અવધિજ્ઞાન અનેક પ્રકારે હોય છે

વિવેચન—ભવનપતિ અને વ્યતરને અવધિજ્ઞાન ઉચુ વધારે હોય, તિર્છુ તથા નીચુ થોડુ હોય છે વૈમાનિકને નીચુ અવધિનાન ઘણું હોય, તિર્છું તથા ઉચુ થોડુ હોય છે નારકી અને જ્યોતિષીને તિર્છું અવધિનાન વધારે હોય, ઉચુ તથા નીચુ થોડુ હોય છે મનુષ્ય અને તિર્યંચને અવ-

ધિજ્ઞાન અનેક પ્રકારે હોય છે; એટલે કોઇને ઉંચું ઘણું હોય, કોઇને નીચું ઘણું હોય, કોઈ ને તિર્છું ઘણું હોય છે. આ અવધિજ્ઞાનમાંથી જેઓને ક્ષેત્રથી લોકના સંખ્યાતમા ભાગનું અને કાળથી પલ્યોપમના સંખ્યાતમા ભાગનું અવધિજ્ઞાન હોય છે, તેઓ કેવળી ભગવાનના મનો દ્રવ્યને જાણે છે.

ગાથા ૪૪ નો વધારો

વિવેચન—બાહ્ય પર્ષદા ઇંદ્ર પાસે નિત્ય આવનાર અને સ્વભાવે ઉદ્ધત છે, મધ્યમ પર્ષદા કોઇક વખત આવનાર કાંઇક ઉદ્ધત અને કાંઇક શાન્ત છે, અભ્યંતર પર્ષદા કાર્યનો જવાબ આપવામાં શાન્ત છે, આ ત્રણે પર્ષદાના દેવ દેવીઓ સાથે ઇંદ્ર મસલત કરીને પછી જ લડાઇ કરવાનો વિચાર જાહેર કરે છે.

ગાથા ૫૫ મીનું વિવેચન

જંઘાચારણ એક ઉત્પાત વડે રૂચકદ્વીપ સુધી જાય છે, પાછા વળતાં એક ઉત્પાત વડે નંદીશ્વર અને બીજા ઉત્પાત વડે સ્વસ્થાનમાં આવે છે.

એક ઉત્પાત વડે પાંડુકવન ઉપર ચડે છે પાછા વળતાં એક ઉત્પાત વડે નંદનવન અને બીજા ઉત્પાત વડે સ્વસ્થાને જંઘાચારણ આવે છે.

વિદ્યાચારણ એક ઉત્પાત વડે માનુષ્યોત્તર, બીજા ઉત્પાત વડે નંદીશ્વર જાત્રા કરીને, પાછા ફરતાં એક ઉત્પાત વડે સ્વસ્થાને આવે છે.

એક ઉત્પાત વડે નંદનવન, બીજા ઉત્પાતવડે પાંડુકવન, પાછા વળતાં એક ઉત્પાત વડે સ્વસ્થાને વિદ્યાચારણ આવે છે.

ભવનપત્યાદિ દેવોના ભવપ્રત્યયિક અવધિજ્ઞાનના

ક્ષેત્રાદિનું યંત્ર

નામ	ઉત્કૃષ્ટથી ઉર્ધ્વ અવધિ	ઉત્કૃષ્ટથી અધો અવધિ	ઉત્કૃષ્ટથી તિર્છું અવધિ	જઘન્ય	આકાર
અસુર કુમાર	સૌધર્મ સુધી	ત્રીજી નારકી સુધી	અસંખ્યાત અસંખ્યાત યોજન	૨૫ યોજન	પાલાનો
નાગકુમારાદિ	સંખ્યાતા યોજન	સંખ્યાતા યોજન	સંખ્યાતા યોજન [illegible]		"
વ્યંતર વાણવ્યંતર					ઢોલ
જ્યોતિષી				સંખ્યાતા યોજન	ઝાલર
સૌધર્મ ઈશાન	સ્વવિમાનની ધ્વજા સુધી	રત્નપ્રભાના સર્વ નીચેના ભાગ સુધી	અસંખ્યાત યોજન	અસંખ્યાતા યોજન સુધી	મૃદંગ
સનત્કુમાર માહેન્દ્ર		શર્કરા પ્રભાના સર્વ નીચેના ભાગ સુધી	બીજા દેવલોકથી અધિક ત્રીજા		
બ્રહ્મ દેવ૦ લાંતક		વાલુકા પ્રભાના સર્વ નીચેના ભાગ સુધી	ચોથા " પાંચમા "		
મહાશુક્ર સહસ્રાર		પંક પ્રભાના સર્વ નીચેના ભાગ સુધી	છઠ્ઠા સાતમા		
આનત પ્રાણત		ધૂમ પ્રભાના સર્વ નીચેના ભાગ સુધી	આઠમા નવમા		
આરણ અચ્યુત		ઉપર પ્રમાણે	દશમા " અગીઆરમા		
૬ ગ્રૈવેયક		તમઃપ્રભા સુધી	બારમા "		ફૂલની ચંગેરી
૭ થી ૯ ગ્રૈવેયક		તમસ્તમ પ્રભા સુધી	છઠ્ઠા ગ્રૈવેયક કરતા અધિક		
૫ અનુત્તર	કાંઈક ન્યૂન લોકનાલિકા	લોક નાલિના અંત સુધી	સ્વયંભૂરમણ સમુદ્ર સુધી		ગલકંચુક

સાતે નરકપૃથ્વીના નારકીનું ઉત્કૃષ્ટ અને જઘન્ય આયુષ્યનું પ્રમાણ.

ઇય દેવાણં ભણિયં, ઠિઇ પમુહં નારયાણ વુચ્છામિ
ઇગ તિન્નિ સત્ત દસ સત્તર, અયર બાવીસ તિત્તીસા. ૧૯૯
સત્ત ય પુઢવીસુ ઠિઇ, જિટ્ઠો-વરિમાઈ હિટ્ઠ પુઢવીએ
હોઈ કમેણ કણિટ્ઠા, દસવાસ સહસ્સ પઢમાએ. ૨૦૦

ઇય—એ પ્રમાણે.
દેવાણ—દેવોની
ભણિયં—કહ્યાં
ઠિઇ પમુહ—સ્થિતિ વિગેરે.
નારયાણ—નારકીઓનાં.
વુચ્છામિ—કહીશ.
ઇગ—એક.
તિન્નિ—ત્રણ.
સત્ત—સાત.
દસ—દશ
સત્તર—સત્તર.
અયર—સાગરોપમ
બાવીસ—બાવીશ
તિત્તીસા—તેત્રીશ
સત્ત—સાતે
પુઢવીસુ—પૃથ્વીઓને વિષે.
ઠિઇ જિટ્ઠા—ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ
ઉવરિમાઇ—ઉપરની પૃથ્વીની
હિટ્ઠ પુઢવીએ—હેઠળ (નીચે) ની પૃથ્વીની.
હોઇ—હોય છે.
કમેણ—અનુક્રમે.
કણિટ્ઠા—જઘન્ય (સ્થિતિ.)
દસવાસ સહસ્સ—૧૦ હજાર વર્ષ
પઢમાએ—પહેલાની.

શબ્દાર્થ—એ પ્રમાણે દેવોની સ્થિતિ પ્રમુખ (વિગેરે) ૯ દ્વારો કહ્યાં. (હવે) નારકીઓનાં કહીશું. ૧-૩-૭-૧૦-૧૭ ૨૨ અને ૩૩ સાગરોપમ ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ સાતે નરક પૃથ્વીઓને વિષે અનુક્રમે છે ઉપરની પૃથ્વીની ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ તે નીચેની પૃથ્વીની અનુક્રમે જઘન્ય સ્થિતિ હોય છે પહેલાની (પહેલા પ્રતરની) જઘન્ય સ્થિતિ ૧૦ હજાર વર્ષની છે.

નારકીનું ☞ નરક પૃથ્વીઓ	ઉત્કૃષ્ટાયુ	જઘન્યાયુ
રત્નપ્રભા	૧ સાગરોપમ	૧૦ હજાર વર્ષ
શર્કરાપ્રભા	૩ ,,	૧ સાગરોપમ
વાલુકાપ્રભા	૭ ,,	૩ ,,
પંકપ્રભા	૧૦ ,,	૭ ,,
ધૂમપ્રભા	૧૭ ,,	૧૦ ,,
તમઃપ્રભા	૨૨ ,,	૧૭ ,,
તમસ્તમ પ્રભા	૩૩ ,,	૨૨ ,,

રત્નપ્રભાના ૧૩ પ્રતરના નારકીનું ઉત્કૃષ્ટ અને જઘન્ય આયુષ્ય

નવઇ સમ સહસ લક્ખા, પુવ્વાણ કોડી અયર દસ ભાગ
ઇક્કિક્ક ભાગ વુડ્ઢી, જા અયર તેરસે પયરે ૨૦૧
ઇઅ જિટ્ઠ જહન્ના પુણ, દસ વાસ સહસ્સ લક્ખ પયર દુગે
સેસેસુ ઉવરિ જિટ્ઠા, અહો કણિટ્ઠાઉ પઇ પુઢવિ ૨૦૨

નવઇ સમ સહસ–૯૦ હજાર વર્ષ
નવઇ લક્ખા–૯૦ લાખ
પુવ્વાણ કોડી–પૂર્વ ક્રોડ
અયર–૧ સાગરોપમનો
દસભાગ–દશમો ભાગ
ઇક્કિક્ક–એકેક
ભાગ વુડ્ઢી–ભાગની વૃદ્ધિ
જા–યાવ
અયર–૧ સાગરોપમ
તેરસે પયરે–તેરમે પ્રતરે
ઇઅ–એ પ્રમાણે
જિટ્ઠ–ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ
જહન્ના–જઘન્ય સ્થિતિ
પુણ–વળી
દસવાસસહસ્સ–૧૦હજારવર્ષ
દસવાસ લક્ખ–૧૦ લાખ વર્ષ

પયર દુગે-બે પ્રતરની.
સેસેસુ-બાકીના પ્રતરોને વિષે.
ઉવરિ-ઉપરના પ્રતરની.
જિટ્ઠા-ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ.

અહો-નીચેના પ્રતરની.
કણિટ્ઠા-જઘન્ય સ્થિતિ
ઉ-વળી.
પઇપુઢવિં-હરેક પૃથ્વી પ્રત્યે.

શબ્દાર્થ—૯૦ હજાર વર્ષ, ૯૦ લાખ વર્ષ, પૂર્વ ક્રોડ, ૧ સાગરોપમનો દશમો ભાગ. (એક સાગરોપમના ૧૦ ભાગમાંથી એક ભાગ પછી) એકેક ભાગની વૃદ્ધિ (કરતાં) યાવત્ તેરમે પ્રતરે (૧૦ ભાગે) ૧ સાગરોપમ થાય. એ પ્રમાણે ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ કહી. જઘન્ય સ્થિતિ વળી(પહેલા) બે પ્રતરની અનુક્રમે ૧૦ હજાર વર્ષ અને ૧૦ લાખ વર્ષ છે બાકીના પ્રતરોને વિષે ઉપરના પ્રતરની ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ તે વળી નીચેના પ્રતરની જઘન્ય સ્થિતિ હરેક પૃથ્વી પ્રત્યે જાણવી.

રત્ન પ્રભાના હરેક પ્રતરે ઉત્કૃષ્ટ અને જઘન્ય આયુ.

પ્રતર	ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ	જઘન્ય સ્થિતિ
૧	૯૦ હજાર વર્ષ	૧૦ હજાર વર્ષ
૨	૯૦ લાખ વર્ષ	૧૦ લાખ વર્ષ
૩	૧ પૂર્વક્રોડ વર્ષ	૯૦ લાખ વર્ષ
૪	૧/૧૦ સાગરો૦	પૂર્વ ક્રોડ વર્ષ
૫	૨/૧૦ સાગ૦	૧/૧૦ સાગ૦
૬	૩/૧૦ સાગ૦	૨/૧૦ સાગ૦
૭	૪/૧૦ સાગ૦	૩/૧૦ સાગ૦
૮	૫/૧૦ સાગ૦	૪/૧૦ સાગ૦
૯	૬/૧૦ સાગ૦	૫/૧૦ સાગ૦
૧૦	૭/૧૦ સાગ૦	૬/૧૦ સાગ૦
૧૧	૮/૧૦ સાગ૦	૭/૧૦ સાગ૦
૧૨	૯/૧૦ સાગ૦	૮/૧૦ સાગ૦
૧૩	૧ સાગ૦	૯/૧૦ સાગ૦

શર્કરાપ્રભા આદિ નરકપૃથ્વીને વિષે ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ જાણવાને માટે કરણ કહે છે

ઉવરિ ખિઇ ઠિઇ વિસેસો,
સગ પયર વિહત્તુ ઇચ્છ સ ગુણિઓ,
ઉવરિમ ખિઇ ઠિઇ સહિઓ,
ઇચ્છિય પયર મિ ઉક્કોસા ૨૦૩

ઉવરિ ખિઈ–ઉપરની પૃથ્વીની	સ ગુણિઓ–ગુણવાથી, ગુણીને
ઠિઇ વિસેસો–સ્થિતિનો વિશ્લેષ	ઉવરિમ ખિઇ–ઉપરની પૃથ્વીની
સગપયર–પોતાના પ્રતરની સાથે	ઠિઇ સહિઓ–સ્થિતિસહિત
વિહત્તુ–વહેચીને, ભાગીને	ઇચ્છિય પયર મિ–ઇચ્છિત પ્રતરને વિષે
ઇચ્છ–ઈચ્છિત પ્રતર સાથે	ઉક્કોસા–ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ

શબ્દાર્થ—ઉપરની પૃથ્વીની સ્થિતિનો વિશ્લેષ (બાદબાકી) કરી, પોતાના પ્રતરની સાથે વહેચીને (ભાગીને), ઇચ્છેલા પ્રતરની સાથે ગુણીને, ઉપરની પૃથ્વીની સ્થિતિ સહિત કરતા ઇચ્છિત પ્રતરને વિષે ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ આવે

વિવેચન—શર્કરાપ્રભાને વિષે ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ ૩ સાગરોપમ છે અને રત્નપ્રભાની ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ ૧ સાગરોપમ છે, તેનો વિશ્લેષ (મોટી રકમમાથી નાની રકમ બાદ) કરતા ૨ સાગરોપમ રહે, તેને શર્કરાપ્રભાના ૧૧ પ્રતરે ભાગતા ૧ સાગરોપમના અગીયારીયા બે ભાગ આવે, તે

બે ભાગને વાંછિત પહેલા પ્રતરની સાથે ગુણતાં અગીયારીયા બે ભાગ જ આવે, તેને ઉપરની પૃથ્વી રત્નપ્રભાની ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ ૧ સાગરોપમ સહિત કરતાં ૧ સાગરોપમ ને અગીયારીયા બે ભાગ પહેલા પ્રતરની ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ જાણવી. એ રીતે દરેક પ્રતરે બબ્બે ભાગ વધારતાં તથા અગીયાર ભાગે સાગરોપમ કરતાં શર્કરા પ્રભાના ૧૧મા પ્રતરે ૩ સાગરોપમ ઉત્કૃષ્ટાયુ થાય. તથા દરેક પૃથ્વીના છેલ્લા પ્રતરની ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ તે તેની પછીની પૃથ્વીના પ્રથમ પ્રતરની જઘન્ય સ્થિતિ જાણવી

પ્રશ્નો.

૧, આહાર કેટલા પ્રકારના છે અને કયા? કયા જીવોને કયો આહાર હોય તથા ઉત્કૃષ્ટથી કવલાહાર કયા જીવોને કેટલા કાલ પછી હોય તથા કયા જીવો અણાહારી હોય તે દર્શાવો.

૨, દેવોના શરીરનું સ્વરૂપ કહો, દેવો મનુષ્ય લોકમાં કયા કારણોથી આવે અથવા ન આવે.

૩, ભવનપતિ જ્યોતિષી અચ્યુત ગ્રૈવેયક અને અનુત્તર દેવોનું ઉત્કૃષ્ટથી ઉર્દ્ધ્વ અધો અને તિર્છું અવધિ તથા જઘન્યથી અવધિક્ષેત્ર અને તેનો આકાર કહો.

૪, રત્નપ્રભા વાલુકા પ્રભા અને તમઃપ્રભાના દરેક પ્રતરનું ઉત્કૃષ્ટ અને જઘન્ય આયુષ્ય કહો.

ચર્કરાપ્રભા ૩-૧=૨ વિશ્લેષ

પ્રતર	ઉત્કૃષ્ટાયુ સા૦	ઉત્કૃષ્ટાયુ ૧૧માંથી ભાગ	જઘન્યાયુ સા૦	જઘન્યાયુ ૧૧માંથી ભાગ
૧	૧	૨	૧	૦
૨	૧	૪	૧	૨
૩	૧	૬	૧	૪
૪	૧	૮	૧	૬
૫	૧	૧૦	૧	૮
૬	૨	૧	૧	૧૦
૭	૨	૩	૨	૧
૮	૨	૫	૨	૩
૯	૨	૭	૨	૫
૧૦	૨	૯	૨	૭
૧૧	૩	૦	૨	૯

વાલુકાપ્રભા ૭-૩=૪ વિશ્લેષ

પ્રતર	ઉત્કૃષ્ટાયુ સા૦	ઉત્કૃષ્ટાયુ ૯ માંથી ભાગ	જઘન્યાયુ સા૦	જઘન્યાયુ ૯ માંથી ભાગ
૧	૩	૪	૩	૦
૨	૩	૮	૩	૪
૩	૪	૩	૩	૮
૪	૪	૭	૪	૩
૫	૫	૨	૪	૭
૬	૫	૬	૫	૨
૭	૬	૧	૫	૬
૮	૬	૫	૬	૧
૯	૭	૦	૬	૫

પંકપ્રભા ૧૦-૭=૩ વિશ્લેષ

પ્રતર	ઉત્કૃષ્ટાયુ સા૦	ઉત્કૃષ્ટાયુ ૭ માંથી ભાગ	જઘન્યાયુ સા૦	જઘન્યાયુ ૭ માંથી ભાગ
૧	૭	૩	૭	૦
૨	૭	૬	૭	૩
૩	૮	૨	૭	૬
૪	૮	૫	૮	૨
૫	૯	૧	૮	૫
૬	૯	૪	૯	૧
૭	૧૦	૦	૯	૪

ધૂમપ્રભા ૧૭-૧૦=૭ વિશ્લેષને પાંચ પ્રતરે ભાગતાં $\frac{૭}{૧}\times\frac{૧}{૫}=\frac{૭}{૫}$ ૧$\frac{૨}{૫}$ સા૦

પ્રતર	ઉત્કૃષ્ટાયુ સા૦	ઉત્કૃષ્ટાયુ ૫ માંથી ભાગ	જઘન્યાયુ સા૦	જઘન્યાયુ ૫ માંથી ભાગ
૧	૧૧	૨	૧૦	૦
૨	૧૨	૪	૧૧	૨
૩	૧૪	૧	૧૨	૪
૪	૧૫	૦	૧૪	૧
૫	૧૭	૦	૧૫	૩

તમ:પ્રભા ૨૨-૧૭=૫ વિશ્લેષને ત્રણ પ્રતરે ભાગતા $\frac{૫}{૧}\times\frac{૧}{૩}=\frac{૫}{૩}$ ૧$\frac{૨}{૩}$ સા૦

પ્રતર	ઉત્કૃષ્ટાયુ સા	ઉત્કૃષ્ટાયુ ૩માંથી ભાગ	જઘન્યાયુ સા૦	જઘન્યાયુ ૩ માંથી ભાગ
૧	૧૮	૨	૧૭	૦
૨	૨૦	૧	૧૮	૨
૩	૨૨	૦	૨૦	૧

તમસ્તમ પ્રભા

પ્ર	ઉત્કૃષ્ટાયુ	જઘન્યાયુ
૧	૩૩	૨૨

અપ્રતિષ્ઠાનનું જઘન્યાયુ નથી

૧૦ પ્રકારની ક્ષેત્ર વેદના.

બંધણ ગઇ સંઠાણા, ભેયા વન્ના ય ગંધ રસ ફાસા,
અગુરૂ લહુ સદ્દ દસહા, અસુહા વિ ય પુગ્ગલા નિરએ. ૨૦૪

બંધણ—આહારાદિ પુદ્દગલોનું બંધન.
ગઇ—ગતિ
સંઠાણા—સંસ્થાન.
ભેયા—ભેદ
વન્ના—વર્ણ
ગંધ—ગંધ.
રસ—રસ.
ફાસા—સ્પર્શ.
અગુરૂલહુ—અગુરૂલઘુ.
સદ્દ—શબ્દ.
દસહા—દશ પ્રકારનાં
અસુહા—અશુભ.
વિ—પણ
પુગ્ગલા—પુદ્દગલો.
નિરએ—નરકમાં.

શબ્દાર્થ—૧. આહારાદિ પુદ્દગલોનું બંધન, ૨. ગતિ, ૩ સંસ્થાન (હુંડક), ૪. ભેદ, ૫ (અશુભ) વર્ણ, ૬. ગંધ, ૭ રસ, ૮ સ્પર્શ, ૯ અગુરૂલઘુ, અને ૧૦ શબ્દ એ દશ પ્રકારનાં અશુભ પુદ્દગલો પણ નરકમાં છે.

વિવેચન—દરેક સમયે નારકીઓને આહારાદિક પુદ્દગલોનું બંધન પ્રદીપ્ત થયેલા અગ્નિ કરતાં પણ અત્યંત ભયંકર હોય છે. નારકીઓની ચાલવાની ગતિ ઉંટ અને ગધેડાં જેવી અશુભ હોય છે; તપાવેલા લોહ સરખી ધરતી ઉપર પગ મૂકવાથી જે વેદના થાય, તેના કરતા અત્યંત દુઃખ નારકીના જીવોને ચાલતાં થાય છે. નારકીનું સંસ્થાન પાંખ છેદાયેલા પક્ષીની જેમ અત્યંત જઘન્ય હુંડક હોય છે. ભીંત આદિ પુદ્દગલોથી નારકીના શરીરના પુદ્દગલોનું જુદું થવું તે શસ્ત્રની ધારા કરતાં પણ અત્યંત પીડાકારી છે. દ્વાર

અને જાલીયા વિનાના નરકાવાસાને વર્ણ અધકારવાળો ભયકર અને મલિન છે, વળી આ નરકાવાસાને તળીયાને ભાગ શ્લેષ્મ વિષ્ટા મૂત્ર અને કફાદિ દડે લેપાયેલાની જેવા છે, તથા માસ, કેશ, નખ, હાડકા, દાત અને ચર્મ વડે આચ્છાદન કરાયેલી શ્મશાન ભૂમિના જેવો છે સડી ગયેલા બિલાડા વિગેરેના મૃત કલેવરોની ગધ કરતા અત્યત અશુભ ગધ ત્યાની પૃથ્વીમા હોય છે લીમડા અને ઘોષા તકીના રસ કરતા અત્યત કડવો રસ ત્યા હોય છે અગ્નિ અને વિછી આદિના સ્પર્શ કરતા અત્યત ભયકર સ્પર્શ ત્યા હોય છે, અગુરૂલઘુ પરિણામ પણ અત્યત પીડા કરનારો કે પીડાથી આક્રાન્ત થયેલા તેઓના દુખના કારણરૂપ વિલાપનો શબ્દ પણ સાભળવાથી કરૂણા ઉપજે તેવો છે એ દશ પ્રકારના અશુભ પુદ્ગલો નરક પૃથ્વીમા હોય છે

બીજી રીતે ૧૦ પ્રકારની ક્ષેત્ર વેદના

નરયા દસવિહ વેયણ, સી ઊસિણ ખુહ પિવાસ કડુહિ
પરવસ્સ જર દાહ, ભય સોગ ચેવ વેયતિ ૭૦૫

નરયા-નારકી	પરવસ્સ-પરવશપણુ
દસવિહ-દશ પ્રકારની	જર-જ્વર, તાવ
વેયણ-વેદનાવાળા	દાહ-દાહ
સી-શીત	ભય-ભય
ઊસિણ-ઉષ્ણ	સોગ-શોક
ખુહ-ક્ષુધા, ભૂખ	ચેવ-નિશ્ચે
પિવાસ-તૃષા, તરસ	વેયતિ-વેદે છે
કડુહિ-ખરજ	

શબ્દાર્થ—નારકી ૧૦ પ્રકારની (ક્ષેત્ર) વેદનાવાળા હોય છે. ૧ શીત, ૨ ઉષ્ણ, ૩, ક્ષુધા, ૪ તૃષા, ૫. ખરજ, ૬. પરવશપણું, ૭ તાવ, ૮ દાહ, ૯ ભય અને ૧૦ શોક નિશ્ચે નારકીના જીવો વેદે છે. (ભોગવે છે.)

વિવેચન—પોષ માસમાં રાત્રિએ હીમ પડતો હોય, વાયુ વાતો હોય, ત્યારે વસ્ત્ર વિનાના મનુષ્યને હિમાલય પર્વત ઉપર જે દુઃખ થાય, તે કરતાં અનંત ગુણ દુઃખ તે નારકીને શીત વેદનાનું હોય છે. તે શીત વેદનાવાળી નરક થકી ઉપાડીને નારકીઓને પૂર્વોકત મનુષ્યના સ્થાને રાખવામાં આવે, તો તે નારકી અનુપમ સુખ ભોગવતા નિદ્રાને પામે ગ્રીષ્મ ૠતુમાં મધ્યાહ્ન સમયે મેઘ રહિત સૂર્ય માથા ઉપર તપતો હોય તથા ચાર દિશાએ ચાર અગ્નિની જ્વાલા સળગતી હોય એવી રીતે ૫ ચાગ્નિથી યુક્ત, પિત્તના પ્રકોપવાળા, છત્ર રહિત મનુષ્યને જે વેદના થાય, તેથી અનંત ગુણ દુઃખ નારકીને ઉષ્ણ વેદનાનું હોય છે, તે નારકીને ઉપાડીને અહીં બળતા ખેરના અંગારામાં કોઇ મૂકે, તો તે નારકી સુખેથી નિદ્રા લે. અઢીદ્વીપનાં ધાન્ય ખાય તોપણ નારકીની ભૂખ શમે નહિ. બધી નદી, સમુદ્ર અને સરોવરનાં પાણી પીએ, તોપણ નારકીનું ગળુ તાલુ અને હોઠ તો સુકાતાંજ રહે. છરી વડે ખણતાં પણ નારકીના શરીરે ખસની ખજવાળ મટે નહિ. નારકીના જીવો સદા પરવશ હોય છે. અહીંના તાવવાળા મનુષ્ય કરતાં અનંત ગુણ તાવ હમેશાં નારકીના શરીરે હોય છે. અંદરથી બળી જાય તેવો દાહ પણ નારકીને હોય છે. નારકીના જીવોને પરમાધામી

કે અન્ય નારકી તરફથી વધુ ભય હોય છે, કારણ કે તેઓ અવધિજ્ઞાન કે વિભગ જ્ઞાનથી ઉર્દ્ધ અધો કે તિર્યગ્ દિશાથી આવતા દુખને અગાઉથી જ જાણે છે, તેથી ભયથી સદા વિહ્વલ જ હોય છે અને તેને લીધે જ તેઓ શોકવાળા હોય છે એમ બીજી રીતે પણ ૧૦ પ્રકારે ક્ષેત્રવેદના કહી

પ્રથમની ત્રણ પૃથ્વીના નરકાવાસાની ભૂમિ શીત અને બાકીની ભૂમિ ઉષ્ણ છે પક પ્રભાને વિષે ઘણા નરકાવાસા ઉષ્ણ અને થોડા શીત છે ધૂમપ્રભાને વિષે ઘણા નરકાવાસા શીત અને થોડા ઉષ્ણ છે છઠ્ઠી અને સાતમી પૃથ્વીમા નરકાવાસાની ભૂમિ ઉષ્ણ અને બાકીની ભૂમિ શીત છે

નારકીના બે ભેદ—સમ્યગ્દષ્ટિ અને મિથ્યાદષ્ટિ તેમા સમ્ય દષ્ટિ નારકી પૂર્વકૃત કર્મને સભાળીને અન્ય થકી ઉત્પન્ન થયેલ દુખ સમ્યક્ પ્રકારે સહન કરે અને મિથ્યાદૃષ્ટિ નારકી એક કે સખ્યાતા સરખા અસદ્ધ મુદગરોના વૈક્રિય રૂપો ગ્રહણ કરીને અથવા સ્વાભાવિક પૃથ્વી સબધી હથીઆરો ગ્રહણ કરીને પરસ્પર લડે છે

૩ વેદનામાથી કઈ વેદના કેટલી નરક સુધી હોય

સત્તસુ ખિત્તજવિયણા, અન્નન્ન કયાવિ પહરણેહિ વિણા
પહરણ કયા વિ પચસુ, તિસુ પરમાહમ્મિય કયાવિ ૨૦૬

સત્તસુ–સાતે નરક પૃથ્વીમા	વિણા–વિના
ખિત્તજ વિયણા–ક્ષેત્રવેદના	પહરણ કયાવિ–પ્રહરણ કૃત પણ
અન્નન્ન કયાવિ–અન્યોન્ય કૃત પણ	પચસુ–પાચ નરક પૃથ્વીને વિષે
પહરણેહિ–પ્રહરણ, શસ્ત્ર	

તિસુ-ત્રણ નરક પૃથ્વીને વિષે.	પરમાહમ્મિય-પરમાધામી વડે.
	કયાવિ-કરાએલ પણ.

શબ્દાર્થ—સાતે નરક પૃથ્વીમાં ક્ષેત્ર વેદના અને પ્રહરણ વિના અન્યોન્યકૃત (પરસ્પર જીવો વડે કરાયેલ) વેદના પણ હોય છે, પાંચ નરક પૃથ્વીને વિષે પ્રહરણ કૃત વેદના પણ હોય છે, અને ત્રણ નરક પૃથ્વીને વિષે પરમાધામી વડે કરાયેલ વેદના પણ હોય છે.

વિવેચન—છઠ્ઠી અને સાતમી નરકમાં નારકી જીવો વૈક્રિય રૂપો વિકુર્વીને એક બીજાના શરીરમાં પ્રવેશ કરીને વેદના ઉદીરે છે. નારકી જીવો આલા (ગોખલા જેવા આકાર) માં ઉત્પન્ન થાય છે, તે તેમની યોનિ જાણવી. ત્યાં ઉત્પન્ન થયા પછી અંતર્મુહૂર્ત આલો નાનો અને શરીર મોટું થવાથી સમાય નહિ તેથી નીચે પડે, કે તરતજ પરમાધામી ત્યાં આવીને પૂર્વકૃત કર્મને અનુસારે દુઃખ આપે. જેમકે:—મદ્ય પીનારને ઉનું સીસું પાય, પરસ્ત્રી લંપટીને અગ્નિમય લોઢાની પુતળીનું આલિંગન કરાવે, કૂટ શીમલાના વૃક્ષ ઉપર બેસાડે, લોઢાના ઘણે કરી ઘાત કરે, વાંસલાથી છેદે, ઘા ઉપર ખાર નાખે, ઉના તેલમાં નાખે, ભાલાથી શરીર પરોવે, ભઠ્ઠીમાં શેકે, ઘાણીમાં પીલે, કરવતથી વહેરે, પક્ષી સિંહ સર્પનાં રૂપ વિકુર્વીને પીડા ઉપજાવે, વૈતરણી નદીમાં ઝબોળે, અસિપત્ર વન અને તપ્ત રેતીમાં દોડાવે, વજ્રમય કુંભીમાં તીવ્ર તાપે પચતાં નારકી ૫૦૦ યોજન ઉંચા ઉછળે, ત્યાંથી નીચે પડતાં આકાશમાં પક્ષીઓ અને નીચે વાઘ વિગેરેનાં

ક્રિયો વિકુર્વીને પીડા ઉપજાવે તે નારકીઓને લડતા દેખીને પરમાધામી ખુશી થાય, અટ્ટ હાસ્ય કરે, તેમના ઉપર વસ્ત્ર નાખે અને ત્રણવાર પગલાનુ આસ્ફાલન કરે નારકીઓને પરસ્પર લડતા જોવામા જેવી પ્રીતિ પરમાધામીઓને હોય છે, તેવી પ્રીતિ તેઓને અત્યત રમ્ય વસ્તુના જોવામા હોતી નથી એ પરમાધામીપણ પચાગ્નિ પ્રમુખ કષ્ટ ક્રિયાથી પ્રાપ્ત થાય છે પરમાધામી હમેશા ભવ્યજ હોય, તે પણ મરીને ઈંગોળીઓ મત્સ્ય થાય, તેના દેહમા એવા રત્ન હોય છે કે તે રત્નને જોઈને બીજા જલચર જીવો ભય પામીને નાસી જાય, તે રત્નને લેવાની ખાતર મચ્છીમારો તેને માસની લાલચથી લોઢાની ઘટીમા સપડાવી છમાસ સુધી પીલે ત્યારે તે મરી જાય, માટે બીજાને પીડા કરવાથી પોતાને દુખ ભોગવવુ પડે, એમ સમજીને કોઇ જીવને દુઃખ દેવું નહિ

સાતે નરક પૃથ્વીના ગોત્ર

રયણપ્પહ સક્કરપહ, વાલુયપહ પંકપહ ય ધૂમપહા,
તમપહા તમતમપહા, કમેણ પુઢવીણ ગોત્તાઇ ૨૦૭.

રયણપ્પહ–રત્નપ્રભા	તમતમપહા–તમસ્તમ પ્રભા
સક્કરપહ–શર્કરાપ્રભા	કમેણ–અનુક્રમે
વાલુયપહ–વાલુકાપ્રભા	પુઢવીણ–પૃથ્વીના
પંકપહ–પંકપ્રભા	ગોત્તાઇ–ગોત્ર
ધૂમપહા–ધૂમપ્રભા	
તમપહા–તમ પ્રભા	

શબ્દાર્થ- ૧. રત્નપ્રભા, ૨. શર્કરાપ્રભા, ૩. વાલુકાપ્રભા, ૪ પંકપ્રભા, ૫. ધૂમપ્રભા, ૬. તમઃપ્રભા અને ૭ તમસ્તમઃપ્રભા એ અનુક્રમે સાતે પૃથ્વીનાં ગોત્ર (ગુણ ઉપરથી બનેલાં નામો) છે.

વિવેચન- રત્નપ્રભાના ત્રણ કાંડ (ભાગ) છે. પહેલો ખરકાંડ ૧૬ હજાર યોજનનો, તેમા રત્ન ઘણા હોય છે. બીજો પંક બહુલ કાંડ ૮૪ હજાર યોજનનો, તેમા કાદવ ઘણો હોય છે. ત્રીજો જલ બહુલ કાંડ ૮૦ હજાર યોજનનો, તેમા પાણી ઘણું હોય છે. બાકીની છએ પૃથ્વી પૃથ્વીકાયમય છે, શર્કરા પ્રભામાં કાંકરા ઘણા હોય, વાલુકા પ્રભામા રેતી ઘણી હોય, પંકપ્રભામા કાદવ ઘણો હોય, ધૂમપ્રભામા ધૂમાડો ઘણો હોય, તમઃ પ્રભામાં અંધકાર ઘણો હોય અને તમસ્તમઃપ્રભામા અત્યંત ઘણો અંધકાર હોય છે.

સાતે નરકનાં નામ તથા આકાર.

ઘમ્મા વંસા સેલા, અંજણ રિટ્ઠા મઘા ય માઘવઈ,
નામેહિં પુઢવીઓ, છત્તાઇછત્ત સંઠાણા. ૨૦૮.

ઘમ્મા-ઘર્મા.
વંસા-વંશા.
સેલા-શૈલા.
અંજણ-અંજના.
રિટ્ઠા-રિષ્ટા
મઘા-મઘા
માઘવઈ-માઘવતી.
નામેહિં-નામ વડે.
પુઢવીઓ-પૃથ્વીઓ.
છત્તાઇછત્ત-છત્રાતિછત્ર.
સંઠાણા-સંસ્થાન(આકાર) વાળી.

શબ્દાર્થ- ૧ ઘર્મા, ૨ વશા, ૩ શૈલા, ૪ અજના, ૫ રિષ્ટા, ૬ મઘા અને ૭ માઘવતી નામ વડે પૃથ્વીઓ છત્રાતિછત્ર (ઉંધા ગણેલ છત્રની નીચે મોટા મોટા છત્રવાળા) આકારવાળી છે

વિવેચન- નીચેની દરેક પૃથ્વીઓ ઉંધા રાખેલ છત્રના આકારે અને નીચે નીચે વિસ્તારમા મોટી મોટી છે જેમકે-વિસ્તારમા સૌથી નાની ઘર્મા, તેની નીચે વશા વિસ્તારમા મોટી છે, એમ સર્વત્ર સમજવુ

સાતે નરક પૃથ્વીનો પિંડ તથા તેનો આધાર

અસીય બત્તીસ અડવીસ, વીસા, અઠાર સોલ અડસહસા,
લક્ખુવરિ પુઢવિ પિંડો. ઘણુદહિ ઘણવાય તણુવાયા ૨૦૯

અસીય-એંશી	સહસા-હજાર
બત્તીસ-બત્રીશ	લક્ખુવરિ-લાખ ઉપર
અડવીસ-અઠયાવીશ	પુઢવિપિંડો-પૃથ્વીનોપિંડ
વીસા-વીશ	ઘણુદહિ-ઘનોદધિ
અઠ્ઠાર-અઢાર	ઘણવાય-ઘનવાત
સોલ-સોલ	તણુવાયા-તનવાત
અડ-આઠ	

શબ્દાર્થ- (સાતે) નરક પૃથ્વીનો પિંડ અનુક્રમે પહેલીનો ૧લાખ ૮૦ હજાર, બીજીનો ૧લાખ ૩૨ હજાર, ત્રીજીનો ૧લાખ ૨૮ હજાર, ચોથીનો ૧લાખ ૨૦ હજાર, પાચમીનો ૧લાખ ૧૮હજાર, છઠ્ઠીનો ૧લાખ ૧૬ હજાર અને સાતમીનો ૧લાખ ૮હજાર છે અને તે (દરેક)ની નીચે ઘનોદધિ ઘનવાત તનવાત અને—

ગયણં ચ પઇટ્ઠાણં, વીસ સહસ્સાઇં ઘણુદહી પિંડો,
ઘણતણુ વાયાગાસા અસંખ જોયણ જુયા પિંડો. ૨૧૦

ગયણં–આકાશ.
પઇટ્ઠાણં–રહેલુ છે.
વીસ સહસ્સાઇં–૨૦ હજાર.
ઘણુદહિ–ઘનોદધિનો.
પિંડો–પિંડ, જાડાઈ.
ઘણ–ઘનવાત
તણુવાય–તનવાત.
આગાસા–આકાશનો
અસંખ–અસંખ્યાત.
જોયણ જુયા–યોજન વડે યુકત.

શબ્દાર્થ–આકાશ રહેલું છે. (મધ્યભાગે) ઘનોદધિનો પિંડ ૨૦ હજાર યોજનનો છે. ઘનવાત તનવાત અને આકાશનો પિંડ અસંખ્યાત યોજન વડે યુકત છે.

વિવેચન–દરેક નરક પૃથ્વીની જાડાઈના મધ્ય ભાગ નીચે ઘનોદધિની જાડાઈ ૨૦ હજાર યોજનની છે તેની નીચે ઘનવાત અસંખ્યાત યોજન, તેની નીચે તનવાત અસંખ્યાત યોજન અને તેની નીચે આકાશ અસંખ્યાત યોજન મધ્ય ભાગે છે, તે પછી ઘનોદધિ આદિ ત્રણે વલયો ઘટીને છેડે કેટલા યોજન વિસ્તારે હોય ? તે કહે છે.

પ્રશ્નો

૧. બને રીતે ૧૦ પ્રકા ની ક્ષેત્ર વેદનાનું વિવેચન કરો.

૨ ૩ પ્રકારની વેદનામાંથી કઇ વેદના કેટલી નરક સુધી હોય ? નારકીઓને ભય કયા કારણોથી હોય ?

૩. પહેલી, ત્રીજી અને છઠ્ઠી નરકનાં નામ, ગોત્ર, આકાર, પૃથ્વીપિંડ અને મધ્યભાગે આધાર રૂપ ઘનોદધિ આદિ વલયોની જાડાઈ કહો.

પૃથ્વીના નામ	નરકના નામ	પૃથ્વીપિંડ	ઘનોદધિ	ઘનવાત	તનવાત	આકાશ
રત્નપ્રભા	ઘમા	૧,૮૦,૦૦૦	મધ્ય ભાગે વીસ હજાર યોજન	મધ્ય ભાગે અસંખ્યાતા યોજન	મધ્ય ભાગે અસંખ્યાતા યોજન	મધ્ય ભાગે અસંખ્યાતા યોજન
શર્કરાપ્રભા	વંશા	૧,૩૨૦૦૦				
વાલુકાપ્રભા	શૈલા	૧,૨૮૦૦૦				
પંકપ્રભા	અંજના	૧,૨૦૦૦૦				
ધૂમપ્રભા	રિષ્ટા	૧,૧૮૦૦૦				
તમ પ્રભા	મઘા	૧,૧૬૦૦૦				
તમસ્તમ પ્રભા	માઘવતી	૧,૦૮૦૦૦				અનંત યોજન

નરક પૃથ્વીના છેડે ચારે દિશાએ ઘનોદધિ આદિ
૩ વલયનો વિસ્તાર

ન ફુસ તિ અલોગ ,ચઉ દિસ પિ પુઢવી ય વલય સ ગહિયા
રયણાએ વલયાણ , છદ્ધ પ ચમ જોયણ સડ્ઢં ૨૧૧
વિક્ખ ભો વણઉદહી, ઘણ તણુવાયાણ હોઇ જહસ ખ,
સતિભાગ ગાઉય , ગાઉય ચ તહ ગાઉય તિભાગો ૨૧૨
પઢમ મહીવલએસુ , ખિવિજ્જ એય કમેણ બીયાએ,
દુ તિ ચઉ પ ચ છ ગુણ , તઇયાઇસુ ત પિ ખિવ કમસો

ન ફુસંતિ-સ્પર્શતી નથી.
અલોગં-અલોકને.
ચઉદિસંપિ-ચારે દિશાએ પણ.
પુઢવી-પૃથ્વીઓ.
વલય-વલયો વડે.
સંગહિયા-વિંટાએલી.
રયણાએ-રત્નપ્રભાના.
વલયાણું-વલયોનો.
છ-છ (યોજન)
અદ્ધ પંચમ-પાંચમું અડધું (૪ાા)
જોયણ-યોજન.
સડ્ઢં-દોઢ (યોજન).
વિક્ખંભો-વિસ્તાર.
ઘણ ઉદહી-ઘનોદધિ.
ઘણતણુ વાયાણુ-ઘનવાત અને તનવાતના.
હોઇ-છે
જહસંખં-અનુક્રમે
સતિભાગ ગાઉયં-ત્રીજા ભાગ સહિત એક ગાઉ. (૧⅓ ગાઉ)
ગાઉયં-૧ ગાઉ.
તહ-તેમજ, તથા.
ગાઉ-૧ ગાઉનો.
તિભાગો-ત્રીજો ભાગ.
પઢમમહી-પહેલી પૃથ્વીના.
વલએસુ-વલયોમાં.
ખિવિજ્જ-નાંખીએ,ઉમેરીએ.
એયં-એ પ્રમાણે.
કમેણ-અનુક્રમે.
બીયાએ-બીજીને વિષે.
દુ તિ ચઉ પંચ છગુણં-બે ત્રણ ચાર પાંચ અને છ ગુણો.
તઈયાસુ-ત્રીજી આદિને વિષે.
તંપિ-તેને પણ.
ખિવ-નાખો, નાખવો.
કમસો-અનુક્રમે.

શબ્દાર્થ-(ઘનોદધિ ઘનવાત અને તનવાતના) વલયો વડે વિંટાએલી (સાતે) પૃથ્વીઓ ચારે દિશાએ પણ અલોકને સ્પર્શતી નથી રત્નપ્રભાના ઘનોદધિ ઘનવાત અને તનવાતના વલયોનો વિસ્તાર (છેડે) અનુક્રમે છ યોજન, સાડાચાર યોજન અને દોઢ યોજન છે. પહેલી પૃથ્વીના

(ત્રણે) વલયોમા અનુક્રમે ૧ ગાઉ અને એક ગાઉનો ત્રીજો ભાગ (૧⅓ ગાઉ), ૧ ગાઉ, તથા એક ગાઉનો ત્રીજો ભાગ (⅓ ગાઉ)નાખીએ (ઉમેરીએ) એ પ્રમાણે અનુક્રમે બીજી પૃથ્વીને વિષે (વલયોનુ પ્રમાણ આવે) તે (નાખવા યોગ્ય ભાગ) ને પણ બમણો, ત્રણગણો, ચારગણો, પાચગણો અને છ ગુણો કરીને અનુક્રમે ત્રીજી આદિ (પૃથ્વીઓ)ને વિષે નાખવો

મજ્ઝે ચિય પુઢવી અહે, ઘણુદહિ પમુહાણ પિંડ પરિમાણં, ભણિય તઓ કમેણ, હાયઇ જા વલય પરિમાણ ૨૧૪.

મજ્ઝે-મધ્ય ભાગે	**ભણિય**-કહ્યુ છે
ચિય-નિશ્ચે	**તઓ**-તે પછી
પુઢવી-પૃથ્વીની	**કમેણ**-અનુક્રમે
અહે-નીચે	**હાયઇ**-ઘટે છે
ઘણુદહિ-ઘનોદધિ	**જા**-યાવત્, સુધી
પમુહાણ પ્રમુખના, વિગેરેના	**વલય**-વલયનુ
પિંડ પરિમાણ-પિંડનુ પ્રમાણ	**પરિમાણ**-પ્રમાણ

શબ્દાર્થ—પૃથ્વીની નીચે નિશ્ચે મધ્યભાગે ઘનોદધિ વિગેરેના પિંડનુ પ્રમાણ કહ્યુ છે, તે પછી અનુક્રમે યાવત્ વલયનુ પ્રમાણ (છેડા સુધી) ઘટે છે ૨૧૬

દરેક નરક પૃથ્વીના નરકાવાસા

તીસ પણવીસ પન્નરસ, દસ તિન્નિ પણૂણ એગ લક્ખાઇં, પંચ ય નરયા કમસો, ચુલસી લક્ખાઇં સત્તસુ વિ ૨૧૫

તીસ–ત્રીશ લાખ.
પણવીસ–પચ્ચીશ લાખ.
પન્નરસ–પંનર લાખ.
દસ–દશ લાખ.
તિન્નિ–ત્રણ લાખ.
પણૂણ (પણ+ઉણ)–પાંચ ઓછા.
એગ લક્ખાઇ–એક લાખ.
પંચ–પાંચ.
નરયા–નરકાવાસા.
કમસો–અનુક્રમે.
ચુલસી–ચોરાશી.
લક્ખાઇ–લાખ.
સત્તસુ–સાતેને વિષે.
વિ–પણ.

શબ્દાર્થ—(પહેલી નરક પૃથ્વીના) ૩૦ લાખ, (બીજીના) ૨૫ લાખ, (ત્રીજીના) ૧૫ લાખ, (ચોથીના) ૧૦ લાખ, (પાચમીના) ૩ લાખ, (છઠ્ઠીના) પાચ ઓછા એક લાખ અને (સાતમીના) પાંચ નરકાવાસા અનુક્રમે છે. પણ સાતે પૃથ્વીને વિષે (સર્વ મળીને) ૮૪ લાખ નરકાવાસા થાય છે.

વિવેચન—નરકાવાસા એટલે નારકી જીવોને ઉત્પન્ન થવાનાં સ્થાનો.

દરેક પૃથ્વીના પ્રતરો.

તેરિક્કારસ નવ સગ, પણ તિન્નિગ પયર સવ્વિગુણવન્ના,
સીમંતાઇ અપ્પઇ–ઠાણંતા ઇંદયા મજ્ઝે. ૨૧૬.

તેર–તેર
ઇક્કારસ–અગીઆર.
નવ–નવ
સગ–સાત.
પણ–પાંચ.
તિન્નિ–ત્રણ.
ઇગ–એક.
પયર–પ્રતર.
સવ્વ–સર્વ.
ઇગુણવન્ના–ઓગણપચાસ.
સીમંતાઇ=સીમંતક આદિથી.
અપ્પઇઠાણંતા–અપ્રતિષ્ઠાન સુધી.
ઇંદયા–ઇંદ્રક નરકાવાસા.
મજ્ઝે–મધ્યભાગને વિષે.

શબ્દાર્થ— (પહેલીના) તેર, (બીજીના) અગીયાર, (ત્રીજીના) નવ, (ચોથીના) સાત, (પાચમીના) પાચ, (છઠ્ઠીના) ત્રણ, અને (સાતમીનો) એક પ્રતર છે સર્વ મળીને ઓગણપચાશ પ્રતર છે તે (પ્રતર) ના મધ્ય ભાગને વિષે સીમંતકથી માંડીને અપ્રતિષ્ઠાન સુધી (૪૯) ઇંદ્રક નરકાવાસા છે.

નરક પૃથ્વીની ચારે દિશાએ છેડે ઘનોદધિ આદિ ત્રણે વલયનો વિસ્તાર.

નરક પૃથ્વી	ઘનોદધિ	ઘનવાત	તનવાત	[illegible]	નરકાવાસા	પ્રતર
	ગા૦ ગાઉ	યોજન	ગા૦ ગાઉ	ગા૦ ગાઉ		
રત્નપ્રભા	૬	૪ાા	૧ાા	૧૨	૩૦ લાખ	૧૩
શર્કરાપ્રભા	૬ા૧/૩	૪ાાા	૧ાા૧/૩	૧૨ાા૧/૩	૨૫ લાખ	૧૧
વાલુકાપ્રભા	૬ાા૨/૩	૫	૧ાા૨/૩	૧૩ા૨/૩	૧૫ લાખ	૯
પંકપ્રભા	૭	૫ા	૧ાાા	૧૪	૧૦ લાખ	૭
ધૂમપ્રભા	૭ા૧/૩	૫ાા	૧ાાા૧/૩	૧૪ાા૨/૩	૩ લાખ	૫
તમ પ્રભા	૭ાા૨/૩	૫ાાા	૧ાાા૨/૩	૧૫ા૧/૩	૯૯૯૯૫	
તમતમ પ્રભા	૮	૬	૨	૧૬	૫	૧

ઈંદ્રકનરકાવાસાથકીનીકળેલી૮શ્રેણીઓનેવિષેનરકાવાસા.

તેહિંતો દિસિ વિદિસિં, વિણિગ્ગયા અટ્ઠનિરય આવલીયા,
પઢમે પયરે દિસિ ગુણ-વન્ન વિદિસાસુ અડયાલા. ૨૧૭.
બીયાઇસુ પયરેસુ, ઇગ ઇગ હીણા ઉ હુન્તિ પંતીઓ,
જા સત્તમી મહી પયરે, દિસિ ઇક્કિક્કો વિદિસિ નત્થિ. ૨૧૮.

તેહિંતો-તે ઇંદ્રક નરકાવાસાઓ થકી.
દિસિ-દિશા.
વિદિસિં-વિદિશા પ્રત્યે.
વિણિગ્ગયા-નીકળી છે.
અટ્ઠ નિરય-આઠ નરકાવાસાની.
આવલિયા-પંક્તિઓ.
પઢમે પયરે-પહેલા પ્રતરને વિષે.
દિસિ-દિશામાં.
ગુણવન્ન-ઓગણપચાશ.
વિદિસાસુ-વિદિશામાં.
અડયાલા-અડતાલીશ.
બીયાઇસુ-બીજા આદિ.
પયરેસુ-પ્રતરોને વિષે.
ઇગ ઇગ હીણા-એકેક ઓછી.
હુન્તિ-છે.
પંતીઓ-પંક્તિઓ.
જા-યાવત્.
સત્તમી મહી-સાતમી પૃથ્વીના.
પયરે-પ્રતરને વિષે.
દિસિ-દિશામાં
ઇકિક્કકો-એકેક.
વિદિસિ-વિદિશામાં.
નત્થિ-નથી.

શબ્દાર્થ-તે ઇંદ્રક નરકાવાસાઓ થકી દિશા અને વિદિશા પ્રત્યે આઠ નરકાવાસાની પંક્તિઓ નીકળી છે. પહેલા પ્રતરને વિષે દિશામાં ઓગણપચાશ અને વિદિશામાં અડતાલીશની પંક્તિ છે. બીજા આદિ પ્રતરોને

વિષે એક એક ઓછી (નરકાવાસાની) પંક્તિઓ છે યાવત્ સાતમી પૃથ્વીના પ્રતરને વિષે દિશામાં એકેક (નરકાવાસો) છે અને વિદિશામાં (નરકાવાસો) નથી

દરેક પ્રતરે દિશિ વિદિશિની શ્રેણિના મળેલા સર્વ નરકાવાસાની સંખ્યા જાણવાનો ઉપાય

ઇટ્ઠ પયરેગ દિસિ,સંખ અડગુણા ચઉવિણા સઇગસંખા,
જહ સીમંતય પયરે, એગુણનઉયા સયા તિન્નિ ૨૧૯
અપયટ્ઠાણે પંચ ઉ, પઢમો મુહ–મંતિમો હવઇ ભૂમી,
મુહભૂમી સમાસદ્ધં. પયરગુણં હોઇ સવ્વધણં ૨૨૦

ઇટ્ઠ પયર–વાંચ્છિત પ્રતરની
ઇગદિસિ–એક દિશાની
સંખ–સંખ્યાને
અડગુણા–આઠગુણા કરી
ચઉ વિણા–ચાર વિના
સઇગસંખા–એક સંખ્યા સહિત
જહ–જેમ
સીમંતય–સીમંતક
પયરે–પ્રતરને વિષે
એગુણનઉયા–નેવ્યાસી
સયા તિન્નિ–ત્રણસો
અપયટ્ઠાણે–અપ્રતિષ્ઠાનને વિષે
પંચ ઉ–પાંચ વળી
પઢમો–પહેલો
મુહ–મુખ
અંતિમો–છેલ્લો
હવઇ– છે
ભૂમિ–ભૂમિ
મુહ ભૂમિ સમાસ–મુખ અને ભૂમિનો સરવાળો કરી
અદ્ધં–અર્ધ
પયરગુણં–પ્રતરે ગુણતા
હોઇ થાય છે
સવ્વધણં–સર્વ સંખ્યા

શબ્દાર્થ—વાંછિત પ્રતરની એક દિશા(ના આવલિકાગત નરકાવાસા)ની સંખ્યાને આઠ ગુણા કરી, (તેમાંથી) ચાર ઓછા કરી, એક (ઇંદ્રક નરકાવાસાની) સંખ્યા સહિત કરીએ, જેમ સીમંતક પ્રતરને વિષે ત્રણસો નેવ્યાસી થાય. અપ્રતિષ્ઠાનને વિષે પાંચ વળી નરકાવાસા છે. પહેલા પ્રતરના આવલિકાગત નરકાવાસા તે મુખ અને છેલ્લા પ્રતરના આવલિકા ગત નરકાવાસા તે ભૂમિ કહેવાય. મુખ અને ભૂમિનો સરવાળો કરી, તેનું અર્ધ કરી, પ્રતર સાથે ગુણતાં સર્વ (આવલિકા ગત નરકાવાસાની) સંખ્યા થાય છે.

વિવેચન—જેમકે રત્નપ્રભાના પહેલા પ્રતર સીમંતકની એક દિશાના નરકાવાસાની સંખ્યા ૪૯ છે તેને આઠ ગુણા કરીએ એટલે ત્રણસોને બાણું થાય, તેમાંથી ચાર ઓછા કરતાં ત્રણસો અઠયાસી થાય, તેમાં એક ઇંદ્રક નરકાવાસો ઉમેરતાં ત્રણસો નેવ્યાસી આવલિકાગત નરકાવાસા થાય. એમ દરેક પ્રતરે આવલિકાગત નરકાવાસા ગણતાં છેલ્લા પ્રતરની એક દિશાના નરકાવાસાની સંખ્યા એક છે, તેને આઠે ગુણતાં આઠ થાય, તેમાંથી ચાર ઓછા કરતાં ચાર રહે. તેમાં એક ઇંદ્રક નરકાવાસો ઉમેરતાં પાંચ થાય. પ્રથમ પ્રતરના આવલિકાગત નરકાવાસા ૩૮૯ને મુખ કહીએ અને છેલ્લા પ્રતરના આવલિકાગત નરકાવાસા ૫ ને ભૂમિ કહીએ, તે બન્ને (૩૮૯+૫=૩૯૪)નો સરવાળો કરી તેનું અર્ધ ૧૯૭ થાય, તેને ૪૯ પ્રતર સાથે ગુણતાં ૯૬૫૩ આવલિકાગત નરકાવાસા થાય અને કુલ ૮૪ લાખ નરકાવાસામાંથી આવલિકાગત ૯૬૫૩ નરકાવાસા બાદ કરતા ૮૩, ૯૦, ૩૪૭ પુષ્પાવકીર્ણ નરકાવાસા જાણવા.

પહેલી પૃથ્વીના તેરે પ્રતરના દિશિ વિદિશિના પંક્તિગત ત્રિખુણાદિ ઈંદ્રક સહિત નરકાવાસાનુ યંત્ર.

પ્રતર	પ્રતરના નામ	૧ દિશામાં	ત્રિખુણા	ચોખુણા	ગોળ	૧ વિદિશામાં	ત્રિખુણા	ચોખુણા	ગોળ	દિશાવિદિશાના	ત્રિખુણા	ચોખુણા	ગોળ	ગુણ્યાંક	ઈંદ્રકવિના કુલ	ત્રિખુણા	ચોખુણા	ગોળ	ઈંદ્રક	કુલ
૧	સીમંતક	૪૯	૧૭	૧૬	૧૬	૪૮	૧૬	૧૬	૧૬	૯૭	૩૩	૩૨	૩૨	૪	૩૮૮	૧૩૨	૧૨૮	૧૨૮	૧	૩૮૯
૨	રોરૂક	૪૮	૧૬	૧૬	૧૬	૪૭	૧૬	૧૬	૧૫	૯૫	૩૨	૩૨	૩૧	૪	૩૮૦	૧૨૮	૧૨૮	૧૨૪	૧	૩૮૧
૩	ભ્રાન્ત	૪૭	૧૬	૧૬	૧૫	૪૬	૧૬	૧૫	૧૫	૯૩	૩૨	૩૧	૩૦	૪	૩૭૨	૧૨૮	૧૨૪	૧૨૦	૧	૩૭૩
૪	ઉદ્‌ભ્રાન્ત	૪૬	૧૬	૧૫	૧૫	૪૫	૧૫	૧૫	૧૫	૯૧	૩૧	૩૦	૦	૪	૩૬૪	૧૨૪	૧૨૦	૧૨૦	૧	૩૬૫
૫	સંભ્રાન્ત	૪૫	૧૫	૧૫	૧૫	૪૪	૧૫	૧૫	૧૪	૮૯	૩૦	૩૦	૨૯	૪	૩૫૬	૧૨૦	૧૨૦	૧૧૬	૧	૩૫૭
૬	અસંભ્રાન્ત	૪૪	૧૫	૧૫	૧૪	૪૩	૧૫	૧૪	૧૪	૮૭	૩૦	૨૯	૨૮	૪	૩૪૮	૧૨૦	૧૧૬	૧૧૨	૧	૩૪૯
૭	વિભ્રાન્ત	૪૩	૧૫	૧૪	૧૪	૪૨	૧૪	૧૪	૧૪	૮૫	૨૯	૨૮	૨૮	૪	૩૪૦	૧૧૬	૧૧૨	૧૧	૧	૩૪૧
૮	તપ્ત	૪૨	૧૪	૧૪	૧૪	૪૧	૧૪	૧૪	૧૩	૮૩	૨૮	૨૮	૨૭	૪	૩૩૨	૧૧૨	૧૧૨	૧૦૮	૧	૩૩૩
૯	શીત	૪૧	૧૪	૧૪	૧૩	૪૦	૧૪	૧૩	૧૩	૮૧	૨૮	૨૭	૨૬	૪	૩૨૪	૧૧૨	૧૦૮	૧૦૪	૧	૩૨૫
૧૦	વક્રાન્ત	૪૦	૧૪	૧૩	૧૩	૩૯	૧૩	૧૩	૧૩	૭૯	૨૭	૨૬	૨૬	૪	૩૧૬	૧૦૮	૧૦૪	૧૦૪	૧	૩૧૭
૧૧	અવક્રાન્ત	૩૯	૧૩	૧૩	૧૩	૩૮	૧૩	૧૩	૧૨	૭૭	૨૬	૨૬	૨૫	૪	૩૦૮	૧૦૪	૧૦૪	૧૦૦	૨	૩૦૯
૧૨	વિક્રાન્ત	૩૮	૧૩	૧૩	૧૨	૩૭	૧૩	૧૨	૧૨	૭૫	૨૬	૨૫	૨૪	૪	૩૦	૧૦૪	૧૦૦	૯૬	૧	૩૦૧
૧૩	રોરૂક	૩૭	૧૩	૧૨	૧૨	૩૬	૧૨	૧૨	૧૨	૭૩	૨૫	૨૪	૨૪	૪	૨૯૨	૧૦૦	૯૬	૯૬	૧	૨૯૩

બીજી પૃથ્વીના નરકાવાસાનું યંત્ર.

પ્રતર.	નામ.	દિશામાં.	ત્રિકોણા.	ચોરસા.	ગોળ.	વિદિશામાં.	ત્રિકોણા.	ચોરસા.	ગોળ.	દિશા વિદિશ નાં	ત્રિકોણા.	ચોરસા.	ગોળ.	ગચ્છાંક.	ઇંદ્રક વિના કુલ.	ત્રિકોણા.	ચોરસા.	ગોળ.	ઇંદ્રક.	કુલ.
૧	સ્તનિક	૩૬	૧૨	૧૨	૧૨	૩૫	૧૨	૧૨	૧૧	૭૧	૨૪	૨૪	૨૩	૪	૨૮૪	૯૬	૯૬	૯૨	૧	૨૮૫
૨	સ્તનક	૩૫	૧૨	૧૨	૧૧	૩૪	૧૨	૧૧	૧૧	૬૯	૨૪	૨૩	૨૨	૪	૨૭૬	૯૬	૯૨	૮૮	૧	૨૭૭
૩	મનક	૩૪	૧૨	૧૧	૧૧	૩૩	૧૧	૧૧	૧૧	૬૭	૨૩	૨૨	૨૨	૪	૨૬૮	૯૨	૮૮	૮૮	૧	૨૬૯
૪	વનક	૩૩	૧૧	૧૧	૧૧	૩૨	૧૧	૧૧	૧૦	૬૫	૨૨	૨૨	૨૧	૪	૨૬૦	૮૮	૮૮	૮૪	૧	૨૬૧
૫	ઘટ્ટ	૩૨	૧૧	૧૧	૧૦	૩૧	૧૧	૧૦	૧૦	૬૩	૨૨	૨૧	૨૦	૪	૨૫૨	૮૮	૮૪	૮૦	૧	૨૫૩
૬	સંઘટ્ટ	૩૧	૧૧	૧૦	૧૦	૩૦	૧૦	૧૦	૧૦	૬૧	૨૧	૨૦	૨૦	૪	૨૪૪	૮૪	૮૦	૮૦	૧	૨૪૫
૭	જિહ્વ	૩૦	૧૦	૧૦	૧૦	૨૯	૧૦	૧૦	૯	૫૯	૨૦	૨૦	૧૯	૪	૨૩૬	૮૦	૮૦	૭૬	૧	૨૩૭
૮	અપજિહ્વ	૨૯	૧૦	૧૦	૯	૨૮	૧૦	૯	૯	૫૭	૨૦	૧૯	૧૮	૪	૨૨૮	૮૦	૭૬	૭૨	૧	૨૨૯
૯	લોલ	૨૮	૧૦	૯	૯	૨૭	૯	૯	૯	૫૫	૧૯	૧૮	૧૮	૪	૨૨૦	૭૬	૭૨	૭૨	૧	૨૨૧
૧૦	લોલાવર્ત	૨૭	૯	૯	૯	૨૬	૯	૯	૮	૫૩	૧૮	૧૮	૧૭	૪	૨૧૨	૭૨	૭૨	૬૮	૧	૨૧૩
૧૧	ઘનલોલુક	૨૬	૯	૯	૮	૨૫	૯	૮	૮	૫૧	૧૮	૧૭	૧૬	૪	૨૦૪	૭૨	૬૮	૬૪	૧	૨૦૫

ત્રીજી અને ચોથી પૃથ્વીના નરકાવાસાનું યંત્ર

પ્રતર	નામ	૧ દિશામાં	ત્રિખૂણા	ચોખૂણા	ગોળ	૧ વિદિશામાં	ત્રિખૂણા	ચોખૂણા	ગોળ	૧ દિશા ૧ વિદિશામાં	ત્રિખૂણા	ચોખૂણા	ગોળ	ગુણાંક	ઇંદ્રક વિના કુલ	ત્રિખૂણા	ચોખૂણા	ગોળ	ઇંદ્રક	કુલ
૧	તમ	૨૫	૮	૮	૮	૨૪	૮	૮	૮	૪૯	૧૭	૧૬	૧૬	૪	૧૯૬	૬૮	૬૪	૬૪	૧	૧૯૭
૨	તપિત	૨૪	૮	૮	૮	૨૩	૮	૮	૭	૪૭	૧૬	૧૬	૧૫	૪	૧૮૮	૬૪	૬૪	૬૦	૧	૧૮૯
૩	તપન	૨૩	૮	૮	૭	૨૨	૮	૭	૭	૪૫	૧૬	૧૫	૧૪	૪	૧૮૦	૬૪	૬૦	૫૬	૧	૧૮૧
૪	તાપન	૨૨	૮	૭	૭	૨૧	૭	૭	૭	૪૩	૧૫	૧૪	૧૪	૪	૧૭૨	૬૦	૫૬	૫૬	૧	૧૭૩
૫	નિદાઘ	૨૧	૭	૭	૭	૨૦	૭	૭	૬	૪૧	૧૪	૧૪	૧૩	૪	૧૬૪	૫૬	૫૬	૫૨	૧	૧૬૫
૬	પ્રજ્વલિત	૨૦	૭	૭	૬	૧૯	૭	૬	૬	૩૯	૧૪	૧૩	૧૨	૪	૧૫૬	૫૬	૫૨	૪૮	૧	૧૫૭
૭	ઉજ્વલિત	૧૯	૭	૬	૬	૧૮	૬	૬	૬	૩૭	૧૩	૧૨	૧૨	૪	૧૪૮	૫૨	૪૮	૪૮	૧	૧૪૯
૮	મજ્વલિત	૧૮	૬	૬	૬	૧૭	૬	૬	૫	૩૫	૧૨	૧૨	૧૧	૪	૧૪૦	૪૮	૪૮	૪૪	૧	૧૪૧
૯	સંપ્રજ્વલિત	૧૭	૬	૬	૫	૧૬	૬	૫	૫	૩૩	૧૨	૧૧	૧૦	૪	૧૩૨	૪૮	૪૪	૪૦	૧	૧૩૩
૧	આર	૧૬	૬	૫	૫	૧૫	૫	૫	૫	૩૧	૧૧	૧૦	૧૦	૪	૧૨૪	૪૪	૪૦	૪૦	૧	૧૨૫
૨	તાર	૧૫	૫	૫	૫	૧૪	૫	૫	૪	૨૯	૧૦	૧૦	૯	૪	૧૧૬	૪૦	૪૦	૩૬	૧	૧૧૭
૩	માર	૧૪	૫	૫	૪	૧૩	૫	૪	૪	૨૭	૧૦	૯	૮	૪	૧૦૮	૪૦	૩૬	૩૨	૧	૧૦૯
૪	વર્ચ	૧૩	૫	૪	૪	૧૨	૪	૪	૪	૨૫	૯	૮	૮	૪	૧૦૦	૩૬	૩૨	૩૨	૧	૧૦૧
૫	તમ	૧૨	૪	૪	૪	૧૧	૪	૪	૩	૨૩	૮	૮	૭	૪	૯૨	૩૨	૩૨	૨૮	૧	૯૩
૬	ખાડખડ	૧૧	૪	૪	૩	૧૦	૪	૩	૩	૨૧	૮	૭	૬	૪	૮૪	૩૨	૨૮	૨૪	૧	૮૫
૭	ખડખડ	૧૦	૪	૩	૩	૯	૩	૩	૩	૧૯	૭	૬	૬	૪	૭૬	૨૮	૨૪	૨૪	૧	૭૭

પાંચમી છઠ્ઠી અને સાતમી પૃથ્વીના નરકાવાસાનું યંત્ર.

પ્રતર	નામ	૧ દિશામાં	ત્રિખુણા	ચોખુણા	ગોળ	૧ વિદિશામાં	ત્રિખુણા	ચોખુણા	ગોળ	દિશા-વિદિશામાં	ત્રિખુણા	ચોખુણા	ગોળ	પુષ્પાંકે	ઇંદ્રક વિના કુલ	ત્રિખુણા	ચોખુણા	ગોળ	ઇંદ્રક	કુલ
૧	ખાત	૯	૩	૩	૩	૮	૩	૩	૨	૧૭	૬	૬	૫	૪	૬૮	૨૪	૨૪	૨૦	૧	૬૯
૨	તમક	૮	૩	૩	૨	૭	૩	૨	૨	૧૫	૬	૫	૪	૪	૬૦	૨૪	૨૦	૧૬	૧	૬૧
૩	ઊસ	૭	૩	૨	૨	૬	૨	૨	૨	૧૩	૫	૪	૪	૪	૫૨	૨૦	૧૬	૧૬	૧	૫૩
૪	અંધ	૬	૨	૨	૨	૫	૨	૨	૧	૧૧	૪	૪	૩	૪	૪૪	૧૬	૧૬	૧૨	૧	૪૫
૫	તિમિશ્ર	૫	૨	૨	૧	૪	૨	૧	૧	૯	૪	૩	૨	૪	૩૬	૧૬	૧૨	૮	૧	૩૭
૧	હીમ	૪	૨	૧	૧	૩	૧	૧	૧	૭	૩	૨	૨	૪	૨૮	૧૨	૮	૮	૧	૨૯
૨	વાર્દલ	૩	૧	૧	૧	૨	૧	૧	૦	૫	૨	૨	૧	૪	૨૦	૮	૮	૪	૧	૨૧
૩	લલ્લક	૨	૧	૧	૦	૧	૧	૦	૦	૩	૨	૧	૦	૪	૧૨	૮	૪	૦	૧	૧૩
૧	અપ્રતિષ્ઠાન	૧	૧	૦	૦	૦	૦	૦	૦	૧	૧	૦	૦	૪	૪	૪	૦	૦	૧	૫

સાતે પૃથ્વીના પંક્તિગત નરકાવાસાનો ગણત્રીનુ યંત્ર

નરક પૃથ્વી	૧ દિશામા	૧ વિદિશામા	પહેલે પ્રતરે	૧ દિશામા	૧ વિદિશામા	છેલ્લે પ્રતરે	ત્રિખૂણા	ચોખૂણા	વાટલા	અર્ધ	પાથડા	પંક્તિગત નરકાવાસા
૧	૪૯	૪૮	૯૭	૪૭	૪૬	૭૩	૩૮૯	૮૦	૬૮	૩૪૧	૧૩	૪૪૩૩
૨	૩૬	૩૫	૭૧	૨૬	૨૫	૫૧	૨૮૫	૨૦૫	૪૯૦	૨૪૫	૧૧	૨૬૯૫
૩	૨૫	૨૪	૪૯	૧૭	૧૬	૩૩	૧૬૭	૧૩૩	૩૦૦	૧૬૫	૯	૧૪૮૫
૪	૧૬	૧૫	૩૧	૧૦	૯	૧૯	૧૦૫	૭૧	૨૦૦	૧૦૧	૭	૭૦૭
૫	૯	૮	૧૭	૫	૪	૧	૬૯	૩૭	૧૦૬	૫૩	૫	૨૬૫
૬	૪	૩	૭	૨	૧	૩	૨૯	૧૩	૪૨	૨૧	૩	૬૩
૭	૧	૦	૧	૦	૦	૦	૫	૦	૫	×	૧	૫

સાતે પૃથ્વીના આવલિકાગત નરકાવાસા અને પુષ્પાવકીર્ણ નરકાવાસા.

છન્નવઇ સય તિવન્ના, સત્તસુ પુઢવીસુ આવલી નિરયા,
સેસ તિયાસી લક્ખા, તિસય સિયાલા નવઇ સહસા. ૨૨૧.

છન્નવઈ સય-છન્નુંસો.	સેસ-બાકીના.
તિવન્ના-તેપન.	તિયાસી લક્ખા-ત્યાસી લાખ.
સત્તસુ પુઢવીસુ-સાતે પૃથ્વીને વિષે.	તિ સય-ત્રણુસો.
આવલી-આવલિકાગત.	સિયાલા-સુડતાલીશ.
નિરયા-નરકાવાસા.	નવઇ સહસા-નેવુ હજાર.

શબ્દાર્થ-સાતે પૃથ્વીને વિષે (મળીને) આવલિકાગત નરકાવાસા છન્નુંસો ને તેપન છે અને બાકીના (પુષ્પાવકીર્ણ) નરકાવાસા ત્યાસી લાખ નેવુ હજાર ત્રણુસો સુડતાલીશ (૮૩, ૯૦, ૩૪૭) છે.

વિવેચન-બધા ઇંદ્રક નરકાવાસા ગોળ છે. તે પછી ચાર દિશા અને વિદિશામાં રહેલા આવલિકાગત નરકાવાસા અનુક્રમે ત્રિખુણા, ચોખુણા અને વાટલા છે. એમ આવલિકાના છેડા સુધી કહેવું. પુષ્પાવકીર્ણ નરકાવાસા જુદા જુદા આકારે છે. તે બધા નરકાવાસા માંહેથી ગોળ, બાહેરથી ચોખુણા અને નીચે અસ્ત્રાની ધાર જેવા છે, કે જેના ઉપર પગે ચાલવાથી અત્યંત વેદના થાય.

સાતે નરકના નરકાવાસાની કુલ સંખ્યાનું યંત્ર

નરક પૃથ્વી	ગોળ	ત્રિખુણા	ચોખુણા	પંક્તિગત	પુષ્પાવકીર્ણ	કુલ નરકાવાસા
રત્ન પ્રભા	૧૪૫૦	૧૫૦૮	૧૪૭૨	૪૪૩૩	૨૯,૯૫,૫૬૭	૩૦,૦૦૦૦૦
શર્કરા પ્રભા	૮૭૫	૯૦૮	૮૯૬	૨૬૯૫	૨૪,૯૭,૩૦૫	૨૫,૦૦૦૦૦
વાલુકા પ્રભા	૪૭૭	૫૧૬	૪૯૨	૧૪૮૫	૧૪,૯૮,૫૧૫	૧૫,૦૦૦૦૦
પંક પ્રભા	૨૭૦	૫	[illegible]	૭૦૦	૯,૯૯,૨૯૦	૧૦ ૦૦૦૦૦
ધૂમ પ્રભા	૭૭	૧૦૦	૮૮	૨૬૫	૨,૯૯,૭૩૫	૩,૦૦૦૦૦
તમ પ્રભા	૧૫	૨૮	૨૦	૬૩	૯૯,૯૩૨	૯૯,૯૯૫
તમસ્તમ પ્રભા	૧	૪	૦	૫	૦	૫
	૩૧૨૧	૩૩૩૨	૩૨૦૦	૯૬૫૩	૮૩,૯૦,૩૪૭	૮૪,૦૦૦૦૦

નરકાવાસાનું ઉંચપણું પહોળપણું અને લાંબપણું કહે છે.

તિ સહસ્સુચ્ચા સવ્વે, સંખમસંખિજ્જ વિત્થડાયામા,
પણયાલ લક્ખ સીમંતઓ ય લક્ખં અપઈટ્ઠાણો. ૨૨૨.

તિ સહસ્સ–ત્રણ હજાર
ઉચ્ચા–ઉંચા.
સવ્વે–સર્વે
સંખં–સંખ્યાતા.
અસંખિજજ–અસંખ્યાતા.
વિત્થડાયામા—પહોળાઇ અને લંબાઈવાળા.
પણયાલ લક્ખ–પીસ્તાલીશ લાખ.
સીમંતઓ–સીમંતક.
લક્ખં—૧ લાખ યોજનનો.
અપઈટ્ઠાણો—અપ્રતિષ્ઠાન.

શબ્દાર્થ–સર્વે નરકાવાસા ત્રણ હજાર યોજન ઉંચા અને સંખ્યાતા કે અસંખ્યાતા યોજન પહોળાઈ અને લંબાઈવાળા છે. સીમંતક (ઇંદ્રક નરકાવાસો) ૪૫ લાખ યોજનનો અને અપ્રતિષ્ઠાન (ઇંદ્રક નરકાવાસો) ૧ લાખ યોજનનો લાંબો પહોળો છે.

વિવેચન–દરેક નરકાવાસાની પીઠ (નીચેનો ભાગ), મધ્ય ભાગ અને સ્તૂપિકા (શિખર) એ ત્રણે એકેક હજાર યોજન પ્રમાણ હોવાથી સર્વે નરકાવાસા ૩ હજાર યોજન ઉંચા છે, તથા અપ્રતિષ્ઠાન નરકાવાસાની પૂર્વ દિશામાં કાલ, પશ્ચિમ દિશામા મહાકાલ, દક્ષિણ દિશામા રોરૂક અને ઉત્તર દિશામા મહારોરૂક એ ચારે નરકાવાસાની લંબાઇ, પહોળાઇ અને પરિધિ અસંખ્યાતા કોડાકોડી યોજનની જાણવી.

સાતે નરક પૃથ્વીને વિષે નરકાવાસા રહિત ક્ષેત્ર

છસુ હિટ્ઠોવરિ જોયણ, સહસ્સ બાવન્ન સડ્ઢ ચરિમાએ,
પુઢવીએ નરય રહિય, નરયા સેસંમિ સવ્વાસુ ૨૨૩.

છસુ—૭ પૃથ્વીને વિષે	પુઢવીએ—પૃથ્વીને વિષે
હિટ્ઠોવરિ—હેઠે અને ઉપર	નરય રહિય—નરકાવાસ રહિત
જોયણ—યોજન	
સહસ્સ—એક હજાર	નરયા—નરકાવાસા
બાવન્ન સડ્ઢ—સાડી બાવન હજાર	સેસંમિ—બાકીના (ક્ષેત્ર વિભાગ) ને વિષે
ચરિમાએ—છેલ્લી (સાતમી) ને વિષે	સવ્વાસુ—સર્વ પૃથ્વીઓમા

શબ્દાર્થ—૭ પૃથ્વીને વિષે હેઠે અને ઉપર એક હજાર યોજન અને છેલ્લી (સાતમી) પૃથ્વીને વિષે સાડી બાવન હજાર યોજન નરકાવાસ રહિત (ક્ષેત્ર) છે, બાકીના (ક્ષેત્ર વિભાગ)ને વિષે સર્વ પૃથ્વીઓમા નરકાવાસા છે

નરક પૃથ્વીના દરેક પ્રતરનુ અતર

બિસહસ્સૂણા પુઢવી, તિસહસ ગુણિએહિં નિયય પયરેહિં,
ઊણા રુવૂણ નિય પયર, ભઇયા પત્થડ તરય. ૨૨૪

બિસહસ્સૂણા—બે હજાર ઓછી	ઊણા—ઓછા
પુઢવી—પૃથ્વી	રુવૂણ—એક રૂપ ઓછા
તિસહસ—ત્રણ હજાર વડે	નિય પયર—પોતાના પ્રતર વડે
ગુણિએહિં—ગુણાએલા	ભઇયા—ભાગવાથી
નિયય પયરેહિં—પોતાના પ્રતરોના	પત્થડ તરય—પ્રતરનુ આતરૂ

શબ્દાર્થ—બે હજાર યોજન ઓછી પૃથ્વી કરાય છે, તેમાથી ત્રણ હજાર વડે ગુણાએલા પોતાના પ્રતરોના ઓછા કરવા એક રૂપ ઓછા પોતાના પ્રતર વડે ભાગવ થી પ્રતરનુ આતરૂ આવે.

વિવેચન—૭ નરક પૃથ્વીના પિંડમાંથી ઉપર અને નીચેથી એકેક હજાર યોજન ઓછા કરવા અને સાતમી નરક પૃથ્વીના પિંડમાથી ઉપર અને નીચેથી સાડી બાવન હજાર યોજન ઓછા કરવા પછી જે પૃથ્વીએ જેટલા પ્રતર હોય, તેને ત્રણ હજારે ગુણીને તે (પૃથ્વી પિંડ) માથી ઓછા કરવા. તે વાર પછી તે બાકી રહેલ પૃથ્વી પિંડને એક ઓછા પોતાના પ્રતર વડે ભાગવા એટલે એક પ્રતરથી બીજા પ્રતરનું માહોમાહે આંતરુ આવે જેમકેઃ—

રત્નપ્રભા પૃથ્વીનો પિંડ ૧ લાખ ૮૦ હજાર યોજનનો છે, તેમાથી બે હજાર યોજન ઓછા કરતા ૧ લાખ ૭૮ હજાર યોજન રહે રત્નપ્રભાના તેર પ્રતર છે, તે દરેક પ્રતર ૩ હજાર યોજન ઉંચો છે, તેથી ૧૩ પ્રતરને ૩ હજારે ગુણતાં ૩૯ હજાર યોજન થાય. તે ૧ લાખ ૭૮ હજારમાથી ઓછા કરીએ, તો ૧ લાખ ૩૯ હજાર યોજન રહે; તેને તેર પ્રતરની વચમા ૧૨ આતરા હોવાથી બારે ભાગતા ૧૧૫૮૩$\frac{1}{3}$ યોજન આવે; તેટલા યોજનનું અતર રત્નપ્રભાના દરેક પ્રતરે જાણવું

શર્કરા પ્રભા પૃથ્વીનો પિંડ ૧ લાખ ૩૨ હજાર યોજનનો છે, તેમાથી બે હજાર યોજન ઓછા કરતાં

૧ લાખ ૩૦ હજાર યોજન રહે શર્કરાપ્રભાના ૧૧ પ્રતર છે, તે દરેક પ્રતર ૩ હજાર યોજન ઉંચો છે, તેથી ૧૧ પ્રતરને ૩ હજારે ગુણતા ૩૩ હજાર યોજન થાય તે ૧ લાખ ૩૦ હજાર યોજનમાથી ઓછા કરીએ, તો ૯૭ હજાર યોજન રહે, તેને ૧૧ પ્રતરની વચમા ૧૦ આતરા હોવાથી દશે ભાગતા ૯૭૦૦ યોજન આવે, તેટલુ અતર શર્કરા પ્રભાના દરેક પ્રતરે જાણવું

વાલુકાપ્રભા પૃથ્વીનો પિડ ૧ લાખ ૨૮ હજાર યોજનનો છે, તેમાથી બે હજાર યોજન ઓછા કરતા ૧ લાખ ૨૬ હજાર યોજન રહે વાલુકા પ્રભાના ૯ પ્રતર છે, તે દરેક પ્રતર ૩ હજાર યોજન ઉંચો છે, તેથી ૯ પ્રતરને ૩ હજારે ગુણતા ૨૭ હજાર યોજન થાય તે ૧ લાખ ૨૬ હજાર યોજનમાથી ઓછા કરીએ, તો ૯૯ હજાર યોજન રહે, તેને નવ પ્રતરની વચમા ૮ આતરા હોવાથી આઠે ભાગતા ૧૨૩૭૫ યોજન આવે, તેટલુ અતર વાલુકા પ્રભાના દરેક પ્રતરે જાણવું

પકપ્રભા પૃથ્વીનો પિડ ૧ લાખ ૨૦ હજાર યોજનનો છે, તેમાથી બે હજાર યોજન ઓછા કરતા ૧ લાખ ૧૮ હજાર યોજન રહે પકપ્રભાના ૭ પ્રતર છે, તે દરેક પ્રતર ૩ હજાર યોજન ઉંચો છે, તેથી ૭ પ્રતરને ૩ હજારે ગુણતા ૨૧ હજાર યોજન થાય તે એક લાખ ૧૮ હજાર યોજનમાથી ઓછા કરીએ, તો ૯૭ હજાર યોજન રહે તેને સાત પ્રતરની વચમા ૬ આતરા હોવાથી

છએ ભાગતાં ૧૬૧૬૬૬ યોજન આવે, તેટલુ પકપ્રભાના દરેક પ્રતરે અતર જાણવુ

ધૂમ પ્રભા પૃથ્વીનો પિડ ૧ લાખ ૧૮ હજાર યોજનનો છે, તેમાથી બે હજાર યોજન ઓછા કરતા ૧ લાખ ૧૬ હજાર યોજન રહે ધૂમ પ્રભાના ૫ પ્રતર છે, તે દરેક પ્રતર ૩ હજાર યોજન ઉચો છે, તેથી પાચ પ્રતરને ૩ હજારે ગુણુતા ૧૫ હજાર યોજન થાય. તે ૧ લાખ ૧૬ હજાર યોજનમાથી ઓછા કરીએ, તો ૧ લાખને ૧ હજાર યોજન રહે, તેને પાચ પ્રતરની વચમા ૪ આતરા હોવાથી ચારે ભાગતા ૨૫૨૫૦ યોજન આવે, તેટલુ ધૂમ પ્રભાના દરેક પ્રતરે અતર જાણવુ.

તમઃપ્રભા પૃથ્વીનો પિડ ૧ લાખ ૧૬ હજાર યોજનનો છે, તેમાથી બે હજાર યોજન ઓછા કરતા ૧ લાખ ૧૪ હજાર યોજન રહે તમ.પ્રભાના ૩ પ્રતર છે, તે દરેક પ્રતર ૩ હજાર યોજન ઉચો છે, તેથી ૩ પ્રતરને ૩ હજારે ગુણુતાં ૯ હજાર યોજન થાય તે ૧ લાખ ૧૪ હજાર યોજનમાથી ઓછા કરીએ, તો ૧ લાખને ૫ હજાર યોજન રહે, તેને ત્રણ પ્રતરની વચમા બે આતરા હોવાથી બેએ ભાગતા ૫૨૫૦૦ યોજન આવે, તેટલુ તમ પ્રભાના દરેક પ્રતરે અતર જાણવું

તમસ્તમઃપ્રભા પૃથ્વીનો પિડ ૧ લાખ ૮ હજાર યોજનનો છે તેમાથી ઉપર નીચે ૫૨૫૦૦ યોજન ઓછા કરતા ૩ હજાર યોજન રહે તમસ્તમ.પ્રભાનો ૧ પ્રતર છે, માટે તેની ઉચાઇ ત્રણ હજાર યોજનની જાણવી.

નરક પૃથ્વીના પિંડના આંતરાની ગણત્રીનું યંત્ર

	[illegible]	[illegible]	[illegible] પૂંઠી પાથડા	[illegible]	ધન ગુણિત ગાઉ પ્રમાણ યોજન	આંતરાની પૂંઠી	આંતરા	દરેક પૃથ્વીના પ્રતરના આંતરાનું પ્રમાણ
૧	[illegible]	૧૮૦૦૦૦	૧૩	૧૩ ૦૦૦	૩ ૦૦૦	૧૭૮૦૦૦	૧૨	૧૧૫૮૩ ગાઉ
	[illegible]	૧૩૨૦૦૦	૧૧	૧૧૦૦૦	૩ ૦૦૦	૧૩૦૦૦૦	૧૦	૯૭૦૦ ગાઉ
	[illegible]	૧૨૮૦૦૦	૯	૯૦૦૦	[illegible]	[illegible]	૮	૧૨૩૭૫ ગાઉ
	[illegible]	૧૨૦૦૦૦	૭	૭૦૦૦	૧૦૦૦	[illegible]		૧૬૧૬૬ ગાઉ
૬	[illegible]	૧૧૮૦૦૦	૫	૫૦૦૦	૨૧૦૦૦	૧૦૨૦૦૦	૪	૨૫૨૫૦ ગાઉ
	[illegible]	૧૧૬૦૦૦	૩	૩૦૦૦	૮૦૦૦	૧૦૫૦૦૦		૫૨૫૦૦ ગાઉ
૭	[illegible]	૧૦૮૦૦૦	૧	૩૦૦	૧૦૦૦	૦	૦	૦

રત્નપ્રભા પૃથ્વીપિંડની ગણત્રીનું યંત્ર.

દક્ષિણ શ્રેણિ.		સમ ભૂતલાની નીચે.	ઉત્તર શ્રેણિ.
શૂન્યપિંડ	રૂચકથી	૧૦ યોજન નીચે	શૂન્ય પૃથ્વી પિંડ
૮ પતગ	પતગ ૧૫	૧૦ યોજનમા	પતંગ પતીંદ્ર ૧૬
૭ કોહંડ	શ્વેત ૧૩	૧૦ ,,	મહા શ્વેતેંદ્ર ૧૪
૬ મહાકંદિત	હાસ્ય ૧૧	૧૦ ,,	હાસ્ય રતીંદ્ર ૧૨
૫ કંદિત	સુવત્સ ૯	૧૦ ,,	વિશાલ ઈંદ્ર ૧૦
૪ ભૂતવાદી	ઇશ્વર ઇંદ્ર ૭	૧૦ ,,	મહેશ્વર ઇંદ્ર ૮
૩ ઇસિવાદી	ઋષીંદ્ર ૫	૧૦ ,,	રૂષિ પાલેંદ્ર ૬
૨ પણપન્ની	ધાતા ઇંદ્ર ૩	૧૦ ,,	વિધાતા ઇંદ્ર ૪
૧ અણપન્ની	સંનિહિત ૧	૧૦ ,,	સામાનેંદ્ર ૨
શૂન્યપિંડ	અધોભાગે	૧૦ ,, પૃથ્વીપિંડ	સમભૂતલાથી ૧૦૦ યો.
૮ ગધર્વ	ગીતરતીંદ્ર ૧૫	૧૦૦ યોજનમા.	ગીતયશેંદ્ર ૧૬
૭ મહોરગ	અતિકાય. ૧૩	૧૦૦ ,,	મહાકાયેંદ્ર ૧૪
૬ કિંપુરૂષ	સત્પુરૂષેંદ્ર ૧૧	૧૦૦ ,,	મહા પુરૂષેંદ્ર ૧૨
૫ કિંનર	કિંનરેંદ્ર ૯	૧૦૦ ,,	કિંપુરૂષેંદ્ર ૧૦
૪ રાક્ષસ	ભીમેંદ્ર ૭	૧૦૦ ,,	મહા ભીમેંદ્ર ૮
૩ યક્ષ	પૂર્ણભદ્રેંદ્ર ૫	૧૦૦ ,,	માણિભદ્રેંદ્ર ૬
૨ ભૂત	સુરૂપેંદ્ર ૩	૧૦૦ ,,	પ્રતિરૂપેંદ્ર ૪
૧ પિશાચ	કાલેંદ્ર ૧	૧૦૦ ,,	મહા કાલેંદ્ર ૨
શૂન્યપિંડ	અધોભાગે	૧૦૦ ,, પૃથ્વીપિંડ	સમભૂતલાથી ૧૦૦૦ યો

દક્ષિણ શ્રેણિ	સમભૂતળાની નીચે	ઉત્તર શ્રેણિ
પ્રથમ પ્રતર માન	૩૦૦૦ યોજન	નરકાવાસાની ઉંચાઇ
પ્રતર અતર માન	૧૧૫૮૩૩ યોજન	શૂન્ય અતર
દ્વિતીય પ્રતર માન	૩૦૦૦ ,,	નરકાવાસાની ઉંચાઇ
અતરે ઘોષેંદ્ર ૧૯	૧૧૫૮૩૩ ,,	મહા ઘોષેંદ્ર ૨૦
તૃતીય પ્રતરમાન	૩૦૦૦ ,,	નરકાવાસાની ઉંચાઇ
અતરે વેલમ્બ ૧૭	૧૧૫૮૩૩ ,,	પ્રભંજનેંદ્ર ૧૮
ચતુર્થ પ્રતરમાન	૩૦૦૦ ,,	નરકાવાસાની ઉંચાઇ
અતરે અમિતગતીંદ્ર ૧૫	૧૧૫૮૩૩ ,,	અમિત વાહનેંદ્ર ૧૬
પંચમ પ્રતરમાન	૩૦૦૦ ,,	નરકાવાસાની ઉંચાઇ
અતરે જલકાંતેંદ્ર ૧૩	૧૧૫૮૩૩ ,	જલપ્રભેંદ્ર ૧૪
ષષ્ઠમ પ્રતરમાન	૩૦૦૦ ,	નરકાવાસાની ઉંચાઇ
અતરે પૂર્ણેંદ્ર ૧૧	૧૧૫૮૩૩ ,,	વિશિષ્ટેંદ્ર ૧૨
સપ્તમ પ્રતરમાન	૩૦૦૦ ,	નરકાવાસાની ઉંચાઇ
અતરે અગ્નિશિખેંદ્ર ૯	૧૧૫૮૩૩ ,	અગ્નિમાણવેંદ્ર ૧૦
અષ્ટમ પ્રતરમાન	૩૦૦૦ ,,	નરકાવાસાની ઉંચાઇ
અતરે હરિકાંતેંદ્ર ૭	૧૧૫૮૩૩ ,	હરિસહેંદ્ર ૮
નવમ પ્રતરમાન	૩૦૦૦ ,	નરકાવાસાની ઉંચાઇ
અતરે વેણુદેવેંદ્ર ૫	૧૧૫૮૩૩ ,	વેણુદાલીંદ્ર ૬
દશમ પ્રતરમાન	૩૦૦૦ ,,	નરકાવાસાની ઉંચાઇ
અતરે ધરણેંદ્ર ૩	૧૧૫૮૩૩ ,	ભૂતાનેંદ્ર ૪
એકાદશ પ્રતરમાન	૩૦૦૦ ,,	નરકાવાસાની ઉંચાઇ
અતરે ચમરેંદ્ર ૧	૧૧૫૮૩૩ ,,	બલી
દ્વાદશ પ્રતરમાન	૩૦૦૦ ,,	નરકાવાસાની ઉંચાઇ
શૂન્ય અતર	૧૧૫૮૩૩ ,,	શૂન્ય અતર
ત્રયોદશ પ્રતરમાન	૩૦૦૦ ,,	નરકાવાસાની ઉંચાઇ
એક હજાર પૃથ્વી પિંડ	૧૦૦૦ ,	નારકી રહિત ક્ષેત્ર
રત્ન પ્રભા પૃથ્વીપિંડ	૧ લાખ ૮૦ હજાર	સમ ભૂતળાથી નીચે

સાતે નરકપૃથ્વીનેવિષેનારકીઓના શરીરનુંઉત્કૃષ્ટ પ્રમાણ.

પઉણટ્ઠ ધણુ છ અંગુલ, રયણાએ દેહમાણ-મુક્કોસં,
સેસાસુ દુગુણ દુગુણં, પણ ધણુ સય જાવ ચરમાએ. ૨૨૫.

પઉણટ્ઠ ધણુ-પોણા આઠ ધનુષ.
છ અંગુલ-છ આંગળ.
રયણાએ-રત્નપ્રભાના.
દેહમાણ-દેહનું પ્રમાણ.
ઉક્કોસં-ઉત્કૃષ્ટ.
સેસાસુ-બાકીની પૃથ્વીઓને વિષે.
દુગુણદુગુણ-બમણું બમણું
પણધણુસય-પાંચસો ધનુષ.
જાવ-યાવત્.
ચરમાએ-છેલ્લીને વિષે.

શબ્દાર્થ—પોણા આઠ ધનુષને છ આગળ રત્નપ્રભાના (નારકીના) દેહનું પ્રમાણ ઉત્કૃષ્ટ છે. બાકીની પૃથ્વીઓને વિષે બમણું બમણું શરીર જાણવું, યાવત્ છેલ્લી પૃથ્વીને વિષે ૫૦૦ ધનુષ દેહનું પ્રમાણ થાય.

વિવેચન—રત્નપ્રભાનું ૭ાા ધનુષને ૬ આંગળ, શર્કરાપ્રભાનુ ૧૫ાા ધનુષને ૧૨ આંગળ, વાલુકાપ્રભાનું ૩૧ા ધનુષ, પંકપ્રભાનું ૬૨ાા ધનુષ, ધૂમપ્રભાનું ૧૨૫ ધનુષ, તમઃ પ્રભાનું ૨૫૦ ધનુષ અને તમસ્તમઃ પ્રભાનું ૫૦૦ ધનુષ ઉત્કૃષ્ટ દેહમાન છે ૨૪ આગળનો ૧ હાથ અને ૪ હાથનો ૧ ધનુષ થાય.

રત્નપ્રભાના તેરે પ્રતરના નારકીનું ઉત્કૃષ્ટ શરીરનું પ્રમાણ

રયણાએ પઢમ પયરે, હત્થતિય દેહમાણ-મણુપયરં,
છપ્પન્નંગુલસડ્ઢા, વુડ્ઢી જા તેરસે પુન્નં. ૨૨૬.

રયણાએ-રત્નપ્રભાના	છપ્પન્નગુલમઙ્ઢા-સાડી છપ્પન્ન આગળની
પઢમ પયરે-પહેલા પ્રતરને વિષે	વુડ્ઢી-વૃદ્ધિ
હત્થતિય-ત્રણ હાથ	જા-યાવત્
દેહમાણુ-દેહનુ પ્રમાણ	તેરસે-તેરમા પ્રતરને વિષે
અણુપયર-દરેક પ્રતરે	પુન્ન-પૂર્ણ

શબ્દાર્થ—રત્નપ્રભાના પહેલા પ્રતરને વિષે ત્રણ હાથ દેહનુ પ્રમાણ છે (તે પછી) સાડી છપ્પન્ન આગળની વૃદ્ધિ દરેક પ્રતરે કરવી, યાવત્ તેરમા પ્રતરને વિષે પૂર્ણ (૭॥ ધનુષને ૬ આગળ) પ્રમાણ આવે

વિવેચન—૫૬॥ આગળ એટલે ૨ હાથને ૮॥ આગળની વૃદ્ધિ દરેક પ્રતરે કરવી

રત્નપ્રભાના તેરે પ્રતરના નારકીનુ ઉત્કૃષ્ટ દેહમાન

પ્રતર	હાથ	આંગળ	વૃદ્ધિ
૧	૩	૦	દરેક પ્રતરે ૨ હાથ ૮॥ આંગળ
૨	૫	૮॥	
૩	૭	૧૭	
૪	૧૦	૧॥	
૫	૧૨	૧૦	
૬	૧૪	૧૮॥	
૭	૧૭	૩	
૮	૧૯	૧૧॥	
૯	૨૧	૨૦	
૧૦	૨૪	૪॥	
૧૧	૨૬	૧૩	
૧૨	૨૮	૨૧॥	
૧૩	૩૧	૬	

ચાર હાથનો એક ધનુષ માટે ૩૧ હાથને ચારે ભાગતા ૭॥ ધનુષ આવે, તેથી રત્નપ્રભાના તેરમા પ્રતરના નારકીનુ ઉત્કૃષ્ટ દેહમાન ૭॥ ધનુષને ૬ આગળ થાય

---

૧ સાતે નરક પૃથ્વીઓના પહેલા છ ના અને મધ્યના પ્રતરોના નામ, તે પ્રતરોના પંક્તિગત ત્રિખુણા ચોખુણા અને ગોળ ઈંદ્રક સહિત નરકાવાસા કહો

શર્કરા પ્રભા વિગેરેના દરેક પ્રતરે ઉત્કૃષ્ટ શરીરનું પ્રમાણ

જં દેહ પમાણ ઉવરિમાએ, પુઢવીઇ અંતિમે પયરે.
તં ચિય હિટ્ઠિમ પુઢવી, પઢમ પયરંમિ બોધવ્વં. ૨૨૭
તં ચેગુણગ સગ પયર. ભઇયં બીયાઇ પયર વુડ્ઢિ ભવે,
તિકર તિ અંગુલ કરસત્ત, અંગુલા સટ્ઠિ ગુણવીસં. ૨૨૮.
પણ ધણુ અંગુલ વીસં, પનરસ ધણુ દુન્નિ હત્થ સટ્ઢા ય,
બાસટ્ઠિ ધણુહ સટ્ઢા, પણ પુઢવી પયર વુડ્ઢિ ઇમા. ૨૨૯.

જં—જે.
દેહ પમાણ—દેહ પ્રમાણ.
ઉવરિમાએ-ઉપરની.
પુઢવીઈ—પૃથ્વીના.
અંતિમે પયરે—છેલ્લા પ્રતરે.
તંચિય—તે નિશ્ચે.
હિટ્ઠિમ પુઢવી—નીચેની પૃથ્વીના.
પઢમ પયરંમિ—પહેલા પ્રતરને વિષે.
બોધવ્વં--જાણવુ.
તંચ—અને તે માન.
એગુણગ—એક ઓછા.
સગ પયર—પોતાના પ્રતર વડે.
ભઇયં—ભગાય છે.
બીયાઇ—બીજી આદિના
પયર વુડ્ઢિ—પ્રતરમાં વૃદ્ધિ.
ભવે—થાય.
તિ કર—ત્રણ હાથ.
તિ અંગુલ—ત્રણ આંગળ.
કર સત્ત—સાત હાથ.
અંગુલા—આગળ.
સટ્ઠિ ગુણવીસં—સાડી ઓગણીશ.
પણ ધણુ—પાંચ ધનુષ.
અંગુલ વીસં—વીશ આગળ.
પનરસ ધણુ—પંનર ધનુષ.
દુન્નિ હત્થ સટ્ઢા—અઢી હાથ.
બાસટ્ઠિ ધણુહ સટ્ઢા—સાડી બાસઠ ધનુષ.
પણ—પાંચે.
પુઢવી--પૃથ્વીના.
પયર—પ્રતરોને વિષે.
વુડ્ઢિ--વૃદ્ધિ.
ઈમા--આ.

શબ્દાર્થ—જે દેહ પ્રમાણુ ઉપરની પૃથ્વીના છેલ્લા પ્રતરે હોય, તેજ નિશ્ચે નીચેની પૃથ્વીના પહેલા પ્રતરને વિષે જાણવુ અને તે માન એક ઓછા પોતાના પ્રતર વડે ભગાય છે, તેટલી વૃદ્ધિ બીજી આદિના પ્રતરમા થાય છે (શર્કરા પ્રભાના દરેક પ્રતરે) ૩ હાથ ને ૩ આગળ, (વાલુકા પ્રભાના દરેક પ્રતરે) ૭ હાથ ને ૧૯ાા આગળ, (પંક પ્રભાના દરેક પ્રતરે) ૫ ધનુષ ને ૨૦ આગળ, (ધૂમ પ્રભાના દરેક પ્રતરે) ૧૫ ધનુષ ને રાા હાથ અને (તમ પ્રભાના દરેક પ્રતરે) ૬૨ાા ધનુષ એમ પાચે પૃથ્વીના પ્રતરોને વિષે આ વૃદ્ધિ થાય છે

વિવેચન—શર્કરા પ્રભાના પહેલા પ્રતરે ઉપરની (રત્નપ્રભા) પૃથ્વીના છેલ્લા પ્રતર જેટલુ એટલે ૭ાા ધનુષ ને ૬ આગળ દેહમાન છે તે ૭ાા ધનુષના હાથ કરવા માટે ચારે ગુણીએ એટલે ૩૧ હાથ ને ૬ આગળ, તેના આગળ કરવા માટે ચોવીશે ગુણતા ૭૪૪ આગળ થાય, તેમા ૬ આગળ મેળવતા ૭૫૦ આગળ થાય, તેને શર્કરા પ્રભાના ૧૧ પ્રતર છે, તેમાથી એક ઓછો કરી દશે ભાગતા ૭૫ આગળ એટલે ૩ હાથ ને ૩ આગળ અથવા ૦ાા ધનુષ ને ૩ આગળ આવે, તેટલી વૃદ્ધિ શર્કરા પ્રભાના દરેક પ્રતરે કરવી

વાલુકા પ્રભાના પહેલા પ્રતરે (શર્કરા પ્રભાના છેલ્લા પ્રતર જેટલુ) ૧૫ાા ધનુષ ને ૧૨ આગળ દેહમાન છે તે ૧૫ાા ધનુષને ચારે ગુણતા ૬૨ હાથ થાય, તેને ચોવીશે ગુણતા ૧૪૮૮ આગળ, તેમા ૧૨ આગળ ઉમેરીએ, તો

૧૫૦૦ આગળ થાય; તેને વાલુકા પ્રભાના ૯ પ્રતરમાંથી એક ઓછો કરી આઠે ભાગતા ૧૮૭ાા આગળ એટલે ૭ હાથ ને ૧૯ાા આગળ અથવા ૧ાાા ધનુષ ને ૧૯ાા આંગળ થાય. તેટલી વૃદ્ધિ વાલુકા પ્રભાના દરેક પ્રતરે કરવી

પંક પ્રભાના પહેલા પ્રતરે (વાલુકા પ્રભાના છેલ્લા પ્રતર જેટલુ) ૩૧ા ધનુષ દેહમાન છે તેને ચારે ગુણતા ૧૨૫ હાથ થાય, તેને ચોવીશે ગુણતા ૩૦૦૦ આંગળ થાય. તેને પંકપ્રભાના ૭ પ્રતરમાથી એક ઓછો કરી છ એ ભાગતા ૫૦૦ આંગળ એટલે ૨૦ હાથ ને ૨૦ આંગળ અથવા ૫ ધનુષને ૨૦ આગળ થાય, તેટલી વૃદ્ધિ પંકપ્રભાના દરેક પ્રતરે કરવી

ધૂમ પ્રભાના પહેલા પ્રતરે (પંક પ્રભાના છેલ્લા પ્રતર જેટલુ) ૬૨ાા ધનુષ દેહમાન છે તેને ચારે ગુણતા ૨૫૦ હાથ થાય, તેને ધૂમ પ્રભાના ૫ પ્રતરમાંથી એક ઓછો કરી ચારે ભાગતા ૬૨ાા હાથ એટલે ૧૫ાા ધનુષ ને ૦ાા હાથ થાય, તેટલી વૃદ્ધિ ધૂમપ્રભાના દરેક પ્રતરે કરવી

તમઃપ્રભાના પહેલા પ્રતરે (ધૂમપ્રભાના છેલ્લા પ્રતર જેટલુ) ૧૨૫ ધનુષ દેહમાન છે. તેને તમઃપ્રભાના ૩ પ્રતરમાથી એક ઓછો કરી બેએ ભાગતાં ૬૨ાા ધનુષ થાય, તેટલી વૃદ્ધિ તમ.પ્રભાના દરેક પ્રતરે કરવી.

---

૨. શર્કરાપ્રભા પંકપ્રભા અને ધૂમપ્રભા એ ત્રણે નરકપૃથ્વીઓ કોના કોના આધારે રહેલી છે, તે આધારોનું પ્રમાણ અધો અને તિર્છું છેડે કેટલુ છે ? તે વિગતવાર કહો.

	ગર્કનપ્રભાના દરેક પ્રતરે નારકીનું ઉત્કૃષ્ટ દેહમાન			
	પ્રતર	ધનુષ	આગળ	વૃદ્ધિ
૧૪	૧	૭॥।	૬	દરેક પ્રતરે ૦॥૦ ધનુ ૩ આંગળ
૧૫	૨	૮॥	૮	
૧૬	૩	૯।	૧૨	
[illegible]	૪	૧૦	૧૫	
૧૮	૫	૧૦॥।	૧૮	
૧૯	૬	૧૧॥	૨૧	
૨૦	૭	૧૨॥	૦	
૨૧	૮	૧૩।	[illegible]	
૨૨	૯	૧૪	૬	
૨૩	૧૦	૧૪॥।	૯	
૨૪	૧૧	૧૫॥	૧૨	

	વાલુક પ્રભાના દરેક પ્રતરે નારકીનું ઉત્કૃષ્ટ દેહમાન			
૨૫	૧	૧૫॥	૧૨	દરેક પ્રતરે ૧॥ ધનુ ૨૦॥ આંગળ
૨૬	૨	૧૭॥	૭॥	
૨૭	૩	૧૯॥	૩	
૨૮	૪	૨૧॥	૨૨॥	
૨૯	૫	૨૩	૧૮	
૩૦	૬	૨૫।	૧૩॥	
૩૧	૭	૨૭।	૯	
૩૨	૮	૨૯।	૪॥	
૩૩	૮	૩૧।	૦	

પંક પ્રભાના દરેક પ્રતરે નારકીનું ઉત્કૃષ્ટ દેહમાન			
પ્રતર	ધનુષ	આગળ	વૃદ્ધિ
૧	૩૧।	૦	૭ ધનુ ને ૨૦ આંગળ
૨	૩૬।	૨૦	
૩	૪૧।	૪૦	
૪	૪૬।	૬૦	
૫	૫૧।	૮૦	
૬	૫૬।	૧૦૦	
૭	૬૨॥	૦	

ધૂમ પ્રભાના દરેક પ્રતરે નારકીનું ઉત્કૃષ્ટ દેહમાન			
૧	૬૨॥	૦ હાથ	૧૫॥ ધનુ ને ૦॥ હાથ
૨	૭૮	૦॥ હાથ	
૩	૯૩॥।	૦ હાથ	
૪	૧૦૯।	૦॥ હાથ	
૫	૧૨૫	૦ હાથ	

તમ પ્રભાના દરેક પ્રતરે નારકીનું ઉત્કૃષ્ટ દેહમાન		
૧	૧૨૫ ધનુ	૬૨॥ ધનુ
૨	૧૮૭॥ ધનુ	
૩	૨૫૦ ધનુ	

તમસ્તમ પ્રભાના એક પ્રતરે નારકીનું ઉત્કૃષ્ટ દેહમાન		
૧	૫૦૦ ધનુ	નથી

નારકીના ઉત્તર વૈક્રિય શરીરનું જઘન્ય અને ઉત્કૃષ્ટ પ્રમાણ તથા મૂલ શરીરનું જઘન્ય પ્રમાણ.

ઇઅ સાહાવિય દેહો, ઉત્તર વેઉવ્વિઓ ય તદ્દુગુણો,
દુવિહોવિ જહન્ન કમા, અંગુલ અસંખ સંખંસો. ૨૩૦

ઈઅ-એ પ્રમાણે.
સાહાવિય-સ્વાભાવિક (મૂળ)
દેહો-દેહ.
ઉત્તર વેઉવ્વિઓ-ઉત્તર વૈક્રિય.
તદ્દુગુણો-તેથી બમણું.
દુવિહો-બને પ્રકારનું.
વિ-પણ
જહન્ન-જઘન્યથી.
કમા-અનુક્રમે
અંગુલ-આગળનો
અસંખ-અસંખ્યાતમો.
સંખ-સંખ્યાતમો.
અંસો-ભાગ.

શબ્દાર્થ-એ પ્રમાણે સ્વાભાવિક (ભવધારણીય) દેહનું પ્રમાણ કહ્યું અને ઉત્તર વૈક્રિય તે (સ્વાભાવિક શરીર)થી બમણું હોય છે. બંને પ્રકારનુ (સ્વાભાવિક અને ઉત્તર વૈક્રિય) શરીર પણ અનુક્રમે જઘન્યથી અંગુલનો અસંખ્યાતમો ભાગ અને અંગુલનો સંખ્યાતમો ભાગ હોય છે.

સાતે નારકીનો ઉત્કૃષ્ટ અને જઘન્ય ઉપપાત વિરહ અને ચ્યવન વિરહકાલ, ઉપપાત અને ચ્યવન સંખ્યા તથા આગતિ

સત્તસુ ચઉવીસ મુહૂ, સગ પન્નર દિણેગ દુ ચઉ છમ્માસા.
ઉવવાય ચવણ વિરહો, ઓહે બારસ મુહુત્ત ગુરુ. ૨૩૧.
લહુઓ દુહાવિ સમઓ, સંખા પુણ સુર સમા મુણેયવ્વા,
સંખાઉ પજ્જત્ત પણિંદિ, તિરિ નરા જંતિ નરસુએ. ૨૩૨.

સત્તસુ-સાતે પૃથ્વીને વિષે	**લહુઓ**-જઘન્ય વિરહકાલ
ચઉવીસ મુહૂ-૨૪ મુહૂર્ત	**દુહાવિ**-બને પ્રકારે પણ
સગ-૭ દિવસ	**સમઓ**-સમય
પન્નર દિણ-૧૫ દિવસ	**સ ખા**-સ ખ્યા
ઇગ-એક માસ	**પુણ**-વળી
દુ-બે માસ	**સુર સમા**-દેવની સરખી
ચઉ-ચાર ચાસ	**મુણેયવ્વા**-જાણવી
છમ્માસા-૭ માસ	**સ ખાઉ**-સ ખ્યાતા આયુષ્યવાળા
ઉવવાય-ઉપપાત (જન્મ)	**પજ્જત્ત** પર્યાપ્તા
ચવણ-ચ્યવન (મરણ)	**પણિ દિ**-પ ચે દ્રિય
વિરહો-વિરહ	**તિરિ**-તિર્ય ચ
ઓહે-સામાન્યથી	**નરા**-મનુષ્યો
બારસ મુહુત્ત-૧૨ મુહૂર્ત	**જ તિ**-જાય છે, ઉપજે છે
ગુરુ-ઉત્કૃષ્ટ	**નરએસુ**-નરકમા

શબ્દાર્થ-સાતે પૃથ્વીને વિષે અનુક્રમે ઉત્કૃષ્ટ ઉપપાત વિરહ અને ચ્યવન વિરહ (કાલ) ૨૪ મુહૂર્ત, ૭ દિવસ, ૧૫ દિવસ, ૧ માસ, ૨ માસ, ૪ માસ અને ૬ માસ છે સામાન્યથી (સાતે નરકનો ભેગો) ઉત્કૃષ્ટ ઉપપાત અને ચ્યવન વિરહકાલ બાર મુહૂર્ત છે જઘન્ય વિરહકાળ બને પ્રકારે પણ (સાતે નરકનો ભેગો અને દરેકનો જુદો) ૧ સમય છે (ઉપપાત અને ચ્યવન) સ ખ્યા વળી દેવની સરખી જાણવી સ ખ્યાતા આયુષ્યવાળા પર્યાપ્તા પ ચેન્દ્રિય તિર્ય ચ અને મનુષ્યો નરકમા ઉપજે છે

વિવેચન-સાતે નરકને વિષે નારકી પ્રાય નિર તર ઉપજે છે અને ચ્યવે છે, પર તુ કયારેક વિરહ પડે, તો જઘન્યથી સાતે નરકનો ભેગો વિરહ કાલ ૧ સમય છે

એટલે ૧ સમય ગયા પછી સાતમાંથી કોઇ પણ નરકમાં અવશ્ય નારકી ઉપજે કે ચ્યવે; તથા દરેક નરકને વિષે જઘન્ય વિરહકાલ ૧ સમય છે. ઉત્કૃષ્ટ વિરહકાળ સાતે નરકને વિષે ભેગો સામાન્યથી ૧૨ મુહૂર્ત છે. એટલે ૧૨ મુહૂર્ત સુધી કોઇપણ જીવ સાતે નરકમા ઉપજે કે ચ્યવે નહિ, તે વાર પછી ઉપજે કે ચ્યવે, તેમા પણ એટલુ વિશેષ છે કે બાર મુહૂર્ત સુધી ઉત્પત્તિ અને મરણ સરખુ થાય, એટલે ૨૪ મુહૂર્ત સુધી નરક પૃથ્વીમા જીવોની વધઘટ થતી નથી. નારકીઓની ઉપપાત અને ચ્યવન સંખ્યા દેવોની જેમ ૧ સમયે એક, બે. ત્રણથી માડીને સંખ્યાતા કે અસંખ્યાતા જીવોની જાણવી. નારકીની આગતિ (ગર્ભજ) સખ્યાતા આયુષ્યવાળા પર્યાપ્તા પંચેંદ્રિય તિર્યંચ અને મનુષ્યોમાંથી જાણવી

કયા કારણોથી જીવ નરકાયુ બાંધે.

મિચ્છદ્દિટ્ઠિ મહારંભ, પરિગ્ગહો તિવ્વકોહ નિસ્સીલો,
નરયાઉઅં નિબંધઇ, પાવમઇ રૂદ્દ પરિણામો. ૨૩૩.

મિચ્છદ્દિટ્ઠિ–મિથ્યાદૃષ્ટિ.
મહારંભ–મહારંભી.
પરિગ્ગહો–પરિગ્રહી.
તિવ્વ કોહ–તીવ્રક્રોધી.
નિસ્સીલો–શીલ રહિત.
નરયાઉઅં–નરકાયુને
નિબંધઇ–બાંધે છે.
પાવમઇ–પાપની મતિવાળો.
રૂદ્દ પરિણામો–રૌદ્ર પરિણામી (જીવ)

શબ્દાર્થ–૧. મિથ્યાદૃષ્ટિ, ૨. મહારભી, ૩. પરિગ્રહી, ૪ તીવ્ર ક્રોધી, ૫. શીલ રહિત, ૬. પાપની મતિવાળો અને ૭. રૌદ્ર પરિણામી (જીવ) નરકાયુને બાધે છે.

સાતે નરક પૃથ્વીના નારકીનું શરીર, વિરહકાલ, ઉપપાત સંખ્યા. ચ્યવન સંખ્યા અને ગત્યાગતિનું યંત્ર

નરક પૃથ્વી	મૂળ શરીરનું ઉત્કૃષ્ટ માન		ઉત્તર વૈક્રિય શરીરનું ઉત્કૃષ્ટ માન		મૂળ શરીરનું જઘન્ય માન	ઉત્તર વૈક્રિય શરીરનું જઘન્ય માન	ઉત્કૃષ્ટ વિરહ કાળ		જઘન્ય વિરહ માન		ઉપપાત સંખ્યા	ચ્યવન સંખ્યા	ગતિ	આગતિ
	ધનુષ	આંગળ	ધનુષ	આંગળ			જુદો	ભેગો	જુદો	ભેગો				
રત્નપ્રભા	૭॥।	૬	૧૫॥	૧૨	આંગુલનો અસંખ્યાતમો ભાગ	આંગુલનો સંખ્યાતમો ભાગ	૨૪ મુહૂર્ત	સાતે નરકનો ભેગો ૧૨ મુહૂર્ત	૧ સમય	સાતે નરકનો ભેગો ૧ સમય	સંખ્યાતા વા અસંખ્યાતા	સંખ્યાતા વા અસંખ્યાતા	ગર્ભજ પર્યાપ્તા સંખ્યાતા વર્ષના આયુવાળા તિર્યંચ મનુષ્યમાં	ગર્ભજ પર્યાપ્તા સંખ્યાતા વર્ષના આયુવાળા તિર્યંચ મનુષ્યમાંથી
શર્કરાપ્રભા	૧૫॥	૧૨	૩૧।	૦			૭ દિવસ		૧ „					
વાલુકાપ્રભા	૩૧।	૦	૬૨॥	૦			૧૫ દિવસ		૧ „					
પંકપ્રભા	૬૨॥	૦	૧૨૫	૦			૧ માસ		૧ „					
ધૂમપ્રભા	૧૨૫	૦	૨૫૦	૦			૨ માસ		૧ „					
તમઃપ્રભા	૨૫૦	૦	૫૦૦	૦			૪ માસ		૧ „					
તમસ્તમઃપ્રભા	૫૦૦	૦	૧૦૦૦	૦			૬ માસ		૧					

ક્યા ઊંચા ઉત્કૃષ્ટથી [illegible] નરક સુધી જાય.

અસન્નિ સરિસિવ પક્ખી, સીહ ઉરગિત્થિ જંતિ જા છટ્ઠિં.
કમસો ઉક્કોસેણં, સત્તમ પુઢવિં મણુય મચ્છા. ૨૬૮.

અસન્નિ—અસંજ્ઞી	જા છટ્ઠિં—યાવત્ છઠ્ઠી.
સરિસિવ—ભુજ પરિસર્પ.	કમસો—અનુક્રમે.
પક્ખી—પક્ષી	ઉક્કોસેણં—ઉત્કૃષ્ટથી
સીહ—સિંહ	સત્તમ પુઢવિં—સાતમી પૃથ્વી સુધી.
ઉરગ—ઉર: પરિસર્પ.	મણુય—મનુષ્ય
ઇત્થિ—સ્ત્રી.	મચ્છા—મત્સ્ય.
જંતિ—જાય છે, ઉપજે છે.	

ભાવાર્થ—અસંજ્ઞી પર્યાપ્ત તિર્યંચ, ભુજ પરિસર્પ, પક્ષી, સીંહ, સર્પ અને સ્ત્રી અનુક્રમે છઠ્ઠી નરક પૃથ્વી સુધી તથા મનુષ્ય અને મત્સ્ય સાતમી નરક પૃથ્વી સુધી ઉત્કૃષ્ટથી ઉત્પન્ન થાય છે.

વિવેચન—અસંજ્ઞી અપર્યાપ્તા મનુષ્ય અને તિર્યંચ નરકાયુ બાંધે નહિ, તે માટે અસંજ્ઞી પર્યાપ્તો તિર્યંચ જો નરકાયુ બાંધે, તો પહેલી નરકમાં જઘન્યથી ૧૦ હજાર વર્ષ અને ઉત્કૃષ્ટથી પલ્યોપમના અસંખ્યાતમા ભાગ જેટલા આયુષ્યે ઉપજે, તેમને અપર્યાપ્તા અવસ્થામાં નારકીના ભવ સંબંધી અવધિ કે વિભંગ જ્ઞાન હોતું નથી, પણ પર્યાપ્તા અવસ્થામાં તે જ્ઞાન ઉપજે છે. ગર્ભજ ભુજ પરિસર્પ (ચંદનઘો, નોળીયા વિગેરે) બીજી નરક સુધી, ગર્ભજ પક્ષી (ગીધ સીંચાણા વિગેરે) ત્રીજી નરક સુધી, ગર્ભજ ચતુષ્પદ (સિંહ, બિલાડા, વાઘ વિગેરે) ચોથી

નરક સુધી, ગર્ભજ ઉર પરિસર્પ (સર્પ અજગર વિગેરે) પાચમી નરક સુધી, સ્ત્રી વેઠી (સ્ત્રી રત્નાદિ) છઠ્ઠી નરક સુધી, ગર્ભજ મનુષ્ય અને મત્સ્ય ઉત્કૃષ્ટથી સાતમી નરક સુધી અત્યંત રૌદ્ર (હિંસાદિ) અધ્યવસાયથી ઉપજે છે અને જઘન્યથી તો ઉપર કહેલા સર્વે રત્નપ્રભાના પહેલા પ્રતરે ઉપજે

કેટલાક તિર્યંચોની પ્રાય આગતિ અને ગતિ.

વાલા દાઢી પક્ખી, જલયર નરયા-ગયા ઉ અઇકૂરા,
જંતિ પુણો નરએસુ, બાહુલ્લેણ ન ઉણ નિયમો ૨૩૫

વાલા-વ્યાલ, સર્પ	જંતિ-જાય છે, ઉપજે છે
દાઢી-દાઢીવાળા	પુણો-વળી
પક્ખી-પક્ષી	નરએસુ-નરકમા
જલયર-જલચર	બાહુલ્લેણ-ઘણું કરીને
નરયાગયાઉ-નરકમાથી આવેલા	ન-નથી
	ઉણ-વળી
અઇકૂરા-અતિક્રુર	નિયમો-નિયમ

શબ્દાર્થ—૧ અતિ ક્રૂર (અધ્યવસાયવાળા) સર્પ, ૨ દાઢીવાળા (સિંહાદિ), ૩ પક્ષી અને ૪ જલચર નરકમાથી આવેલા અને (મરીને) વળી ઘણું કરીને નરકમા ઉપજે છે, પણ વળી ઉપજે, (એવો) નિયમ નથી, (કારણ કે કોઇક જીવ નરકમાથી નીકળી મનુષ્ય ભવ, સમ્યક્ત્વાદિ પામી વજ્ર રૂષભ નારાચ સઘયણે મોક્ષે પણ જાય)

ક્યા સંઘયણવાળો મરીને કેટલી નરક સુધી જાય, તથા નારકીને લેશ્યા કેટલી હોય ?

દો પઢમ પુઢવિ ગમણં, છેવટ્ઠે કીલિયાઇ સંઘયણે,
ઇક્કિક્ક પુઢવિ વુડ્ઢી. આઇતિલેસ્સાઉ નરએસુ. ૨૭૬.

દો—બે.	સંઘયણે—સંઘયણ છતે.
પઢમ પુઢવિ—પહેલી પૃથ્વી સુધી.	ઇક્કિક્ક—એકેકી.
ગમણં—ગમન કરે, જાય.	પુઢવિ વુડ્ઢી—પૃથ્વીની વૃદ્ધિ
છેવટ્ઠે—છેવટ્ઠું સંઘયણ છતે.	આઇ—આદિની, પ્રથમની
કીલિયાઇ—કીલિકાદિ.	તિ લેસ્સાઉ—ત્રણ લેશ્યાઓ.
	નરએસુ—નરકમાં.

શબ્દાર્થ—છેવટ્ઠું સંઘયણ છતે પહેલી બે નરક પૃથ્વી સુધી મરીને જાય, કીલિકાદિ સંઘયણ છતે એકેકી પૃથ્વીની વૃદ્ધિ કરવી નરકમાં પ્રથમની ત્રણ લેશ્યાઓ હોય છે

વિવેચન—છેવટ્ઠા સંઘયણ વાળો મરીને સંકિલષ્ટ અધ્યવસાયે કરીને બીજી નરક પૃથ્વી સુધી જાય. કીલિકા સંઘયણે ત્રીજી નરક પૃથ્વી સુધી, અર્ધનારાચે ચોથી નરક પૃથ્વી સુધી, નારાચે પાચમી નરક પૃથ્વી સુધી, રૂષભનારાચે છઠ્ઠી નરક પૃથ્વી સુધી અને વજ્ર રૂષભ નારાચે મરીને ઉત્કૃષ્ટથી સાતમી નરક પૃથ્વી સુધી જાય જઘન્યથી તો છએ સંઘયણથી રત્નપ્રભાના પ્રથમ પ્રતર સુધી અને તેની વચમા જે ઉપજે તે મધ્યમ ગતિ જાણવી.

રત્નપ્રભાદિ પૃથ્વીના નારકીને વિષે લેશ્યા

દુસુ કાઊ તઈયાએ, કાઊ નીલાય નીલ પ કાએ, ધૂમાએ
નીલ કિણ્હા, દુસુ કિણ્હા હુન્તિ લેસ્માઓ. ૨૩૭

દુસુ-બે નરકને વિષે
કાઊ-કાપોત
તઈયાએ-ત્રીજીને વિષે
કાઊ નીલા ય-કાપોત અને નીલ
નીલ-નીલ
પ કાએ-પ કપ્રભાને વિષે
ધૂમાએ-ધૂમ પ્રભાને વિષે
નીલકિણ્હા નીલ અને કૃષ્ણ
દુસુ-બે પૃથ્વીને વિષે
કિણ્હા-કૃષ્ણ
હુન્તિ-છે, હોય છે,
લેસ્માઓ-લેશ્યા

શબ્દાર્થ—બે નરક પૃથ્વીને વિષે કાપોત લેશ્યા, ત્રીજીને વિષે કાપોત અને નીલ, પક પ્રભાને વિષે નીલ, ધૂમ પ્રભાને વિષે નીલ અને કૃષ્ણ લેશ્યા, બે પૃથ્વીને વિષે કૃષ્ણ લેશ્યા હોય છે

વિવેચન—પહેલી બે નરકે કાપોત લેશ્યા હોય છે તેમા એટલુ વિશેષ કે રત્નપ્રભા કરતા શર્કરાપ્રભામા અત્યત મલીન કાપોત લેશ્યા જાણવી, ત્રીજી નરકના પ્રથમ પ્રતરને વિષે પલ્યોપમના અસખ્યાતમા ભાગ અધિક ત્રણ સાગરોપમ સુધીના આયુષ્યવાળા નારકીને કાપોત લેશ્યા, અને તેથી ઉપરાન્ત આયુષ્ય વાળાને નીલ લેશ્યા, પક પ્રભાએ નીલ લેશ્યાજ હોય, ધૂમ પ્રભાના પ્રથમ પ્રતરને વિષે પલ્યોપમના અસખ્યાતમા ભાગ અધિક ૧૦ સાગરોપમ સુધીના આયુષ્યવાળા નારકીને વિષે નીલ લેશ્યા અને તેથી ઉપરાન્ત આયુષ્ય

વાળાને કૃષ્ણ લેશ્યા, છઠ્ઠી અને સાતમી નરકને વિષે કૃષ્ણ લેશ્યા એકલીજ હોય, પણ છઠ્ઠી કરતાં સાતમી નરકે અત્યંત મલીન કૃષ્ણ લેશ્યા જાણવી,

દ્રવ્ય અને ભાવ લેશ્યાનું સ્વરૂપ અને તે લેશ્યા ચારે ગતિમાં કેવી રીતે હોય?

સુર-નારયાણ તાઓ, દવ્વ લેસા અવટ્ઠિઆ ભણિયા,
ભાવ પરાવત્તીએ, પુણ એસિં હુન્તિ છલ્લેસા. ૨૩૮

સુર નારયાણ-દેવતા અને નારકીને.
તાઓ-તે.
દવ્વલેસા-દ્રવ્ય લેશ્યા.
અવટ્ઠિઆ-અવસ્થિત
ભણિયા-કહી છે
ભાવ પરાવત્તીએ-ભાવની પરાવર્તિ વડે.
પુણ-વળી.
એસિં-એઓને
હુન્તિ-હોય છે.
છલ્લેસા-છ લેશ્યા.

શબ્દાર્થ-દેવતા અને નારકીને તે દ્રવ્ય લેશ્યા અવસ્થિત (તે દેવ નારકીના ભવમા જીવે ત્યાં સુધી રહે તેવી) કહી છે. ભાવની પરાવર્તિ (અધ્યવસાયની ફેરફારી) વડે વળી એઓને છ લેશ્યા હોય છે.

વિવેચન-સૌધર્માદિ દેવોને તેજો વિગેરે ત્રણ લેશ્યા અને નારકીઓને કૃષ્ણાદિ ત્રણ લેશ્યા કહી, તે લેશ્યા દ્રવ્ય અવસ્થિત જાણવા, પણ असुरा काला० ઇત્યાદિ શરીરના બાહ્ય વર્ણ રૂપે ન જાણવા. દ્રવ્ય ક્ષેત્ર અને કાલાદિ સામગ્રી પામીને ભાવની પરાવર્તિએ (અધ્યવસાય બદલાવવાથી) એઓ (દેવતા અને નારકી) ને વિષે છ એ લેશ્યા હોય છે.

તિર્યંચ અને મનુષ્યને ભવાંતરે (દેવતા અને નારકીના ભવમા ઉપજતા) અથવા શેષ કાળે મૂળગી લેશ્યાના ત્યાગે અને નવી લેશ્યાના સંયોગે નવી લેશ્યા થાય જેમ ધોળુ વસ્ત્ર મજીઠાદિકના સંયોગે પોતાનુ મૂળશ્વેત સ્વરૂપને ગમાવે અને તદ્રૂપ (રક્તાદિ વર્ણરૂપ) પણે પરિણમે, તથા લેશ્યાનો કાળ ઉત્કૃષ્ટથી અંતર્મુહૂર્ત સુધી તેઓને હોય છે

દેવતા અને નારકીને મૂળગી લેશ્યા નવી લેશ્યાના સંયોગે પ્રગટપણે અથવા અપ્રગટપણે તેનો આકાર માત્ર પામે, પણ તદ્રૂપ પણે ન થાય જેમકે—સ્ફટિક તે જાસુદના ફુલ સંયોગે પ્રગટ તેનુ પ્રતિબિંબ પામે અને નીલમણિ કાળા દોરે પરોવીએ, તો તે નીલમણિ અપ્રગટપણે કાળા દોરાના રંગ જેવા આકાર માત્રને પામે, પણ બને દ્દષ્ટાંતમા તદ્રૂપ પણે ન થાય તેવીજ રીતે કૃષ્ણાદિ લેશ્યાના દ્રવ્યો તે નીલાદિ લેશ્યાના દ્રવ્યના સમૂહને પામીને, કોઈક વખત પ્રગટ તેના પ્રતિબિંબને પામે અને કોઇક વખત અપ્રગટ તેના આકાર માત્રને પામે, પરંતુ કૃષ્ણાદિ લેશ્યાના વર્ણાદિ પરિણામ પામીને નીલાદિ લેશ્યાના દ્રવ્ય રૂપે ન થાય

સાતમી નારકીને સદા અવસ્થિત કૃષ્ણ લેશ્યા છે તે જ્યારે તેજો લેશ્યાદિ દ્રવ્ય સંયોગ પામીને તેના પ્રતિબિંબ કે તદાકાર માત્રને પામે, તે વારે તે જીવને શુભ પરિણામ ઉપજવાથી સમ્યકત્વની પ્રાપ્તિ થાય એવી રીતે સંગમ દેવતાને અવસ્થિત તેજો લેશ્યા કહેવી અને આકાર માત્રથી કૃષ્ણ લેશ્યા થવાથી વીર પ્રભુને ઉપસર્ગ કરવાપણુ થયુ છે એમ જાણવુ

કૃષ્ણાદિ ત્રણ લેશ્યાનો વર્ણ ગંધ રસ અને સ્પર્શ અશુભ જાણવો તથા તેજો આદિ ત્રણ લેશ્યાનો વર્ણાદિક શુભ જાણવો.

સાતમી નરકનો નારકી ઉત્કૃષ્ટ આયુષ્ય ભોગવીને મત્સ્યજ થાય અને જઘન્ય કે મધ્યમ આયુષ્ય ભોગવીને ગર્ભજ પર્યાપ્તા તિર્યંચમા અવતરે. જેમકેઃ—કમઠનો જીવ સાતમી નરકમાં મધ્યમ આયુષ્ય ભોગવી મરીને સિંહ થયો હતો.

નારકીની ગતિ અને આગામી ભવમાં વધુમાં વધુ પ્રાપ્તિ.

નિરઉવ્વટ્ટા ગબ્ભયં, પજ્જત્ત સંખાઉ લદ્ધિ એએસિં.
ચક્કિ હરિ જુઅલ અરિહા, જિણ જઇ દિસિ
સમ્મ પુહવિ કમા. ૨૩૯.

નિરઉવ્વટ્ટા—નરકમાંથી નીકળેલા.
ગબ્ભય—ગર્ભજ.
પજ્જત્ત—પર્યાપ્તા.
સંખાઉ—સંખ્યાતા આયુષ્યવાળા
લદ્ધિ-લબ્ધિ, લાભ, પ્રાપ્તિ
એએસિ—એઓને
ચક્કિ—ચક્રવર્તિ
હરિ જુઅલ—વાસુદેવનું યુગલ
અરિહા—અરિહંત.
જિણ—જિન, સામાન્ય કેવળી.
જઇ—યતિ, સાધુ.
દિસિ—દેશ વિરતિ.
સમ્મ—સમ્યકત્વી.
પુહવિ—પૃથ્વીના.
કમા—અનુક્રમથી, ક્રમથી.

શબ્દાર્થ—નરકમાથી નિકળેલા [જીવો આગામી ભવમા] ગર્ભજ પર્યાપ્તા સંખ્યાતા આયુષ્યવાળા (મનુષ્ય અને તિર્યંચ) થાય, એઓને [આગામી મનુષ્યના ભવમા] ૧ ચક્રવર્તિ, ૨ વાસુદેવનુ યુગલ

(વાસુદેવ અને બલદેવ), ૩ અરિહત, ૪ સામાન્ય કેવળી, ૫ યતિ, ૬ દેશવિરતિ, અને ૭ સમ્યકત્વની પ્રાપ્તિ (રત્નપ્રભાદિ) પૃથ્વીના અનુક્રમથી થાય છે

વિવેચન—નરકમાથી નીકળેલા જીવો આગામી ભવમા ગર્ભજ પર્યાપ્તા સખ્યાતા આયુષ્યવાળા મનુષ્ય અને તિયચમા ઉપજે પરતુ અપર્યાપ્તા, સમૂર્છિમ કે યુગલિયા મનુષ્ય અને તિર્યંચમા તથા દેવ અને નારકીમા ન ઉપજે પહેલી નરકમાથી નીકળેલા જીવો ચક્રવર્તિ થઈ શકે પણ થાયજ, એવો નિયમ નથી આ પ્રમાણે બીજી આદિ પૃથ્વીમા સમજવુ બીજી નરક પૃથ્વી સુધીના નીકળેલા જીવો અનતર મનુષ્ય ભવમા વાસુદેવ કે બળદેવ થઈ શકે શ્રેણિકાદિકની જેમ જેણે પૂર્વે નરકાયુ બાધીને, પછીથી દર્શન વિશુદ્ધિ વિગેરે કારણોથી તીર્થંકર નામ કર્મનો બધ કર્યો હોય, તેવા જીવો ત્રીજી નરક સુધી ઉત્પન્ન થાય છે, અને ત્યાથી નીકળીને અનતર મનુષ્યના ભવમા તીર્થંકર થઇ શકે ચોથી નરક પૃથ્વી સુધીના નીકળેલા જીવો અનતર મનુષ્યના ભવમા જિન (સામાન્ય કેવળી) થઇ શકે પાચમી નરક પૃથ્વી સુધીના નીકળેલા જીવો અનતર મનુષ્ય ભવમા સર્વ વિરતિ સાધુ થઇ શકે છઠ્ઠી નરક પૃથ્વી સુધીના નીકળેલા જીવો મનુષ્ય અને તિર્યંચ પચેન્દ્રિયના ભવમા દેશ વિરતિપણુ પામી શકે અને સાતમી પૃથ્વીમાથી નીકળેલા જીવો અનતર તિર્યંચના ભવમા સમ્યક્ત્વ પામી શકે, પણ દેશ વિરતિ આદિ ઉપર કહેલ લાભ ન પામે એમ સર્વત્ર સમજવુ

સાતે નારકીનું ઉત્કૃષ્ટ અને જઘન્યથી અવધિ ક્ષેત્ર.

રયણાએ ઓહિ ગાઉઆ, ચત્તારિ અદ્ધુઠ ગુરૂ લહુ કમેણ.
પઇ પુઢવિ ગાઉઅદ્ધં, હાયઇ જા સત્તમિ ઇગદ્ધં. ૨૪૮

રયણાએ-રત્નપ્રભાને વિષે
ઓહિ-અવધિજ્ઞાન
ગાઉઆ-ગાઉ
ચત્તારિ-ચાર.
અદ્ધુઠ-સાડાત્રણ.
ગુરૂ-ઉત્કૃષ્ટ.
લહુ-જઘન્ય
કમેણ-અનુક્રમે.
પઇ પુઢવિ-દરેક પૃથ્વી પ્રત્યે.
ગાઉઅદ્ધં-અર્ધ ગાઉ
હાયઇ ઘટે છે.
જા-યાવત્
સત્તમિ-સાતમીને વિષે.
ઇગ-એક ગાઉ.
અદ્ધં-અર્ધ ગાઉ

શબ્દાર્થ—રત્નપ્રભાને વિષે ઉત્કૃષ્ટ અને જઘન્ય અવધિજ્ઞાન અનુક્રમે ૪ ગાઉ અને ૩॥ ગાઉ છે. દરેક પૃથ્વી પ્રત્યે અર્ધ ગાઉ ઘટે છે, યાવત્ સાતમી (પૃથ્વી) ને વિષે ઉત્કૃષ્ટ (અવધિ જ્ઞાન) ૧ ગાઉ અને જઘન્ય (અવધિ જ્ઞાન) અર્ધ ગાઉ હોય છે.

વિવેચન—સાતમી નરકમાં ઉત્કૃષ્ટ અવધિ જ્ઞાન ૧ ગાઉ છે, તો સાતમી નરકમાં ઉત્પન્ન થએલ બ્રહ્મદત્ત ચક્રવર્તી 'હા કુમંતિ' એમ પોકારે છે અને છઠ્ઠી નરકમાં ઉત્પન્ન થયેલ બ્રહ્મદત્તની સ્ત્રી કુમંતી 'હા (ઇતિ ખેદે) બ્રહ્મદત્ત' એમ પોકારે છે, તે કેવી રીતે પોતાના ભર્તારને જાણે ? જાતિ સ્મરણ જ્ઞાનથી જાણે, પણ અવધિ જ્ઞાનથી જાણે નહિ.

નારકીને લેશ્યા, અવધિ ક્ષેત્ર, ગતિ અને લબ્ધિ

	નરક પૃથ્વી	લેશ્યા	તિર્છુ અવધિક્ષેત્ર		અવધિક્ષેત્ર		ગતિ	લબ્ધિ
			ઉત્કૃષ્ટ	જઘન્ય	ઉંચે	નીચે		
૧	રત્ન પ્રભા	કાપોત	૪ ગાઉ	૩॥ ગાઉ	થોડુ	થોડુ	સંખ્યાતા વર્ષના આયુષ્યવાળા ગર્ભજ પર્યાપ્તા મનુષ્ય તિર્યંચ	ચક્રી
૨	શર્કરા પ્રભા	,,	૩॥ ,,	૩ ,,	,,	,,		વાસુદેવ બળદેવ
૩	વાલુકા પ્રભા	કાપોત, નીલ	૩ ,,	૨॥ ,,	,,	,,		અરિહંત
૪	પંક પ્રભા	નીલ	૨॥ ,,	૨ ,,	,,	,,		કેવલી
૫	ધૂમ પ્રભા	નીલ, કૃષ્ણ	૨ ,,	૧॥ ,,	,,	,,		યતિ
૬	તમ પ્રભા	કૃષ્ણ	૧॥ ,,	૧ ,,	,,	,,		દેશવિરતિ
૭	તમસ્તમ પ્રભા	,,	૧ ,,	૦॥ ,,	,,	,,		સમ્યકત્વ

પ્રશ્નો

૧ બીજી ચોથી અને છઠ્ઠી નરક પૃથ્વીની મુખ, ભૂમિ ગોળ, ત્રિખુણા, ચોખુણા, પંક્તિગત, અને કુલ નરકાવાસાની સંખ્યા તથા પ્રતરના આંતરનુ પ્રમાણ રીતિ સાથે કહો.

૨. ૬–૧૨–૧૮–૨૪–૩૦–૩૬–૪૨ ને ૪૮ મા પ્રતરના નારકીનુ ઉત્કૃષ્ટ દેહમાન કહો, તથા ત્રીજી અને પાચમી પૃથ્વીના દરેક પ્રતરે દેહમા કેટલી વૃદ્ધિ કરવી તે રીતિ સાથે કહો.

૩ શર્કરાપ્રભા પંકપ્રભા અને તમઃપ્રભાના નારકીના મૂળ અને ઉત્તર વૈક્રિય શરીરનુ જઘન્ય અને ઉત્કૃષ્ટ માન, વિરહકાલ, ઉપપાત અને ચ્યવન સંખ્યા તથા ગતિ આગતિ કહો

૪ જલચર ચતુષ્પદ ખેચર ઉરઃપરિસર્પ અને ભુજપરિસર્પ કયા કયા સંઘયણવાળા ઉત્કૃષ્ટ અશુભ અધ્યવસાયથી મરીને કઇ કઇ નરકમા ઉપજે તથા ત્યા તેને લેશ્યા કઇ હોય ? તેમજ ઉર્દ્ધ અધો અને તિરછું અવધિ કેટલુ ? અને આગામી ભવમાં ગતિ અને લબ્ધિ કહો.

नरकाधिकार समाप्त.

મનુષ્યનું આયુષ્ય અને અવગાહના દ્વાર.

ગબ્ભ નર તિ પલિયાઊ, તિ ગાઉ ઉક્કોસ તે જહન્નેણ
મુચ્છિમ દુહાવિ અંતમુહૂ, અંગુલ અસંખ ભાગતણૂ. ૨૪૧.

ગબ્ભ નર–ગર્ભજ મનુષ્યો.
તિપલિય–૩ પલ્યોપમના.
આઊ–આયુષ્યવાળા.
તિ ગાઉ–૩ ગાઉ.
ઉક્કોસ–ઉત્કૃષ્ટથી.
તે–તે ગર્ભજ મનુષ્યો.
જહન્નેણં–જઘન્યથી.

મુચ્છિમ–સમૂર્ચ્છિમ.
દુહાવિ–બંને પ્રકારે પણ.
અંતમુહૂ–અંતર્મુહૂર્ત.
અંગુલ–આંગળના.
અસંખ ભાગ–અસંખ્યાતમો ભાગ
તણૂ–શરીરવાળા

શબ્દાર્થ—ગર્ભજ મનુષ્યો ત્રણ પલ્યોપમના આયુષ્ય વાળા અને ૩ ગાઉ (ની અવગાહનાવાળા) ઉત્કૃષ્ટથી હોય છે તે ગર્ભજ મનુષ્યો જઘન્યથી અને સમૂર્ચ્છિમ મનુષ્યો (ઉત્કૃષ્ટ અને જઘન્યથી એમ) બન્ને પ્રકારે પણ અંતર્મુહૂર્ત આયુષ્યવાળા અને આગળના અસંખ્યાતમા ભાગના શરીરવાળા હોય છે

વિવેચન—સમૂર્ચ્છિમ મનુષ્યો ગર્ભજ મનુષ્યોના મળ મૂત્ર આદિ ૧૪ અશુચિ સ્થાનકોમા ઉપજે છે, અને તેઓ ત્રણ પર્યાપ્તિ પૂર્ણ કરીને મરણ પામે છે સંખ્યાતા આયુષ્યવાળા ગર્ભજ મનુષ્યનુ જઘન્યથી વૈક્રિય શરીર અંગુળનો અસંખ્યાતમો ભાગ અને ઉત્કૃષ્ટથી ૧ લાખ યોજનને ૪ આગળ હોય છે જઘન્યથી આહારક શરીર દેશોન (૪ આગળ ઉણ) ૧ હાથ અને ઉત્કૃષ્ટથી ૧ હાથ પૂર્ણ હોય છે તૈજસ અને કાર્મણ એ બે શરીર સર્વ સંસારી જીવને ઔદારિક વૈક્રિય અને આહારક શરીરને સંયોગે તદ્રુપપણે પરિણમે છે

મનુષ્યનો ઉત્કૃષ્ટ અને જઘન્ય ઉપપાત અને ચ્યવન વિરહકાળ તથા ઉપપાત અને ચ્યવન સંખ્યા.

બારસ મુહુત્ત ગબ્ભે, ઇયરે ચઉવીસ વિરહ ઉક્કોસો,
જમ્મ-મરણેસુ સમઓ, જહન્ન સંખા સુરસમાણા ૨૪૦

બારસ મુહુત્ત—૧૨ મુહૂર્ત	**જમ્મ મરણેસુ**—જન્મ મરણને વિષે
ગબ્ભે—ગર્ભજને વિષે	**સમઓ**—૧ સમય
ઇયરે—ઇતર [સમૂર્ચ્છિમ] ને વિષે	**જહન્ન**—જઘન્ય
ચઉવીસ—૨૪ મુહૂર્ત	**સંખા**—સંખ્યા
વિરહ—વિરહકાલ	**સુર**—દેવતાની
ઉક્કોસો—ઉત્કૃષ્ટ	**સમાણા**—સરખી

શબ્દાર્થ—ગર્ભજ મનુષ્યને વિષે ૧૨ મુહૂર્ત અને સમૂર્ચ્છિમ મનુષ્યને વિષે ૨૪ મુહૂર્ત ઉત્કૃષ્ટ વિરહકાલ જન્મ મરણને વિષે હોય છે. અને જઘન્ય વિરહકાલ ૧ સમય હોય છે. [મનુષ્યોની ઉપપાત અને ચ્યવન] સંખ્યા દેવતાની સરખી [સંખ્યાતા કે અસંખ્યાતાની] હોય છે

વિવેચન—એક ગર્ભજ મનુષ્ય ઉપજ્યા પછી બીજો ગર્ભજ મનુષ્ય ઉત્કૃષ્ટથી ૧૨ મુહૂર્તને આંતરે ઉપજે. તેમજ એક ગર્ભજ મનુષ્ય ચ્યવ્યા [મર્યા] પછી બીજો ગર્ભજ મનુષ્ય ઉત્કૃષ્ટથી ૧૨ મુહૂર્તને આંતરે મરે. સમૂર્ચ્છિમ મનુષ્યનો ઉપપાત અને ચ્યવન વિરહકાળ ઉત્કૃષ્ટથી ૨૪ મુહૂર્તનો છે તથા ગર્ભજ અને સમૂર્ચ્છિમ મનુષ્યનો જઘન્યથી ઉપપાત અને ચ્યવન વિરહકાલ ૧ સમયનો છે. ગર્ભજ મનુષ્યો ૧ સમયે એક બે ત્રણથી માંડીને સંખ્યાતા ઉપજે અને ચ્યવે તથા ગર્ભજ મનુષ્યો ઉત્કૃષ્ટથી એકડાને ૯૬ વાર ઠાણ બમણો કરીએ એટલે ૨૯ આંકની સંખ્યા પ્રમાણ હોય; અને જ્યારે સમૂર્ચ્છિમ મનુષ્યો ઉપજે ત્યારે અસંખ્યાતા મનુષ્યો પામીએ.

મનુષ્યની આગતિ.

સત્તમિ મહિ નેરઇએ, તેઉ વાઉ અસંખ નર તિરિએ;
મુત્તૂણ સેસ જીવા, ઉપ્પજ્જંતિ નરભવંમિ. ૨૪૩.

સત્તમિ મહિ—સાતમી પૃથ્વીના
નેરઇએ—નારકી.
તેઉ-તેઉકાય.
વાઉ—વાયુકાય.
અસંખ—અસંખ્ય આયુષ્યવાળા
નર તિરિએ—મનુષ્ય અને તિર્યંચોને.
મુત્તૂણ—મૂકીને.
સેસ—બાકીના.
જીવા—જીવો.
ઉપ્પજ્જંતિ—ઉપજે છે.
નરભવંમિ—મનુષ્યભવમાં.

શબ્દાર્થ–સાતમીપૃથ્વી ના નારકી, તેઉકાય, વાઉકાય, અસખ્યાતાઆયુષ્યવાળા મનુષ્ય અને તિર્યંચો(યુગલિયાઓ) ને મૂકીને બાકીના જીવો મનુષ્ય ભવમા ઉપજે છે

વિવેચન–૭ પૃથ્વીના નારકી, તેઉકાય અને વાઉકાય વિનાના એકેદ્રિય, વિકલેદ્રિય, સમૂર્છિમ અને ગર્ભજ સખ્યાતા આયુષ્યવાળા મનુષ્ય અને તિર્યંચ તથા દેવો મનુષ્યમા ઉપજે છે

મનુષ્યના ૮ દ્વારનુ યત્ર

મનુષ્યનુ	આયુષ્ય		અવગાહના		ઉપપાત અને ચ્યવન વિરહ	
	ઉત્કૃષ્ટ	જઘન્ય	ઉત્કૃષ્ટ	જઘન્ય	ઉત્કૃષ્ટ	જઘન્ય
ગર્ભજ મનુષ્ય	૩ પલ્યોપમ	અંતર્મુહૂર્ત	૩ ગાઉ	અગુલનો અસખ્યાતમો ભાગ	૧૨ મુહૂર્ત	૧ સમય
સમૂર્છિમ	અંતર્મુહૂર્ત		અગુલનો અસખ ભાગ		૨૪ મુહૂર્ત	૧ સમય

મનુષ્યની	ઉપપાત અને ચ્યવન સખ્યા		આગતિ	ગતિ
	ઉત્કૃષ્ટ	જઘન્ય		
ગર્ભજ મનુષ્ય	સખ્યાતા	એક	ચારે ગતિમાથી	ચારે ગતિમા જાય
સમૂર્છિમ,	અસખ્યાતા	અસખ્ય	મનુષ્ય અને તિર્યંચમાથી	મનુષ્ય અને તિર્યંચમા

ચક્રવર્તિ બલદેવ વાસુદેવ અને અરિહંતની આગતિ.

સુર નેરઇએહિ ચ્ચિય, હવંતિ હરિ અરિહ ચક્કિ બલદેવા,
ચઉવિહ સુર ચક્કિ બલા, વેમાણિય હુન્તિ હરિ અરિહા.
૨૪૪.

સુર–દેવ.
નેરઇએહિ–નારકીથી.
ચ્ચિય–નિશ્ચે
હવંતિ–થાય છે.
હરિ–વાસુદેવ.
અરિહ–અરિહંત.
ચક્કિ–ચક્રવર્તિ.
બલદેવા–બળદેવ.
ચઉવિહસુર–ચારે પ્રકારના દેવો.
ચક્કિ–ચક્રવર્તિ.
બલા–બલદેવ.
વેમાણિય–વૈમાનિક
હુન્તિ–થાય છે.
હરિ–વાસુદેવ.
અરિહા–અરિહંત.

શબ્દાર્થ–દેવતા અને નારકીથી આવેલા નિશ્ચે વાસુદેવ અરિહંત ચક્રવર્તિ અને બલદેવ થાય છે. ચારે પ્રકારના દેવોમાથી આવેલા ચક્રવર્તિ અને બલદેવ થાય છે; અને વૈમાનિક દેવોમાથી (ચ્યવીને) આવેલા વાસુદેવ અને અરિહંત થાય છે.

વિવેચન–વાસુદેવ અરિહંત ચક્રવર્તિ અને બલદેવ એ ચારે, દેવગતિ અને નરક ગતિમાંથીજ આવેલા હોય, પણ મનુષ્ય અને તિર્યંચ ગતિમાંથી આવેલા ન હોય તેમાં પણ એટલુ વિશેષ કે ચક્રવર્તિ અને બલદેવ (ભવનપતિ વિગેરે) ચારે પ્રકારના દેવોમાથીજ ચ્યવીને મનુષ્યમાં આવીને ઉત્પન્ન થયેલ હોય તથા વાસુદેવ અને અરિહંત વૈમાનિક દેવોમાંથી ચ્યવીને મનુષ્યમા ઉત્પન્ન

થયેલા હોય છે અરિહંતાદિકના પ્રભાવથી તથા લોક સ્વભાવથી લવણ સમુદ્ર જબૂદ્વીપને ડુબાવતો નથી

૧૮ રત્નની આગતિ

હરિણો મણુસ્સ રયણાઇ, હુન્તિ નાણુત્તરેહિ દેવેહિ,
જહ સભવ-મુવવાઓ, હયગય એગિંદિ રયણાણ ૨૪૫

હરિણો-વાસુદેવ કે ચક્રિના	જહ-યથા
મણુસ્સ-મનુષ્ય	સભવ -સભવ
રયણાઇ-રત્નો	ઉવવાઓ-ઉપપાત, ઉત્પત્તિ
હુન્તિ-ઉપજે	હય-ઘોડા, અશ્વ
ન-ન	ગય-હાથી
અણુત્તરેહિ-અનુત્તર	એગિંદિ-એકેદ્રિય
દેવેહિ-દેવો થકી	રયણાણ -રત્નોની

શબ્દાર્થ—વાસુદેવ અને ચક્રવર્તિના મનુષ્ય રત્નો અને એકેદ્રિય રત્નો અનુત્તર દેવો થકી ન ઉપજે અશ્વ હાથી અને એકેદ્રિય રત્નોની ઉત્પત્તિ યથા સભવ હોય

વિવેચન-વાસુદેવો અનુત્તર વર્જીને વૈમાનિક દેવો અને નારકીમાથી આવેલા થાય ચક્રવર્તિના ૧૪ રત્નો છે, તેમા ચક્રાદિ ૭ એકેદ્રિય રત્નો અને પુરોહિતાદિ ૭ પચેદ્રિય રત્નો છે, તેમાથી હાથી અને અશ્વ વર્જીને બાકીના ૫ મનુષ્ય રત્નો સાતમી નારકી, તેઉકાય, વાયુકાય, અસખ્યાત વર્ષના આયુષ્યવાળા યુગલિક મનુષ્ય અને તિર્યંચો તથા અનુત્તર દેવો વર્જીને બાકીના સ્થાનમાથી આવેલા હોય નારકી, સખ્યાતા આયુષ્યવાળા

મનુષ્ય અને તિર્યંચ તથા સહસ્રાર સુધીના દેવોમાંથી આવેલા હાથી અને અશ્વ રત્ન હોય. સંખ્યાતા આયુષ્યવાળા મનુષ્ય અને તિર્યંચ તથા ઈશાન સુધીના દેવોમાંથી આવેલાં સાતે એકેંદ્રિય રત્ન હોય.

૧૪ રત્નનાં નામ અને પ્રમાણ.

ચામ પમાણં ચક્કં, છત્તં દંડં દુહત્થયં ચમ્મં.
બત્તીસંગુલ ખગ્ગો. સુવન્નકાગિણિ ચઉરંગુલિયા.૨૪૬.
ચઉરંગુલો દુ અંગુલ–પિહુલો ય મણિ પુરોહિ ગય તુરયા.
સેણાવઈ ગાહાવઇ. વડ્ઢ઼ ઇત્થી ચક્કિ રયણાઇં. ૨૪૭.

ચામ–ચતુપ.
પમાણ–પ્રમાણ
ચક્કં–ચક્ર.
છત્તં–છત્ર.
દંડં–દંડ.
દુહત્થય–બે હાથ.
ચમ્મં–ચર્મ.
બત્તીસંગુલ–૩૨ આંગળ.
ખગ્ગો–ખડ્ગ.
સુવન્નકાગિણિ–સુવર્ણ કાકિણી
ચઉરંગુલિયા–૪ આંગળ પ્રમાણ.
ચઉરંગુલો–૪ આગળ લાંબું.
દુ અંગુલ–બે આગળ.
પિહુલો–પહોળું.
મણિ–મણિ
પુરોહિ–પુરોહિત.
ગય–હાથી.
તુરયા–ઘોડો.
સેણાવઇ–સેનાપતિ.
ગાહાવઇ—ગાથાપતિ. ગૃહપતિ.
વડ્ઢ઼–વર્ધકી, સુથાર.
ઇત્થી–સ્ત્રી
ચક્કી–ચક્રવર્તિને
રયણાઈ–રત્નો

શબ્દાર્થ—૧ ચક્ર, ૨ છત્ર, અને ૩ દંડ રત્ન વામ (બન્ને હાથ તિરછા પ્રસારેલ પ્રમાણ, ૪ ચમરત્ન બે હાથ લાબુ, ૫ ખડગ રત્ન બત્રીશ આગળ લાબુ, ૬ સુવર્ણ કાકિણી રત્ન ચાર આગળ પ્રમાણ, ૭ મણિરત્ન ૪ આગળ લાબુ અને બે આગળ પહોળુ હોય છે ૧ પુરોહિત, ૨ હાથી, ૩ ઘોડા, ૪, સેનાપતિ, ૫ ગૃહપતિ (ભડારી) ૬ સુથાર ૭ અને ૭ સ્ત્રી (એ ૭ પચેદ્રિય રત્નો મળી ૧૪) રત્નો ચક્રવર્તિને હોય છે

વિવેચન—સાત એકેદ્રિય રત્નો ચક્રવર્તિને આત્માગુલે જાણવા માટે પચેદ્રિય રત્નો જે કાળે જેવુ શરીરનુ પ્રમાણ હોય, તે કાળે તે પણ તેવા પ્રમાણના હોય ચૌદે રત્નના ગુણ કહે છે ૧ **ચક્રરત્ન** અન્ય ગોત્રવાળા વૈરીનુ મસ્તક છેદે ૨ **છત્રરત્ન** ચક્રવર્તિના હસ્ત સ્પર્શે ૧૨ યોજન વિસ્તાર પામે અને વૈતાઢય પર્વતની ઊત્તર દિશાએ રહેનારા મ્લેચ્છ તેના દેવતાઓ મેઘ વરસાવે, તેને રોકવાને સમર્થ થાય ૩ **દડરત્ન** વાંકી ભૂમિને સમી કરે અને કામ પડે ૧ હજાર યોજન ભૂમિને ખોદે ૪ **ચર્મરત્ન** ચક્રવર્તિના હસ્ત સ્પર્શે ૧૨ યોજન વિસ્તાર પામે અને પ્રભાત કાળે બીજ વાવીએ તે સધ્યા કાળે ઉપભોગ કરવા યોગ્ય શાલિ પ્રમુખ ધાન્યને ઉત્પન્ન કરે ૫ **ખડ્ગરત્ન** સગ્રામમા અત્યત શક્તિવત હોય ૬ જાત્ય સુવર્ણમય **કાકિણી** રત્ન તે વૈતાઢય પર્વતની ગુફામાહે એકેકી ભીતે ૪૯—૪૯ માડલા કરવા યોગ્ય હોય ૭ **મણિરત્ન** નીચે ચર્મરત્ન અને ઉપર છત્ર રત્નની વચ્ચે છત્ર તુબ ઉપર સ્થાપ્યુ છતુ

તથા તમિસ્રા અને ખડ પ્રપાતા ગુફામા હસ્તિના મસ્તક ઉપર રાખ્યુ છતું ૧૨ યોજન પ્રકાશ કરે અને હાથે અથવા મસ્તકે બાંધ્યું હોય તો સમસ્ત રોગ દૂર કરે. ૮ **પુરોહિત રત્ન** શાન્તિકર્મ કરનાર હોય. ૯. **ગજરત્ન** અને ૧૦. **અશ્વ રત્ન** મહા પરાક્રમી હોય ૧૧ **સેનાપતિ રત્ન** ગગા સિધુની પેલી બાજુએ ૪ ખડ જીતનાર હોય. ૧૨. **ગૃહપતિ** (ભંડારી) રત્ન ઘરના યોગ્ય કમ કરે ૧૩ **વર્ધકી** (સુથાર) રત્ન ઘર ચણે અને વૈતાઢય પર્વતની ગુફા માહે ઉમ્નગા અને નિમ્નગા નદીના પૂલ બાધે ૧૪ **સ્ત્રી રત્ન** અત્યંત અદ્ભૂત રૂપવંત અને ચક્રવર્તિને ભોગ યોગ્ય હોય

ચક્ર છત્ર દડ અને ખડ્ગ એ ચાર રત્નો આયુધ શાળામા ઉત્પન્ન થાય છે ચર્મ મણિ અને કાકિણી એ ૩ રત્નો ચક્રીના ભંડારમા ઉત્પન્ન થાય છે, સેનાપતિ ગૃહપતિ પુરોહિત અને સુથાર એ ૪ રત્નો પોતાની રાજધાનીમા ઉત્પન્ન થાય છે, સ્ત્રી રત્ન રાજકુળમા ઉત્પન્ન થાય છે, તથા હસ્તી અને અશ્વ રત્ન વૈતાઢય પર્વતની સમીપે ઉત્પન્ન થાય છે

એ ચૌદે રત્નો એકેક હજાર યક્ષોએ અધિષ્ઠિત હોય છે અને બે હજાર યક્ષ ચક્રવર્તિની બે બાજુએ હોય છે, એવી રીતે ૧૬ હજાર યક્ષો ચક્રવર્તિની સેવા કરે. જઘન્યથી જબૂદ્વીપને વિષે ૪ ચક્રવર્તિ હોય, ત્યારે-૫૬ રત્ન હોય અને ઉત્કૃષ્ટથી ભરત ઐરવત અને મહાવિદેહની ૨૮ વિજયના મળીને ૩૦ ચક્રવર્તિ હોય, ત્યારે ૪૨૦ રત્નો હોય જઘન્યથી જબૂદ્વીપમા વાસુદેવ

૪ હોય અને ઉત્કૃષ્ટથી ૩૦ હોય, જે વિજયમા વાસુદેવ હોય તે વિજયમા ચક્રવર્તિ ન હોય

વાસુદેવના ૭ રત્નોના નામ

ચક્ક ધણુહ ખગ્ગો, મણી ગયા તહય હોઇ વણમાલા,
સખો સત્ત ઇમાઇ, રયણાઇ વાસુદેવસ્સ ૨૪૮

ચક્ક—ચક્ર	હોઇ—હોય છે
ધણુહ—ધનુષ	વણમાલા—વનમાલા
ખગ્ગો—ખડ્ગ	સખો—શખ
મણી—મણિ	સત્ત—સાત
ગયા—ગદા	ઇમાઇ—આ, એ
તહ—તેમજ, તથા	રયણાઇ—રત્નો
ય—અને	વાસુદેવસ્સ—વાસુદેવના [ને]

શબ્દાર્થ—૧ ચક્ર, ૨ ધનુષ્ય, ૩, ખડ્ગ, ૪ મણિ, ૫ ગદા, તેમજ ૬ વનમાલા અને ૭ શખ એ સાત રત્નો વાસુદેવને હોય છે

વિવેચન—કૌમુદિકી નામની ગદા, વનમાલા એટલે દેવોએ આપેલી માળા, જે કોઇ વખત કરમાય નહિ તથા જ્યારે વાસુદેવ ઉઠત, ત્યારે પાંચજન્ય શખ ફુકે જેનો ધ્વનિ ૧૦ યોજન સુધી સભળાય

---

૧ મનુષ્ય [illegible] ૯૮ આયુષ્ય [illegible], ઉપપાત [illegible] મતિ [illegible]

ચક્રી અને વાસુદેવનાં રત્નોનાં નામ તથા અઢીદ્વિપમાં જઘન્ય અને ઉત્કૃષ્ટથી એકી વખતે થયેલ તીર્થંકરાદિકની સંખ્યાનું યંત્ર.

ચક્રવર્તિના ૧૪ રત્નો			૭ વાસુદેવનાં રત્નોનાં નામ	જંબૂદ્વીપમાં			ધાતકી ખંડમા		પુષ્કરાર્ધમા		કુલ	
૭ એકેંદ્રિય રત્નોના નામ અને પ્રમાણ.		૭ પંચેંદ્રિય રત્નોના નામ			જઘન્ય	ઉત્કૃષ્ટ	જઘન્ય	ઉત્કૃષ્ટ	જઘન્ય	ઉત્કૃષ્ટ	જઘન્ય	ઉત્કૃષ્ટ
ચક્ર	વામ પ્રમાણે	સેનાપતિ	ચક્ર	તીર્થંકર	૪	૩૪	૮	૬૮	૮	૬૮	૨૦	૧૭૦
છત્ર		ગૃહપતિ	ધનુષ્ય	ચક્રવર્તિ	૪	૩૦	૮	૬૦	૮	૬૦	૨૦	૧૫૦
દંડ		સુથાર	ખડ્ગ	વાસુદેવ	૪	૩૦	૮	૬૦	૮	૬૦	૨૦	૧૫૦
ચર્મ	૨ હાથ	પુરોહિત	મણિ	બળદેવ	૪	૩૦	૮	૬૦	૮	૬૦	૨૦	૧૫૦
ખડ્ગ	૩૦ આંo	સ્ત્રી	ગદા	ચક્રીનાં રત્નો	૫૬	૪૨૦	૧૧૨	૮૪૦	૧૧૨	૮૪૦	૨૮૦	૨૧૦૦
કાકિણી	૪ ,,	હાથી	વનમાલા	વાસુદેવના રત્નો	૨૮	૨૧૦	૫૬	૪૨૦	૫૬	૪૨૦	૧૪૦	૧૦૫૦
મણિ	૪ ,, લાંબું ૨ ,, પોહ	ઘોડો	સંખ									

મનુષ્યની ગતિ અને ૧ સમયે મોક્ષમા કેટલા જાય ?

સખ નરા ચઉસુ ગઇસુ, જતિ પચમુવિ પઢમ સઘયણે,
ઇગ દુ તિ જા અટ્ઠસય, ઇગસમએ જતિ તે સિદ્ધિ . ૨૪૯

સખ-સખ્યાતા આયુષ્યવાળા	પઢમ સઘયણે-પહેલુ સઘયણ છતે
નરા-મનુષ્યો	ઇગદુતિ-એક બે ત્રણથી
ચઉસુ ગઇસુ-ચારે ગતિમા	જા અટ્ઠસય-૧૦૮ સુધી
જતિ-જાય છે, ઉપજે છે	ઇગસમએ-એક સમયમા
	જતિ-જાય છે
પચમુવિ-પાચમી ગતિમા	તે-તે (મનુષ્યો)
પણ	સિદ્ધિ-મોક્ષ પ્રત્યે, મોક્ષમા

શબ્દાર્થ- સખ્યાતા (વર્ષના) આયુષ્યવાળા મનુષ્યો ચારે ગતિમા ઉપજે છે અને પહેલુ સઘયણ છતે પાચમી ગતિ (મોક્ષ) મા પણ જાય છે ૧ સમયમા એક બે ત્રણથી માડીને (ઉત્કૃષ્ટથી) ૧૦૮ સુધી તે (મનુષ્ય ગતિમા રહેલા) મનુષ્યો મોક્ષમા જાય છે

ત્રવેદ અને ત્રલિગને આશ્રયીને ૧ સમયે મોક્ષમા કેટલા જાય?

વીસિત્થિ દસ નપુસગ પુરિસ-ટ્ઠસય તુ એગસમએણ,
સિજ્ઝઇ ગિહિ અન્ન સલિગ, ચઉ દસ અટ્ઠાહિયસય ચ ૨૫૦

વીસ-વીશ	સિજ્ઝઇ-સિઝે, સિદ્ધ થાય
ઇત્થિ-સ્ત્રીઓ	ગિહિ-ગૃહસ્થલિગી
દસ-દશ	અન્ન-અન્યલિગી
નપુસગ-નપુસકો	સલિગ-સ્વલિગી
પુરિસ-પુરૂષો	ચઉ-ચાર
અટ્ઠસય-એકસો આઠ	દસ-૬
તુ-વળી	
એગસમએણ-૧ સમયે	અટ્ઠાહિયસય-એકસો આઠ

શબ્દાર્થ- (ઉત્કૃષ્ટથી) સ્ત્રીઓ વીશ, (કૃત્રિમ) નપુંસકો દશ અને પુરૂષો વળી એકસો આઠ એક સમયે સિદ્ધ થાય (મોક્ષમા જાય.) ગૃહસ્થલિંગી ચાર, અન્યલિંગી દશ અને સ્વલિંગી (સાધુના વેષ) ૧ સમયે એકસો આઠ સિદ્ધ થાય.

અવગાહના, દિશા અને જલને આશ્રયીને ૧ સમયે મોક્ષમાં કેટલા જાય ?

ગુરૂલહુ મજ્ઝિમ દો ચઉ, અટ્ઠસયં ઉડ્ઢહો તિરિયલોએ, ચઉ બાવીસ-ટ્ઠસયં, દુ સમુદ્દે તિન્નિ સેસ જલે. ૨૫૧.

ગુરૂ-ઉત્કૃષ્ટ.
લહુ-જઘન્ય.
મજ્ઝિમ-મધ્યમ.
દો ચઉ-બેચાર.
અટ્ઠસય-એકસો ને આઠ
ઉડ્ઢ-ઉર્દ્ધ લોકને વિષે.
અહો-અધોલોકને વિષે
તિરિયલોએ-તિર્ચ્છાલોકમા.
ચઉ-ચાર.
બાવીસ-બાવીશ
અટ્ઠસયં-એકસોને આઠ.
દુ-બે.
સમુદ્દે-સમુદ્રને વિષે.
તિન્નિ-ત્રણ
સેસજલે-બાકીના જલને વિષે.

શબ્દાર્થ—ઉત્કૃષ્ટ અવગાહનાવાળા બે, જઘન્ય અવગાહના વાળા ચાર અને મધ્યમ અવગાહનાવાળા એક સોને આઠ, ઉર્દ્ધ લોકને વિષે ચાર, અધો લોકને વિષે બાવીસ અને તિર્ચ્છાલોકમાં એકસો ને આઠ, સમુદ્રને વિષે બે અને બાકી (નદી દ્રહ વિગેરે)નાં જલને વિષે ઉત્કૃષ્ટથી ત્રણ મોક્ષે જાય છે.

વિવેચન–૫૦૦ ધનુષ પ્રમાણ ઉત્કૃષ્ટ અવગાહના વાળા અને ૭ હાથ પ્રમાણ જઘન્ય અવગાહનાવાળા તીર્થંકર મોક્ષે જાય અને સામાન્ય કેવળી તો ૫૨૫ ધનુષ પ્રમાણ ઉત્કૃષ્ટ અવગાહનાવાળા મરૂદેવી માતાની જેમ અને ૨ હાથ પ્રમાણ જઘન્ય અવગાહનાવાળા કૂર્મા પુત્રની જેમ મોક્ષે જાય મરૂદેવી માતા હાથી ઉપર બેઠેલા હોવાથી શરીર સંકોચાએલુ હતુ તેથી ૫૦૦ ધનુષની અવગાહનાવાળા મોક્ષે ગયા એમ બીજો મત છે ઉત્કૃષ્ટથી ૫૦૦ ધનુષની અવગાહનાવાળા ૧ સમયે બે મોક્ષે જાય, તો ૠષભદેવ ભગવાન ૧ સમયે ૧૦૮ (ૠષભદેવ, ૠષભદેવના ૯૯ પુત્રો અને ભરતના ૮ પુત્રો મળી ૧૦૮) ની સાથે મોક્ષે કેમ ગયા? અનંત કાલચક્ર ગયા પછી હુંડા અવસર્પિણી આવે છે અને તેમા ૧૦ આશ્ચર્યકારક બનાવો બને છે માટે આ પણ આશ્ચર્ય સમજવુ ઉર્ધ્વલોક નંદનવનથી ઉપર મેરૂની ચૂલીકા સુધી જાણવુ સમભૂતલાથી નવમો જોજન નીચે અધોલોક તેમા પશ્ચિમ મહાવિદેહની છેલ્લી બે કુબડી વિજય સમભૂતલાથી ક્રમેક્રમે પૃથ્વી ઘટતી ૧ હજાર યોજન નીચી છે,તે અધોગ્રામ તરીકે ઓળખાય છે તે અધોલોક જાણવો નદીમાહે એટલે ગંગા નદી ઉતરતા અર્ણિકાપુત્ર આચાર્યની માફક મોક્ષે જાય

દરેક ગતિ આદિમાથી આવેલા ૧ સમયે કેટલા મોક્ષે જાય?

નરય તિરિયા–ગયા દસ, નરદેવ ગઇઉ વીસ અટ્ઠસય,
દસ રયણા સક્કર વાલુયાઉ, ચઉ પંક ભૂ દગઓ ૨૫૨

છચ્ચ વણસ્સઇ દસ તિરિ, તિરિ ત્થી દસ મણુય
વીસ નારીઓ,

અસુરાઇ વંતરા દસ, પણ તદ્દેવિઉ પત્તેયં. ૨૫૩.

જોઇ દસ દેવિ વીસં, વેમાણિય-ટ્ઠસય વીસ દેવીઓ,

નરય-નરક ગતિ.
તિરિય-તિર્યંચ ગતિમાથી.
આગયા-આવેલા.
દસ-દશ.
નર-મનુષ્ય ગતિમાંથી.
દેવ ગઇ-દેવગતિમાંથી.
વીસ-વીશ.
અટ્ઠસયં-એકસો આઠ.
દસ-દશ.
રયણા-રત્નપ્રભા.
સક્કર-શર્કરાપ્રભા.
વાલુયાઉ-વાલુકા પ્રભામાંથી.
ચઉ-ચાર.
પંક-પંકપ્રભા.
ભૂ-પૃથ્વીકાય
દગાઓ-અપ્કાયમાંથી.
છચ્ચ-અને છ.
વણસ્સઇ-વનસ્પતિકાયમાંથી
દસ-દશ.
તિરિ-તિર્યંચ પુરૂષ
તિરિત્થી-તિર્યંચની સ્ત્રી થકી.
દસ-દશ.
મણુઅ-મનુષ્ય પુરૂષ થકી.
વીસ-વીશ.
નારીઓ-મનુષ્યની સ્ત્રી થકી.
અસુરાઇ-અસુરાદિ.
વંતરા-વ્યંતરમાંથી.
દસ-દસ.
પણ-પાચ.
તદ્દેવીઉ-તેની દેવીઓ થકી
પત્તેયં-દરેક નિકાયના
જોઇ-જ્યોતિષી દેવ થકી:
દસ-દશ.
દેવિ-જ્યોતિષી દેવી થકી.
વીસં-વીશ.
વેમાણિય-વૈમાનિક દેવ થકી.
અટ્ઠસય-એકસોને આઠ.
વીસ-વીશ
દેવીઓ-વૈમાનિક દેવી થકી.

શબ્દાર્થ—નરક ગતિ અને તિર્યંચ ગતિમાથી આવેલા ૧૦ મનુષ્યગતિમાથી આવેલા ૨૦, (વૈમાનિક) દેવગતિમાથી આવેલા ૧૦૮, રત્નપ્રભા શર્કરા પ્રભા અને વાલુકા પ્રભામાથી આવેલા ૧૦, પક પ્રભા પૃથ્વી-કાય અને અપકાયમાથી આવેલા ૪, અને વનસ્પતિ-કાયમાથી આવેલા ૬, તિર્યંચ પુરૂષ અને તિર્યંચ સ્રીથકી આવેલા ૧૦, મનુષ્ય પુરૂષ થકી આવેલા ૧૦, મનુષ્યની સ્રી થકી આવેલા ૨૦, અસુરાદિ (૧૦ ભવનપતિ) અને વ્યતરમાથી દરેક [નિકાય]ના આવેલા ૧૦, તે [ભવનપતિ અને વ્યતરના દરેક નિકાય]ની દેવીઓ થકી આવેલા પાચ, જ્યોતિષી દેવ થકી આવેલા ૧૦, જ્યોતિષી દેવી થકી આવેલા ૨૦, વૈમાનિક દેવ થકી આવેલા ૧૦૮ અને વૈમાનિક દેવી થકી આવેલા ૨૦ એક સમયમા મોક્ષે જાય છે

વિવેચન—નરકગતિમાથી નીકળીને મનુષ્યગતિમા આવેલા ૧ સમયે ઉત્કૃષ્ટથી ૧૦ મોક્ષે જાય એ પ્રમાણે સર્વત્ર સમજવું, કારણ કે મનુષ્ય ગતિમાથી જ જીવ મોક્ષે જઇ શકે, પણ બીજી ગતિમાથી મોક્ષે જઇ શકાય નહિ

---

૧ ક્યા જીવો ૧ સમયમા ૪–૨૦ ને ૧૦૮ મોક્ષે જાય !

૨ ચક્રવર્તિ અને વાસુદેવના રત્નોના નામ પ્રમાણ ક્યાથી આવેલા હોય અને તે ગા મમા આવે તથા જઘન્ય અને ઉત્કૃષ્ટથી અઢી દ્વીપમા ચક્રવર્તિ તીર્થંકર વાસુદેવ અને તે બનેના રત્નો કેટલા હોય તે સમજાવો

વેદ આશ્રયીને ૯ ભાંગામાંથી કયા ભાંગે કેટલા મોક્ષે જાય તથા સિદ્ધિ ગતિને વિષે જઘન્ય અને ઉત્કૃષ્ટ ઉપપાત વિરહકાલ.

તહ પુંવેએહિંતો, પુરિસો હોઊણ અટ્ઠસયં. ૨૫૪.
સેસટ્ઠ ભંગએસુ, દસ દસ સિજ્ઝન્તિ એગ સમએણં,
વિરહો છમાસ ગુરૂઓ, લહુ સમઓ ચવણ-મિહ
નત્થિ. ૨૫૫.

તહ–તથા.
પુંવેએહિંતો–પુરૂષ વેદ થકી.
પુરિસો–પુરૂષ.
હોઊણ–થઇને.
અટ્ઠસયં–એકસો ને આઠ.
સેસ–બાકીના.
અટ્ઠ ભંગએસુ–આઠ ભાંગાને વિષે.
દસ દસ–દશ દશ.
સિજ્ઝન્તિ–મોક્ષે જાય છે.
એગ સમએણ–૧ સમયે
વિરહો–વિરહકાલ.
છ માસ–૬ માસ.
ગુરૂઓ–ઉત્કૃષ્ટથી.
લહુ–જઘન્યથી.
સમઓ–૧ સમય.
ચવણં–ચ્યવવાનું.
ઇહ–અહીંથી.
નત્થિ–નથી.

શબ્દાર્થ–તથા પુરૂષ વેદ થકી પુરૂષ થઇને (મોક્ષે જાય, તો) એક સમયે ૧૦૮ મોક્ષે જાય છે, બાકીના ૮ ભાંગાને વિષે ૧ સમયે દશ દશ મોક્ષે જાય છે, (મોક્ષે જવાનો) ઉત્કૃષ્ટથી વિરહકાલ છ માસ અને જઘન્યથી વિરહકાલ ૧ સમય છે, અહીંથી (મોક્ષમાંથી) ચ્યવવાનું (મરવાનુ) નથી.

વિવેચન-પુરૂષવેદી દેવ મનુષ્ય અને તિર્યંચ એ ત્રણ ગતિમાથી નીકળી, મનુષ્યમા આવી, કોઇ પુરૂષ થાય, કોઇ સ્ત્રી થાય, કોઇ નપુંસક થાય, એવી રીતે સ્ત્રી વેદી દેવી વિગેરે ત્રણ ગતિમાથી નીકળી કોઇ સ્ત્રી થાય, કોઈ પુરૂષ થાય, અને કોઇ નપુંસક થાય, એવી રીતે નપુંસક વેદી નારકી તિર્યંચ અને મનુષ્યમાથી નીકળી મનુષ્યમા કોઈ નપુંસક થાય, કોઈ સ્ત્રી થાય અને કોઇ પુરૂષ થાય, એમ નવ ભાગા થાય તેમા જો પુરૂષ વેદ થકી આવી મનુષ્યમા પુરૂષ થઇને મોક્ષે જાય, તો ઉત્કૃષ્ટથી ૧ સમયે ૧૦૮ મોક્ષે જાય અને બાકીના ૮ ભાગામાથી ૬ ક ભાગે ૧ સમયમા ૧૦ મોક્ષે જાય ૯ ભાગા આ પ્રમાણે ૧ પુરૂષ વેદી વૈમાનિક દેવોમાથી આવીને મનુષ્યમા પુરૂષ થઇને મોક્ષે જાય, તો ૧ સમયે ૧૦૮ મોક્ષે જાય ૨ પુરૂષ વેદ થકી આવીને મનુષ્યમા સ્ત્રી થઇને મોક્ષે જાય, તો એક સમયે ૧૦ મોક્ષ જાય ૩ પુરૂષ વેદ થકી આવીને મનુષ્યમા કૃત્રિમ નપુંસક થઇને મોક્ષે જાય, તો ૧ સમયે ૧૦ મોક્ષ જાય ૪ સ્ત્રી વેદ થકી આવીને મનુષ્યમા પુરૂષ થઇને મોક્ષે જાય, તો ૧ સમયે ૧૦ મોક્ષે જાય ૫ સ્ત્રી વેદ થકી આવીને મનુષ્યમા સ્ત્રી થઇને મોક્ષે જાય, તો ૧ સમયે ૧૦ મોક્ષે જાય ૬ સ્ત્રી વેદ થકી આવીને મનુષ્યમા કૃત્રિમ નપુંસક થઇને મોક્ષે જાય, તો ૧ સમયે ૧૦ મોક્ષે જાય ૭ નપુંસક વેદ થકી આવીને મનુષ્યમા પુરૂષ થઇને મોક્ષે જાય, તો ૧ સમયે ૧૦ મોક્ષે જાય ૮ નપુંસક વેદ થકી આવીને મનુષ્યમા સ્ત્રી થઇને મોક્ષે જાય, તો ૧ સમયે ૧૦ મોક્ષ

જાય ૯. નપુંસક વેદ થકી આવીને મનુષ્યમાં કૃત્રિમ નપુસક થઇને મોક્ષે જાય, તો એક સમયે ૧૦ મોક્ષે જાય.

વૈમાનિક દેવી, જ્યોતિષી દેવી અને નારી થકી આવેલા ૨૦ મોક્ષે જાય એમ કહ્યું છે. તેમાં સમજવાનું એ છે કે સ્ત્રી વેદ થકી આવીને મનુષ્યમા કોઇક પુરૂષ થાય, કોઇક સ્ત્રી થાય અને કોઇક નપુંસક થાય, એમ સર્વે મળીને ૨૦ મોક્ષે જાય.

ભદ્રશાલ નંદન અને સોમનસ વનમાથી તથા સ્વયબુદ્ધ ૧ સમયે ૪ મોક્ષે જાય, પાંડુક વનમાથી ૧ સમયે બે મોક્ષે જાય, એકેકી મહાવિદેહની વિજયમાંથી ૨૦ મોક્ષે જાય, એકેકી અકર્મભૂમિમા સંહરણથી ૧૦, તથા કર્મભૂમિમાં સંહરણથી ૧૦, ઉત્સર્પિણીના ૧-૨ ૪-૫-૬ઠ્ઠા આરે અને અવસર્પિણીના ૧-૨-૩-૬ આરે સહરણથી ૧૦; અતીર્થસિદ્ધ અને પ્રત્યેકબુદ્ધ સિદ્ધ ૧ સમયે ૧૦ મોક્ષે જાય. દરેક કર્મભૂમિમાથી એક સમયે ૧૦૮ મોક્ષે જાય. ઉત્સર્પિણીના ત્રીજા આરે અને અવસર્પિણીના ચોથા આરે ૧ સમયે ઉત્કૃષ્ટથી ૧૦૮ મોક્ષે જાય, અવસર્પિણીના પાંચમા આરે દરેક ભરત અને ઐરવતમાંથી ૧ સમયે ૨૦ મોક્ષે જાય, ઉત્સર્પિણીના પાચમા છઠ્ઠા આરે અને અવસર્પિણીના પહેલા બીજા આરે યુગલિયાં હોય, તે માટે સિદ્ધિ ન હોય

કેટલા સમય સુધી કેટલા જીવો નિરંતર મોક્ષમાં જાય અને પછી અંતર પડે.

અડ સગ છ પંચ ચઉ તિન્નિ, દુન્નિ ઇક્કો ય સિજ્જમાણેસુ,
બત્તીસાઇસુ સમયા, નિરંતરં અંતરં ઉવરિં. ૨૫૬.

મનુષ્યમાથી ૧ સમયે ઉત્કૃષ્ટથી કેટલા સિદ્ધ થાય તેનુ યત્ર.

એક સિદ્ધ	૧
ગુરૂ અવગાહના વાળા	૨
પાડુક વનમાથી	
સમુદ્રમાથી	૨
શેષ જળમાથી	૩
ગૃહસ્થ લિંગે	૪
જઘન્ય અવગાહનાવાળા	૪
ઉર્ધ્વલોકમાથી	૪
૫ પ્રભાથી આવેલા	૪
પૃથ્વીકાયમાથી	૪
અપકાયમાથી ,	૪
જ શાપ વ ૯ાથી	૪
ૈમન ક	૪
નદન ,	૪
સ્વયંબુદ્ધ	૪
અસુરની દેવીથી આવેલા	૫
વ્યતરની , ,	૫
વનસ્પતિ કાયમાથી ,,	૬
નપુમક વેદે	૧૦
અન્યલિંગે	૧૦
૧૭૩મનિમાથી = ૨ ૧	૧૦
ગ્લપ્રભામાથી ,	૧૦
શર્કરા પ્રભામાથી	૧૦

ાનુમ પ્રભામાથી આવેલા	૧૦
તિર્યંચ ગતિમાથી ,,	૧૦
,, પુરૂષમાથી ,,	૧૦
,, સ્ત્રીમાથી ,,	૧૦
મનુષ્ય પુરૂષમાથી ,	૧૦
અસુ ાદિ ેવમાથી ,,	૧૦
૧તર ,, ,,	૧૦
જ્યોતિષી , ,	૧૦
પુ ૧૦ાથા ના પથ ૧	૧૦
,, નપુમક ,	૧૦
સ્ત્રીમાથી પુરૂષ ,	૧૦
, સ્ત્રી ,	૦
નપુમક ,	૧૦
નપુમકમાથી પુરૂષ ,,	૧૦
,, સ્ત્રી ,	૧૦
નપુ ક ,	૧૦
અકર્મ ભૂમિમા મહરભ્યથી	૧૦
કર્મ ભૂમિમા અર ખુથી	૧૦
અવસર્પિણી ૧ ૨ ૬ આરે	૧૦
ઉત્સર્પિણીના ૧ ૨ ૪ ૫ ૬ આરે	૧૦
તીર પ્રવત્યા પછી	૧૦
પ્રત્યેક ,દ્ધ	૧૦
સ્ત્રી ૧	૩૦

મનુષ્ય ગતિમાંથી આવેલા	૨૦	મધ્યમ અવગાહનાવાળા	૧૦૮
મનુષ્યની નારીમાંથી ,,	૨૦	તિચ્છૉ લોકમાંથી	૧૦૮
જ્યોતિષી દેવીમાંથી ,,	૨૦	દેવગતિમાંથી આવેલા	૧૦૮
વૈમાનિક દેવીમાંથી ,,	૨૦	વૈમાનિક દેવમાંથી ,,	૧૦૮
એકેકી મહાવિદેહની વિજયમાંથી	૨૦	પુરૂપમાંથી પુરૂપ થઇને	૧૦૮
		દરેક કર્મભૂમિમાંથી	૧૦૮
અવસર્પિણીના પાંચમે આરે		ઉત્સર્પિણીના ત્રીજા આરે	૧૦૮
૫ ભરત અને ૫ અરવતમાંથી	૨૦	અવસર્પિણીના ચોથા ,,	૧૦૮
જિન (તીર્થંકર) સિદ્ધ	૨૦	તીર્થ પ્રવર્ત્યા પછી	૧૦૮
અધોલોકે અધોગ્રામમાથી	૨૨	અતીર્થંકર	૧૦૮
પુરૂપવેદે	૧૦૮	બુદ્ધબોધિત	૧૦૮
સ્વલિંગે	૧૦૮	અનેક સિદ્ધ	૧૦૮

બત્તીસા અડયાલા, સટ્ઠી બાવત્તરી ય બોધવ્વા,
ચુલસીઈ છન્નવઈ, દુરહિય-મટ્ઠુત્તર સયં ચ. ૨૫૭.

અડ—આઠ
સગ—સાત
છ—છ.
પંચ—પાંચ.
ચઉ—ચાર
તિન્નિ—ત્રણ.
દુન્નિ—બે
ઇક્કો—એક
સિજ્જમાણેસુ—સિદ્ધ થયે છતે.
બત્તીસાઇસુ—બત્રીશાદિ.
સમયા—સમય સુધી
નિરંતરં—નિરંતર.

અંતરં—અંતર.
ઉવરિં—ઉપર.
બત્તીસા—બત્રીશ સુધી.
અડયાલા—અડતાલીશ સુધી.
સટ્ઠી—સાઠ સુધી.
બાવત્તરી—બહોતેર સુધી.
બોધવ્વા—જાણવા
ચુલસીઈ—ચોરાસી સુધી.
છન્નવઈ—છન્નુ સુધી.
દુરહિય—એકસો બે સુધી.
અટ્ઠુત્તર—આઠ અધિક.
સયં—સો.
ચ—અને.

શબ્દાર્થ—આઠ સાત છ પાચ ચાર ત્રણ બે અને એક સમય સુધી અનુક્રમે બત્રીશાદિ સિધ્ધ થયે છતે ઉપર નિરતર અતર પડે જેમકે-આઠ સમય સુધી સિદ્ધ થાય તો ૧ થી માડીને ૩૨ સુધી, ૭ સમય સુધી ૩૩ થી ૪૮ સુધી, ૭ સમય સુધી ૪૯ થી ૬૦ સુધી, ૫ સમય સુધી ૬૧ થી ૭૨ સુધી, ચાર સમય સુધી ૭૩ થી માડીને ૮૪ સુધી, ૩ સમય સુધી ૮૫ થી માડીને ૯૬ સુધી, બે સમય સુધી ૯૭ થી માડીને ૧૦૨ સુધી, અને ૧ સમય સુધી ૧૦૩ થી માડીને ૧૦૮ મોક્ષે જાય, એમ જાણવા

વિવેચન—૧ થી માડીને ૩૨ સુધી નિરતર મોક્ષે જાય, તો ઉત્કૃષ્ટથી ૮ સમય સુધી, એટલે પહેલે સમયે ૧ થી માડીને ૩૨ સુધીની સખ્યામાથી મોક્ષે જાય, બીજે સમયે પણ તેટલીજ સખ્યામાથી મોક્ષે જાય, એમ ઉત્કૃષ્ટથી ૮ સમય સુધી જીવો મોક્ષે જાય, પછી અવશ્ય અતર પડે ૭ સમય સુધી સિદ્ધ થાય, તો ૩૩ થી માડીને ૪૮ સુધીની સખ્યામાથીજ, પછી અવશ્ય અતર પડે જો ૬ સમય સુધી સિધ્ધ થાય, તો ૪૯ થી માડીને ૬૦ સુધીની સખ્યામાથીજ, પછી અવશ્ય અતર પડે જો ૫ સમય સુધી સિધ્ધ થાય, તો ૬૧ થી માડીને ૭૨ સુધીની સખ્યામાથીજ, પછી અવશ્ય અતર પડે જો ૪ સમય સુધી સિધ્ધ થાય તો ૭૩ થી માડીને ૮૪ સુધીની સખ્યામાથીજ, પછી અવશ્ય અતર પડે જો ૩ સમય સુધી સિધ્ધ થાય, તો ૮૫ થી માડીને ૯૬ સુધીની સખ્યામાથીજ, પછી અવશ્ય અતર પડે જો ૨ સમય સુધી

સિદ્ધ થાય, તો ૯૭ થી માંડીને ૧૦૨ સુધીની સંખ્યામાથીજ, પછી અવશ્ય અંતર પડે. જો ૧ સમય સુધી સિદ્ધ થાય, તો ૧૦૩ થી માંડીને ૧૦૮ સુધીની સંખ્યામાથીજ, પછી અવશ્ય અંતર પડે.

નિરંતર સિદ્ધ થાય તેનું યંત્ર.

કેટલા સમય સુધી	કેટલા સિદ્ધ થાય	કેટલા સમય સુધી	કેટલા સિદ્ધ થાય
૮ સમય સુધી	૧ થી ૩૨ સુધી	૪ સમય સુધી	૭૩ થી ૮૪ સુધી
૭ સમય સુધી	૩૩ થી ૪૮ સુધી	૩ સમય સુધી	૮૫ થી ૯૬ સુધી
૬ સમય સુધી	૪૯ થી ૬૦ સુધી	૨ સમય સુધી	૯૭ થી ૧૦૨ સુધી
૫ સમય સુધી	૬૧ થી ૭૨ સુધી	૧ સમય સુધી	૧૦૩થી ૧૦૮ સુધી

સિદ્ધનું ક્ષેત્ર

પણયાલલક્ખજોયણ,વિક્ખંભા સિદ્ધસિલ ફલિહવિમલા,
તદુવરિંગ જોયણંતે. લોગંતો તત્થ સિદ્ધઠિઈ. ૨૫૮.

પણયાલલક્ખ–૪૫ લાખ
જોયણ–યોજનના.
વિક્ખંભા–વિસ્તારવાળી
સિદ્ધિસિલ–સિદ્ધશલા
ફલિહ–સ્ફટિકના જેવી.
વિમલા–નિર્મળ
તદુવરિ–તેની ઉપર.
ઈગ જોયણ–એક યોજનના.
અંતે–અંતે, છેટે.
લોગંતો–લોકાન્ત
તત્થ–તેને વિષે, ત્યાં.
સિદ્ધ ઠિઈ–સિદ્ધની સ્થિતિ

શબ્દાર્થ—૪૫ લાખ યોજનના વિસ્તારવાળી સિદ્ધ શિલા સ્ફટિકની જેવી નિર્મળ (ધોળા સોનાની) છે, તેની ઉપર ૧ યોજનના છેડે લોકાન્ત છે, ત્યા સિદ્ધ જીવોની સ્થિતિ (રહેવુ) છે

વિવેચન—સર્વાર્થ સિદ્ધ વિમાનની ધ્વજાથી ઉપર ૧૨ યોજન છેટે સિદ્ધશિલા છે તે ઉત્તાન છત્રને આકારે ૪૫ લાખ યોજન પ્રમાણ લાબી પહોળી સ્ફટિકની જેવી નિર્મળ ધોળા સુવર્ણની છે તેનુ બીજુ નામ ઈષદ્ પ્રાગ્ભારા છે તે સિદ્ધશિલા મધ્ય ભાગે ૮ યોજન જાડી છે તે પછી દિશા અને વિદિશામા ઘટતી ઘટતી છેડે માખીની પાખ જેવી પાતળી છે, તેની ઉપર ઉત્સેધાગુલવડે ૧ યોજન દૂર લોકાન્ત છે ત્યા સિદ્ધોની સ્થિતિ એટલે રહેવાનુ સ્થાન જાણવું પોતાની અવગાહનાનો ત્રીજો ભાગ પોલાણને પૂરવાથી સિદ્ધની અવગાહના આવે જેમકે – ઉત્કૃષ્ટ શરીર ૫૦૦ ધનુષ પ્રમાણનો ત્રીજો ભાગ બાદ કરવાથી ૩૩૩[1] ધનુષ્ય પ્રમાણ ઉત્કૃષ્ટ સિદ્ધની અવગાહના અને જઘન્ય ૨ હાથ પ્રમાણ શરીરનો ત્રીજો ભાગ બાદ કરવાથી ૧ હાથને ૮ આગળ જઘન્ય અવગાહના સિદ્ધની હોય સર્વાર્થ સિદ્ધ વિમાનની ધ્વજાથી ઉપર ૧૨ યોજન છેડે લોકાન્ત છે એ બીજો મત જાણવો

---

૧ કેટના સમય સુધી અતર રહિત મોક્ષમા ગયેલા જીવો જાય? અને પછી નિયમા અતર પડે તો જઘન્ય અને ઉત્કૃષ્ટથી કેટલુ પડે? અને મોક્ષમા ગયેલા જીવની જઘન્ય અને ઉત્કૃષ્ટ અવગાહના કેટલી?

૨ સિદ્ધશિલા અને સિદ્ધનુ વર્ણન કરો

मनुष्याधिकार समाप्त

એકેંદ્રિય, વિકલેંદ્રિય અને પંચેંદ્રિય તિર્યંચની ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ.

બાવીસ સગ તિ દસ વાસ, સહસ ગણિ તિદ્દિણ બેઇંદિયાઇસુ, બારસ વાસુણ પણ દિણ, છમ્માસ તિપલિય ઠિઇ જિટ્ઠા. ૨૫૯

બાવીસ-બાવીશ.
સગ-સાત.
તિ-ત્રણ.
દસ-દશ
વાસ-વર્ષ.
સહસ-હજાર.
અગણિ-અગ્નિકાયનું.
તિ દ્દિણ-ત્રણ દિવસ.
બેઇંદિયાઇસુ-બેઇંદ્રિયાદિકને વિષે
બારસ વાસ-બાર વર્ષ.
ઉણપણદિણ-૪૯ દિવસ.
છમ્માસ-૬ માસ.
તિપલિય-ત્રણ પલ્યોપમ.
ઠિઇ-સ્થિતિ.
જિટ્ઠા-ઉત્કૃષ્ટથી.

શબ્દાર્થ-પૃથ્વીકાયની ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ બાવીશ હજાર વર્ષ, અપ્કાયની ૭ હજાર વર્ષ, વાઉકાયની ત્રણ હજાર વર્ષ, વનસ્પતિ કાયની ૧૦ હજાર વર્ષ, અગ્નિકાયની ૩ દિવસ, બેઇંદ્રિયાદિકને વિષે અનુક્રમે ૧૨ વર્ષ, ૪૯ દિવસ અને ૬ માસ, મનુષ્ય અને તિર્યંચની ૩ પલ્યોપમ છે.

વિવેચન—તિર્યંચગતિમા એકેંદ્રિય (પૃથ્વી-પાણી-અગ્નિ-વાયુ અને વનસ્પતિકાય) વિકલેંદ્રિય (બેઇંદ્રિય તેઇંદ્રિય ને ચઉરિંદ્રિય) અને પંચેંદ્રિય તિર્યંચ [ગર્ભજ અને સમૂર્ચ્છિમ] હોય છે, તેમાંથી ગર્ભજ પંચેંદ્રિય તિર્યંચ સિવાયના બાકીના જીવો સમૂર્ચ્છિમ જ હોય છે ઉપર કહેલ ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ પ્રાયઃ નિરૂપદ્રવ સ્થાનને વિષે જાણવી અને એ સર્વની જઘન્ય સ્થિતિ અંતર્મુહૂર્ત જાણવી.

પૃથ્વીકાયના ભેદો અને તેમનુ ઉત્કૃષ્ટ આયુષ્ય

સણ્હા ય સુદ્ધ વાલુય, મણોસિલા સક્કરા ય ખર પુઢવી,
ઇગ બાર ચઉદ સોલસ, ઠ્ઠારસ બાવીસ સમ મહસા ૨૬૦

સણ્હા-સુવાળી પૃથ્વી	ઇગ-એક
સુદ્ધ-શુદ્ધ પૃથ્વી	બાર-બાર
વાલુય-રેતી	ચઉદ-ચૌદ
મણોસિલા-મન શિલ	સોલસ-સોળ
સક્કરા-કાકરા	અઠ્ઠારસ-અઢાર
ખર પુઢવી-કઠીન પૃથ્વી	બાવીસ-બાવીસ
	સમ મહસ્સા-હજાર વર્ષ

શબ્દાર્થ—સુવાળી પૃથ્વી, શુદ્ધ પૃથ્વી, રેતી, મન શિલ, કાકરા અને કઠીન પૃથ્વીનુ અનુક્રમે ૧-૧૨-૧૪-૧૬-૧૮ અને ૨૨ હજાર વર્ષનુ ઉત્કૃષ્ટ આયુષ્ય છે

વિવેચન—મારવાડ દેશની સુવાળી માટીનુ ઉત્કૃષ્ટ આયુષ્ય એક હજાર વર્ષનુ, શુદ્ધ (ગોપીચંદન) પૃથ્વીનુ ૧૨ હજાર વર્ષનુ, નદી પ્રમુખની રેતીનુ ૧૪ હજાર વર્ષનુ, મન શિલનુ ૧૬ હજાર વર્ષનુ અને શર્કરા (કાકરા હડતાલ સુરમા વિગેરે)નુ ૧૮ હજાર વર્ષનુ અને કઠણ પૃથ્વી (પાષાણ રત્નાદિકનુ ૨૨ હજાર વર્ષનુ ઉત્કૃષ્ટ આયુષ્ય જાણવુ

ગર્ભજ પંચેદ્રિય તિર્યંચના ભેદોનુ ઉત્કૃષ્ટ આયુષ્ય.

ગબ્ભભુય જલયરોભય, ગબ્ભોરગ પુવ્વ કોડિ ઉક્કોસા,
ગબ્ભ ચઉપ્પય પક્ખિસુ,તિપલિય પલિયા અસંખંસો.૨૬૧

ગબ્ભ-ગર્ભજ.
ભુય-ભુજપરિસર્પ.
જલયર-જલચર.
ઉભય-બંને પ્રકારના.
ગબ્ભોરગ-ગર્ભજ ઉરઃ પરિસર્પનું.
પુવ્વકોડિ-પૂર્વક્રોડ વર્ષ.
ઉક્કોસા-ઉત્કૃષ્ટથી.
ગબ્ભ-ગર્ભજ.
ચઉપ્પય-ચતુષ્પદ.
પક્ખિસુ-પક્ષીઓનું.
તિપલિય-૩ પલ્યોપમ.
પલિય-પલ્યોપમનો.
અસંખંસો-અસંખ્યાતમો ભાગ.

શબ્દાર્થ—ગર્ભજ ભુજપરિસર્પ, બંને પ્રકારના (સમૂર્ચ્છિમ અને ગર્ભજ) જલચર, ગર્ભજ ઉરઃપરિસર્પનું આયુષ્ય ઉત્કૃષ્ટથી પૂર્વક્રોડ વર્ષનું છે, ગર્ભજ ચતુષ્પદ અને પક્ષિઓનું આયુષ્ય અનુક્રમે ૩ પલ્યોપમ અને પલ્યોપમનો અસંખ્યાતમો ભાગ હોય છે

પૂર્વનું પ્રમાણ.

પુવ્વસ્સ ઉ પરિમાણં, સયરિં ખલુ વાસ કોડિ લક્ખાઓ.
છપ્પન્નં ચ સહસ્સા, બોધવ્વા વાસ કોડીણં. ૨૬૨,

પુવ્વસ્સ-પૂર્વનું.
ઉ-વળી
પરિમાણં-પ્રમાણ.
સયરિં-સીત્તેર.
ખલુ-નિશ્ચે.
વાસ-વર્ષ.
કોડિ-ક્રોડ.
લક્ખાઓ-લાખ.
છપ્પન્નં-છપ્પન્ન.
સહસ્સા-હજાર.
બોધવ્વા-જાણવા.
વાસ-વર્ષ
કોડીણ-ક્રોડ.

શબ્દાર્થ—પૂર્વનુ વળી પ્રમાણુ નિશ્ચે ૭૦ લાખ ક્રોડ વર્ષ અને ૫૬ હજાર ક્રોડ વર્ષ જાણવા

વિવેચન—૮૪ લાખ વર્ષે ૧ પૂર્વાંગ થાય, તેને ૮૪ લાખે ગુણુતા ૭૦ લાખ ૫૬ હજાર ક્રોડવર્ષે ૧ પૂર્વ થાય છે

સમૂર્ચ્છિમ પચેદ્રિય તિર્યચોનુ ઉત્કૃષ્ટ આયુષ્ય

સમુચ્છિ પણિ દિ થલ ખયર, ઉરગ ભુયગ જિટ્ઠ ઠિઈ કમસો, વાસ સહસ્સા ચુલસી, બિસત્તરિ તિપન્ન બાયાલા. ૨૬૩

સમુચ્છિ-સમૂર્ચ્છિમ	જિટ્ઠ ઠિઈ-ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ
પણિ દિ-પચેદ્રિય	કમસો-અનુક્રમે
થલ-સ્થલચર (ચતુષ્પદ)	વાસ સહસ્સા-હજાર વર્ષની
ખયર-ખેચર, પક્ષી	ચુલસી-ચોરાશી
ઉરગ-ઉર પરિસર્પ	બિસત્તરિ-બહોતેર
ભુયગ-ભુજપરિસર્પની	તિપન્ન-તેપન
	બાયાલા-બે તાલીશ

શબ્દાર્થ—સમૂર્ચ્છિમ પચેદ્રિય ચતુષ્પદ, ખેચર, ઉર પરિસર્પ અને ભુજપરિસર્પની ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ અનુક્રમે ૮૪ હજાર વર્ષ, ૭૨ હજાર વર્ષ, ૫૩ હજાર વર્ષ અને ૪૨ હજાર વર્ષની છે

વિવેચન-સમૂર્ચ્છિમ પચેદ્રિય ચતુષ્પદ ગાય વગેરેનુ ૮૪ હજાર વર્ષનુ, સમૂર્ચ્છિમ ખેચર બગલા વિગેરેનુ ૭૨ હજાર વર્ષનુ, સમૂર્ચ્છિમ ઉર પરિસર્પ અજગર વિગેરેનુ ૫૩ હજાર વર્ષનુ અને સમૂર્ચ્છિમ ભુજપરિસર્પ નોળિયા વિગેરેનુ ૪૨ હજાર વર્ષનુ ઉત્કૃષ્ટ આયુષ્ય હોય છે

પૃથ્વીકાયાદિ ચારની કાયસ્થિતિ.

એસા પુઢવાઇણં, ભવઠિઇ સંપયં તુ કાયઠિઇ.
ચઉ એગિંદિસુ ણેયા, ઉસ્સપ્પિણિઓ અસંખિજ્જા. ૨૬૪.

એસા—એ.	કાયઠિઇ—કાય સ્થિતિ.
પુઢવાઇણં—પૃથ્વીકાયાદિકની	ચઉ એગિંદિસુ—ચારે. એકેદ્રિયને વિષે
ભવઠિઇ—ભવ (આયુષ્ય)ની સ્થિતિ	ણેયા—જાણવી.
સંપયં—સાંપ્રત, હવે	ઉસ્સપ્પિણિઓ—ઉત્સર્પિણી
તુ—વળી	અસંખિજ્જા—અસંખ્યાતી

શબ્દાર્થ—એ પૃથ્વીકાયાદિકની ભવ, (આયુષ્ય)ની સ્થિતિ કહી. હવે વળી કાયસ્થિતિ કહીશું. ચારે એકેદ્રિય (પૃથ્વીકાય, અપ્કાય, તેઉકાય અને વાયુકાય) ને વિષે કાય સ્થિતિ અસંખ્યાતી ઉત્સર્પિણી જાણવી.

વિવેચન—કાયસ્થિતિ એટલે મરીને તેજ કાયમા ઉપજે. જેમકે.—પૃથ્વીકાયનો જીવ મરણ પામીને વારંવાર પૃથ્વીકાયમાં ઉપજે, તો ઉત્કૃષ્ટથી અસખ્યાતી ઉત્સર્પિણી અવસર્પિણી સુધી ઉપજે. ૧૦ કોડાકોડી સાગરોપમે ૧ ઉત્સર્પિણી અને ૧૦ કોડાકોડી સાગરોપમે ૧ અવસર્પિણી તથાવીશ કોડા કોડી સાગરોપમે ૧કાલચક્ર થાય. આ કાલમાન ભરત અને ઐરવત ક્ષેત્રની અપેક્ષાએ જાણવું. ક્ષેત્રથી અસખ્યાતા લોકાકાશના પ્રદેશ પ્રમાણ તે ચારેની કાયસ્થિતિ જાણવી.

વનસ્પતિ, વિકલેંદ્રિય, પચેંદ્રિય તિર્યંચ અને મનુષ્યની કાયસ્થિતિ

તાઓ વણ મિ અણ તા, સ ખિજ્જા વાસ સહસ વિગલેસુ,
પચિંદિ તિરિ નરેસુ, સત્તટ્ઠ ભવા ઉ ઉક્કોસા ૨૬૫

તાઓ–તે (ઉત્સર્પિણી)	પચિ દિ–પચે દ્રિય
વણ મિ–વનસ્પતિને વિષે	તિરિ–તિર્યંચ
અણ તા–અનતી	નરેસુ–મનુષ્યને વિષે
સ ખિજ્જા–સખ્યાતા	સત્તટ્ઠભવા–૭ કે ૮ ભવ
વાસ સહસ–હજાર વર્ષ	ઉક્કોસા–ઉત્કૃષ્ટથી
વિગલેસુ–વિકલેંદ્રિયને વિષે	

શબ્દાર્થ–વનસ્પતિને વિષે ઉત્કૃષ્ટથી કાયસ્થિતિ તે અનતી ઉત્સર્પિણી, વિકલેંદ્રિયને વિષે સખ્યાતા હજાર વર્ષ, પચેંદ્રિય તિર્યંચ અને મનુષ્યને વિષે ૭ કે આઠ ભવ હોય છે

વિવેચન–આ કાયસ્થિતિ વ્યવહાર રાશિ જીવને સભવે, કારણકે વ્યવહાર રાશિવાળો જીવ મરણ પામીને નિગોદમા જાય, તો અનતી ઉત્સર્પિણી અવસર્પિણી સુધી રહીને પછીથી તે જીવ વ્યવહાર રાશિમા આવે મરૂદેવા માતા સાથે વ્યભિચાર નહિ, કેમકે મરૂદેવા અનાદિ કાળથી નિગોદમા રહેલા હતા ગર્ભજ પચેંદ્રિય તિર્યંચ અને મનુષ્યની ઉત્કૃષ્ટથી કાયસ્થિતિ ૭ ભવ પૂર્વ ક્રોડી વર્ષના અને આઠમો ભવ ત્રણ પલ્યોપમની સ્થિતિ વાળા યુગલિયાનો, સમૂર્છિમ તિર્યંચની ઉત્કૃષ્ટ કાયસ્થિતિ પૂર્વ ક્રોડી પૃથકત્વ વર્ષની અને સમૂર્છિમ મનુષ્યની ઉત્કૃષ્ટ કાયસ્થિતિ મુહૂર્ત પૃથકત્વની જાણવી

સર્વની જઘન્ય ભવસ્થિતિ અને કાયસ્થિતિ તથા તિર્યંચ ગતિવાળા જીવોના ઉત્કૃષ્ટ શરીરનું પ્રમાણ.

સવ્વેસિંપિ જહન્ના, અંતમુહુત્તં ભવે ય કાયે ય,
જોયણ સહસ્સ-મહિયં, એગિંદિય દેહ-મુક્કોસં. ૨૬૬
બિતિ ચઉરિંદિ સરીરં, બારસ જોયણ તિકોસ ચઉકોસં,
જોયણ સહસ પણિંદિય, ઓહે વુચ્છં વિસેસં તુ. ૨૬૭.

સવ્વેસિ પિ-સર્વની પણ
જહન્ના-જઘન્યથી.
અંતમુહુત્ત-અંતર્મુહૂર્ત.
ભવે ય-ભવસ્થિતિ અને.
કાએ-કાય સ્થિતિ.
જોયણ સહસ્સં-હજાર યોજનથી
અહિયં-અધિક
એગિંદિય-એકેન્દ્રિયનું.
દેહં-શરીર
ઉક્કોસં-ઉત્કૃષ્ટ.
બિ-બેઇંદ્રિય.
તિ-તેઇંદ્રિય.
ચઉરિંદિ-ચઉરિંદ્રિયનું.
સરીર-શરીર.
બારસ જોયણ-૧૨ યોજન.
તિકોસ-૩ ગાઉ.
ચઉ કોસં-૪ ગાઉનુ.
જોયણ સહસ-હજાર યોજનનુ.
પણિંદિય-પંચેંદ્રિયનું.
ઓહે-સામાન્ય વિચારણાને વિષે.
વુચ્છં-કહીશું.
વિસેસં તુ-વિશેષ તો.

શબ્દાર્થ-સર્વ (પૃથ્વીકાયાદિક તિર્યંચ ગતિવાળા)ની પણ જઘન્યથી ભવસ્થિતિ અને કાયસ્થિતિ અંતર્મુહૂર્ત હોય છે. એકેંદ્રિય (પ્રત્યેક વનસ્પતિ કાય) નું ઉત્કૃષ્ટ શરીર હજાર યોજનથી અધિક હોય છે. બેઇંદ્રિય, તેઇંદ્રિય અને ચઉરિંદ્રિયનું શરીર અનુક્રમે ૧૨ યોજન ત્રણ ગાઉ અને ૪ ગાઉનુ છે. પંચેંદ્રિય (તિર્યંચ) નું શરીર એક હજાર યોજનનું છે. (આ સર્વના) શરીરનું પ્રમાણ સામાન્ય વિચારણાને વિષે છે, વિશેષ તો (આગળ) કહીશું.

વિવેચન-દેવ અને નારકી મરીને પોતાની ગતિમા ઉપજતા નથી, તે માટે તે બ નેની કાયસ્થિતિ હોતી નથી

એકેંદ્રિય જીવોની ઉત્કૃષ્ટ અવગાહના

અ ગુલઅસ ખ ભાગો, સુહુમ નિગોઓ અસ ખ ગુણવાઊ,
તો અગણિ તઓ આઉ, તત્તો સુહુમા ભવે પુઢવી. ૨૬૮.
તો બાયર વાઉ ગણી, આઊ પુઢવી નિગોય અણુક્કમસો,
પત્તેઅવણ સરીર, અહિય જોયણ સહસ્સ તુ ૨૬૯

અ ગુલ - માગળનો, અ ગુલનો
અસ ખ ભાગો-અસ ખ્યાતમો ભાગ
સુહુમ-સૂક્ષ્મ
નિગોઓ-નિગોદ
અસ ખ ગુણ-અસ ખ્યાત ગણુ
વાઊ-વાયુકાય
તો-તેથી, તે પછી
અગણિ-અગ્નિકાય
તઓ-તેથી
આઊ-અપ્કાય
તત્તો-તેથી
સુહુમા-સૂક્ષ્મ
ભવે-હોય છે
પુઢવી-પૃથ્વીકાય
તો-તે પછી
બાયર-બાદર
વાઉ-વાયુકાય
અગણી-અગ્નિકાય
આઊ-અપ્કાય
પુઢવી-પૃથ્વીકાય
નિગોય-નિગોદ
અણુક્કમસો-અનુક્રમે
પત્તેઅ વણ-પ્રત્યેક વનસ્પતિકાયનુ
સરીર -શરીર
અહિય અધિક
જોયણ-યોજનથી
સહસ્સ -હજાર
તુ-પણ

શબ્દાર્થ—ગર્ભજ ચતુષ્પદનું શરીર ૬ ગાઉ પ્રમાણ, ગર્ભજ ભુજપરિસર્પનું શરીર ૨ થી ૯ ગાઉ, ગર્ભજ ઉરઃ પરિસર્પનું શરીર હજાર યોજન, બને પણ (સમૂર્ચ્છિમ અને ગર્ભજ) મત્સ્ય ૧ હજાર યોજનના શરીરવાળા હોય છે.

બંને પ્રકારના ખેચરનું ઉત્કૃષ્ટ દેહમાન અને સર્વ તિર્યંચ જીવોનું જઘન્ય દેહમાન.

પક્ખિ દુગધણુ પુહુત્તં, સવ્વાણંગુલ અસંખ ભાગ લહૂ.

પક્ખિ દુગ—બંને પ્રકારના પક્ષીનું.
ધણુપુહુત્તં-ધનુષ્ય પૃથક્ત્વ
સવ્વાણ—સર્વનું.
અંગુલ—આંગળનો.
અસંખ ભાગ--અસખ્યાતમો ભાગ
લહૂ—જઘન્ય શરીર.

શબ્દાર્થ—બંને (સમૂર્ચ્છિમ અને ગર્ભજ) પક્ષીનું શરીર ૨થી ૯ ધનુષ્ય હોય છે, સર્વ (એકેંદ્રિય બેઇંદ્રિય તેઇંદ્રિય ચઉરિંદ્રિય અને પંચેંદ્રિય તિર્યંચ)નું જઘન્ય શરીર અંગુલનો અસંખ્યાતમો ભાગ [ઉપજતાં=શરીર પર્યાપ્તિ વેળાએ] હોય છે.

વિવેચન—પર્યાપ્ત વાઉકાયનું વૈક્રિય શરીર જઘન્ય અને ઉત્કૃષ્ટથી અંગુલના અસંખ્યાતમા ભાગનું હોય છે, પંચેંદ્રિય તિર્યંચનું વૈક્રિય શરીર જઘન્યથી અંગુલનો સંખ્યાતમો ભાગ અને ઉત્કૃષ્ટથી ૯૦૦ યોજન હોય છે.

વિકલેંદ્રિય, અસંજ્ઞી અને ગર્ભજ જીવોનો ઉત્કૃષ્ટ અને જઘન્ય વિરહકાળ તથા સંખ્યા.

વિરહો વિગલાસન્નીણ, જન્મ મરણેસુ અંતમુહૂ. ૨૭૩
ગબ્ભે મુહુત્ત બારસ, ગુરૂઓ લહુ સમય સંખ સુર તુલ્લા,

વિરહો-વિરહકાળ	મુહુત્ત બારસ-૧૨ મુહૂર્ત
વિગલ-વિકલેંદ્રિય	ગુરૂઓ-ઉત્કૃષ્ટથી
અસન્નીણ-અસંજ્ઞીનો	લહુ-જઘન્ય
જન્મમરણુસુ-જન્મ અને મરણને વિષે	**સમય** ૧ સમય
અંતમુહૂ-અંતર્મુહૂર્ત	સંખ-સંખ્યા
ગબ્ભે-ગર્ભજને વિષે	**સુરતુલ્લા**-દેવોની તુલ્ય

શબ્દાર્થ—વિકલેંદ્રિય અને અસંજ્ઞી તિર્યંચનો જન્મ અને મરણને વિષે વિરહકાલ ઉત્કૃષ્ટથી અંતર્મુહૂર્ત હોય છે ગર્ભજ (પંચેંદ્રિય તિર્યંચ)નો ઉપપાત અને ચ્યવન વિરહકાળ ઉત્કૃષ્ટથી ૧૨ મુહૂર્ત હોય છે સર્વનો જઘન્ય વિરહકાળ ૧ સમય હોય છે એઓ [બેઇંદ્રિયાદિકોની ઉપપાત અને ચ્યવન સંખ્યા દેવોની તુલ્ય (સંખ્યાતા કે અસંખ્યાતા) એક સમયે હોય છે

વિવેચન—એકેંદ્રિય જીવો પ્રતિ સમયે ઉપજે છે અને મરે છે, તે માટે તેઓનો ઉપપાત વિરહકાલ અને ચ્યવન વિરહકાલ ન હોય

---

૧ પૃથ્વીકાય જીવોના ભેદોના નામ તેના આયુષ્ય સાથે કહો તથા પૂર્વનું સ્વરૂપ કહો

૨ પાંચ પ્રકારના સમૂર્છિમ અને ગર્ભજ પંચેંદ્રિય તિર્યંચનું જઘન્ય અને ઉત્કૃષ્ટ આયુષ્ય અવગાહના સ્વકાય સ્થિતિ, ઉપપાત અને ચ્યવન વિરહ, ઉપપાત સંખ્યા અને ચ્યવન સંખ્યા, ગતિ આગતિ અને લેશ્યા કહો

એકેંદ્રિયાદિ જીવોનો જઘન્ય અને ઉત્કૃષ્ટ ઉપપાત વિરહ અને ચ્યવન વિરહકાલ.

દરેક જીવોના	ઉપપાત ચ્યવન વિરહકાલ		દરેક જીવોના	ઉપપાત ચ્યવન વિરહકાલ	
	ઉત્કૃષ્ટ	જઘન્ય		ઉત્કૃષ્ટ	જઘન્ય
નરક	૧૨ મુહૂર્ત	દરેકનું ૧ સમય ઉપપાત અને ચ્યવન વિરહકાળ.	પૃથ્વીકાય	અવિરહ	
તિર્યંચ	૧૨ ,,		અપ્કાય	,,	...
મનુષ્ય	૧૨ ,,		તેઉકાય	,,	...
દેવ	૧૨ ,,		વાયુકાય	,,	
રત્નપ્રભા	૨૪ મુહૂર્ત		વનસ્પતિકાય	,,	સમય
શર્કરાપ્રભા	૭ દિવસ				
વાલુકાપ્રભા	૧૫ દિવસ		વિકલેંદ્રિય	અંતર્મુહૂર્ત	... ...
પંકપ્રભા	૧ માસ		અસંજ્ઞી તિર્યંચ	,,	
ધૂમપ્રભા	૨ માસ		ગર્ભજ તિર્યંચ	૧૨ મુહૂર્ત	
તમઃપ્રભા	૪ માસ		અસંજ્ઞી મનુષ્ય	૨૪ મુહૂર્ત	૧ સમય
તમસ્તમઃપ્રભા	૬ માસ		ગર્ભજ મનુષ્ય	૧૨ મુહૂર્ત	

એકેંદ્રિય જીવોની ઉપપાત અને ચ્યવન સંખ્યા.

અણુસમયમસ ખિજ્જા, એગિ દિયહુંતિ ય ચવ તિ. ૨૭૪.
વણકાઇઓ અણ તા, ઇક્કિકકાઓ વિ જં નિગોયાઓ,
નિચ્ચ મસ ખો ભાગો, અણત જીવો ચયઈ એઈ. ૨૭૫.

અણુસમય–દરેક સમયે	વિ–પણ
અમ ખિજ્જા–અસ ખ્યાતા	જં–જે કારણથી
એગિ દિય–એકેંદ્રિય	નિગોયાઓ–નિગોદથી (નો)
હુન્તિ–ઉપજે છે	નિચ્ચ–નિત્ય, નિરંતર
ય–અને	અસખો ભાગો–અસખ્યા
ચવ તિ–ચ્યવે છે, મરે છે	તમો ભાગ
વણકાઈઓ–વનસ્પતિકાય	અણુત જીવો–અનંત જીવ
અણુ તા–અનંતા	ચયઈ–ચ્યવે છે, મરે છે
ઇક્કિક્કાઓ–એકેકી	એઇ–આવે છે, ઉપજે છે

શબ્દાર્થ—દરેક સમયે એકેંદ્રિય (પૃથ્વીઆદિ ૪) અસખ્યાતા ઉપજે છે અને મરે છે સાધારણ વનસ્પતિ કાય અનંતા ઉપજે છે અને મરે છે જે કારણથી એકેકી નિગોદનો અસખ્યાતમો ભાગ અનંત જીવ રૂપ નિરંતર મરે છે અને ઉપજે છે

વિવેચન—દરેક સમયે પૃથ્વી અપ્ તેઉ અને વાઉ સ્વ સ્થાનથી ૮ પરસ્થાનથી આવીને અસખ્યાતા ઉપજે અને મરે છે વનસ્પતિકાયમા સ્વસ્થાનકથી આવીને અનંતા જીવો અને પરસ્થાનથી આવીને અસખ્યાતા જીવો ઉપજે છે

અને મરે છે એટલી સૂક્ષ્મ અથવા બાદર નિગોદનો એક અસંખ્યાતમો ભાગ અનંત જીવરૂપ દરેક સમયે દરેક નિગોદમાથી નીકળે છે (મરે છે) અને ઉપજે છે. અનતા જીવોનુ એક સાધારણ સ્તિબુકાકારે (પાણીના પરપોટાના આકારે) ઔદારિક શરીર તેને નિગોદ કહીએ તે અનતા જીવો સાથે શ્વાસોશ્વાસ લે છે અને સાથે આહાર લે છે, તે માટે તેનુ બીજું નામ સાધારણ વનસ્પતિકાય કહેવાય છે.

નિગોદનું સ્વરૂપ.

ગોલા ય અસંખિજ્જા, અસંખ નિગોયઓ હવઇ ગોલો,
ઇક્કિક્કંમિ નિગોએ, અણંત જીવા મુણેયવ્વા. ૨૭૬.

ગોલા–ગોળા.	ગોલો–ગોળો.
અસંખિજ્જા–અસંખ્યાતા	ઇક્કિક્કંમિ–એકેક.
અસંખ–અસંખ્યાત.	નિગોએ–નિગોદને વિષે.
નિગોયઓ–નિગોદથી, નિગોદે.	અણંત–અનંતા.
	જીવા–જીવો
હવઇ–થાય છે.	મુણેયવ્વા–જાણવા.

શબ્દાર્થ–અસંખ્યાતા ગોળા છે અસંખ્યાત નિગોદે એક ગોળો થાય છે. એકેક નિગોદને વિષે અનતા જીવો જાણવા.

વિવેચન–નિગોદના જીવોના બે ભેદ છે. સાંવ્યવહારિક અને અસાંવ્યવહારિક. અનાદિ સૂક્ષ્મ નિગોદથી નીકળીને પૃથ્વી આદિ શેષ જીવોને વિષે ઉપજે, તે સાંવ્યવહારિક કદાચ તે સાંવ્યવહારિક જીવ ફરીથી સૂક્ષ્મ નિગોદ-

મા ઉપજે, તોપણ તે એકવાર વ્યવહારમા આવેલો હોવાથી સાવ્યવહારિક જ કહેવાય છે તેની સ્થિતિ જઘન્યથી અ તર્મુહૂર્ત અને ઉત્કૃષ્ટથી અસ ખ્યાત ઉત્સર્પિણી અવસર્પિણી સુધીની હોય છે, તથા જે જીવો અનાદિ કાળથી સૂક્ષ્મ નિગોદમા જ હોય છે, તેઓ અસાવ્યવહારિક કહેવાય છે જેટલા જીવો મોક્ષે જાય, તેટલાજ જીવો સૂક્ષ્મ નિગોદમાથી નીકળીને સાવ્યવહારિક (પૃથ્વી આદિ) મા ઉપજે છે

અત્થિ અણ તા જીવા, જેહિ ન પત્તો તસાઈ પરિણામો.
ઉપ્પજ્જ તિ ચયંતિ ય, પુણો વિ તત્થેવ તત્થેવ ૨૭૭

અત્થિ-છે	પરિણામો-પરિણામ
અણ તા-અન તા	ઉપ્પજ્જ તિ-ઉપજે છે
જીવા-જીવો	ચય તિ-ચ્યવે છે, મરે છે
જેહિ-જેઓ વડે	પુણો વિ-ફરીથી પણ
ન પત્તા-પમાયો નથી	તત્થેવ-ત્યાને
તસાઈ-ત્રસાદિ	તત્થેવ-ત્યાજ

શબ્દાર્થ-અન તા જીવો છે કે જેઓ વડે ત્રસાદિ પરિણામ (રૂપપણું) પમાયો નથી, તેવા જીવો ફરીથી પણ ત્યાને ત્યાજ (નિગોદમાજ) ઉપજે છે અને મરે છે

સવ્વોવિકિસલઓખલુ, ઉગ્ગમમાણો અણ તઓભણિઓ
સો ચેવ વિવડ્ઢંતો, હોઈ પરિત્તો અણ તો વા ૨૭૮

સવ્વો વિ-સર્વે પણ	ચેવ અને નિશ્ચે
કિસલઓ-કિસલય	વિવડ્ઢંતો-વૃદ્ધિ પામતો
ખલુ-નિશ્ચે	હોઇ-છે
ઉગ્ગમમાણો-ઉગતો	પરિત્તો-પ્રત્યેક
અણ તઓ-અન તકાય	અણ તો-અન ત કાય, સાધારણ
ભણિઓ-કહ્યો છે	
સો-તે	વા-અથવા

શબ્દાર્થ—સર્વે પણ (સાધારણ અથવા પ્રત્યેક વનસ્પતિકાયનો) ઉગતો કિસલય (પ્રથમ પાદડાની અવસ્થાને પ્રાપ્ત થયેલો) નિશ્ચે અનંતકાય કહ્યો છે અને તે નિશ્ચે વધતો (અંતર્મુહૂર્ત પછીથી) પ્રત્યેક અથવા સાધારણ વનસ્પતિકાય થાય છે.

વિવેચન—ઉગતો કિસલય અંતર્મુહૂર્ત પછી જો પ્રત્યેક થવાનો હોય, તો તેમાંથી બીજા જીવો ચ્યવી જાય છે.

કયા કર્મથી જીવ એકેંદ્રિયપણું પામે?

જયા મોહોદઓ તિવ્વો, અન્નાણં ખુ મહબ્ભયં,
પેલવં વેયણીયં તુ, તયા એગિંદિયત્તણં. ૨૭૯.

જયા—જ્યારે
મોહોદઓ—મોહનો ઉદય.
તિવ્વો—તીવ્ર.
અન્નાણં—અજ્ઞાન
ખુ—નિશ્ચે
મહબ્ભયં—મહાન્ ભયરૂપ.
પેલવં—અસાર.
વેયણીયં—વેદનીય
તુ—વળી.
તયા—ત્યારે
એગિંદિયત્તણં—એકેંદ્રિયપણું.

શબ્દાર્થ—૧. જ્યારે મોહનો ઉદય તીવ્ર હોય (મૈથુનાભિલાષ અત્યંત થાય.) ૨. મહાન્ ભયરૂપ નિશ્ચે અજ્ઞાન થાય (જેણે કરી સચેતન જીવ પણ અચેતન જેવો થઇ જાય) ૩. અસાર એવા અસાતા વેદનીયનો ઉદય થાય, ત્યારે જીવ એકેંદ્રિયપણાનું આયુષ્ય બાંધે.

દેવતા અને નારકીની ગતિ.

તિરિએસુ જંતિ સંખાઉ, તિરિ નરા જા દુકપ્પ દેવાઓ,
પજ્જત્ત સંખ ગબ્ભય, બાયર ભૂ દગ પરિત્તેસુ. ૨૮૦
તો સહસારંત સુરા, નિરયા પજ્જત્ત સંખ ગબ્ભેસુ,

તિરિએસુ-તિર્યંચોને વિષે
જંતિ-ઉપજે છે
સંખાઉ-સંખ્યાતા આયુષ્યવાળા
તિરિ-તિર્યંચ
નરા-મનુષ્યો
જાદુકપ્પ-બે દેવલોક સુધીના
દેવાઓ-દેવો
પજ્જત્ત-પર્યાપ્તા
સંખ-સંખ્યાતા આયુષ્યવાળા
ગબ્ભગ-ગર્ભજ (તિર્યંચ અને મનુષ્ય)
બાયર-બાદર
ભૂ-પૃથ્વીકાય
દગ—અપ્કાય
પરિત્તેસુ-પ્રત્યેક વનસ્પતિકાયમા
તો-તે પછી
સહસારંત-સહસ્રાર સુધીના
સુરા-દેવો
નિરયા-નારકીઓ
પજ્જત્ત—પર્યાપ્તા
સંખ-સંખ્યાતા આયુષ્યવાળા
ગબ્ભેસુ-ગર્ભજ [તિર્યંચ અને મનુષ્યો) મા.

શબ્દાર્થ—સંખ્યાતા આયુષ્યવાળા તિર્યંચો અને મનુષ્યો, તિર્યંચો (એકેન્દ્રિય વિકલેન્દ્રિય અને પંચેન્દ્રિય તિર્યંચો)મા ઉપજે છે બે દેવલોક સુધીના (ભવનપતિ વ્યંતર જ્યોતિષી સૌધર્મ અને ઇશાનવાસી) દેવો, પર્યાપ્તા સંખ્યાતા આયુષ્યવાળા ગર્ભજ (તિર્યંચ અને મનુષ્ય) તથા પર્યાપ્તા બાદર પૃથ્વીકાય અપકાય અને પ્રત્યેક વનસ્પતિકાયમા ઉપજે છે તે પછી સહસ્રાર સુધીના દેવો અને નારકીઓ પર્યાપ્તા સંખ્યાતા આયુષ્યવાળા ગર્ભજ (તિર્યંચ અને મનુષ્યો) મા ઉપજે છે.

તિર્યંચ ગતિમાંથી મરણ પામીને ક્યાં ઉપજે અને ત્યાં તેમને શી પ્રાપ્તિ થઇ શકે ?

સંખ પણિદિય તિરિયા, મરિઉં ચઉસુવિ ગઇસુ જન્તિ. ૨૮૧.
થાવર વિગલા નિયમા, સંખાઉ ય તિરિ નરેસુ ગચ્છન્તિ,
વિગલા લબ્ભિજ્જ વિરઇં, સમ્મં પિ ન તેઉ વાઉ ચુયા. ૨૮૨.

સંખ–સંખ્યાતા આયુષ્યવાળા.
પણિંદિય–પચેંદ્રિય.
તિરિયા–તિર્યંચો.
મરિઉં–મરીને.
ચઉસુવિ–ચારે પણ.
ગઇસુ–ગતિઓને વિષે.
જન્તિ–જાય છે, ઉપજે છે.
થાવર–સ્થાવર.
વિગલા–વિકલેંદ્રિય
નિયમા–નિશ્ચે.
સંખાઉ–સંખ્યાતા આયુષ્યવાળા.
તિરિ–તિર્યંચ
નરેસુ–મનુષ્યને વિષે.
ગચ્છન્તિ–જાય છે, ઉપજે છે.
વિગલા–વિકલેંદ્રિય
લબ્ભિજ્જ–પામે.
વિરઇં–સર્વ વિરતિને.
સમ્મંપિ–સમ્યકત્વ પણ.
ન–ન પામે
તેઉ–તેઉકાય
વાઉ-વાઉકાયથી.
ચુયા–ચ્યવેલા

શબ્દાર્થ—સંખ્યાતા આયુષ્યવાળા પંચેંદ્રિય તિર્યંચો મરીને ચારે પણ ગતિઓને વિષે ઉપજે છે, સ્થાવર અને વિકલેંદ્રિય નિશ્ચે સંખ્યાતા આયુષ્યવાળા તિર્યંચ અને મનુષ્યને વિષે ઉપજે છે (આગામી ભવમાં) વિકલેંદ્રિય સર્વવિરતિ પણાને પામે (પણ) તેઉકાય અને વાયુકાયથી ચ્યવેલા જીવો (આગામી ભવમાં) સમ્યકત્વ પણ ન પામે

વિવેચન—સખ્યાતા આયુષ્યવાળા પચેદ્રિય તિયચો મરણ પામીને મોક્ષ વિના નરક તિર્યંચ મનુષ્ય અને દેવ રૂપ ચારે ગતિમા ઉપજે છે સ્થાવર (એકેદ્રિય) અને વિકલેદ્રિય મરીને નિશ્ચે સખ્યાતા આયુષ્યવાળા તિયચ અને મનુષ્યને વિષે ઉપજે છે, પરતુ દેવતા, નારકી, અસખ્યાતા આયુષ્યવાળા યુગલિયા (તિર્યંચ અને મનુષ્ય)મા એકેદ્રિય અને વિકલેદ્રિય ન ઉપજે

વિકલેદ્રિય મરીને મનુષ્ય ગતિમા સર્વ વિરતિ ચારિત્ર પામી શકે, પણ મોક્ષે ન જાય તેઉકાય અને વાઉકાય મરીને મનુષ્ય તો ન થાય, પણ કદાચિત્ પચેદ્રિય તિર્યંચ થાય, તોપણ ભવ સ્વભાવથી સમ્યકત્વ ન પામે બાકીના તિર્યંચ ગતિમા સમૂર્છિમ અને ગર્ભજ પચેદ્રિય તિર્યંચો તથા પૃથ્વી અપ્ અને વનસ્પતિકાય જીવો મરણ પામીને મનુષ્ય ગતિમા ચારિત્ર પાળી તેજ ભવે મરૂદેવાની જેમ મોક્ષે પણ જાય

તિર્યંચગતિ અને મનુષ્યગતિને વિષે લેશ્યા

પુઢવી દગ પત્તિવણા, બાયર પજ્જત્ત હુન્તિ ચઉલેસા,
ગબ્ભય તિરિય નરાણ, છલ્લેસા તિન્નિ સેસાણ ૨૮૩

પુઢવી-પૃથ્વીકાય	ચઉલેસા-ચાર લેશ્યાવાળા
દગ-અપ્કાય	ગબ્ભય-ગર્ભજ
પત્તિવણા-પ્રત્યેક વનસ્પતિકાય	તિરિય-તિર્યંચ
	નરાણ-મનુષ્યોને
બાયર-બાદર	છલ્લેસા-છ લેશ્યા
પજ્જત્ત-પર્યાપ્તા	તિન્નિ-ત્રણ
હુન્તિ-હોય છે	સેસાણ-બાકીનાને

શબ્દાર્થ—બાદર પર્યાપ્તા પૃથ્વીકાય અપ્કાય અને પ્રત્યેક વનસ્પતિકાય ૪ લેશ્યાવાળા હોય છે. ગર્ભજ તિર્યંચ અને મનુષ્યોને ૬ લેશ્યા હોય છે અને બાકીના જીવોને ત્રણ લેશ્યા હોય છે.

વિવેચન—ભવનપતિ વ્યંતર જ્યોતિષી સૌધર્મ અને ઈશાન સુધીના તેજો લેશ્યાવંત દેવો મરીને બાદર પર્યાપ્તા પૃથ્વીકાય અપ્કાય અને પ્રત્યેક વનસ્પતિકાયમાં ઉપજે; તે જીવોને અંતર્મુહૂર્ત સુધી તેજો લેશ્યા હોય, કારણ કે જે લેશ્યાએ જીવ મરે તેજ લેશ્યાએ ઉપજે, એટલે તેઓને ૪ લેશ્યા હોય છે. ગર્ભજ તિર્યંચ અને મનુષ્યને છએ લેશ્યા હોય, કેમકે તે બંનેને અસ્થિર લેશ્યા હોય છે, બાકીના (પૃથ્વી આદિ ૫ સૂક્ષ્મ, સર્વ અપર્યાપ્તા જીવો, બાદર તેઉકાય, વાઉકાય, વિકલેંદ્રિય તથા સમૂર્ચ્છિમ તિર્યંચ અને સમૂર્ચ્છિમ મનુષ્યને પ્રથમની ત્રણ લેશ્યા હોય છે.

કયા ભવની લેશ્યા વડે જીવ મરણ પામે.

અંતમુહુત્તંમિ ગએ, અંતમુહુત્તંમિ સેસએ ચેવ,
લેસાહિ પરિણયાહિ, જીવા વચ્ચંતિ પરલોયં. ૨૮૪.

અંતમુહુત્તંમિ-અંતર્મુહૂર્ત.
ગએ-ગયે છતે.
અંતમુહુત્તંમિ-અંતર્મુહૂર્ત.
સેસએ-બાકી રહે છતે.
ચેવ-નિશ્ચે.
લેસાહિ-લેશ્યા વડે.
પરિણયાહિં-પરિણામપામેલી.
જીવા-જીવો.
વચ્ચન્તિ-જાય છે.
પરલોયં-પરલોક.

શબ્દાર્થ-(તિર્યંચ અને મનુષ્યોને) આગામી ભવની લેશ્યાનુ અંતર્મુહૂર્ત ગયે છતે અને [દેવતા અને નારકીને]

પોતાના ભવની લેશ્યા અંતર્મુહૂર્ત બાકી રહે છતે નિશ્ચે પરિણામ પામેલી લેશ્યા વડે જીવો પરલોક જાય છે (મરે છે)

વિવેચન–તિર્યંચ અને મનુષ્યને આવતા ભવની લેશ્યા આવ્યા પછી અંતર્મુહૂર્ત ગયે છતે મરણ પામે, તથા દેવ અને નારકીને પોતાના ભવની લેશ્યાનુ અંતર્મુહૂર્ત બાકી રહે, તે વારે મરણ પામીને પરભવમા ઉપજે

તિરિ નર આગામિ ભવ, લેસ્સાએ અઇગયે સુરા નિરયા,
પુવ્વ ભવ લેસ્સ સેસે, અંતમુહુત્તે મરણમિ તિ ૯૫

તિરિ–તિર્યંચ	**પુવ્વભવ**–પૂર્વભવની
નર–મનુષ્યો	**લેસ્સ**–લેશ્યાનુ
આગામિ ભવ–આગામી ભવની	**સેસે**–બાકી રહે છતે
લેસ્સાએ–લેશ્યાનુ	**અંતમુહુત્તે**–અંતર્મુહૂર્ત
અઇગયે–ગયે છતે	**મરણ**–મરણ
સુરા નિરયા–દેવતા અને નારકી	**ઇતિ**–પામે છે

શબ્દાર્થ—તિર્યંચ અને મનુષ્યો આગામી ભવની લેશ્યાનુ અંતર્મુહૂર્ત ગયે છતે મરણ પામે છે તથા દેવ અને નારકી પૂર્વભવની લેશ્યાનુ અંતર્મુહૂર્ત બાકી રહે છતે મરણ પામે છે

વિવેચન—તિર્યંચ અને મનુષ્યને પરભવની લેશ્યા લેવા આવે અને દેવ નારકીને પોતાના ભવની લેશ્યા મૂકવા જાય

તિર્યંચગતિ અને મનુષ્યગતિને વિષે ૭ દ્વારો.

તિર્યંચગતિ વાળા જીવોનું ☞		આયુષ્ય ૧		કાયસ્થિતિ ૨		અવગાહના. ૩		ઉપ૦ વિ૦ ૪ ચ્યવ૦ વિ૦ ૫		ઉપપાત અને ચ્યવન ૬ સંખ્યા	[illegible]
તિર્યંચગતિના ભેદો		જ૦	ઉત્કૃષ્ટ	જ૦	ઉ૦	જ૦	ઉત્કૃષ્ટ	જ૦	ઉ૦		
સૂક્ષ્મ એકેંદ્રિય	પૃથ્વીકાય	સર્વ ઠેકાણે અંતર્મુહૂર્ત	અંતર્મુહૂર્ત	સર્વ ઠેકાણે અંતર્મુહૂર્ત	અસંખ્યાત ઉત્સર્પિણી	અંગુલનો અસંખ્યાતમો ભાગ.	અસંખ્યગુણ. [illegible]	એકેંદ્રિયનો ઉપપાત અને ચ્યવન વિરહ નથી.	એકેંદ્રિયનો ઉપપાત અને ચ્યવન વિરહ નથી.	અસંખ્યાતા.	[illegible]
	અપ્કાય						,, [illegible]			,,	[illegible]
	તેઉકાય						,, [illegible]			,,	[illegible]
	વાયુકાય						,, [illegible]			,,	[illegible]
	સાધારણ વન૦				અનંત ઉ૦		અંગુલ અસં. [illegible]			અનંતા.	[illegible]
બાદર એકેંદ્રિય.	સુંવાળી પૃથ્વી		૧૦૦૦ વર્ષ.		અસંખ્યાત ઉત્સર્પિણી.		અંગુલ અસં.			અસંખ્યાતા	[illegible]
	શુદ્ધ ,,		૧૨૦૦૦ વર્ષ								[illegible]
	રેતી		૧૪૦૦૦ ,,								[illegible]
	મન શિલ		૧૬૦૦૦ ,,								[illegible]
	શર્કરા		૧૮૦૦૦ ,,								[illegible]
	કઠણ ,,		૨૨૦૦૦ ,,								[illegible]
બાદર	અપ્કાય		૭૦૦૦ ,,				અસંખ્યગુણ. [illegible]			અસંખ્યાતા	[illegible]
	તેઉકાય		૩ અહોરાત્રિ.				,, [illegible]			,,	[illegible]
	વાઉકાય		૩૦૦૦ વર્ષ.				,, [illegible]			,,	[illegible]
	પ્રત્યેક વનસ્પતિ		૧૦૦૦૦ ,,				૧૦૦૦યો.અ.			,,	[illegible]
	સાધારણ ,,		અંતર્મુહૂર્ત		અનંત ઉ૦		અસંખ્યગુણ. [illegible]			અનંતા	[illegible]

વિકલેંદ્રિય	બેઇંદ્રિય તેઇંદ્રિય ચઉરિંદ્રિય	વિકલેંદ્રિય	બાર વર્ષ ૪૯ દિવસ ૬ માસ	તિર્યંચ ગતિના દરેક જીવની ઉ૦ કાય	સંખ્યાતા હજાર વર્ષ	તિર્યંચ ગતિના જ૦ ઉ૦ અવગાહના	૧૨ યોજન ૩ ગાઉ ૧ યોજન		૧ સમય	અંતર્મુહૂર્ત	સંખ્યાતા અસંખ્યાતા	૩ ૩ ૩
ગર્ભજ પંચેંદ્રિય	જલચર ચતુષ્પદ ખેચર ઉર પરિસર્પ ભુજ પરિસર્પ	ગર્ભજ પંચેંદ્રિય	પૂર્વ ક્રોડ વર્ષ ૩ પલ્યોપમ પ૦ યો૦ અસ૦ પૂર્વ ક્રોડ વર્ષ ,, ,,		૭ ભવ પૂર્વક્રોડ વર્ષના અને આઠમો ભવ યુગલિયાનો ૩ પલ્યોપમનો		૧૦૦૦ યોજન ૬ ગાઉ ૨ થી ૯ ધનુષ્ય ૧૦૦૦ યોજન ૨ થી ૯ ગાઉ		૧ સમય	૧૨ મુહૂર્ત	સંખ્યાતા અસંખ્યાતા	૬ ૬ ૬ ૬ ૬
સમૂર્છિમ પંચેંદ્રિય	જલચર ચતુષ્પદ ખેચર ઉર પરિસર્પ ભુજ પરિસર્પ	સમૂર્છિમ અને ગર્ભજ	પૂર્વ ક્રોડ વર્ષ ૮૪૦૦૦ ,, ૭૨૦૦૦ ,, પ૩૦૦૦ ,, ૪૨૦૦૦ ,,				૧૦૦૦ યોજન ૨ થી ૯ ગાઉ ૨ થી ૯ ધનુષ્ય ૨ થી ૯ યોજન ૨ થી ૯ ધનુષ્ય		૧ સમય	અંતર્મુહૂર્ત	સંખ્યાતા અસંખ્યાતા	૩ ૩ ૩ ૩ ૩
	ગર્ભજ મનુષ્ય સમૂર્છિમ મનુષ્ય	જ૦ અંતર્મુહૂર્ત	૩ પલ્યોપમ અંતર્મુહૂર્ત	જ૦ અંતર્મુહૂર્ત	૭ કે ૮ ભવ સુધી	જ૦ અંગુલનો અસં૦	૩ ગાઉ અંગુલનો અસંખ્યાતમો ભાગ		૧ સમય	૧૨ મુ ૨૪ ,,	સંખ્યાતા અસંખ્યાતા	૬ ૩

તિર્યંચ અને મનુષ્યને વિષે લેશ્યાની સ્થિતિ.

અંતમુહુત્ત ઠિઇઓ, તિરિય નરાણં હવન્તિ લેસ્સાઓ,
ચરિમા નરાણ પુણ નવ, વાસૂણા પુવ્વકોડી વિ. ૨૮૬

અંતમુહુત્ત–અંતમુર્હૂર્તની.
ઠિઇઓ–સ્થિતિવાળી.
તિરિય–તિર્યંચ.
નરાણં–મનુષ્યોને.
હવન્તિ–છે.
લેસ્સાઓ–લેશ્યાઓ.
ચરિમા–છેલ્લી શુકલ લેશ્યા.
નરાણં–મનુષ્યોને
પુણ–વળી.
નવ વાસ–નવ વર્ષ.
ઉણા–ઓછાં.
પુવ્વકોડી વિ–પૂર્વ ક્રોડ વર્ષ પણ.

શબ્દાર્થ—તિર્યંચ (પૃથ્વીકાયાદિ) ગતિવાળા અને મનુષ્યોને અંતર્મુર્હૂર્તની સ્થિતિવાળી લેશ્યાઓ છે. મનુષ્યોને વળી છેલ્લી શુકલ લેશ્યા (ની ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ) ૯ વર્ષ ઓછાં પૂર્વ ક્રોડ વર્ષ પણ હોય છે.

વિવેચન—શુકલ લેશ્યાની ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ કેવળીને તેરમા ગુણઠાણે હોય છે, કારણકે ૮ વર્ષે ચારિત્ર પામે અને તે પછી જ કેવળ જ્ઞાન પામે, એટલે પૂર્વક્રોડ આયુષ્યવાળા મનુષ્યને શુકલ લેશ્યાની ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ પૂર્વક્રોડ વર્ષમાંથી કાંઇક ઓછાં ૯ વર્ષની જાણવી. યુગલિકોને લેશ્યાની સ્થિતિ અંતર્મુર્હૂર્તની હોય છે.

---

૧ નિગોદ એટલે શું? નિગોદ અને ગોળામાં શી વિશેષતા? તેમાં જીવો કેટલા હોય? તેના શરીરનું પ્રમાણ કેટલું? નિગોદમાંથી નીકળી જીવ અનંતરભવ પામી સિદ્ધ થાય કે નહિ? થાય તો દૃષ્ટાંત આપી સમજાવો.

૨ પરભવમા જતા જીવો કયા જાતની લેશ્યા હોય ? તથા તે લેશ્યાનો કાળ કેટલો ?

તિરિયાણ વિ ઠિઈપમુહ ,ભણિય-મસેસ પિ સ પઈ વુચ્છં,
અભિહિય દાર-બ્ભહિય , ચઉગઇ જીવાણ સામન્નં ૨૮૭

તિરિયાણ વિ-તિર્યંચોની પણ	અભિહિય-કહેલા
ઠિઇ પમુહ-સ્થિતિ વિગેરે	દાર-દ્વારોથી
ભણિય -કહ્યુ , કહ્યા	અબ્ભહિય -અધિક
અસેસ પિ-સમસ્ત પણ	ચઉગઇ-ચારે ગતિના
સ પઈ-હવે	જીવાણ-જીવોને
વુચ્છ -કહીશુ	સામન્ન -સામાન્ય

શબ્દાર્થ—તિર્યંચોની પણ સ્થિતિ વિગેરે સમસ્ત (૮ દ્વાર) પણ કહ્યા હવે કહેલા દ્વારોથી અધિક ચારે ગતિના જીવોને સામાન્ય કહીશુ

ગત્યાદિકમા રહેલા જીવોને વેદ કેટલા ? તે કહે છે

દેવા અસ ખ નર તિરિ, ઇત્થી પુ વેય ગબ્ભ નર તિરિયા,
સ ખાઉયા તિ વેયા, નપુંસગા નારયાઈઆ. ૨૮૮

દેવા-દેવો	તિરિયા-તિર્યંચો
અસ ખ-અસ ખ્યાત વર્ષના આયુષ્યવાળા	સ ખાઉયા-સ ખ્યાતા વર્ષના આયુષ્યવાળા
નર તિરિ-મનુષ્ય ને તિર્યંચો	તિ વેયા-ત્રણ વેદવાળા
ઇત્થી-સ્ત્રીવેદ	નપુસગા-નપુસક
પુવેય-પુરૂષ વેદવાળા	નારય-નારકી
ગબ્ભ-ગર્ભજ	આઇયા-વિગેરે
નર-મનુષ્યો	

શબ્દાર્થ—દેવો, અસંખ્યાત વર્ષના આયુષ્યવાળા મનુષ્ય અને તિર્યંચો (યુગલિયા) સ્રી અને પુરૂષ વેદવાળા હોય છે ગર્ભજ મનુષ્યો અને તિર્યંચો સંખ્યાતા વર્ષના આયુષ્યવાળા ત્રણ વેદવાળા હોય છે. નારકી વિગેરે (એકેંદ્રિય, વિકલેંદ્રિય, સમૂર્ચ્છિમ તિર્યંચ અને સમૂર્ચ્છિમ મનુષ્યો) નપુંસક (વેદવાળા) હોય છે.

ત્રણ પ્રકારના અંગુલે કરીને શું માપી શકાય? તે કહે છે.

આયંગુલેણ વત્થું. સરીર–મુસ્સેહ–અંગુલેણ તહા.
નગ–પુઢવિ–વિમાણાઇં, મિણસુ પમાણં–ગુલેણં તુ. ૨૮૯

આયંગુલેણ—આત્માગુલ વડે.
વત્થું—ઘર, હાટને
સરીરં—શરીરને
ઉસ્સેહ—ઉત્સેધ.
અંગુલેણ—અંગુલ વડે.
તહા—તેમજ, તથા
નગ—પર્વત.
પુઢવિ—પૃથ્વી.
વિમાણાઇં—વિમાનાદિને
મિણસુ—માપ.
પમાણંગુલેણં—પ્રમાણાંગુલ વડે.
તુ—વળી.

શબ્દાર્થ—આત્માંગુલ વડે હાટને તથા ઉત્સેધાગુલ વડે શરીરને અને પ્રમાણાગુલ વડે વળી પર્વત પૃથ્વી વિમાનાદિને તું માપ

વિવેચન—આંગુલ ત્રણ પ્રકારે છે. આત્માંગુલ, ઉત્સેધાંગુલ, અને પ્રમાણાંગુલ. આત્માગુલ એટલે જે કાળે જેટલુ શરીર હોય, તેને અનુસારે પોતપોતાના અંગુલથી ધવલ ગૃહ, ભૂમિગૃહ [ભોંયરૂ] કુવા તલાવ પ્રમુખ માપીએ. જેમકેઃ—ભરત ચક્રવર્તિના વખતે તેમના આંગળના પ્રમાણે અને મહાવીર સ્વામીના વખતે મહાવીર સ્વામીના આંગ-

॥ા પ્રમાણથી લોકો ઘર હાટ કરતા હતા અત્યાર ચાલતું માપ ૨૪ આગળનો ૧ હાથ તે ઉત્સેધાંગુલના માપથી જ દેવાદિકના શરીર મપાય, અને પ્રમાણાંગુલ [ભરત ચક્રવર્તિના આંગુલ]થી પર્વત, સાત નરક પૃથ્વી, સૌધર્માદિક દેવલોકના વિમાનો, ભવનપતિના ભવનો, નરકાવાસા, દ્વીપ અને સમુદ્ર મપાય

સૂક્ષ્મ પરમાણુનુ સ્વરૂપ

સત્થેણ સુતિક્ખેણ વિ,છિત્તું ભિત્તુચ જં કિર ન સક્કા.
તં પરમાણું સિદ્ધા, વયંતિ આઇ પમાણાણં ૨૯૦

સત્થેણ-શસ્ત્ર વડે	ન સક્કા-ન શક્તિમાન થાય
સુતિક્ખેણ-અત્યંત તીક્ષ્ણ	તં-તે
વિ-પણ	પરમાણુ-પરમાણુને
છિત્તુ-છેદવાને.	સિદ્ધા-સિદ્ધો [કેવળીઓ]
ભિત્તુ-ભેદવાને	વયંતિ-કહે છે
જં-જેને	આઈ-આદિ, મૂલકારણ
કિર-નિશ્ચે	પમાણાણં-પ્રમાણોનુ

શબ્દાર્થ-અત્યંત તીક્ષ્ણ એવા શસ્ત્ર વડે પણ જેને છેદવાને (બે ભાગ કરવાને) અને ભેદવાને (છિદ્ર કરવાને) નિશ્ચે પુરૂષો શક્તિમાન ન થાય, તે પરમાણુને કેવળી ભગવંતો (અંગુલ આદિ) પ્રમાણોનુ મૂલ કારણ કહે છે

વિવેચન-પરમાણુના બે ભેદ ૧ સૂક્ષ્મ પરમાણુ અને ૨ બાદર વ્યવહારિક ... અનંતા સૂક્ષ્મ પરમાણુ વિશ્રસા પરિણામે એકઠા ... પરમાણુ કહેવાય છે

ઉત્સેધાંગુલાદિકનું સ્વરૂપ.

પરમાણૂ તસરેણૂ, રહરેણૂ વાલઅગ્ગ લિક્ખા ય.
જૂય જયો અટ્ઠગુણો, કમેણ ઉસ્સેહ—અંગુલયં. ૨૯૧.
અંગુલ છક્કં પાઓ. સો દુગુણ વિહત્થિ સા દુગુણ હત્થો,
ચઉહત્થં ધણુ દુસહસ, કોસો તે જોયણં ચઉરો. ૨૯૨.

પરમાણૂ-પરમાણુ.
તસરેણૂ-ત્રસરેણુ
રહરેણૂ-રથરેણુ
વાલઅગ્ગ-વાલાગ્ર.
લિક્ખા-લીખ
જૂય-જૂ
જયો-જવ.
અટ્ઠગુણો-આઠ ગુણા કરતાં.
કમેણ-અનુક્રમે.
ઉસ્સેહ-ઉત્સેધ
અંગુલયં-આંગુલ.
અંગુલ છક્કં-૬ આંગળે.
પાઓ-પગનો મધ્યભાગ.
સો—તે.
દુગુણ—બમણા કરતાં.
વિહત્થિ—વેંત.
સા—તે.
દુગુણ-બમણા કરતાં, બે વેંતે.
હત્થો—૧ હાથ.
ચઉ હત્થં—ચાર હાથે.
ધણુ—૧ ધનુષ્ય.
દુ સહસ—બે હજાર.
કોસો—૧ ગાઉ.
તે—તે.
જોયણં—૧ યોજન.
ચઉરો—ચાર.

શબ્દાર્થ—અનંત સૂક્ષ્મ પરમાણુએ ૧ બાદર પરમાણુ થાય. આઠ બાદર પરમાણુએ ૧ ત્રસરેણુ, આઠ ત્રસરેણુએ ૧ રથરેણુ, આઠ રથરેણુએ ૧ વાલાગ્ર, આઠ વાલાગ્રે એક લીખ, આઠ લીખે ૧ જુ, આઠ જુએ ૧ જવ અને આઠ જવે અનુક્રમે ૧ ઉત્સેધાંગુલ, ૬ આંગળે પગનો મધ્યભાગ, તે (પગના બે મધ્યભાગને) બમણા કરતાં ૧ વેંત, તે બે વેંતે એક

હાથ, ૪ હાથે ૧ ધનુષ, બે હજાર ધનુષે ૧ ગાઉ અને તે ૪ ગાઉએ ૧ યોજન થાય છે

વિવેચન—છિદ્રમા પ્રવેશ થયેલા સૂર્યના તડકા વડે દેખાતી અને વાયુ વડે ઉંચે નીચે અને તિર્છી ચાલવાના સ્વભાવવાળી ત્રસરેણુ છે રથના પૈડાથી ઉડાડેલી રજ તે રથરેણુ કહેવાય છે ૮ જુએ જવનો મધ્યભાગ

પ્રમાણાગુલ અને આત્માગુલનુ સ્વરૂપ

ચઉસયગુણ પમાણ, ગુલ મુસ્સેહ—ગુલાઉ બોધવ્વ,
ઉસ્સેહ—ગુલ દુગુણ, વીરસ્સાય—ગુલ ભણિય. ૭૯૩

ચઉસયગુણ—ચારમે ગુણ	**ઉસ્સેહ ગુલ**—ઉત્સેધાગુલથી
પમાણગુલ—પ્રમાણાગુલ	**દુગુણ**—બમણું
ઉસ્સેહગુલાઉ—ઉત્સેધાગુલથી	**વીરસ્સ**—વીર ભગવાનનુ
	આય ગુલ—આત્માગુલ
બોધવ્વ—જાણવુ	**ભણિય**—કહ્યુ છે

શબ્દાર્થ—ઉત્સેધાગુલથી ચારમે ગણું પ્રમાણાગુલ (મોટુ) જાણવુ ઉત્સેધાગુલથી બમણું વીર ભગવાનનુ આત્માગુલ કહ્યુ છે

વિવેચન—શ્રી રૂષભદેવ અને ભરત ચક્રવર્તિનુ શરીર આત્માગુલ વડે ૧૨૦ આગળ ઉંચુ હતુ ભરત ચક્રવર્તિના આત્માગુલની બરાબર પ્રમાણાગુલ જાણવુ ૧ પ્રમાણાગુલે ૪૦૦ ઉત્સેધાગુલ થાય, તો ૧૨૦ પ્રમાણાગુલે ૪૮ હજાર ઉત્સેધાગુલ થાય ૯૬ આગળનો ૧ ધનુષ થાય, માટે ૪૮ હજાર ને ૯૬એ ભાગતા ૫૦૦ ધનુષ પ્રમાણ ભરતનુ દેહમાન થાય

મહાવીર સ્વામીનુ શરીર આત્માંગુલ વડે ૮૪ આંગળનુ હતું, તેને બમણું કરતાં ૧૬૮ ઉત્સેધાગુલ થાય. ૨૪ આગળનો ૧ હાથ, માટે ૧૬૮ આગળને ચોવીશ આંગળે ભાંગતા ૭ ઉત્સેધ હાથ મહાવીર સ્વામીનું શરીર જાણવુ.

૮૪ લાખ યોનિમાંથી કયા જીવોની કેટલી યોનિ ?

પુઢવાઇસુ પત્તેય, સગ વણ પત્તેય ણંત દસ ચઉદ,
વિગલે દુદુ સુર નારય, તિરિ ચઉ ચઉ ચઉદસ નરેસુ.૨૯૪

પુઢવાઈસુ-પૃથ્વીકાયાદિને વિષે.
પત્તેય-દરેકની
સગ-સાત લાખ
વણ-વનસ્પતિકાયની.
પત્તેય-પ્રત્યેક.
અણંત-સાધારણ.
દસ-દશ લાખ.
ચઉદ-ચૌદ લાખ.
વિગલે-વિકલેંદ્રિયને વિષે.
દુદુ-બબ્બે લાખ
સુર-દેવતા.
નારય-નારકી.
તિરિ-તિર્યંચને વિષે.
ચઉ ચઉ-ચાર ચાર લાખ.
ચઉદસ-૧૪ લાખ.
નરેસુ-મનુષ્યને વિષે.

શબ્દાર્થ-પૃથ્વીકાયાદિ (ચાર) ને વિષે દરેકની સાત લાખ યોનિ, પ્રત્યેક વનસ્પતિકાયની ૧૦ લાખ, સાધારણ વનસ્પતિકાયની ૧૪ લાખ, વિકલેંદ્રિય (બેઇંદ્રિય તેઇંદ્રિય અને ચઉરિંદ્રિય) ને વિષે બબ્બે લાખ, દેવતા નારકી અને તિર્યંચ પંચેદ્રિય ને વિષે ચાર ચાર લાખ અને મનુષ્યને વિષે ૧૪ લાખ યોનિ હોય છે.

વિવેચન-યોનિ એટલે ઉત્પત્તિ સ્થાન, જે ઉત્પત્તિ સ્થાનનો વર્ણ ગંધ રસ અને સ્પર્શ એક સરખો હોય તે એક યોનિ અને ભિન્ન હોય તે જુદી યોનિ એકેદ્રિયની ૭+૭+૭+૭+૧૦+૧૪=૫૨ લાખ યોનિ વિકલેદ્રિયની

૬ લાખ યોનિ અને પચેદ્રિય જીવોની ૪+૪+૪+૧૪=..
લાખ યોનિ છે કુલ સર્વ મળીને ૮૪ લાખ યોનિ થાય છે

યોનિમા કુલ કોડી

એગિદિએસુ પચસુ, બાર સગ તિ સત્ત અઠ્ઠવીમા ય.
વિગલેસુ મત્ત અડ નવ, જલ ખહ ચઉપય ઉરગ ભુયગે. ૨૯૫
અદ્ધ તેરસ બારસ, દસ દસ નવગ નરામરે નિરએ.
બારસ છવ્વીમ પણુવીસ, હુન્તિ કુલ કોડિ લક્ખાઇ. ૨૯૬.
ઇગ કોડિ મત્ત નવઇ, લક્ખા મઢ્ઢા કુલાણ કોડીણ,

એગિ દિએસુ-એકેંદ્રિયને વિષે
પ ચસુ-પાચે
બાર-બાર
મગ-માત
તિ-ત્રણ
મત્ત-માત
અટ્ઠવીમા-અઠ્ઠાવીશ
વિગલેસુ-વિકલેંદ્રિયને વિષે
મત્ત-માત
અડ-આઠ
નવ-નવ
જલ-જલચર
ખહ-ખેચર
ચઉપય-ચતુષ્પદ
ઉરગ-ઉર પરિમર્પ
ભુયગે-ભુજપરિમપને વિષે
અદ્ધતેરસ-માડાબાર

બારમ-બાર
દમ દશ
દમ-દશ
નવગ-નવ
નર-મનુષ્ય
અમરે-દેવ
નિરએ-નારકીને વિષે
બારમ-બાર
છવ્વીમ-છવ્વીમ
પણવીમ-પચ્ચીમ
હુન્તિ-હોય છે
કુલ કોડિ-કુલ કોટી
લક્ખાઇ-લાખ
ઇગકોડિ-૧ ક્રોડ
મતનવઇ લક્ખા-૯૭ લાખ
મઢ્ઢા-અર્ધલાખ સહિત
કુલાણ કોડીણ-કુલ કોટી

શબ્દાર્થ–પાંચે એકેંદ્રિયને વિષે અનુક્રમે બારલાખ, સાત લાખ, ત્રણલાખ, સાત લાખ અને અઠ્યાવીશ લાખ, વિકલેંદ્રિયને વિષે સાત, આઠને નવ લાખ. જલચર, ખેચર, ચતુષ્પદ, ઉર. પરિસર્પ અને ભુજપરિસર્પને વિષે અનુક્રમે સાડાબાર લાખ, બાર લાખ, દશ લાખ, દશ લાખ અને નવ લાખ છે મનુષ્ય દેવતા અને નારકીને વિષે અનુક્રમે બાર લાખ, છવીસ લાખ અને પચ્ચીશ લાખ કુલ કોટી છે. સર્વ મળીને ૧ ક્રોડ અને ૯૭ાા લાખ કુલ કોટી છે.

વિવેચન–એકજ યોનિમાં જુદી જુદી જાતના જીવો ઉત્પન્ન થાય, તે જુદાં જુદા કુલ કહેવાય. જેમકેઃ–ગાયના છાણમાં વીંછી કૃમિ કીડા પ્રમુખ જે જુદી જુદી જાતના જીવોનો સમુહ તે જુદાં જુદાં કુલ કહેવાય. કોડી=ક્રોડ.

પૃથ્વીકાયની ૧૨ લાખ કુલ કોડી, અપ્કાયની ૭ લાખ કુલ કોડી, તેઉકાયની ૩ લાખ કોડી, વાઉકાયની ૭ લાખ કોડી, વનસ્પતિકાયની ૨૮ લાખ કોડી, બેઇંદ્રિયની ૭ લાખ કોડી, તેઇંદ્રિયની ૮ લાખ કોડી, ચઉરિંદ્રિયની ૯ લાખ કોડી, જલચરની ૧૨ાા લાખ કોડી, ખેચરની ૧૨ લાખ કોઢી, ચતુષ્પદની ૧૦ લાખ કોડી, ઉરઃપરિસર્પની ૧૦ લાખ કોડી, અને ભુજપરિસર્પની ૯ લાખ કોડી, મનુષ્યની ૧૨ લાખ કોડી, દેવતાની ૨૬ લાખ કોડી, અને નારકીની ૨૫ લાખ કુલ કોડી છે. સર્વ મળીને ૧ ક્રોડ અને ૯૭ાા લાખ કુલ કોડી છે.

---

૧. તેઉકાય અને વાઉકાય મરીને કઇ ગતિમાં જાય ? અને ત્યાં અવિરતિ દેશવિરતિ સામાયિક અને છેદોપસ્થાપનીય રૂપ કયુ સામાયિક પ્રાપ્ત કરે ? તે કહો.

પૃથ્વી-આદિ જીવોની યોનિ અને કુલ કોટીનું યંત્ર

નામ	યોનિ	કુલકોટી	નામ	યોનિ	કુલકોટી
	લાખ	લાખ		લાખ	લાખ
પૃથ્વીકાય	૭	૧૨	જળચર		૧૨॥
અપકાય	૭	૭	ચતુષ્પદ		૧૦
તેઉકાય	૭	૩	ખેચર		૧૨
વાઉકાય	૭	૭	ઉરપરિસર્પ		૧૦
પ્રત્યેક	૧૦	૨૮	ભુજપરિસર્પ		૯
સાધારણ	૧૪		તિર્યંચગતિ	૪ લાખ તિર્યંચ પંચેન્દ્રિ	૫૩॥
બેઇન્દ્રિ	૨	૭	નરક ગતિ	૪	૨૫
તેઇન્દ્રિ	૨	૮	મનુષ્ય ગતિ	૧૪	૧૨
ચૌરિન્દ્રિ	૨	૯	દેવગતિ	૪	૨૬

બાકીના (એકેંદ્રિય, વિકલેંદ્રિય, સમૂર્ચ્છિમ પંચેદ્રિય તિર્યંચ અને સમૂર્ચ્છિમ પંચેદ્રિય મનુષ્ય)ની યોનિ ત્રણે પ્રકારની જાણવી. તેમાં જે જીવતી ગાય વગેરેના શરીરમાં કૃમી વિગેરે ઉપજે તેઓની સચિત્ત યોનિ. સુકા લાકડામાં ઘુણ વિગેરે ઉપજે તેઓની અચિત્ત યોનિ. ગાયના શરીરના ક્ષતાદિકને વિષે કૃમિ ઉપજે તથા અર્ધ સુકા કાષ્ટમા ઘુણ ઉપજે, તેઓની મિશ્ર (સચિત્તાચિત્ત) યોનિ જાણવી.

પ્રથમની ત્રણ પૃથ્વીના નરકાવાસાને વિષે શીત યોનિ, ચોથીમાં ઉપરના ઘણા નરકાવાસાને વિષે શીત યોનિ અને નિચેના થોડા નરકાવાસામાં ઉષ્ણ યોનિ, પાચમીના ઘણા નરકાવાસામાં ઉષ્ણ યોનિ અને થોડા નરકાવાસામા શીત યોનિ. છઠ્ઠી અને સાતમીના નરકાવાસા ઉષ્ણ યોનિવાળા છે. જ્યા શીત યોનિ હોય, ત્યાંના નારકી જીવોને બાકી (નરકાવાસા વિના) ની ભૂમિમાં ઉષ્ણ વેદના હોય છે અને જ્યા ઉષ્ણ યોનિ હોય, ત્યાંના નારકીઓને શીત વેદના હોય છે. દેવતા ગર્ભજ તિર્યંચ અને ગર્ભજ મનુષ્યની મિશ્ર (કાઇક શીત અને કાઇક ઉષ્ણ રૂપ બંને સ્વભાવવાળી) યોનિ હોય છે. તેઉકાયને ઉષ્ણ યોનિ હોય છે. અને બાકીના જીવો (પૃથ્વી, અપ્, વાયુ, વનસ્પતિ, સમૂર્ચ્છિમ તિર્યંચ અને સમૂર્ચ્છિમ મનુષ્યો)ને ત્રણે પ્રકારની યોનિ હોય છે એટલે કોઇને શીત, કોઇને ઉષ્ણ અને કોઇને મિશ્ર (શીતોષ્ણ) યોનિ હોય છે.

મનુષ્યણીની ૩ પ્રકારે યોનિ

હયગબ્ભ સંખવત્તા, જોણી કુમ્મુન્નયાઇ જાયંતિ,
અરિહ હરિ ચક્કિ રામા, વંસીપત્તાઇ સેસ નરા. ૨૯૯

હયગબ્ભ-હતગર્ભો	હરિ-વાસુદેવ
સંખવત્તા-શંખાવર્ત	ચક્કિ-ચક્રવર્તિ
જોણી-યોનિ	રામા-બળદેવ
કુમ્મુન્નયાઇ-કુર્મોન્નતા યોનિમાં	વંસીપત્તાઇ-વંશીપત્રા યોનિમાં
જાયન્તિ-ઉપજે છે	સેસ નરા-બાકીના મનુષ્યો
અરિહ-અરિહંત	

શબ્દાર્થ-હતગર્ભો (જેમાં રહેલો ગર્ભ હણાઇ જાય) તે શંખાવર્ત યોનિ કુર્મોન્નતા (કાચબાની પીઠની માફક ઉંચી) યોનિમાં અરિહંત વાસુદેવ ચક્રવર્તિ અને બળદેવ ઉપજે છે, અને બાકીના મનુષ્યો વંશીપત્રા (વાંસના [illegible] જેવી) યોનિમાં ઉપજે છે

વિવેચન-શંખના જેવા આવર્ત હોય તે શંખાવર્ત, જેમાં રહેલો ગર્ભ પ્રબળ કામાગ્નિના તાપે હણાઇ જાય, તે શંખાવર્ત યોનિ ચક્રવર્તિની સ્ત્રીરત્નને હોય છે પ્રવચન સારોદ્ધારમાં કહ્યું છે, કે "ઉત્કૃષ્ટથી ગર્ભની ઉત્પત્તિનો કાળ ૧૨ મુહૂર્ત સુધીનો હોય છે તિર્યંચોમાં ૮ વર્ષ સુધી અને નારીના ઉદરમાં ગર્ભ વધુમાં વધુ ૧૨ વર્ષ સુધી [illegible] ની પેઠે [illegible] છે સ્ત્રી ૫૫ વર્ષ પછી અને પુરુષ ૭૫ વર્ષ પછી [illegible] આયુષ્યના [illegible] પછી અને પૂર્વ કોડી આયુ વાળા પોતાના આયુષ્યનો [illegible] પ્રમાણ [illegible]

આયુષ્ય સંબંધી ૭ દ્વારો.

આઉસ્સ બંધ કાલો, અબાહકાલો ય અંતસમઓ ય,
અપવત્તણ-ણપવત્તણ, ઉવક્કમ-ણુવક્કમા ભણિયા. ૩૦૦

આઉસ્સ-આયુષ્યનો
બંધકાલો-બંધકાલ.
અબાહકાલો-અબાધાકાલ.
અંતસમઓ-અંત સમય.
અપવત્તણ-અપવર્તન
અણપવત્તણ-અનપવર્તન.
ઉવક્કમ-ઉપક્રમ
અણુવક્કમા-અનુપક્રમ, નિરૂપક્રમ.
ભણિયા-કહ્યાં છે

શબ્દાર્થ-૧ આયુષ્યનો બંધ કાલ, ૨ અબાધાકાલ, અને ૩ અંતસમય, ૪ અપવર્તન, ૫. અનપવર્તન, ૬ ઉપક્રમ અને ૭ નિરૂપક્રમ કહ્યાં છે.

વિવેચન-૧. આયુષ્યનો જેટલો ભાગ બાકી રહે ત્યારે પરભવનું આયુષ્ય બાંધે, તે આયુષ્યનો બંધકાલ. ૨ પરભવનું આયુષ્ય બાંધ્યા પછી જેટલા કાલ સુધી ઉદયમાં ન આવે તે અબાધાકાલ. ૩. ભોગવતા આયુષ્યનો છેલ્લો સમય (ભોગવવાનું આયુષ્ય જે સમયે પૂર્ણ થાય) તે અંત સમય ૪ લાંબા કાલ સુધી વેદવા યોગ્ય આયુષ્યને થોડા કાલમા ભોગવવું જેમકેઃ-સો વર્ષના આયુષ્યને અંતર્મુહૂર્તમાં ભોગવી લેવું તે અપવર્તન. ૫ જેટલી સ્થિતિનું આયુષ્ય પહેલાં બંધાયેલું હોય, તેટલીજ સ્થિતિનુ આયુષ્ય ભોગવવું, પરંતુ સ્થિતિ ઓછી ન થાય તે અનપવર્તન ૬ જેને અપવર્તના કારણનો સમૂહ મળ્યાં થકાં આયુષ્ય ઓછું થાય તે સોપક્રમ ૭ જેને કારણ મળ્યાં થકાં પણ આયુષ્ય ઘટે નહિ તે નિરૂપક્રમ

આયુષ્યનો બધ કાલ.

બધન્તિ દેવ નારય, અસ ખ નર તિરિ છમાસ સેસાઊ,
પરભવિયાઊ સેસા નિરૂવક્કમ તિભાગ સેસાઊ ૩૦૧
સોવક્કમાઊયા પુણ, સેસ તિભાગે અહવ નવમ ભાગે,
સત્તાવીસઇમે વા, અ તમુહુત્ત-તિમે વા વિ. ૩૦૨.

બ ધન્તિ-બાધે છે
દેવ નારય-દેવતા નારકી
અસ ખ-અસખ્યાત આયુષ્યવાળા
નર તિરિ-મનુષ્ય અને તિર્યંચો
છ માસ-છ માસ
સેસાઊ-બાકી આયુષ્ય
પરભવિયાઊ-પરભવનુ આયુષ્ય
સેસા-બાકીના
નિરૂવક્કમ-નિરૂપક્રમી
તિ ભાગ-ત્રીજો ભાગ
સેસાઊ-બાકી આયુ
સોવક્કમાઉયા-સોપક્રમી આયુષ્યવાળા
પુણ-વળી
સેસ તિભાગે-શેષ ત્રીજે ભાગે
અહવ-અથવા
નવમ ભાગે-નવમે ભાગે
સત્તાવીસઇમે-સત્યાવીશમે ભાગે
વા-અથવા
અ તમુહુત્ત-અ તર્મુહૂર્તે
અ તિમે-છેલ્લા
વિ-પણ

શબ્દાર્થ-દેવતા, નારકી, અસખ્યાત આયુષ્યવાળા મનુષ્ય અને તિર્યંચો (પોતાના ભવનુ) છ માસ બાકી આયુષ્ય હોય, ત્યારે પરભવનુ આયુષ્ય બાધે છે બાકીના નિરૂપક્રમી (મનુષ્ય અને તિર્યંચ ગતિવાળા)

(પોતાના ભવનો) ત્રીજો ભાગ બાકી આયુ રહે, ત્યારે આયુષ્ય બાંધે. સોપક્રમી આયુષ્યવાળા વળી (પોતાના આયુષ્યના) શેષ ત્રીજે ભાગે અથવા નવમે ભાગે અથવા સત્યાવીશમે ભાગે અથવા છેલ્લા અંતર્મુહૂર્તે પણ પરભવનું આયુષ્ય બાંધે

વિવેચન—દેવતા નારકી અને અસંખ્યાતા આયુષ્યવાળા મનુષ્ય અને તિર્યંચો (યુગલીયા) પોતાના ભવનું આયુષ્ય છમાસ બાકી રહે, ત્યારે પરભવનું આયુષ્ય બાંધે અને તેઓ નિરૂપક્રમીજ હોય. બાકીના જીવો (એકેંદ્રિય, વિકલેંદ્રિય, પંચેંદ્રિય તિર્યંચ અને મનુષ્યો) નિરૂપક્રમી અને સોપક્રમી એમ બે ભેદે છે. તેમાંથી નિરૂપક્રમી જીવો પોતાના આયુષ્યનો ત્રીજો ભાગ બાકી રહે ત્યારે પરભવનું આયુષ્ય બાંધે અને સોપક્રમી જીવો પોતાના આયુનો ત્રીજો ભાગ બાકી રહે છતે અથવા નવમો ભાગ બાકી રહે છતે અથવા સત્યાવીશમો ભાગ બાકી રહે છતે પરભવનું આયુષ્ય બાંધે; અને કેટલાક આચાર્યો તો તે પછીના ભાગને પણ ત્રણે ત્રણે ગુણીએ તેટલામે ભાગે (૮૧ મા ભાગે, ૨૪૩ મા ભાગે) યાવત્ છેલ્લા અંતર્મુહૂર્તે પણ પરભવનું આયુષ્ય બાંધે એમ કહે છે.

આયુષ્યનો અબાધાકાલ અને અંતસમયે ગતિ.

જઇમે ભાગે બંધો, આઉસ્સ ભવે અબાહ કાલો સો,
અંતે ઉજ્જુગઈ ઇગ, સમય વક્ક ચઉ પંચ સમયંતા. ૩૦૩.

જઇમે–જેટલામે.	**અંતે**—મરણ વખતે.
ભાગે–ભાગે	**ઉજ્જુગઈ**–ઋજુગતિ.
બંધો–બંધ	**ઇગ સમય**–એક સમય.
આઉસ્સ–આયુષ્યનો	
ભવે–હોય.	**વક્ક**–વક્રગતિ.
અબાહકાલો–અબાધાકાળ.	**ચઉ પંચ**–ચારે કે પાંચ.
સો–તે.	**સમયંતા**–સમય સુધીની.

શબ્દાર્થ—જેટલામે ભાગે આયુષ્યનો બધ હોય (તે બધથી ઉદયની વચમા જે કાળ) તે અબાધા કાળ મરણ વખતે (મરણના છેલ્લા સમયે) રૂજુગતિ એક સમય સુધીની હોય છે અને વક્રગતિ ચાર અથવા પાચ સમય સુધીની હોય છે

વિવેચન—જેટલામે ભાગે એટલે છમાસ બાકી રહે છતે અથવા ત્રીજે, નવમે અને સત્યાવીશમે ભાગે અથવા અતર્મુહૂર્ત બાકી રહે છતે પરભવના આયુષ્યનો બધ થાય, ત્યાથી આરભીને જ્યા સુધી પરભવનુ આયુષ્ય ઉદયમા ન આવે, ત્યા સુધીનો કાળ તે અબાધાકાળ અતસમય એટલે આયુષ્યનો છેલ્લો સમય જેના પછી પરભવનુ આયુષ્ય ઉદયમા આવે છે, તે અતસમયે પરભવમા જતા જીવની બે ગતિ હોય છે ૧ રૂજુગતિ અને ૨ વક્રગતિ તેમા રૂજુગતિ એક સમય પ્રમાણ છે, કારણકે સમશ્રેણિમા રહ્યો છતો કાળ કરીને એકજ સમયમા ઉત્પત્તિ સ્થાનકે ઉપજે છે અને વક્રગતિ ઉત્કૃષ્ટથી ચાર સમય સુધી અને કોઈક વખત પાચ સમય સુધીની પણ હોય છે

રૂજુગતિમા આહારનો ઉદય કયા સમયે? અને બને ગતિમા પરભવના આયુષ્યનો ઉદય કયા સમયે?

ઉજ્જુગઈ પઢમ સમએ, પરભવિય આઉય તહા-હારો,
વક્કાઈ બીય સમએ, પરભવિયાઉં ઉદય-મેઇ. ૩૦૪

ઉજ્જુગઇ–ઋજુગતિના.	વક્કાઇ–વક્રગતિના
પઢમ સમએ–પહેલાસમયે.	**બીય સમએ**–બીજા સમયે.
પરભવિયં–પરભવનું (સંબધી)	**પરભવિયાઉં**–પરભવનું આયુષ્ય
આઉયં–આયુષ્ય.	
તહા–તથા	ઉદયં–ઉદયમાં.
આહારો–આહાર.	એઇ–આવે છે.

શબ્દાર્થ—રૂજુગતિના પહેલા સમયે પરભવનુ આયુષ્ય તથા પરભવ સંબંધી આહાર ઉદયમા આવે છે અને વક્રગતિના બીજા સમયે પરભવનું આયુષ્ય ઉદયમાં આવે છે.

વિવેચન—૧ સમયની વક્રગતિમાં જીવ બીજે સ-મયે ઉપજે, કારણકે જીવ વક્રગતિ કરે, તે પહેલાંનો સમય રૂજુગતિનો હોય છે; એટલે પ્રથમ સમયે રૂજુગતિ અને બીજે સમયે વક્રગતિ. બે સમયની વક્રગતિમાં ત્રીજે સમયે ઉપજે. ૩ સમયની વક્રગતિમાં ચોથે સમયે ઉપજે અને ૪ સમયની વક્રગતિમાં પાંચમે સમયે ઉપજે.

૧ સમયની રૂજુગતિ–ત્રસનાડીમાં મરણ પામીને ઉર્ધ્વલોકમા સીધો ઉપજે. **૧ સમયની વક્રગતિ**—ત્રસ-નાડીમાં સાતમી નરક તલે મરણ પામીને, ઉર્ધ્વલોકમાં એક સમયે જાય અને બીજા સમયે ગમે તે દિશામાં ઉપજે. **૨ સમયની વક્રગતિ**—અધોલોકની દિશાથી ૧ સમયે ત્રસનાડીમાં આવે, બીજા સમયે ઉર્ધ્વલોકમાં જાય અને ત્રીજા સમયે ગમે તે દિશામાં ઉપજે. **૩ સમયની**

વક્રગતિ—પહેલે સમયે અધોલોકની વિદિશામાથી દિશામા આવે, બીજા સમયે ત્રસનાડીમા આવે, ત્રીજા સમયે ઉર્ધ્વલોકમા જાય અને ચોથા સમયે ગમે તે દિશામા ઉપજે ૪ **સમયની વક્રગતિ**—પહેલા સમયે અધોલોકની વિદિશામાથી અધોલોકની દિશામા આવે, બીજા સમયે ત્રસનાડીમા આવે, ત્રીજા સમયે ઉર્ધ્વલોકમા જાય, ચોથા સમયે ગમે તે દિશામા જાય અને પાચમા સમયે વિદિશામા ઉત્પત્તિ સ્થાનકે ઉપજે

વક્રગતિમા પરભવનો આહાર કયા સમયે હોય ? તથા કેટલા સમય સુધી જીવ અણાહારી હોય ?

ઇગ દુ તિ ચઉ વક્કાસુ, દુગાઇસમએસુ પરભવાહારો,
દુગ વક્કાઇસુ સમયા, ઇગ દો તિન્નિય અણાહારા. ૩૦૫

ઇગ દુ–એક બે,	દુગ વક્કાઇસુ–બે આદિ
તિ ચઉ–ત્રણ ચાર સમયની	સમયની વક્રગતિઓમા
વક્કાસુ–વક્રગતિઓમા	સમયા–સમય સુધી
દુગાઇ–બીજા આદિ	ઇગ દો–એક બે
સમએસુ–સમયોને વિષે	તિન્નિ–ત્રણ
પરભવાહારો–પરભવનો આહાર	અણાહારા–અણાહારી

શબ્દાર્થ—એક બે ત્રણ અને ચાર સમયની વક્રગતિઓમા બીજા આદિ સમયોને વિષે પરભવનો આહાર ઉદયમા આવે બે આદિ સમયની વક્રગતિઓમા એક બે અને ત્રણ સમય સુધી જીવ અણાહારી હોય છે

[વિવેચન—મરણ સમયે [આયુષ્યના અંત્ય સમયે] કેટલાક સંસારી જીવોની પ્રથમ સમયે રૂજુગતિ અને કેટલાક સંસારી જીવોની પહેલા સમયે રૂજુગતિ અને તે પછીના સમયોમાં વક્રગતિ હોય છે. સંસારી જીવ પોતાના ભવના અંતસમયે તો આહાર કરીને ૧ સમયની રૂજુગતિ કરે અને તે પછીના ૧ સમયની વક્રગતિમા જ્યાં ઉપજે, તે સમયે પરભવનો આહાર કરે એટલે ૧ સમયની વક્રગતિમાં બીજા સમયે પરભવનો આહાર ઉદયમા આવે. બે સમયની વક્રગતિમા ત્રીજા સમયે પરભવનો આહાર ઉદયમાં આવે. ૩ સમયની વક્રગતિમાં ચોથા સમયે પરભવનો આહાર ઉદયમાં આવે. ૪ સમયની વક્રગતિમાં પાંચમા સમયે પરભવનો આહાર ઉદયમાં આવે. અહીંયાં સર્વત્ર રૂજુ-ગતિના પ્રથમ સમયે જીવ આહાર કરીને નીકળે, માટે આહારીજ હોય અને તે પછીની વક્રગતિના છેલ્લા સમયે પરભવમા જ્યાં ઉપજે, ત્યાં આહાર કરે માટે આહારી જાણવો, અને વચલા ૧–૨–૩ સમય સુધી જીવ અણા-હારી જાણવો એટલે બે સમયની વક્રગતિમાં પ્રથમના ૧ સમય સુધી અણાહારી, ત્રણ સમયની વક્રગતિમાં પ્રથમના ૨ સમય સુધી અણાંહારી, ચાર સમયની વક્રગતિમાં પ્રથ-મના ૩ સમય સુધી જીવ અણાહારી જાણવો.

અપવર્તનીય આયુષ્ય.

બહુકાલ વેયણિજ્જં, કમ્મં અપ્પેણ જમિહ કાલેણં,
વેઇજ્જઈ જુગવં ચિય, ઉઇન્ન સવ્વ–પએસગ્ગં. ૩૦૬.
અપવત્તણિજ્જ–મેયં, આઉં અહવા અસેસ–કમ્મંપિ,
બંધસમએ વિ બદ્ધં, સિઢિલં ચિય તં જહા જોગં ૩૦૭.

બહુકાલ-ઘણા કાલે
વેયણિજ્જ વેદવા યોગ્ય
જં કમ્મ-જે કર્મ
અપ્પેણ કાલેણ-થોડા કાલ વડે
ઈહ-અહીંયા
વેઈજ્જઈ-વેદાય
જુગવ-એકી વખતે
ચિય-નિશ્ચે
ઉઈન્ન-ઉદીરીને
સવ્વપએસ-સર્વ પ્રદેશના
અગ્ગ-અગ્રભાગે
અપવત્તણિજ્જ અપવર્તનીય

એય-એ, આ
આઉ-આયુષ્ય
અહવા-અથવા
અસેસકમ્મં પિ-સમસ્ત કર્મ પણ
બંધ સમયે વિ બંધ સમયે પણ
બદ્ધ-બાંધેલ, બંધાયેલ
સિઢિલ-શિથિલ
ચિય-નિશ્ચે
ત-તે (આયુષ્ય અને કર્મ)
જહાજોગ-યથાયોગ્ય, યોગ્યતા પ્રમાણે (જેવાકારણ)

શબ્દાર્થ-ઘણા કાલે વેદવા યોગ્ય એવું જે કર્મ તે અહીયા થોડા કાલ વડે (આત્માના) સર્વ પ્રદેશના અગ્રભાગે ઉદીરીને (ઉદયમા લાવીને) એકી વખતે નિશ્ચે વેદાય, એ અપવર્તનીય આયુષ્ય અથવા તો આ આયુષ્યની માફક સમસ્ત કર્મ પણ અપવર્તનીય હોય બંધ સમયે પણ તે (અપવર્તનીય આયુષ્ય અને કર્મ) યથા યોગ્યપણે (જેવા અધ્યવસાયાદિ કારણ હોય તે પ્રમાણે) નિશ્ચે શિથિલ બંધાયેલ છે (તેથી થોડા કાળે વેદે)

અનપવર્તનીય આયુષ્ય.

જં પુણ ગાઢ નિકાયણ, બંધેણં પુવ્વમેવ કિલ બદ્ધં,
ત હોઈ અણપવત્તણ, જુગ્ગ કમ વેયણિજ્જ ફલં ૩૦૮

જં-જે (કર્મ)
પુણ-વળી.
ગાઢ-અત્યંત.
નિકાયણ-નિકાચિત.
બંધેણં-બંધ વડે.
પુવ્વમેવ-પહેલાંજ.
કિલ-નિશ્ચે
બદ્ધ-બાંધેલુ હોય.
તં-તે.
હોઇ-હોય છે.
અણપવત્તણ-અનપવર્તન.
જુગ્ગં-યોગ્ય.
કમે-અનુક્રમે
વેયણિજ્જ-વેદવા યોગ્ય.
ફલ-ફલવાળુ

શબ્દાર્થ—જે કર્મ વળી અત્યંત નિકાચિત (અવશ્ય ભોગવવાપણે સ્થાપન કરેલુ એવા) બંધ વડે કરીને પહેલાજ નિશ્ચે બાંધેલુ હોય, તે અનપવર્તન યોગ્ય હોય છે. (એથી) અનુક્રમે વેદવા યોગ્ય ફલવાળુ હોય છે

કયાજીવો નિરૂપક્રમી અને કયા જીવો સોપક્રમી.

ઉત્તમ ચરમ સરીરા, સુર નેરઇયા અસંખ નરતિરિયા,
હુન્તિ નિરુવક્કમાઓ, દુહાવિ સેસા મુણેયવ્વા. ૩૦૯

ઉત્તમ-ઉત્તમ પુરૂષો
ચરમ સરીરા-તે જ ભવે મોક્ષે જનારા.
સુર-દેવતા.
નેરઇયા-નારકી.
અસંખ-અસંખ્યાત આયુવાળા
નર તિરિયા-મનુષ્ય અને તિર્યંચો.
હુન્તિ-હોય છે
નિરૂવક્કમાઓ-નિરૂપક્રમ
દુહાવિ-બને પ્રકારે પણ.
સેસા-બાકીના
મુણેયવ્વા-જાણવા

શબ્દાર્થ—ઉત્તમ પુરૂપ (૨૪ તીર્થંકર, ૧૨ ચક્રવર્તિ, ૯ વાસુદેવ, ૯ પ્રતિવાસુદેવ અને ૯ બલદેવ), ચરમ

શરીરી (તેજ ભવે મોક્ષે જનારા), દેવતા (ચારે નિકાયના), નારકી, અસખ્યાત આયુષ્યવાળા મનુષ્ય અને તિર્યંચ (યુગલિયા) નિરૂપક્રમ આયુષ્યવાળા છે અને બાકીના [જીવો] બને પ્રકારે [સોપક્રમી અને નિરૂપક્રમી] પણ જાણવા

વિવેચન—દેવકુરૂ વિગેરે ક્ષેત્રમા યુગલિક મનુષ્યો છ પ્રકારના હોય છે ૧ પદ્મ જેવી ગધવાળા ૨ કસ્તુરી જેવી ગધવાળા, ૩ મમત્વ વિનાના, ૪ તેજસ્વી અને રૂપાળા, ૫ સહનશીલ, અને ૬ શનૈશ્ચારી

સોપક્રમ અને નિરૂપક્રમના કારણ.

જેણાઉ-મુવક્કમિજ્જઇ, અપ્પ સમુત્થેણ ઇયરેણાવિ,
સો અજ્ઝવસાણાઈ ઉવક્કમ-ણુવક્કમો ઇયરો ૩૧૦

જેણ-જે વડે	સો-તે
આઉ-આયુષ્ય	અજ્ઝવસાણાઈ-અધ્યવસાયાદિ
ઉવક્કમિજ્જઇ ઉપક્રમે, ઘટે	ઉવક્કમ-ઉપક્રમ
અપ્પ સમુત્થેણ-આત્માથી ઉત્પન્ન થયેલ	અણુવક્કમો-અનુપક્રમ
ઇયરેણાવિ-બીજા કારણે	ઇયરો-ઈતર, તેથી વિપરીત

શબ્દાર્થ—આત્માથી ઉત્પન્ન થયેલ જે (અધ્યવસાય) વડે અથવા બીજા કારણે આયુષ્ય ઘટે, તે અધ્યવસાયાદિ ઉપક્રમ જાણવો અને તેથી વિપરીત તે અનુપક્રમ જાણવો

વિવેચન—આત્માથી ઉત્પન્ન થયેલ જે અધ્યવસાય વડે અથવા વિષ, અગ્નિ શસ્ત્રાદિ બીજા કારણે આયુષ્ય

ઘટે એટલે ઘણા કાલ સુધી વેદવા યોગ્ય જે આયુષ્ય હોય, તેને અલ્પકાલમા ભોગવીએ, તે અપવર્તનના કારણ રૂપ અધ્યવસાયાદિ ઉપક્રમ જાણવો અને તેથી વિપરીત તે અનુપક્રમ જાણવો.

સોપક્રમી જીવોનાં આયુષ્ય૭ પ્રકારે ઘટે, તે કહે છે.

અજ્ઝવસાણ નિમિત્તે. આહારે વેયણા પરાઘાએ, ફાસે આણાપાણૂ. સત્તવિહં ઝિજ્જએ આઉં. ૩૧૧.

અજ્ઝવસાણ-અધ્યવસાય	ફાસે-સ્પર્શ.
નિમિત્ત-નિમિત્ત.	આણાપાણૂ-શ્વાસોશ્વાસ.
આહારે-આહાર	સત્તવિહં-સાત પ્રકારે
વેયણા-વેદના.	ઝિજ્જએ-ઓછું થાય છે
પરાઘાએ-પરાઘાત	આઉં-આયુષ્ય

શબ્દાર્થ-૧. અધ્યવસાય, ૨. નિમિત્ત, ૩. આહાર, ૪. વેદના, ૫. પરાઘાત, ૬. સ્પર્શ, અને ૭ શ્વાસોશ્વાસ એ સાત પ્રકારે આયુષ્ય ક્ષય પામે છે. (ઓછું થાય છે)

વિવેચન-અધ્યવસાય ૩ પ્રકારે છે. રાગ, સ્નેહ અને ભય. રાગથી આયુષ્યનો ક્ષય આ પ્રમાણે-જેમ કોઈ પરબને વિષે પાણી પાનારી સ્ત્રી તરૂણ પુરૂષને અનુરાગથી જોતી છતી, તે પુરૂષની પ્રાપ્તિ નહિ થવાથી મરણ પામી. સ્નેહથી આયુષ્યનો ક્ષય આ પ્રમાણે;-જેમ કોઇ સાર્થવાહીનો પતિ દેશાંતરથી આવે છતે સાર્થવાહના મિત્રે સ્નેહ પરીક્ષા નિમિત્તે, સાર્થવાહનું મરણ કહે છતે સાર્થવાહી મરણ પામી, સ્ત્રીને મરણે સાર્થવાહ પણ મરણ પામ્યો ભયથી આયુષ્યનો ક્ષય આ પ્રમાણે;-

કૃષ્ણને દેખીને ગજસુકુમારનો સસરો સોમિલ મરણ પામ્યો, ૨ નિમિત્ત તે દંડ ચાબુક શસ્ત્ર દોરડાદિકના પ્રહારથી મરણ પામે, ૩ અત્યંત સરસ આહાર ઘણો કરવાથી મરણ પામે ૪ શૂલાદિકની વેદનાથી મરણ પામે ૫ પરાઘાત તે ખાડાદિકમા પડવાથી મરણ પામે ૬ અગ્નિ વિષ અને સર્પાદિકના સ્પર્શથી મરણ પામે ૭ અધિક શ્વાસોશ્વાસ વહેતા અથવા શ્વાસોશ્વાસ રોકવાથી મરણ પામે આ સાત ઉપક્રમથી આયુષ્ય ઘટે છે શ્રી કૃષ્ણ અને સ્કંધકાચાર્યના શિષ્યોનુ બાહ્ય ઉપક્રમે આયુષ્ય પુરૂ થયુ, પરંતુ અતરગ વિચારતા તેમનુ નિરૂપક્રમ આયુષ્ય તેટલુજ હતું, પણ સોપક્રમ આયુષ્ય ન હતુ

સર્વ જીવોને પર્યાપ્તિ કહે છે

આહારસરીર ઇંદિય, પજ્જત્તી આણુપાણ ભાસ મણે,
ચઉપંચ પંચછપ્પિય, ઇગ વિગલા–સન્નિસન્નીણ ૬૧૨

આહાર–આહાર	ચઉ પંચ–ચાર, પાચ
સરીર–શરીર	પંચ છપ્પિય પાચ અને છ
ઇંદિય–ઇંદ્રિય	ઇગ–એકેંદ્રિય
પજ્જત્તી–પર્યાપ્તિ	વિગલ–વિકલેંદ્રિય
આણુપાણુ–શ્વાસોશ્વાસ	અસન્નિ–અસંજ્ઞી
ભાસ–ભાષા	સણ્ણી–સંજ્ઞીને
મણે–મન	

શબ્દાર્થ—૧ આહાર પર્યાપ્તિ, ૨ શરીર પર્યાપ્તિ, ૩ ઇંદ્રિય પર્યાપ્તિ, ૪ શ્વાસોશ્વાસ પર્યાપ્તિ

૫. ભાષા પર્યાપ્તિ અને ૬. મન પર્યાપ્તિ [એમાંથી પ્રથમની] ૪ પર્યાપ્તિ એકેન્દ્રિયને, ૫ પર્યાપ્તિ વિકલેંન્દ્રિયને, ૫ પર્યાપ્તિ અસંજ્ઞીને અને ૬ પર્યાપ્તિ સંજ્ઞીને હોય છે.

વિવેચન—લબ્ધિ અપર્યાપ્તા જીવ ઓછામા ઓછી ત્રણ પર્યાપ્તિ પૂર્ણ કરી, પરભવાયુ બાંધી, અંતર્મુહૂર્ત અબાધા કાલ ભોગવીને મરણ પામે છે. દરેક જીવો પોતાને યોગ્ય પર્યાપ્તિઓ સાથેજ આરંભે છે, પણ પૂરી અનુક્રમે કરે છે.

પર્યાપ્તિનુ લક્ષણ.

આહાર સરીર ઇંદિય, ઊસાસ વઊ મણો-ભિનિવ્વત્તી.
હોઇ જઓ દલિયાઊ, કરણં પઇ સાઉ પજ્જત્તી. ૩૧૩

વઉ—વચન
મણો—મનની.
અભિનિવ્વત્તી—નિષ્પત્તિ, સંપૂર્ણતા
જઓ—જે.
દલિયાઊ—દલિયાથી.
કરણં—કરણ [શકિત]
પઇ—પ્રત્યે.
સા ઉ પજ્જત્તી—તે વળી પર્યાપ્તિ.

શબ્દાર્થ—આહાર, શરીર, ઇંદ્રિય, શ્વાસોશ્વાસ, વચન અને મનની સંપૂર્ણતા જે દલિયાથી થાય, તે આહારાદિકની નિષ્પત્તિ પ્રત્યે જે કરણ [જીવ સંબધી શકિત વિશેષ] તે વળી પર્યાપ્તિ કહેવાય.

એકેન્દ્રિયાદિક જીવોને પ્રાણ કેટલા ? તે કહે છે.

પણિંદિય તિબલૂસા-સાઊ દસપાણ ચઉ છ સગ અટ્ઠ,
ઇગદુતિ ચઊરિંદીણં, અસન્નિસન્નીણ નવ દસય. ૩૧૪

પણિદિય-પાચ ઈંદ્રિય	ઇગ-એકેદ્રિયને
તિબલ-ત્રણબલ	દુ-બેઈંદ્રિયને
ઊસાસ-શ્વાસોશ્વાસ	તિ-તેઈંદ્રિયને
આઊ-આયુષ્ય	ચઉ-ચઉરિંદ્રિયને
દસ પાણ દશ પ્રાણ,	અસન્નિ-અસંજ્ઞીને
ચઉ-ચાર	સન્નીણ-સંજ્ઞીને
છ સગ અટ્ઠ-છ, સાત, આઠ	નવ-નવ
	દસ ય-અને દશ

શબ્દાર્થ—૫ ઇંદ્રિયો ૩ બળ (યોગ), શ્વાસોશ્વાસ અને આયુષ્ય એ ૧૦ પ્રાણો છે, તેમાથી એકેદ્રિયને ૪, બેઇંદ્રિયને ૬, તેઇંદ્રિયને ૭, ચઉરિંદ્રિને ૮, અસંજ્ઞી (તિર્યંચ)ને ૯ અને સંજ્ઞી (નારકી, તિર્યંચ, મનુષ્ય અને દેવ)ને ૧૦ પ્રાણો હોય છે

આ ગ્રંથ કયા ગ્રંથમાથી ઉદ્ધર્યો, તે કહે છે

સંખિત્તા સંઘયણી, ગુરુતર સંઘયણિ મજ્ઝઓ એસા, સિરિ સિરિચંદમુણિંદેણ,નિમ્મિયા અપ્પપઢણટ્ઠા ૩૧૫

સંખિત્તા-સંક્ષેપ	સિરિ-જ્ઞાનાદિ લક્ષ્મીયુક્ત
સંઘયણી-સંગ્રહણી	સિરિ ચંદ-શ્રીચંદ્ર
ગુરુતર-અત્યંત મોટી	મુણિંદેણ-સૂરિએ
સંઘયણિ-સંગ્રહણી	નિમ્મિયા-બનાવી
મજ્ઝઓ-માંથી	અપ્પ-પોતાને
એસા-આ	પઢણટ્ઠા-ભણવાને માટે

શબ્દાર્થ—આ સંક્ષેપ સંગ્રહણી અત્યંત મોટી (૪૦૦-૫૦૦ ગાથાવાળી) સંગ્રહણીમાથી જ્ઞાનાદિ લક્ષ્મી યુક્ત શ્રી ચંદ્રમુનિએ પોતાને ભણવાને માટે બનાવી

વિવેચન—'પોતાને ભણવાને માટે બનાવી' આ વાકયમાં આચાર્યશ્રીએ પોતાની લઘુતા અને નિરભિમાનતા દર્શાવી છે.

ચોવીસ દ્વાર.

સંખિત્તયરી ઉ ઇમા, સરીર–મોગાહણા ય સંઘયણા,
સન્ના સંઠાણ કસાય, લેસિંદિય દુ સમુગ્ઘાયા. ૩૧૬.
દિઠ્ઠી દંસણ નાણે, જોગુ-વઓગો-વવાય ચવણ ઠિઈ,
પજ્જત્તિ કિમાહારે, સન્નિ ગઇ આગઇ વેએ. ૩૧૭.

સંખિત્તયરી-અત્યંત સંક્ષેપ.
ઉ ઇમા–આ (સંગ્રહણી) વળી.
સરીરં–શરીર (૫).
ઓગાહણા–અવગાહના.
સંઘયણા-સંઘયણ (૬).
સન્ના--સંજ્ઞા (૪-૧૦-૧૬).
સંઠાણ—સંસ્થાન (૬).
કસાય--કષાય (૪).
લેસ--લેશ્યા (૬).
ઇંદિય--ઈંદ્રિય (૫).
દુ સમુગ્ઘાયા—બે ભેદે સમુદ્ઘાત.
દિઠ્ઠી--દષ્ટિ (૩).
દંસણ—દર્શન (૪).
નાણે--જ્ઞાન (૫+૩).
જોગ--યોગ (૧૫).
ઉવઓગ--ઉપયોગ (૧૨).
ઉવવાય–ઉપપાત, જન્મ.
ચવણ--ચ્યવન, મરણ.
ઠિઇ--સ્થિતિ, આયુષ્ય.
પજ્જત્તિ--પર્યાપ્તિ. [૬]
કિમાહારે--કિમાહાર.
સન્ની–સંજ્ઞા (૩).
ગઇ–ગતિ.
આગઇ–આગતિ.
વેએ–વેદ (૩).

શબ્દાર્થ—આ સંગ્રહણી વળી અત્યંત સંક્ષેપ છે. શરીર ૫, અવગાહના, સંઘયણ ૬, સંજ્ઞા ૪, ૧૦ કે ૧૬, સંસ્થાન ૬, કષાય ૪, લેશ્યા ૬, ઇંદ્રિય ૫, [જીવ અને અજીવ એ] બે ભેદે સમુદ્ઘાત, દષ્ટિ ૩, દર્શન ૪, જ્ઞાન

૫ અને અજ્ઞાન ૩, યોગ ૧૫, ઉપયોગ ૧૨, ઉપપાત સખ્યા, ચ્યવન સખ્યા, આયુષ્ય, પર્યાપ્તિ ૬, કિમાહાર સજ્ઞા ૩, ગતિ, આગતિ અને વેદ ૩

વિવેચન—શરીર ૫, ઔદારિક વૈક્રિય આહારક તૈજસ અને કાર્મણ **અવગાહના** [શરીરની ઉંચાઇ કે લબાઇ] **સઘયણ ૬,** વજ્ર રૂષભનારાચ, રૂષભનારાચ, નારાચ, અર્ધનારાચ, કીલિકા અને છેવટ્ટુ **સજ્ઞા ૪ કે ૧૦,** આહાર ભય મૈથુન ને પરિગ્રહ, ક્રોધ માન માયા લોભ ઓઘ અને શોક **સસ્થાન ૬,** સમચતુરસ્ર ન્યગ્રોધ સાદિ કુબ્જ વામન અને હુડક **કષાય ૪,** ક્રોધ માન માયા ને લોભ **લેશ્યા ૬,** કૃષ્ણ નીલ કાપોત તેજો પદ્મ ને શુકલ **ઇંદ્રિય ૫,** સ્પર્શના રસના ઘ્રાણ ચક્ષુ ને શ્રોત્ર **જીવ સમુદ્દ્ઘાત ૭,** વેદના કષાય મરણ વૈક્રિય તૈજસ આહારક અને કેવલી, તેમાથી વેદના અને કષાય સમુદ્ઘાત પોતાના શરીર પ્રમાણ કરે, મરણ સમુદ્ઘાત જઘન્યથી અગુલનો અસખ્યાતમો ભાગ અને ઉત્કૃષ્ટથી અસખ્યાતા યોજન પ્રમાણ કરે, વૈક્રિય તૈજસ અને આહારક સમુદ્ઘાતમા સખ્યાતા યોજન પ્રમાણ દડ કરે અને કેવળી સમુદ્ઘાતના પ્રથમના ૪ સમયમા અનુક્રમે દડ-કપાટ મથાન કરે અને આતરા પૂરે તથા પછીના ૪ સમયમા આતરા મથાન કપાટ અને દડ સહરીને સ્વભાવસ્થ થાય

દૃષ્ટિ ૩, સમ્યગ્દૃષ્ટિ મિશ્રદૃષ્ટિ ને મિથ્યાદૃષ્ટિ **દર્શન ૪,** ચક્ષુ અચક્ષુ અવધિ ને કેવલ **જ્ઞાન ૫,** મતિ શ્રુત અવધિ મન પર્યવને કેવલ જ્ઞાન **અજ્ઞાન ૩,** મતિ અજ્ઞાન શ્રુતઅજ્ઞાન ને વિભગજ્ઞાન **યોગ ૧૫,** ૪ મનના ૪ વચનના ઔદારિકદ્વિકવૈક્રિયદ્વિક આહારકદ્વિક ને કાર્મણ

દ્વારનું નામ ☞ / દંડકનું નામ.	શરીર ૫	અવગાહના	સંઘયણ ૬	સંજ્ઞા ૪-૧૦	સંઠાણ ૬	કષાય ૪	લેશ્યા ૬	ઇંદ્રિય ૫	સમુદ્ઘાત ૭	દૃષ્ટિ ૩	દર્શન ૪
નારકી	૩	૫૦૦ ધનુષ	—	સર્વે દંડકે ૪-૧૦ અથવા ૧૬ સંજ્ઞા હોય છે.	હુંડક	સર્વે દંડકે ક્રોધ, માન, માયા, લોભ એ ૪ કષાય હોય છે.	૩	૫	૪	૩	૩
ભવનપતિ. ૧૦	૩	૭ હાથ	—		સમચતુરસ્ર		૪	૫	૫	૩	[illegible]
વ્યંતર	૩	૭ હાથ	—				૪	૫	૫	૩	૩
જ્યોતિષી	૩	૭ હાથ	—				૧	૫	૫	૩	૩
વૈમાનિક	૩	૭ હાથ	—				૩	૫	૫	૩	૩
પૃથ્વીકાય	૩	અંગુલ અસંખ્ય	—		મસુર		૪	૧	૩	૧	૧
અપકાય	૩		—		પરપોટા.		૪	૧	૩	૧	૧
વનસ્પતિકાય	૩	૧ હજાર યો. અધિક	—		વિવિધ		૪	૧	૩	૧	૧
તેઉકાય	૩	અંગુલ અસંખ્ય	—		સોય		૩	૧	૩	૧	૧
વાઉકાય	૪		—		ધ્વજા		૩	૧	૪	૧	૧
બેઇંદ્રિય	૩	૧૨ યોજન	૧		હુંડક		૩	૨	૩	૨	૧
તેઇંદ્રિય	૩	૩ ગાઉ	૧				૩	૩	૩	૨	૧
ચઉરિંદ્રિય	૩	૧ યોજન	૧				૩	૪	૩	૨	૨
ગર્ભજ તિર્યંચ	૪	૧૦૦૦ યો.	૬		૬		૬	૫	૫	૩	૩
ગર્ભજ મનુષ્ય	૫	૩ ગાઉ	૬		૬		૬	૫	૭	૩	૪

વિષે ૨૪ દ્વાર.

જ્ઞાન ૫	અજ્ઞાન ૩	યોગ ૧૫	ઉપયોગ ૧૨	ઉપપાત અને ચ્યવન	સ્થિતિ (આયુ)	પર્યાપ્તિ ૬	દિશાહાર	સંજ્ઞા ૩	ગતિ	આગતિ	વેદ ૩	અલ્પ બહુત્વ
૩	૩	૧૧	૯	સંખ્યાતા કે અસંખ્યાતા	૩૩ સાગરો૦	૬	૬	દીર્ઘ કાલિકી	૧	૨	૧	અ ૫
૩	૩	૧૧	૯		૧ સા૦અધિક	૬	૬		૫	૨	૨	અ ૪
૩	૩	૧૧	૯		૧ પલ્યોપમ	૬	૬		૫	૧	૨	અ ૬
૩	૧	૧૧	૯		૧ પ૦ અધિક	૬	૬		૫	૧	૨	અ ૭
૩	૩	૧૧	૯		૩૩ સાગરો૦	૬	૬		૫		૧	અ ૮
-	૨	૩	૩	અસંખ્યાતા	૨૨૦૦૦ વર્ષ	૪	૩ ૪ ૫ ૬ દિશાનો	નથી	૧૦	૨૩	૧	અ ૧૨
-		૧	૩		૭૦૦૦ વર્ષ	૪		,,	૧૦	૨	૧	અ ૧૩
-	૨	૧	૩	અનંત	૧૦૦૦૦ વર્ષ	૪		,	૧૦	૨૩	૧	અ ૧૫
-	૨	૧	૩	અસંખ્યાતા	૩ અહોરાત્રિ	૪		,	૯	૧૦	૧	અ ૨
-	૨	૫	૩		૩૦૦૦ વર્ષ	૪			૯	૧૦	૧	અ ૧૪
૨	૨	૪	૫	સંખ્યાતા અથવા અસંખ્યાતા	૧૨ વર્ષ	૫	૬	હેતુપદેશિકી	૧૦	૧૦	૧	અ ૧૦
૨	૨	૪	૫		૪૯ દિવસ	૫	૬		૧૦	૧૦	૧	અધિક ૧૧
૨	૨	૪	૬		૬ માસ	૫	૬		૧૦	૧૦	૧	અ ૮
૩	૩	૧૩	૯		૩ પલ્યોપમ	૬	૬	દીર્ઘ	૨૪	૨૪	-	અ ૯
૩	૩	૧૫	૧૨	સંખ્યાતા	૩ પલ્યોપમ	૬	૬	૩	૨૪	૨૨	૩	ગા ૧

ઉપયોગ ૧૨, ૫ જ્ઞાન ૩ અજ્ઞાન ને ૪ દર્શન. ઉપપાત [જન્મ] ૧ સમયે સંખ્યાએ ગણુતા કેટલા જીવો ઉપજે. ચ્યવન [મરણુ] ૧ સમયે સંખ્યાએ ગણુતાં કેટલા જીવો મરે. સ્થિતિ [આયુષ્ય] ઉત્કૃષ્ટ અને જઘન્ય. પર્યાપ્તિ ૬, આહાર શરીર ઇંદ્રિય શ્વાસોશ્વાસ ભાષા ને મન. કિમાહાર [કેટલી દિશાનો આહાર દરેક જીવ લે]. સંજ્ઞા ૩ હેતૂપદેશિકી દીર્ઘકાલિકી ને દૃષ્ટિવાદોપદેશિકી. ગતિ ૨૪ દંડકના જીવો મરીને કયા જાય તે. આગતિ કયા દંડકના જીવો મરીને કયાં આવી ઉપજે. વેદ ૩ પુરૂષવેદ સ્રીવેદ ને નપુંસકવેદ.

આ ગ્રંથના રચનાર કોણુ ? તે કહે છે.

મલહારિ હેમ સૂરીણ, સીસ લેસેણ વિરઇયં સમ્મં,
સંઘયણિ રયણ-મેયં, નંદઉ જા વીરજિણ તિત્થં. ૩૧૮

મલહારિ–મલધારી ગચ્છના.	સંઘયણિ–સંગ્રહણી રૂપ.
હેમસૂરીણ–હેમચંદ્ર સૂરિના.	રયણં–રત્ન.
સીસ–શિષ્યમા.	એય–આ.
લેસેણ–લેશ સમાન.	નંદઉ–સમૃદ્ધિ પામો.
વિરઇય–રચ્યુ.	જા–યાવત્.
સમ્મં–રૂડે પ્રકારે.	વીરજિણ–વીર સ્વામીનું.
	તિત્થં–તીર્થ.

શબ્દાર્થ—મલધારી ગચ્છના હેમચંદ્રસૂરિના શિષ્યમા લેશ સમાન એવા (ચંદ્રસૂરિએ) આ સંગ્રહણી રૂપ રત્ન રૂડે પ્રકારે રચ્યુ. તે જ્યાં સુધી વીરભગવાનનું તીર્થ છે, ત્યાંસુધી [ચતુર્વિધ સંઘ ભણતા] આનંદ પામો.

શ્રી વૃહત્સંગ્રહણી સાર્થં સમાપ્ત ॥

૧ નપુંસક વેદવાળા જીવો ક્યા ? અંગુલના ભેદો કેટલા ? અને ક્યા અંગુલથી કઇ વસ્તુ મપાય તથા તે દરેકનું સ્વરૂપ પ્રમાણ કેટલું ?

૨ કુલકોડી એટલે શું ? અપ્કાય વનસ્પતિકાય તેઇંદ્રિય અને ભુજ પરિસર્પની કુલકોડી કેટલી ?

૩ અચિત્ત અને મિશ્ર યોનિ કોને હોય ? તથા અચિત્ત યોનિવાળા જીવોની કુલકોડી કેટલી ? પરભવનું આયુષ્ય ક્યારે બંધાય ? ખંધક મુનિના શિષ્યોનું આયુષ્ય કેવા પ્રકારનું હતું ?

૪ અપવર્તનીય આયુષ્યનું સ્વરૂપ તેના કારણો સાથે કહો અનપવર્તનીય આયુષ્ય કોને હોય ? વક્રગતિ કોને કહેવી ? તે કેટલા સમયની છે ? અને તેમાં પરભવના આયુષ્યનો ઉદય ક્યારે હોય ? નિરુપક્રમ આયુષ્ય ક્યા ક્યા જીવોને હોય ? તે વિસ્તારથી કહો આયુષ્યનો ઉપક્રમ કેટલા પ્રકારે હોય ? તેનો ભેદાનુ વિવેચન કરો

૫ બૃહત્સંગ્રહણીના કર્તા કોણ ? તે ક્યારે થયા ? અને તેમના ગુરુનું નામ શું ?

૬ નીચેના શબ્દોનો અર્થ વિસ્તારથી સમજાવો
સૂર્યકેવલી પુંજ, વજ્ર ગર્ભ નારાચ કુંડ, પરભવ, મધ્યવર્તી વિગ્રહગઇ, નિર્વાઘાએ તિપદોપાયાવારા પજ્જત્તિ, મના, હયગર્ભ અભિજ દસપુઝ્વી, ઉત્ક્રમ, પાણ અબાદ્ધમાનો અને કાનિઓ

૭ જમ્બુદ્વીપમાં બે ચંદ્રો વચ્ચે ઉત્કૃષ્ટ અને જઘન્ય અંતર કેટલું ? સિદ્ધશિલા ઉપર સિદ્ધના જીવો સિવાય બીજા ક્યા જીવો હોય ? તે કહો

૮ સર્વથી મોટું શરીર સ્વાભાવિક કોનું હોય ? ૧ સમયે જીવ કેટલા યોજન જાય ? તે કહો

૯ બે પ્રકારના જીવો આશ્રયી કેટલા સમય સુધી જીવો અણાહારી હોય ? ક્યા જીવો મનુષ્ય ગતિમાં જ ઉપજે ? નારકી જીવો શ્વાસોશ્વાસ અને આહાર કેટલા કાળે લે ? તે કહો

૧૦ શિક્ષકે કેટલીક મૂળ ગાથાઓ અને તેના અર્થ પૂછવા

ઉપયોગી પ્રક્ષેપ ગાથાઓ.

પંચ સયા બાવીસા, તિન્નેવ સયા ઉ હુંતિ છપ્પન્ના,
તિન્નિ સયા અડયાલા, સણંકુમારસ્સ વટ્ટાઇં. ૧

શબ્દાર્થ—સનત્કુમારનાં વાટલાં વિગેરે વિમાનો અનુક્રમે ૫૨૨ ગોળ, ૩૫૬ ત્રિખુણા અને ૩૪૮ ચોખુણાં છે.

સત્તરિસયમણૂણં, તિન્નેવ સયા હુવન્તિ છપ્પન્ના,
તિન્નિ સયા અડયાલા, વટ્ટાઈ માહિંદ સગ્ગસ્સ. ૨

શબ્દાર્થ—માહેંદ્ર દેવલોકના વાટલાં વિગેરે વિમાનો અનુક્રમે સંપૂર્ણ ૧૭૦ ગોળ, ૩૫૬ ત્રિખુણાં અને ૩૪૮ ચોખુણાં (વિમાનો) છે

ચોવત્તરિ ચુલસીયા, છસુત્તરયા દુવે દુવે સયાઓ,
કપ્પંમિ બંભલોએ, વટ્ટા તંસા ય ચઉરંસા. ૩

શબ્દાર્થ—બ્રહ્મદેવલોકને વિષે વાટલાં વિમાનો ૨૭૪, ત્રિખુણા ૨૮૪ અને ચોખુણાં ૨૭૬ વિમાનો છે.

તિ નઉય ચેવ સયં, દો ચેવ સયા સયં ચ બાણુઉયં,
કપ્પંમિ લંતગંમિ, વટ્ટા તંસા ય ચઉરંસા. ૪

શબ્દાર્થ—લાંતક દેવલોકને વિષે ૧૯૩ નિશ્ચે વાટલાં, ૨૦૦ નિશ્ચે ત્રિખુણા અને ૧૯૨ ચોખુણાં વિમાનો છે.

અટ્ઠાવીસં ચ સયં, છત્તીસ--સયં સયં ચ બત્તીસં,
કપ્પંમિ મહાસુક્કે, વટ્ટા તંસા ય ચઉરંસા. ૫

શબ્દાર્થ—મહાશુક્ર દેવલોકને વિષે ૧૨૮ વાટલા, ૧૩૬ ત્રિખુણાં અને ૧૩૨ ચોખુણા વિમાનો છે.

અટ્ઠુત્તરસય સોલસ-સય પુણ અટ્ઠુત્તરં સયં પુણ્ણં,
કપ્પંમિ સહસ્સારે, વટ્ટા તંસા ય ચઉરંસા. ૬

શબ્દાર્થ—સહસ્રાર દેવલોકને વિષે ૧૦૮ વાટલાં, વળી ૧૧૬ ત્રિખુણાં અને સંપૂર્ણ ૧૦૮ ચોખુણા વિમાનો છે.

અડસીઇ બાણઉઈ, અટ્ઠાસીઈ ય હોઇ બોધવ્વા
આણય-પાણય કપ્પે વટ્ટા તસા ય ચઉરસા ૭

શબ્દાર્થ—આનત અને પ્રાણત દેવલોકના (મળીને) ૮૮ વાટલાં વિમાન, ૯૨ ત્રિખુણા અને ૮૮ ચોખુણા વિમાનો છે એમ જાણવા

ચઉસટ્ઠી બાવત્તરિ, અડસટ્ઠી ચેવ હોઇ નાય વ્વા
આરણ અચ્ચુય કપ્પે, વટ્ટા તસા ય ચઉરસા ૮

શબ્દાર્થ—આરણ અને અચ્યુત દેવલોકમાં ૬૪ વાટલા ૭૨ ત્રિખુણા અને ૬૮ ચોખુણા વિમાનજ છે એમ જાણવા

પણતીસા ચત્તાલા, છત્તીસા હેટ્ઠિમંમિ ગેવિજ્જે
તેવીસા અટ્ઠવીસા ચોવીસા ચેવ મજ્ઝિમએ ૯

શબ્દાર્થ—હેઠલી ત્રણ ગ્રૈવેયકમાં ૩૫ ગોળ ૪૦ ત્રિખુણા અને ૩૬ ચોખુણા વિમાન છે મધ્યની ત્રણ ગ્રૈવેયકમા ૨૩ ગોળ ૨૮ ત્રિખુણા અને ૨૪ નિશ્ચે ચોખુણા વિમાનો છે

ઇક્કારસ સોલસ, બારસેવ ગેવિજ્જે ઉવરિમે હુંતિ
એક્ક વટ્ટા તસા ચઉરે ય અણુત્તર વિમાણે ૧૦

શબ્દાર્થ—ઉપરના ત્રણ ગ્રૈવેયકમા ૧૧ ગોળ ૧૬ ત્રિખુણા અને ૧૨ નિશ્ચે ચોખુણા વિમાન છે અનુત્તર વિમાનમાં ૧ ગોળ અને ૪ ત્રિખુણા વિમાનો છે

અચ્ચિ તહચ્ચિમાલી, વઇરોયણ પભંકર ય ચંદાભં,
સુરાભં સુક્કાભં, સુપઇટ્ઠાભં ચ રિટ્ઠાભં ૧૧

સારસ્સય-માઇચ્ચા, વણ્હી વરૂણા ય ગદ્દતોયા ય,
તુસિયા અ વાબાહા, અગ્ગિ તહ ચેવ રિટ્ઠા ય ૧૨

શબ્દાર્થ—૧ અર્ચિ, તેમજ ૨ અર્ચિમાલી ૩ વૈરોચન ૪ પ્રભંકર ૫ ચંદ્રાભ ૬ સૂર્યાભ ૭ શુક્રાભ, ૮ સુપ્રતિષ્ઠાભ અને ૯ રિષ્ઠાભ (આ ૯ વિમાનો લોકાન્તિક દેવોના છે)

શબ્દાર્થ—૧ સારસ્વત ૨ આદિત્ય ૩, વહ્નિ ૪ વરૂણ ૫ ગર્દતોય, ૬ તુષિત, ૭ અવ્યાબાધ ૮ અગ્નિ તેમજ નિશ્ચે ૯ અરિષ્ટ (આ ૯ લોકાન્તિક દેવોનાં નામો છે)

નાણસ્સ કેવલીણં, ધમ્માયરિયસ્સ સવ્વસાહૂણં,
માઇ અવણ્ણવાઇ, કિબ્બિસિય ભાવણં કુણઇ. ૧૩

શબ્દાર્થ—જ્ઞાનના કેવળીના ધર્માચાર્યના અને સર્વ સાધુના અવર્ણવાદને બોલનારો, તથા માયી જીવ પાપી ભાવનાને કરે છે એટલે કિલ્બિષિક દેવપણે ઉપજે છે.

કોઉય ભૂઇકમ્મે, પસિણાપસિણે નિમિત્તમાજીવે
ઇડ્ઢિ રસ સાય ગરૂઓ, અભિઓગં ભાવણં કુણઇ. ૧૪

શબ્દાર્થ—કૌતુક કરનાર, ભૂતિકર્મ કરનાર, પ્રશ્નથી કે પ્રશ્ન વિના નિમિત્ત કહેનાર, નિમિત્તથી આજીવિકા કરનાર, રૂદ્ધિ રસ અને શાતા ગારવ કરનારો જીવ અભિયોગિક ભાવનાને કરે છે (નોકર દેવપણે ઉપજે છે.)

તેસીયા પંચસયા, ઇક્કારસ ચેવ જોયણ સહસ્સા,
રયણાએ પત્થડંતર, મેગો ચ્ચિય જોયણ તિભાગો. ૧૫

શબ્દાર્થ—રત્નપ્રભા પૃથ્વીમાં પ્રતરનુ અંતર ૧૧૫૮૩⅓ યોજન નિશ્ચે છે.

સત્તાણવઇ સયાઈ, બીયાએ પત્થડંતરં હોઇ,
પણહત્તરિ તિન્નિ સયા, બારસ સહસ્સ તઇયાએ. ૧૬

શબ્દાર્થ—બીજી પૃથ્વીમા પ્રતરનું અંતર ૯૭ સો યોજન છે અને ત્રીજી પૃથ્વીમાં ૧૨,૩,૭૫ યોજન છે.

છાવટ્ઠિ સયં સોલસ, સહસ્સ એગો ય દો વિભાગાય,
અટ્ઠાઇજ્જ સયાઈ, પણવીસ સહસ્સ ધૂમાએ ૧૭

શબ્દાર્થ—ચોથી નરક પૃથ્વીમા ૧૬.૧,૬૬⅔ યોજન છે અને ધૂમપ્રભામા ૨૫ હજાર અઢીસો યોજન છે.

બાવન્ન સહસ્સાઈ, પંચેવ હવતિ જોયણ સયાઇં.
પત્થડમંતર મેયં, છટ્ઠી પુઢવીએ નેયવ્વં. ૧૮

શબ્દાર્થ—છઠ્ઠી પૃથ્વીમા બાવન હજાર પાચસો યોજન એ અતરનુ આતર છે એમ જાણવુ

શ્રી વૃહત્ સંગ્રહણી પ્રકરણ મૂળ

નમિઉ અરિહં તાઇ, ઠિઇ ભવણો-ગાહણા ય પત્તેય,
સુર-નારયાણ વુચ્છ, નર તિરિયાણ વિણા ભવણ. ૧.
ઉવવાય-ચવણ-વિરહં, સંખ ઇગ સમઇય ગમા-ગમણે,
દસ વાસ સહસ્સાઈ, ભવણવઇણ જહન્ન ઠિઇ ૨.
ચમર બલિ સાર મહિઅ, તદ્દેવીણ તુ તિન્નિ ચત્તારિ,
પલિયાઇ સટ્ઠાઇ, સેસાણ નવનિકાયાણ ૩
દાહિણ દિવડ્ઢ પલિય, ઉત્તરઓ હુન્તિ દુન્નિ દેસૂણા,
તદ્દેવી-મદ્ધ પલિય, દેસૂણ આઉ-મુક્કોસ ૪
વ તરિયાણ જહન્ન, દસ વાસ સહસ્સ પલિય-મુક્કોસ,
દેવીણ પલિયદ્ધ, પલિય અહિય સસિ-રવીણ ૫
લક્ખેણ સહસ્સેણ ય, વાસાણ ગહાણ પલિય-મેએસિ,
ઠિઈ અદ્ધ દેવીણ, કમેણ નક્ખત્ત તારાણ. ૬.
પલિયદ્ધ ચઉભાગો, ચઉ અડ ભાગાહિગાઉ દેવીણ,
ચઉ જુઅલે ચઉભાગો, જહન્ન-મડ ભાગ પ ચમએ. ૭.
દો સાહિ સત્ત સાહિય, દસ ચઉદસ સત્તર અયર જા સુક્કો,
ઇક્કિક્ક-મહિય-મિત્તો, જા ઇગતીસુવરિ ગેવિજ્જે ૮.
તિત્તીસ-ણુત્તરેસુ, સોહમ્માઇસુ ઇમા ઠિઇ જિટ્ઠા,
સોહમ્મે ઇસાણે, જહન્ન ઠિઇ પલિય-મહિય ચ ૯

દો સાહિ સત્ત દસ ચઉદસ, સત્તર અયરાઈ જા સહસ્સારો,
તપ્પરઓ ઇક્કિક્કં, અહિયં જાણુત્તર-ચઉક્કે. ૧૦.

ઇગતીસ સાગરાઈં, સવ્વટ્ઠે પુણ જહન્ન ઠિઇ નત્થિ,
પરિગ્ગહિયાણિ-યરાણિ ય, સોહમ્મી-સાણ દેવીણં. ૧૧.

પલિયં અહિયં ચ કમા, ઠિઇ જહન્ના ઇઓ ય ઉક્કોસા,
પલિયાઈં સત્ત પન્નાસ, તહ ય નવ પંચવન્ના ય. ૧૨.

પણ છ ચઉ ચઉ અટ્ઠ ય, કમેણ પત્તેય-મગ્ગમહિસીઓ,
અસુર નાગાઇ વંતર, જોઇસિ કપ્પ દુગિંદાણં. ૧૩.

દુસુ તેરસ દુસુ બારસ, છ પણ ચઉ ચઉ દુગે દુગે ય ચઉ,
ગેવિજ્જ-ણુત્તરે દસ, બિસટ્ઠિ પયરા ઉવરિ લોએ. ૧૪.

સોહમુક્કોસ ઠિઇ, નિય પયર વિહત્ત ઇચ્છ સંગુણિઓ,
પયરુક્કોસ ઠિઇઓ, સવ્વત્થ જહન્નઓ પલિયં. ૧૫.

સુરકપ્પ ઠિઇ વિસેસો, સગ પયર વિહત્ત ઇચ્છ સંગુણિઓ,
હિટ્ઠિલ્લ ઠિઇ સહિઓ, ઇચ્છિય પયરંમિ ઉક્કોસા. ૧૬.

કપ્પસ્સ અંતપયરે, નિય કપ્પ-વડિંસયા વિમાણાઓ,
ઇંદ નિવાસા તેસિં, ચઉદિસિ લોગપાલાણં. ૧૭.

સોમ જમાણં સતિભાગ, પલિય વરુણસ્સ દુન્નિ દેસૂણા,
વેસમણે દો પલિયા, એસ ઠિઇ લોગપાલાણં. ૧૮.

અસુરા નાગ સુવન્ના, વિજ્જુ અગ્ગી ય દીવ ઉદહી અ,
દિસિ પવણ થણિય દસવિહ, ભવણવઇ તેસુ દુદુ ઇંદા. ૧૯.

ચમરે બલી અ ધરણે, ભૂયાણ દે ય વેણુદેવે ય,
તત્તો ય વેણુદાલી, હરિક ને હરિસ્સહે ચેવ ૨૦
અગ્ગિસિહ અગ્ગિમાણવ, પુન્ન વિસિટ્ઠે તહેવ જલકં તે,
જલપહ તહ અમિઅગઈ, મિયવાહણ દાહિણુત્તરઓ.૨૧.
વેલંબે ય પભંજણ, ઘોસ મહાઘોસ એસિં-મન્નયરો,
જંબુદ્દીવ છત્ત, મેરુ દંડ પહુ કાઉં ૨૨
ચઉતીસા ચઉચત્તા, અટ્ઠતીસા ય ચત્ત પંચણ્હ,
પન્ના ચત્તા કમઓ, લક્ખા ભવણાણ દાહિણઓ ૨૩
ચઉ ચઉ લક્ખ વિહૂણા, તાવઇયા ચેવ ઉત્તર દિસાએ,
સવ્વેવિ સત્તકોડી, બાવત્તરિ હુન્તિ લક્ખા ય ૨૪.
રયણાએ હિટ્ઠુવરિ, જોયણ સહસ્સ વિમુત્તુ તે ભવણા,
જંબુદ્દીવ સમા તહ, સ ખ-મસ ખિજ્જ વિત્થારા ૨૫
ચુડામણિ ફણિ ગરુડે, વજ્જે તહ કલસ સોહ અસ્સે ય,
ગય મયર વદ્ધમાણે, અસુરાઇણ સુણસુ ચિંધે ૨૬
અસુરા કાલા નાગુ-દહિ, પંડુરા તહ સુવન્ન દિસિ થણિયા,
કણગાભ વિજ્જુ સિહિ દીવ, અરૂણા વાઊ પિયં ગુ નિભા ૨૭
અસુરાણ વત્થ રત્તા, નાગો-દહિ વિજ્જુ દીવ સિહિ નીલા,
દિસિ થણિય સુવન્નાણ, ધવલા વાઉણ સ ઝ-રુઈ ૨૮
ચઉ-સટ્ઠિ સટ્ઠિ અસુરે, છચ્ચ સહસ્સાઈ ધરણમાઇણ,
સામાણિયા ઇમેસિં, ચઉગ્ગુણા આયરક્ખા ય ૨૯.

રયણાએ પઢમ જોયણ, સહસ્સે હિટ્ઠુવરિં સય સય વિહૂણે,
વંતરિયાણં રમ્મા, ભોમા નયરા અસંખિજ્જા. ૩૦.
બાહિં વટ્ટા અંતો, ચઉરંસા અહો ય કણ્ણિઆયારા,
ભવણવઈણં તહ વંતરાણ, ઇંદ ભવણાઓ નાયવ્વા. ૩૧.
તહિં દેવા વંતરિયા, વર તરુણી ગીય વાઇય રવેણં,
નિચ્ચં સુહિયા પમુઇયા, ગયં પિ કાલં ન યાણંતિ. ૩૨.
તે જંબુદ્દીવ ભારહ, વિદેહ સમ ગુરૂ જહન્ન મજ્ઝિમગા,
વંતર પુણ અટ્ઠવિહા, પિસાય ભૂયા તહા જક્ખા. ૩૩.
રક્ખસ કિંનર કિંપુરિસા, મહોરગા અટ્ઠમા ય ગંધવ્વા,
દાહિણુત્તર ભેયા, સોલસ તેસિં ઇમે ઇંદા. ૩૪.
કાલે ય મહાકાલે, સુરુવ પડિરુવ પુન્નભદ્દે ય,
તહ ચેવ માણિભદ્દે, ભીમે ય તહા મહાભીમે. ૩૫.
કિંનર કિંપુરિસે સપ્પુરિસા, મહાપુરિસ તહય અઇકાયે,
મહાકાય ગીયરઇ, ગીયજસે દુન્નિ દુન્નિ કમા. ૩૬.
ચિંધં કલંબ સુલસે, વડ ખટ્ટંગે અસોગ ચંપયએ,
નાગે તુંબરૂ અ ઝએ, ખટ્ટંગ વિવજ્જિયા રૂક્ખા. ૩૭.
જક્ખ પિસાય મહોરગ, ગંધવ્વા સામ કિંનરા નીલા,
રક્ખસ કિંપુરિસા વિય, ધવલા ભૂયા પુણો કાલા. ૩૮.
અણપન્ની પણપન્ની, ઇસિવાઇ ભૂયવાઈએ ચેવ,
કંદીય મહાકંદી, કોહંડે ચેવ પયંગે ય. ૩૯.

ઇય પઢમ જોયણ સએ, રયણાએ અટ્ઠ વ તરા અવરે,
તેસુ ઇહ સોલસિ દા, રુયગ અહો દાહિણુત્તરઓ ૪૦.
સ નિહિએ સામાણે, ધાઇ વિહાએ ઇસીય ઇસીવાલે,
ઇસર મહેસરે વિય, હવઇ સુવચ્છે વિસાલે ય ૪૧.
હાસે હાસરઇ વિય, સેએ ય ભવે તહા મહાસેએ,
પયગે પયગવઇ વિય, સોલસ ઇંદાણ નામાઈ ૪૨.
સામાણિયાણ ચઉરો, સહસ્સ સોલસ ય આયરક્ખાણ,
પત્તેય સવ્વેસિ, વ તરવઇ સસિ રવીણ ચ ૪૩
ઇદ સમ તાયતીસા, પરિસતિયા રક્ખ લોગપાલા ય,
અણિય પઇન્ના અભિઓગા,
કિબ્બિસ દસ ભવણ વેમાણી. ૪૪.
ગ ધવ્વ નટ્ટ હય ગય, રહ ભડ અણિયાણિ સવ્વ ઇંદાણ,
વેમાણિયાણ વસહા, મહિસા ય અહોનિવાસોણ ૪૫.
તિત્તીસ તાયતીસા, પરિસતિયા લોગપાલ ચત્તારિ,
અણિઆણિ સત્ત સત્તય, અણિયાહિવ સવ્વઇંદાણ ૪૬.
નવર વ તર જોઇસ, ઇંદાણ ન હુન્તિ લોગપાલાઓ,
તાયત્તીસ-ભિહાણા, તિયસાવિ ય તેસિ ન હુ હુન્તિ ૪૭
સમભૂતલાઓ અટ્ઠહિ, દસૂણ જોયણ સએહિ આરબ્ભ,
ઉવરિ દસુત્તર જોયણ, સય મિ ચિટ્ઠન્તિ જોઇસિયા. ૪૮.
તત્થ રવી દમ જોયણ, અસીઇ તદુવરિ સસીય રિક્ખેસુ,
અહ ભરણિ સાઇ ઉવરિ, બહિ મૂલો ભિ તરે અભિઇ ૪૯

તાર રવી ચંદ રિક્ખા, બુહ સુક્ક જીવ મંગલ સણિયા,
સગ સય નઉય દસ અસિઇ,
ચઉ ચઉ કમસો તિયા ચઉસુ. ૫૦.
ઇક્કારસ જોયણ સય, ઇગવીસિક્કાર સાહિયા કમસો,
મેરુ અલોગા-બાહં, જોઇસ ચક્કં ચરઇ ઠાઇ. ૫૧.
અદ્ધ કવિટ્ઠાગારા, ફલિહમયા રમ્મ જોઇસ-વિમાણા,
વંતર નયરેહિંતો, સંખિજ્જ ગુણા ઇમે હુન્તિ. ૫૨.
તાઈ વિમાણાઈ પુણ, સવ્વાઈ હુન્તિ ફાલિહ-મયાઈ,
દગ-ફાલિહ મયા પુણ, લવણે જે જોઇસ વિમાણા. ૫૩.
જોયણિ-ગસટ્ઠિ ભાગા, છપ્પન્ન અડયાલ ગાઉ દુ ઇગ-દ્ધં,
ચંદાઈ વિમાણા-યામ, વિત્થડા અદ્ધ-મુચ્ચત્તં. ૫૪.
પણયાલ લક્ખ જોયણ, નર-ખિત્તં તત્થિમે સયા ભમિરા,
નરખિત્તાઉ બહિં પુણ, અદ્ધ-પમાણા ઠિઆ નિચ્ચં.૫૫.
સસિ રવિ ગહ નક્ખત્તા, તારાઓ હુન્તિ જહુત્તરં સિગ્ઘા,
વિવરીયા ઉ મહદ્ધિઅ, વિમાણ-વહગા કમેણે-સિં. ૫૬.
સોલસ સોલસ અડ ચઉ,દો સુર સહસ્સા પુરઓ દાહિણઓ,
પચ્છિમ ઉત્તર સીહા, હત્થી વસહા હયા કમસો. ૫૭.
ગહ અટ્ઠાસી નક્ખત્ત, અડવીસં તાર કોડિ-કોડીણં,
છાસટ્ઠિ સહસ્સ નવસય, પણહત્તરિ એગ સસિ સિન્નં.૫૮.
કોડા કોડી સન્નં-તરં તુ મન્નન્તિ ખિત્ત-થોવતયા,
કેઇ અન્ને ઉસ્સે-હંગુલ-માણેણ તારાણં. ૫૯.

કિણ્હ રાહુ વિમાણ્, નિચ્ચ ચ દેણુ હોઇ અવિરહિય,
ચઉર ગુલ મપ્પત્ત, હિટ્ઠા ચ દસ્સ ત ચરઇ ૬૦.
તારસ્સ ય તારસ્સ ય, જ બુદીવ મિ અ તર ગુરુય,
બારસ જોયણ સહસ્સા, દુન્નિ સયા ચેવ બાયાલા. ૬૧
નિસઢો ય નીલવ તો, ચત્તારિ સય ઉચ્ચ પ ચ સય કૂડા,
અદ્ધ ઉવરિ રિક્ખા, ચર તિ ઉભય-ટ્ઠ બાહાએ. ૬૨.
છાવટ્ઠા દુન્નિ સયા, જહન્ન-મેય તુ હોઇ વાઘાએ,
નિવ્વાઘાએ ગુરુ લહુ, દો ગાઉ ય ધણુ સયા પ ચ ૬૩.
માણુસ-નગાઓ બાહિ, ચ દા સૂરસ્સ સૂર ચ દસ્સ,
જોયણ સહસ્સ પન્નાસ, ણૂણગા અ તર દિટ્ઠ. ૬૪.
સસિ સસિ રવિ રવિ સાહિય, જોયણ લક્ખેણ અ તર હોઇ,
રવિ અ તરિયા સસિણો, સસિ અ તરિયા રવિ દિત્તા ૬૫
બહિયા ઉ માણુસુત્તરઓ, ચ દા સૂરા અવટ્ઠિ-ઉજ્જોયા,
ચ દા અભિઇ-જુત્તા, સૂરા પુણ હુન્તિ પુસ્સેહિ ૬૬.
ઉદ્ધાર સાગર દુગે, સટ્ઠે મમએહિ તુલ્લ દીવુદહિ,
દુગુણા દુગુણ પવિત્થર, વલયાગારા પઢમ વજ્જ ૬૭
પઢમો જોયણ લક્ખ, વટ્ટો ત વેઢિઉ ઠિઆ સેસા,
પઢમો જ બુદીવો, સય ભૂરમણોદહી ચરમો ૬૮
જ બૂ ધાયઇ પુક્ખર, વારુણીવર ખીર ઘય ખોય ન દીસરા,
અરુણ-રૂણુવાય કુ ડલ, સ ખ રુયગ ભુયગ કુસ કુ ચા ૬૯

પઢમે લવણો જલહી, બીએ કાલોય પુક્ખરાઇસુ,
દીવેસુ હુન્તિ જલહી, દીવ-સમાણેહિં નામેહિં. ૭૦.

આભરણ વત્થ ગંધે, ઉપ્પલ તિલએ ય પઉમ નિહિ રયણે,
વાસહર દહ નઇઓ, વિજયા વક્ખાર કપ્પિંદા. ૭૧.

કુરૂ મંદર આવાસા, કૂડા નક્ખત્ત ચંદ સૂરા ય,
અન્નેવિ એવમાઇ, પસત્થ--વત્થૂણ જે નામા. ૭૨.

તન્નામા દીવુદહી, તિપડોયાયાર હુન્તિ અરૂણાઇ,
જંબૂ- લવણાઇયા, પત્તેયં તે અસંખિજ્જા. ૭૩.

તાણં--તિમ સૂરવરા--વભાસ જલહી પરંતુ ઇક્કિક્કા,
દેવે નાગે જક્ખે, ભૂએ ય સયંભૂરમણે ય. ૭૪.

વારૂણીવર ખીરવરો, ઘયવર લવણો ય હુન્તિ ભિન્નરસા,
કાલોય પુક્ખરો-દહિ, સયંભૂરમણો ય ઉદગરસા. ૭૫.

ઇક્ખુરસ સેસ જલહી, લવણે કાલોએ ચરિમિ બહુમચ્છા,
પણ સગ દસ જોયણ સય, તણુ કમા થોવ સેસેસુ. ૭૬.

દો સસિ દો રવિ પઢમે, દુગુણા લવણંમિ ધાયઇ સંડે,
બારસ સસિ બારસ રવિ, તપ્પભિઇ નિદિટ્ઠ સસિરવિણો. ૭૭

તિગુણા પુવ્વિલ્લ જુયા, અણંતરા-ણંતરંમિ ખિત્તંમિ,
કાલોએ બાયાલા, બિસત્તરી પુક્ખરદ્ધંમિ. ૭૮.

દો સસિ દો રવિપંતી, એગંતરિયા છસટ્ઠિ સંખાયા,
મેરૂં પયાહિણંતા, માણુસ--ખિત્તે પરિઅડન્તિ. ૭૯.

એવ ગહાઇણો વિ હુ, નવર ધ્રુવ પાસવત્તિણો તારા,
ત ચ્ચિય પયાહિણ તા, તત્થેવ સયા પરિભમન્તિ. ૮૦.

પન્નરમ ચુલસી ઇ સય,
ઇહ સસિ-રવિ મ ડલાઈ તક્ખિત્ત,
જોયણ પણ-સય દસહિય, ભાગા અડયાલ ઇગસટ્ઠા.૮૧.

તીસિ ગસટ્ઠા ચઉરો, ઇગ ઇગસટ્ઠસ્સ સત્ત ભઇયસ્સ,
પણતીમ ચ દુ જોયણ, સસિ-રવિણો મ ડલ-તરય ૮૨

મ ડલ દસગ લવણે, પણગ નિસઢ મિ હોઈ ચ દસ્સ,
મ ડલ-અ તર-માણ, જાણ પમાણ પુરા કહિય ૮૩.

પણસટ્ઠી નિસઢ મિ ય, દુન્નિ ય બાહા દુજોયણ-તરિયા,
ઇગુણવીસ તુ સય, સૂરસ્સ ય મ ડલા લવણે ૮૪.

મસિ-રવિણો લવણમિ ય,જોયણસય તિન્નિતીસ અહિયાઈ,
અમીય તુ જોયણ સય, જ બુદ્દીવ મિ પવિસન્તિ ૮૫

ગહ રિક્ખ તાર સ ખ, જત્થે ચ્છમિ નાઉ મુદહિ-દીવે વા,
તસ્સસિહિ એગ-સસિણો, ગુણ સ ખ હોઇ સવ્વગ્ગ ૮૬

બત્તીસ-ટ્ઠાવીસા, બારસ અડ ચઉ વિમાણ લક્ખાઈ,
પન્નાસ ચત્ત છ સહસ્સ, કમેણ સોહમ્માઇસુ ૮૭.

દસુસયચઉ દુસુ સય તિગ,મિગારસહિય સય તિગે હિટ્ઠા,
મજ્ઝે સત્તુત્તર-મય, મુવરિ તિગે મયમુવરિ પચ. ૮૮.

ચુલસીઇ લક્ખ સત્તાણવઇ, સહસ્સા વિમાણ તેવીસં,
સવ્વગ્ગ-મુદ્ધ લોગંમિ, ઇંદયા બિસટ્ઠિ પયરેસુ. ૮૯.
ચઉ દિસિ ચઉ પંતીઓ, બાસટ્ઠિ વિમાણિયા પઢમ પયરે,
ઉવરિ ઇક્કિક્ક હીણા, અણુત્તરે જાવ ઇક્કિક્કં. ૯૦.
ઇંદય વટ્ટા પંતીસુ, તો કમસો તંસ ચઉરંસા વટ્ટા,
વિવિહા પુપ્ફવકિન્ના, તયંતરે મુત્તું પુવ્વ-દિસિં. ૯૧.
એગં દેવે-દીવે, દુવે ય નાગોદહીસુ બોધવ્વે,
ચત્તારિ જક્ખ-દીવે, ભૂય-સમુદ્દેસુ અટ્ઠેવ. ૯૨.
સોલસ સયંભૂરમણે, દીવેસુ પઇટ્ઠિયા ય સુરભવણા,
ઇગતીસં ચ વિમાણા, સયંભૂરમણે સમુદ્દે ય. ૯૩.
વટ્ટં વટ્ટસ્સુવરિં, તંસં તંસસ્સ ઉવરિમં હોઇ,
ચઉરંસે ચઉરંસં, ઉદ્ધં તુ વિમાણ સેઢીઓ. ૯૪.
સવ્વે વટ્ટ-વિમાણા, એગ-દુવારા હવન્તિ નાયવ્વા,
તિન્નિ ય તંસ વિમાણે, ચત્તારિ ય હુન્તિ ચઉરંસે. ૯૫.
પાગાર-પરિક્ખિત્તા, વટ્ટવિમાણા હવન્તિ સવ્વેવિ,
ચઉરંસ વિમાણાણં, ચઉદિસિં વેઇયા હોઇ. ૯૬.
જત્તો વટ્ટ વિમાણા, તત્તો તંસસ્સ વેઇયા હોઈ,
પાગારો બોધવ્વો, અવસેસેસું તુ પાસેસુ. ૯૭.
આવલિય-વિમાણાણં, અંતરં નિયમસો અસંખિજ્જં,
સંખિજ્જ-મસંખિજ્જં, ભણિયં પુપ્ફાવકિન્નાણં. ૯૮.

અચ્ચ ત-સુરહિ ગ ધા, ફાસે નવણીય-મઉય સુહફાસા,
નિચ્ચુજ્જોયા રમ્મા, સય પહા તે વિરાય તિ ૯૯.
જે દક્ખિણેણ ઇંદા, દાહિણઓ આવલી મુણેયવ્વા,
જે પુણ ઉત્તર ઇંદા, ઉત્તરઓ આવલી મુણે તેસિ ૧૦૦
પુવ્વેણ પચ્છિમેણ ય, સામન્ના આવલી મુણેયવ્વા,
જે પુણ વટ્ટ વિમાણા, મજ્ઝિલ્લા દાહિણલ્લાણ. ૧૦૧.
પુવ્વેણ પચ્છિમેણ ય, જે વટ્ટા તે વિ દાહિણિલ્લસ્સ,
તસ ચઉર સગા પુણ, સામન્ના હુન્તિ દુણ્હ પિ ૧૦૨
પઢમ-તિમ પયરાવલિ, વિમાણ મુહ ભૂમિ તસ્સમાસદ્ધ,
પયર ગુણ-મિટ્ઠ કપ્પે, સવ્વગ્ગ પુપ્ફકિન્નિયરે ૧૦૩.
ઇગદિસિ-પ તિ વિમાણા, તિવિભત્તા ત સ ચઉર સા વટ્ટા,
ત સેસુ સેસ-મેગ, ખિવ સેસ દુગસ્સ ઇક્કિક્ક ૧૦૪
ત સેસુ ચઉર સેસુ ય, તો રાસિ તિગ પિ ચઉગુણ કાઉં,
વટ્ટેસુ ઇંદય ખિવ, પયર ધણ મીલિય કપ્પે ૧૦૫.
સત્ત-સય સત્તવીસા, ચત્તારિ-સયા ય હુન્તિ ચઉનઉયા,
ચત્તારિ ય છાસીયા, સોહમ્મે હુન્તિ વટ્ટાઇ ૧૦૬.
એમેવ ય ઇસાણે, નવર વટ્ટાણ હોઇ નાણત્ત,
દો સય અટ્ઠતીસા, સેસા જહ ચેવ સોહમ્મે ૧૦૭
પુવ્વા-વરા છ લ સા, ત સા પુણ દાહિણુત્તરા બજ્ઝ,
અબ્ભિન્તર ચઉર સા, સવ્વા-વિ ય કણ્હરાઇઓ ૧૦૮.

ચુલસી અસિઇ બાવત્તરિ, સત્તરિ સટ્ઠીય પન્ન ચત્તાલા,
તુલ્લ સુર તીસ વીસા,
દસ સહસ્સ આયરક્ખ ચઉગુણિયા. ૧૦૯.
કપ્પેસુ ય મિય મહિસો, વરાહ સીહા ય છગલ સાલૂરા,
હય ગય ભુયંગ ખગ્ગી, વસહા વિડિમાઈં ચિંધાઈં. ૧૧૦.
દુસુ તિસુ તિસુ કપ્પેસુ,
ઘણુદહિ ઘણવાય તદુભયં ચ કમા,
સુર-ભવણ-પઇટ્ઠાણં, આગાસ પઇટ્ઠિયા ઉવરિં. ૧૧૧.
સત્તાવીસ સયાઈં, પુઢવિ-પિંડો વિમાણ-ઉચ્ચત્તં,
પંચ સયા કપ્પ દુગે, પઢમે તત્તો ય ઇક્કિક્કં. ૧૧૨.
હાયઈ પુઢવીસુ સયં, વડ્ઢઈ ભવણેસુ દુ દુ દુ કપ્પેસુ,
ચઉગે નવગે પણગે, તહેવ જા-ણુત્તરેસુ ભવે. ૧૧૩.
ઇગવીસ સયા પુઢવી, વિમાણ--મિક્કારસેવ ય સયાઇં,
બત્તીસ જોયણ સયા, મિલિયા સવ્વત્થ નાયવ્વા. ૧૧૪.
પણ ચઉ તિ દુ વન્ન વિમાણ,
સધય દુસુ દુસુ ય જા સહસ્સારો,
ઉવરિ સિય ભવણ વંતર, જોઇસિયાણં વિવિહ વન્ના. ૧૧૫.
રવિણો ઉદય-ત્થંતર, ચઉ નવઇ સહસ્સ પણ સય છવ્વીસા,
બાયાલ સટ્ઠિ ભાગા, કક્કડ--સંકંતિ દિયહંમિ. ૧૧૬.
એયંમિ પુણો ગુણિએ, તિ પંચ સગ નવ ય હોઇ કમ માણં,
તિગુણંમિ ય દો લક્ખા, તેસીઇ સહસ્સ પંચ સયા. ૧૧૭.

અસીઇ છ સટ્ઠિ ભાગા, જોયણ ચઉ લક્ખ બિસત્તરિ
સહસ્સા,
છચ્ચ સયા તેત્તીસા, તીસ કલા પચ ગુણિય મિ ૧૧૮.
સત્ત ગુણે છ લક્ખા, ઇગસટ્ઠિ સહસ્સ છ સય છાસીયા,
ચઉપન્ન કલા તહ નવ, ગુણ મિ અડલક્ખ સઠ્ઠાઓ ૧૧૯.
મત્તસયા ચત્તાલા, અટ્ઠારસ કલા ય ઇય કમા ચઉરો,
ચડા ચવલા જયણા, વેગા ય તહા ગઇ ચઉરો ૧૨૦
ઇત્થિ ય ગઇ ચઉત્થિ, જયણયરિ નામ કેઇ મન્નતિ,
એહિ કમેહિ-મિમાહિ, ગઇહિ ચઉરો સુરા કમસો ૧૨૧
વિક્ખભ આયામ, પરિહિ અબ્ભિતર ચ બાહિરિય,
જુગવ મિણ તિ છમ્માસ, જાવ ન તહાવિ તે પાર ૧૨૨.
પાવ તિ વિમાણાણ, કેસિ પિહુ અહવ તિગુણયાઇએ,
કમ ચઉગે પત્તેય, ચ ડાઈ ગઈ ઉ જોઇજ્જા ૧૨૩
તિગુણેણ કપ્પ ચઉગે, પચ ગુણેણ તુ અટ્ઠસુ મુણિજ્જત,
ગેવિજ્જે સત્ત ગુણેણ, નવ ગુણે-ણુત્તર ચઉક્કે ૧૨૪
પઢમ પયર મિ પઢમે, કપ્પે ઉડુ નામ ઇ દય વિમાણ,
પણયાલ લક્ખ જોયણ, લક્ખ સવ્વુવરિ સવ્વટ્ઠ ૧૨૫
ઉડુ ચદ રયય વગ્ગુ, વીરિય વરુણે તહેવ આણ દે,
બભે કચણ રુઇરે, ચદ અરુણે ય વરુણે ય ૧૨૬
વેરુલિય રુયગ રુઇરે, અ કે ફલિહે તહેવ તવણિજ્જે,
મેહે અગ્ઘ હલિદ્દે, નલિણે તહ લોહિયક્ખે ય ૧૨૭.

વઇરિ અંજણ વરમાલ, રિટ્ઠ દેવે ય સોમ મંગલએ,
બલભદ્દે ચક્ક ગયા, સોવત્થિય ણંદિયાવત્તે. ૧૨૮.
આભંકરે ય ગિદ્ધી, કેઉ ગરુલે ય હોઇ બોધવ્વે,
બંભે બંભહિએ પુણ, બંભુત્તર લંતએ ચેવ. ૧૨૯.
મહસુક્ક સહસ્સારે, આણય તહ પાણએ ય બોધવ્વે,
પુપ્ફે–લંકાર આરણ, તહા વિય અચ્ચુએ ચેવ. ૧૩૦.
સુદંસણ સુપડિબદ્ધે, મણોરમે ચેવ હોઇ પઢમ તિગે,
તત્તો ય સવ્વભદ્દે, વિસાલએ સુમણે ચેવ. ૧૩૧.
સોમણસે પીઇકરે, આઇચ્ચે ચેવ હોઇ તઇય તિગે,
સવ્વટ્ઠસિદ્ધિ નામે, ઇંદયા એવ બાસટ્ઠી. ૧૩૨.
પણયાલીસં લક્ખા, સીમંતય માણુસં ઉડુ સિવં ચ,
અપયટ્ઠાણો સવ્વટ્ઠ, જંબૂદીવો ઇમં લક્ખં. ૧૩૩.
અહ ભાગા સગ પુઢવીસુ, રજ્જુ ઇક્કિક્ક તહેવ સોહમ્મે,
માહિંદ લંત સહસ્સાર, અચ્ચુઅ ગેવિજ્જ લોગંતે.૧૩૪
સમ્મત્ત ચરણ સહિયા, સવ્વં લોગં ફુસે નિરવસેસં,
સત્ત ય ચઉદસ ભાએ, પંચ ય સુય દેસ વિરઇએ. ૧૩૫.
ભવણ વણ જોઇ સોહમ્મી–સાણે સત્ત હત્થ તણુ–માણં,
દુ દુ દુ ચઉક્કે ગેવિજ્જ–ણુત્તરે હાણિ ઇક્કિક્કં. ૧૩૬.
કપ્પ દુગ દુ દુ દુ ચઉગે, નવગે પણગે ય જિટ્ઠ–ઠિઇ
અયરા,
દો સત્ત ચઉદ–ટ્ઠારસ, બાવીસિગતીસ તિત્તીસા. ૧૩૭.

વિવરે તાણિ કુકુણે, ઇક્કારસગા ઉ પાડિએ સેસા,
હત્થિક્કારસ ભાગા, અયરે અયરે સમહિય મિ. ૧૩૮
ચય પુવ્વ સરીરાઓ, કમેણ ઇગુત્તરાઇ વુડ્ઢીએ,
એવ ઠિઈ વિસેસા સણ કુમારાઇ તણુ-માણ ૧૩૯
ભવ ધારણિજ્જ એસા, ઉત્તર વેઉવ્વિ જોયણા લક્ખ,
ગેવિજ્જ-ણુત્તરેસુ, ઉત્તર વેઉવ્વિયા નત્થિ ૧૪૦.
સાહાવિય વેઉવ્વિય, તણુ જહન્ના કમેણ પાર ભે,
અ ગુલ અસખ ભાગો, અ ગુલ સખિજ્જ ભાગોય ૧૪૧
સામન્નેણ ચઉવિહ, સુરેસુ બારસ મુહુત્ત ઉક્કોસા,
ઉવવાય વિરહકાલો, અહ ભવણાઇસુ પત્તેય ૧૪૨.
ભવણ વણ જોઇ સોહમ્મી,-સાણેસુ મુહુત્ત ચઉવીસ,
તો નવદિણ વીસ મુહુ, બારસ દિણ દસ મુહુત્તાય. ૧૪૩.
બાવીસ સડ્ઢ દિયહા, પણયાલ અસીઇ દિણ સય તત્તો,
સ ખિજ્જા દુસુ માસા, દુસુ વાસા તિસુ તિગેસુ કમા ૧૪૪.
વાસાણ સયા સહસ્સા, લક્ખ તહ ચઉસુ વિજયમાઇસુ,
પલિયા અસ ખ ભાગો, સવ્વટ્ઠે સ ખભાગો ય ૧૪૫
સવ્વેસિ પિ જહન્નો, સમઓ એમેવ ચવણ વિરહો વિ,
ઇગ દુ તિ સ ખ-મસખા, ઇગ સમએ હુન્તિ ય ચવતિ ૧૪૬.
નર પ ચિ દિય તિરિયા-ણુપ્પત્તી સુરભવે પજ્જત્તાણ,
અજ્ઝવસાય વિસેસા, તેસિ ગઈ તારતમ્મ તુ ૧૪૭.
નર તિરિ અસ ખ જીવી, સવ્વે નિયમેણ જ તિ દેવેસુ,
નિય આઉય સમ હીણા-ઉએસુ ઇસાણ અ તેસુ ૧૪૮

જંતિ સમુચ્છિમ તિરિયા, ભવણ-વણેસુ ન જોઇમાઇસુ,
જં તેસિં ઉવવાઓ, પલિયા-સંખંસ આઉસુ. ૧૪૯.
બાલતવે પડિબદ્ધા, ઉક્કડરોસા તવેણ ગારવિયા,
વેરેણ ય પડિબદ્ધા, મરિઉં અસુરેસુ જાયંતિ. ૧૫૦.
રજ્જુગહ-વિસ ભક્ખણ-જલ-જલણ-પવેસ-તણ્હ-
છુહ-દુહઓ,
ગિરિસિર પડણાઉ મુઆ, સુહભાવા હુંતિ વંતરિયા.૧૫૧.
તાવસ જા જોઇસિયા, ચરગ પરિવ્વાય બંભલોગો જા,
જા સહસ્સારો પંચિંદિ, તિરિય જા અચ્ચુઓ સડ્ઢા.૧૫૨.
જઇ લિંગ મિચ્છ દિટ્ઠી, ગેવિજ્જા જાવ જંતિ ઉક્કોસં,
પયમવિ અસદ્દહંતો, સુત્તત્થં મિચ્છદિટ્ઠીઓ. ૧૫૩.
સુત્તં ગણહર-રઇયં, તહેવ પત્તેય બુદ્ધ-રઇયં ચ,
સુય-કેવલિણા રઇયં, અભિન્ન-દસ-પુવ્વિણા રઇયં.૧૫૪.
છઉમત્થ સંજયાણં, ઉવવા ઉક્કોસઓ અ સવ્વટ્ઠે,
તેસિં સડ્ઢાણં પિ ય, જહન્નઓ હોઇ સોહમ્મે. ૧૫૫.
લંતંમિ ચઉદ્દ પુવ્વિસ્સ, તાવસાઇણ વંતરેસુ તહા,
એસિં ઉવવાય વિહિ, નિય કિરિય ઠિયાણ સવ્વોવિ. ૧૫૬.
વજ્જરિસહ નારાયં, પઢમં બીયં ચ રિસહ નારાયં,
નારાય-મદ્ધ નારાય, કીલિયા તહ ય છેવટ્ઠં. ૧૫૭.
એએ છ સંઘયણા, રિસહો પટ્ટો ય કીલિયા વજ્જં,
ઉભઓ મક્કડ બંધો, નારાઓ હોઇ વિન્નેઓ. ૧૫૮.

છ ગબ્ભ તિરિ નરાણુ, સમુચ્છિમ પણિ દિ વિગલ છેવટ્ઠુ,
સુર નેરઇયા એગિ દિયા ય સવ્વે અસઘયણા. ૧૫૯.
છેવટ્ઠેણ્ ઉ ગમ્મઇ, ચઉરો જા કપ્પ કીલિયાઇસુ,
ચઉસુ દુ દુ કપ્પ વુટ્ઠી, પઢમેણ્ જાવ સિદ્ધી વિ ૧૬૦.
સમચઉર સે નગ્ગોહ, સાઇ વામણ ય ખુજ્જ હુ ડે ય,
જીવાણુ છ સ ઠાણા, સવ્વત્થ સુલક્ખણ પઢમ ૧૬૧
નાહીએ ઉવરિ બીય, તઇય-મહો પિટ્ઠિ ઉયર ઉર વજ્જ,
સિગ ગીવ પાણિ પાએ, સુલક્ખણ ત ચઉત્થ તુ ૧૬૨.
વિવરીય પચમગ, સવ્વત્થ અલક્ખણ ભવે છટ્ઠ,
ગબ્ભય નર તિરિય છહા, સુગ સમા હુ ડયા સેસા ૧૬૩
જ તિ સુરા સ ખાઉ ય, ગબ્ભય પજ્જત્ત મણુય તિગ્ગિએસુ,
પજ્જત્તેસુ ય બાયર, ભૂ-દગ-પત્તેયગ-વણેસુ ૧૬૪
તત્થવિ સણ કુમાર, પભિઇ એગિ દિએસુ નો જ તિ,
આણ્ય પમુહા ચવિઉં, મણુએસુ ચેવ ગચ્છન્તિ ૧૬૫.
દો કપ્પ કાયસેવી, દો દો દો ફરિસ રૂવ સદ્દેહિ,
ચઉરો મણેણુ-વરિમા, અપ્પવિયારા અણ ત સુહા.૧૬૬.
જ ચ કામસુહ લોએ, જ ચ દિવ્વ મહાસુહ,
વીયરાય-સુહસ્સ ય, ણ તભાગ પિ નગ્ઘઇ. ૧૬૭.
ઉવવાઓ દેવીણ, કપ્પ દુગ જા પરઓ સહસ્સાગ,
ગમણાગમણ નત્થી, અચ્ચુય પરઓ સુરાણ પિ ૧૬૮.

તિ પલિય તિ સાર તેરસ, સારા કપ્પ દુગ તઇય લંત અહો,
કિબ્બિસિય ન હુન્તિ ઉવરિં, અચ્ચુય પરઓ–ભિઓગાઇ.
અપરિગ્ગહ દેવીણં, વિમાણ લક્ખા છ હુંતિ સોહમ્મે,
પલિયાઇ સમયાહિય, ઠિઈ જાસિં જાવ દસ પલિયા. १७०.
તાઓ સણંકુમારા, ણેવં વઢ્ઢન્તિ પલિય દસગેહિં,
જા બંભ સુક્ક આણય, આરણ દેવાણ પન્નાસા. १७१.
ઇસાણે ચઉ લક્ખા, સાહિય પલિયાઇ સમય અહિય ઠિઈ,
જા પન્નર પલિય જાસિં, તાઓ માહિંદ દેવાણં. १७२.
એએણ કમેણ ભવે, સમયાહિય પલિય દસગ વુઢ્ઢીએ,
લંત સહસ્સાર પાણય, અચ્ચુય દેવાણ પણપન્ના. १७३.
કિણ્હા નીલા કાઊ, તેઊ પમ્હા ય સુક્ક લેસ્સાઓ,
ભવણ વણ પઢમ ચઉ લેસ, જોઇસ કપ્પ દુગે તેઊ. १७४.
કપ્પ તિય પમ્હ લેસા, લંતાઇસુ સુક્કલેસ હુન્તિ સુરા,
કણગાભ પઉમ કેસર, વન્ના દુસુ તિસુ ઉવરિ ધવલા. १७५.
દસવાસ સહસ્સાઇં, જહન્ન–માઉં ધરંતિ જે દેવા,
તેસિં ચઉત્થાહારો, સત્તહિં થોવેહિં ઊસાસો. १७६.
આહિ વાહિ વિમુક્કસ્સ, નીસાસૂસ્સાસ એગગો,
પાણુ સત્ત ઇમો થોવો, સોવિ સત્ત ગુણો લવો. १७७.
લવ સત્તહત્તરીએ, હોઇ મુહુત્તો ઇમંમિ ઊસાસા,
સગતીસ સય તિહુત્તર, તીસ ગુણા તે અહોરત્તે. १७८.

લક્ખ તેરસ સહસા, નઉયસય અયર સખયા દેવે,
પક્ખેહિ ઊસાસે, વાસ સહસ્સેહિ આહારો १७९.
દસવાસ સહસ્સુવરિ, સમયાઇ જાવ સાગર ઊણ,
દિવસ મુહુત્ત પુહુત્તા, આહારુસાસ સેસાણ १८०.
સરીરેણ ઓયાહારો, તયાઇ ફાસેણ લોમ આહારો,
પક્ખેવાહારો પુણ, કાવલિઓ હોઇ નાયવ્વો १८१.
ઓયાહારા સવ્વે, અપજ્જત્ત પજ્જત્ત લોમ આહારો,
સુર નિરય ઇગિ દિ વિણા, સેસા ભવત્થા સપક્ખેવા १८२
સચિત્તા-ચિત્તો-ભય, રૂવો આહાર સવ્વ તિરિયાણ,
સવ્વ-નરાણ ચ તહા, સુર-નેરઇયાણ અચિત્તો १८३
આભોગા-ણાભોગા, સવ્વેસિ હોઇ લોમ આહારો,
નિરયાણ અમણુન્નો, પરિણમઇ સુરાણ સમણુન્નો.१८४
તહ વિગલ નારયાણ, અ તમુહુત્તા સ હોઇ ઉક્કોસો,
પચિ દિ તિરિ નરાણ, સાહાવિઓ છટ્ઠ અટ્ઠમઓ १८५
વિગ્ગહ ગઇ-માવન્ના, કેવલિણો સમુહયા અજોગી ય,
સિદ્ધા ય અણાહારા, સેસા આહારગા જીવા १८६
કેસટ્ઠિ મસ નહ રોમ, રુહિર વસ ચમ્મ મુત્ત પુરિસેહિ,
રહિયા નિમ્મલ દેહા, સુગ ધ નીસાસ ગય લેવા १८७.
અ તમુહુત્તેણ ચિય, પજ્જત્તા તરુણ પુરિસ સ કાસા,
સવ્વ ગ ભૂસણધરા, અજરા નિરુયા સમા દેવા १८८.

અણિમિસ નયણા મણ, કજ્જ સાહણા પુપ્ફ દામ
અમિલાણા,
ચઉરંગુલેણ ભૂમિં, ન છિવન્તિ સુરા જિણા બિંતિ. ૧૮૯.
પંચસુ જિણકલ્લાણેસુ, ચેવ મહરિસિ તવાણુભાવાઓ,
જમ્મંતર નેહેણ ય, આગચ્છન્તિ સુરા ઇહયં. ૧૯૦.
સંકંતિ દિવ્વ-પેમા, વિસય-પસત્તા-સમત્ત-કત્તવ્વા.
અણહીણ મણુય કજ્જા, નરભવ-મસુહં ન ઇંતિ સુરા. ૧૯૧.
ચત્તારિ પંચ જોયણ, સયાઇ ગંધો ય મણુય લોગસ્સ,
ઉડ્ઢં વચ્ચઇ જેણં, ન હુ દેવા તેણ આવન્તિ. ૧૯૨.
દોકપ્પ પઢમ પુઢવિં. દો દો દો બીય તઇયગં ચઉત્થિં,
ચઉ ઉવરિમ ઓહીએ, પાસન્તિ પંચમં પુઢવિં. ૧૯૩.
છટ્ઠિં છ ગેવિજ્જા, સત્તમીયરે અણુત્તર સુરા ઉ,
કિંચૂણ લોગનાલિં, અસંખ દીવુદહિ તિરિયં તુ. ૧૯૪.
બહુઅરગં ઉવરિમગા, ઉડ્ઢં સવિમાણ ચૂલિય ધયાઇ,
ઊણદ્ધ સાગરે સંખ, જોયણા તપ્પર-મસંખા. ૧૯૫.
પણવીસ જોયણ લહુ, નારય ભવણ વણ જોઇ કપ્પાણં,
ગેવિજ્જ-ણુત્તરાણ ય, જહસંખં ઓહિ આગારા. ૧૯૬.
તપ્પાગારે પલ્લગ, પડહગ જલ્લરિ મુહંગ પુપ્ફ જવે,
તિરિય મણુએસુ ઓહિ, નાણવિહ સંઠિઓ ભણિઓ. ૧૯૭.
ઉડ્ઢં ભવણ વણાણં, બહુગો વેમાણિયાણ હો ઓહી,
નારય જોઇસ તિરિયં, નર તિરિયાણં અણેગવિહો. ૧૯૮.

ईय देवाणु भणिय, ठिइ पमुह नारयाणु वुच्छामि,
इग तिन्नि सत्त दस सत्तर, अयर बावीस तित्तीसा १९९.
सत्त य पुढवीसु ठिइ, जिट्ठोवरिमाइ हिट्ठ पुढवीए,
होइ कमेणु कणिट्ठा, दसवास सहस्स पढमाए २००.
नवइ सम सहस लक्खा, पुव्वाणु कोडी अयर दस भाग,
इक्किक्क भाग वुड्ढी, जा अयर तेरसे पयरे २०१
इअ जिट्ठ जहन्ना पुणु, दस वास महस्स लक्ख पयर दुगे,
सेसेसु उवरि जिट्ठा, अहो कणिट्ठाउ पइ पुढवि. २०२
उवरि खिइ ठिइ विसेसो,
सग पयर विहत्तु इच्छ स गुणिओ,
उवरिम खिइ ठिइ सहिओ,
इच्छिय पयर मि उक्कोसा २०३
बंधणु गइ संठाणा, भेया वन्ना य गंध रस फासा,
अगुरु लहु सद्द दसहा, असुहा विय पुग्गला निरए २०४.
नरया दसविह वेय णु, सी उसिण खुह पिवास कंडूहि,
परवस्स जर दाह, भय सोग चेव वेय ति २०५.
सत्तसु खित्तज वियणा, अन्नन्न कयावि पहरणेहि विणा,
पहरणु कया वि पंचसु, तिसु परमाहम्मिय कयावि २०६.
रयणप्पह सक्करपह, वालुयपह पंकपह य धूमपहा,
तमपहा तमतमपहा, कमेणु पुढवीणु गोत्ताई २०७.
घम्मा वंसा सेला, अंजणु रिट्ठा मघा य माघवइ,
नामेहि पुढवीओ, छत्ताइछत्त संठाणा २०८

અસીય બત્તીસ અડવીસ, વીસા અઠ્ઠાર સોલ અડસહસા,
લક્ખુવરિ પુઢવિ પિંડો. ઘણુદહિ ઘણવાય તણુવાયા. ૨૦૯.

ગયણં ચ પઇઠ્ઠાણં, વીસ સહસ્સાઇં ઘણુદહી પિંડો,
ઘણતણુ વાયાગાસા, અસંખ જોયણ જુયા પિંડો. ૨૧૦

ન ફુસંતિ અલોગં, ચઉદિસંપિ પુઢવીય વલય સંગહિયા.
રયણાએ વલયાણં, છદ્ધ પંચમ જોયણં સડ્ઢં. ૨૧૧.

વિક્ખંભો ઘણઉદહી, ઘણ તણુવાયાણ હોઇ જહસંખં,
સતિભાગ ગાઉયં, ગાઉયંચ તહ ગાઉય તિભાગો. ૨૧૨.

પઢમ મહીવલએસું, ખિવિજ્જ એયં કમેણ બીયાએ,
દુ તિ ચઉ પંચ છ ગુણં, તઇયાઇસુ તંપિ ખિવ કમસો. ૨૧૩.

મજ્ઝે ચિય પુઢવી અહે, ઘણુદહિ પમુહાણ પિંડ પરિમાણં,
ભણિયં તઓ કમેણં, હાયઇ જા વલય પરિમાણં. ૨૧૪.

તીસ પણવીસ પન્નરસ, દસ તિન્નિ પણૂણ એગ લક્ખાઇં,
પંચ ય નરયા કમસો, ચુલસી લક્ખાઇં સત્તસુ વિ. ૨૧૫.

તેરિક્કારસ નવ સગ, પણ તિન્નિગ પયર સવ્વિગુણવન્ના,
સીમંતાઇ અપ્પઇ-ઠાણંતા ઇંદયા મજ્ઝે. ૨૧૬.

તેહિંતો દિસિ વિદિસિં, વિણિગ્ગયા અટ્ઠનિરય આવલીયા,
પઢમે પયરે દિસિ ગુણ-વન્ન વિદિસાસુ અડયાલા. ૨૧૭.

બીયાઇસુ પયરેસુ, ઇગ ઇગ હીણા ઉ હુન્તિ પંતીઓ,
જા સત્તમી મહી પયરે, દિસિ ઇક્કિક્કો વિદિસિ નત્થિ. ૨૧૮.

ઇઇ પયરેગ દિસિ,સ ખ અડગુણા ચઉવિણા સઇગિસ ખા,
જહ સીમ તય પયરે, એગુણનઉયા સયા તિન્નિ. ૨૧૯
અપયટ્ઠાણે પ ચ ઉ, પઢમો મુહ-મ તિમો હવઇ ભૂમી,
મુહભૂમી સમાસદ્ધ, પયરગુણ હોઇ સવ્વધણ ૨૨૦
છન્નવઇ સય તિવન્ના, સત્તસુ પુઢવીસુ આવલી નિરયા,
સેસ તિયાસી લક્ખા, તિસય સિયાલા નવઇ સહસા ૨૨૧
તિ સહસ્સુચ્ચા સવ્વે, સ ખ-મસખિજ્જ વિત્થડાયામા,
પણયાલ લક્ખ સીમ તઓ ય લક્ખ અપઇટ્ઠાણો ૨૨૨
છસુ હિટ્ઠોવરિ જોયણ, સહસ્સ બાવન્ન સડ્ઢ ચરિમાએ,
પુઢવીએ નરય રહિય, નરયા સેસ મિ સવ્વાસુ ૨૨૩
બિસહસ્સૂણા પુઢવી તિસહસ ગુણિએહિ નિયય પયરેહિ,
ઊણા રુવૂણ નિય પયર, ભાઇયા પત્થડ તરય ૨૨૪
પઉણટ્ઠ ધણુ છ અ ગુલ, રયણાએ દેહમાણુ-મુક્કોસ,
સેસાસુ દુગુણ દુગુણ, પણ ધણુ સય જાવ ચરમાએ ૨૨૫
રયણાએ પઢમ પયરે, હત્થતિય દેહમાણ-મણુપયર,
છપ્પન્ન ગુલસડ્ઢા, વુડ્ઢી જા તેરસે પુન્ન ૨૨૬
જ દેહ પમાણ ઉવરિમાએ, પુઢવીઇ અ તિમે પયરે,
ત ચિય હિટ્ઠિમ પુઢવી, પઢમ પયર મિ બોધવ્વ ૨૨૭
ત ચેગુણગ સગ પયર, ભઇય બીયાઇ પયર વુડ્ઢિ ભવે,
તિકર તિ અ ગુલ કરસત્ત, અ ગુલા સડ્ઢિ ગુણવીસ ૨૨૮.

પણ ધણુ અંગુલ વીસં, પનરસ ધણુ દુન્નિ હત્થ સડ્ઢા ય,
બાસટ્ઠિ ધણુહ સડ્ઢા, પણ પુઢવી પયર વુડ્ઢિ ઇમા. ૨૨૯.
ઇઅ સાહાવિય દેહો, ઉત્તર વેઉવ્વિઓ ય તદ્દુગુણો,
દુવિહોવિ જહન્ન કમા, અંગુલે અસંખ સંખંસો. ૨૩૦.

સત્તસુ ચઉવીસ મુહૂ, સગ પન્નર દિણેગ દુ ચઉ છમ્માસા,
ઉવવાય ચવણ વિરહો, ઓહે બારસ મુહુત્ત ગુરુ. ૨૩૧.

લહુઓ દુહાવિ સમઓ, સંખા પુણ સુર સમા મુણેયવ્વા,
સંખાઉ પજ્જત્ત પણિંદિ, તિરિ નરા જંતિ નરએસુ.૨૩૨.
મિચ્છદિટ્ઠિ મહારંભ, પરિગ્ગહો તિવ્વકોહ નિસ્સીલો,
નરયાઉઅં નિબંધઇ, પાવમઇ રુદ્દ પરિણામો. ૨૩૩.
અસન્નિ સરિસિવ પક્ખી. સીહ ઉરગિત્થિ જન્તિ જા છટ્ઠિં;
કમસો ઉક્કોસેણં, સત્તમ પુઢવિં મણુય મચ્છા. ૨૩૪.
વાલા દાઢી પક્ખી, જલચર નરયા–ગયા ઉ અઇક્રૂરા,
જંતિ પુણો નરએસુ, બાહુલ્લેણંન ઉણ નિયમો ૨૩૫.
દો પઢમ પુઢવિ ગમણં, છેવટ્ઠે કીલિયાઇ સંઘયણે,
ઇક્કિક્ક પુઢવિ વુડ્ઢી, આઇ તિલેસ્સાઉ નરએસું. ૨૩૬.
દુસુ કાઉ તઇયાએ, કાઉ નીલાય નીલ પંકાએ,
ધૂમાએ નીલ કિણ્હા, દુસુ કિણ્હા હુન્તિ લેસ્સાઓ. ૨૩૭.
સુર–નારયાણ તાઓ, દવ્વલેસા અવટ્ઠિઆ ભણિયા,
ભાવ પરાવત્તીએ, પુણ એસિં હુન્તિ છલ્લેસા. ૨૩૮.

નિરઉવ્વટ્ટા ગબ્ભય, પજ્જત્ત સંખાઉ લદ્ધિ એએસિ,
ચક્કિ હરિ જુઅલ અરિહા
જિણ જઈ દિસિ સમ્મ પુહવિ કમા ૨૩૯
રયણાએ ઓહિ ગાઉઅ, ચત્તારિ અદ્ધુટ્ઠ ગુરૂ લહુ કમેણ,
પઇ પુઢવિ ગાઉઅદ્ધ, હાયઇ જા સત્તમિ ઇગદ્ધ ૨૪૦.
ગબ્ભ નર તિ પલિયાઊ, તિ ગાઉ ઉક્કોસ તે જહન્નેણ,
મુચ્છિમ દુહાવિ અ તમુહૂ, અ ગુલ અસ ખ ભાગતણૂ.૨૪૧
બારસ મુહુત્ત ગબ્ભે, ઇયરે ચઉવીસ વિરહ ઉક્કોસો
જમ્મ-મરણેસુ સમઓ, જહન્ન સ ખા સુર સમાણા ૨૪૨.
સત્તમિ મહિ નેરઇએ, તેઊ વાઊ અસ ખ નર તિરિએ,
મુત્તૂણ સેસ જીવા, ઉપ્પજ્જ તિ નરભવ મિ. ૨૪૩
સુર નેરઇએહિ ચિય, હવ તિ હરિ અરિહ ચક્કિ બલદેવા,
ચઉવિહ સુર ચક્કિ બલા, વેમાણિય હુન્તિ હરિ અરિહા
હરિણો મણુસ્સ રયણાઇં, હુન્તિ નાણુત્તરેહિ દેવેહિ,
જહ સ ભવ-મુવવાઓ,હય ગય એગિ દિ રયણાણ.૨૪૫.
વામ પમાણ ચક્ક, છત્ત દ ડ દુહત્થય ચમ્મ,
બત્તીસ ગુલ ખગ્ગો, સુવન્નકાગિણિ ચઉર ગુલિયા ૨૪૬
ચઉર ગુલો દુ અ ગુલ-પિહુલો ય મણિ પુરોહિ ગય તુગ્ગા,
સેણાવઇ ગાહાવઈ, વડ્ઢ ઇત્થી ચક્કિ રયણાઇં ૨૪૭
ચક્ક ધણુહ ખગ્ગો, મણી ગયા તહ ય હોઇ વણમાલા,
સ ખો સત્ત ઇમાઇં, રયણાઇં વાસુદેવસ્સ ૨૪૮.

સંખ નરા ચઉસુ ગઇસુ, જંતિ પંચસુવિ પઢમ સંઘયણે,
ઇગ દુ તિ જા અટ્ઠસયં, ઇગસમએ જંતિ તે સિદ્ધિં.૨૪૯.
વીસિત્થિ દસ નપુંસગ, પુરિસ-ટ્ઠસયં તુ એગસમએણં,
સિજ્ઝઇ ગિહિ અન્ન સલિંગ,ચઉ દસ અટ્ઠાહિયસયં ચ.૨૫૦
ગુરૂલહુ મજ્ઝિમ દો ચઉ. અટ્ઠસયં ઉડ્ઢહો તિરિયલોએ,
ચઉ બાવીસ-ટ્ઠસયં, દુ સમુદ્દે તિન્નિ સેસ જલે. ૨૫૧
નરય તિરિયા-ગયા દસ, નરદેવ ગઇઉ વીસ અટ્ઠસયં,
દસ રયણા સક્કર વાલુયાઉ, ચઉ પંક ભૂ દગઓ. ૨૫૨.
છચ્ચ વણસ્સઈ દસ તિરિ,
તિરિત્થી દસ મણુય વીસ નારીઓ,
અસુરાઇ વંતરા દસ, પણ તદ્દેવિઉ પત્તેયં. ૨૫૩.
જોઈ દસ દેવિ વીસં, વેમાણિય-ટ્ઠસય વીસ દેવીઓ,
તહ પુંવેએહિંતો, પુરિસો હોઊણ અટ્ઠસયં. ૨૫૪.
સેસટ્ઠ ભંગએસુ, દસ દસ સિજ્ઝન્તિ એગ સમએણં,
વિરહો છમાસ ગુરૂઓ, લહુ સમઓ ચવણમિહ નત્થિ.
અડ સગ છ પંચ ચઉ તિન્નિ,દુન્નિ ઇક્કો ય સિજ્જમાણેસુ,
બત્તીસાઇસુ સમયા, નિરંતરં અંતરં ઉવરિં. ૨૫૬.
બત્તીસા અડયાલા, સટ્ઠી બાવત્તરી ય બોધવ્વા,
ચુલસીઇ છન્નવઇ, દુરહિય-મટ્ઠુત્તર સયં ચ. ૨૫૭.
પણયાલ લક્ખ જોયણ, વિક્ખંભા સિદ્ધસિલ ફલિહવિમલા,
તદુવરિગ જોયણંતે, લોગંતો તત્થ સિદ્ધ-ઠિઇ. ૨૫૮.

આવીસ સગ તિ દસ વાસ,સહસ ગણિ તિદિણ બેઇંદિયાઇસુ,
બારસ વાસુણ પણ દિણ,છમ્માસ તિપલિય ઠિઇ જિટ્ઠા ૨૫૯
સણ્હા ય સુદ્ધ વાલુય, મણોસિલા સક્કરાય ખર પુઢવી,
ઇગ બાર ચઉદ સોલસ, ટ્ઠારસ બાવીસ સમ સહસા ૨૬૦
ગબ્ભ ભુય જલયરો-ભય,ગબ્ભોરગ પુવ્વ કોડિ ઉક્કોસા,
ગબ્ભ ચઉપ્પય પક્ખિસુ,તિપલિય પલિયા અસખમો ૨૬૧
પુવ્વસ્સ ઉ પરિમાણ ,સયરિ ખલુ વાસ કોડિ લક્ખાઓ,
છપ્પન્ન ચ સહસ્સા, બોધવ્વા વાસ કોડીણ ૨૬૨
સમુચ્છિ પણિ દિ થલ ખયર,ઉરગ ભુયગ જિટ્ઠ ઠિઇ કમસો,
વાસ સહસ્સા ચુલસી, બિસત્તરિ તિપન્ન બાયાલા ૨૬૩
એસા પુઢવાઇણ , ભવઠિઇ સ પય તુ કાયઠિઇ,
ચઉ એગિ દિસુ ણેયા, ઉસ્સપ્પિણિઓ અસ ખિજ્જા ૨૬૪
તાઓ વણ મિ અણ તા, સ ખિજ્જા વાસ સહસ વિગલેસુ,
પ ચિ દિ તિરિ નરેસુ, સત્તટ્ઠ ભવા ઉ ઉક્કોસા ૨૬૫
સવ્વેસિ પિ જહન્ના, અ તમુહુત્ત ભવે ય કાયે ય,
જોયણ સહસ્સ-મહિય , એગિ દિય દેહ-મુક્કોસ ૨૬૬
બિ તિ ચઉરિ દિ સરીર ,બારસ જોયણ તિકોસ ચઉકોસ,
જોયણ સહસ પણિ દિય, ઓહે વુચ્છ વિસેસ તુ. ૨૬૭
અ ગુલ અસ ખ ભાગો, સુહુમ નિગોઓ અસ ખ ગુણવાઉ,
તો અગણિ તઓ આઉ, તત્તો સુહુમા ભવે પુઢવી ૨૬૮.

તો બાયર વાઉ ગણી, આઉ પુઢવી નિગોય અણુક્કમસો,
પત્તેઅવણ સરીરં, અહિયં જોયણ સહસ્સં તુ. ૨૬૯.
ઉસ્સેહંગુલ જોયણ, સહસ્સમાણે જલાસએ નેયં,
તં વલ્લિ પઉમ પમુહં, અઓ પરં પુઢવીરુવં તુ. ૨૭૦.

બારસ જોયણ સંખો, તિકોસ ગુમ્મીય જોયણં ભમરો,
મુચ્છિમ ચઉપય ભુય,ગુરગગાઉ ધણુ-જોયણ-પુહુત્તં.૨૭૧

ગબ્ભ ચઉપ્પય છગ્ગાઉયાઇ ભુયગાઉ ગાઉય પુહુત્તં,
જોયણ સહસ્સ-મુરગા, મચ્છા ઉભયે વિય સહસ્સં.૨૭૨.

પક્ખિ દુગ ધણુ પુહુત્તં,સવ્વાણં-ગુલ અસંખ ભાગ લહૂ,
વિરહો વિગલાસન્નીણ, જમ્મ મરણેસુ અંતમુહૂ. ૨૭૩.

ગબ્ભે મુહુત્ત બારસ, ગુરૂઓ લહુ સમય સંખ સુર તુલ્લા,
અણુસમય-મસંખિજ્જા,એગિંદિય હુંતિ ય ચવંતિ. ૨૭૪.

વણકાઇઓ અણંતા, ઇક્કિક્કાઓ વિ જં નિગોયાઓ,
નિચ્ચ-મસંખો ભાગો, અણંત જીવો ચયઇ એઇ. ૨૭૫.

ગોલા ય અસંખિજ્જા, અસંખ નિગોયઓ હવઇ ગોલો,
ઇક્કિક્કંમિ નિગોએ, અણંત જીવા મુણેયવ્વા. ૨૭૬.

અત્થિ અણંતા જીવા, જેહિં ન પત્તો તસાઇ પરિણામો,
ઉપ્પજ્જંતિ ચયંતિ ય, પુણો વિ તત્થેવ તત્થેવ. ૨૭૭.

સવ્વોવિ કિસલઓ ખલુ,ઉગ્ગમમાણો અણંતઓ ભણિઓ,
સો ચેવ વિવદ્ઢન્તો, હોઇ પરિત્તો અણંતો વા. ૨૭૮.

જયા મોહોદઓ તિન્વો, અન્નાણુ ખુ મહબ્ભય,
પેલવ વેયણીય તુ, તયા એગિ દિયત્તણુ   ૨૭૯
તિરિએસુ જ તિ સ ખાઉ, તિરિ નરા જ દુકપ્પ દેવાઓ,
પજ્જત્ત મ ખ ગબ્ભય, બાયગ ભૂ દગ પરિત્તેસુ ૨૮૦.
તો સહસાગ ત સુરા, નિરયા પજ્જત્ત મખ ગબ્ભેસુ,
સખ પણિ દિય તિગિયા,મરિઉં ચઉસુવિ ગઇસુ જન્તિ ૨૮૧
થાવર વિગલા નિયમા, મ ખાઉ ય તિરિ નરેસુ ગચ્છન્તિ,
વિગલાલબ્ભિજ્જ વિરઇં, સમ્મ પિ ન તેઉવાઉ ચુયા ૨૮૨.
પુઢવી દગ પરિત્તવણા, બાયગ પજ્જત્ત હુન્તિ ચઉલેસા,
ગબ્ભય તિગિય નગણ, છલ્લેસા તિન્નિ સેમાણ   ૨૮૩
અ તમુહુત્તમિ ગએ, અ તમુહુત્તમિ સેસએ ચેવ,
લેસાહિ પરિણયાહિ, જીવા વચ્ચતિ પરલોય   ૨૮૪
તિરિ નર આગામિ ભવ, લેસ્સાએ અઇગિયે સુરા નિરયા,
પુવ્ત્ર ભવ લેસ્સ સેમે, અ તમુહુત્તે મગણમિ તિ   ૨૮૫
અ તમુહુત્ત ઠિઇઓ, તિરિય નગણ હવન્તિ લેસ્સાઓ,
ચરિમા નરાણ પુણ નવ, વાસૂણા પુવ્ત્રકોડી વિ   ૨૮૬
તિગિયાણ વિ ઠિઇપમુહ, ભણિય-મસેમ પિ સ પઇ વુચ્છ,
અભિહિય દાર બ્ભહિય, ચઉગઇ જીવાણ સામન્ન ૨૮૭.
દેવા અસ ખ નર તિરિ, ઇત્થી પુંવેય ગબ્ભ નર તિગિયા,
સ ખાઉયા તિ વેયા, નપુ મગા નારયાઇઆ   ૨૮૮.

આયંગુલેણ વત્થું, સરીર–મુસ્સેહ–અંગુલેણ તહા,
નગ–પુઢવિ–વિમાણાઈં, મિણસુ પમાણં–ગુલેણં તુ. ૨૮૯.

સત્થેણ સુતિક્ખેણ વિ, છિત્તું ભિત્તું ચ જં કિર ન સક્કા,
તં પરમાણું સિદ્ધા. વય તિ આઈ પમાણાણં. ૨૯૦.

પરમાણૂ તસરેણૂ, રહરેણૂ વાલઅગ્ગ લિક્ખા ય,
જૂય જયો અટ્ઠગુણો, કમેણ ઉસ્સેહ–અંગુલયં. ૨૯૧.

અંગુલ છક્કં પાઓ, સો દુગુણ વિહત્થિ સા દુગુણ હત્થો,
ચઉહત્થં ધણુ દુસહસ, કોસો તે જોયણં ચઉરો. ૨૯૨.

ચઉસયગુણં પમાણં, ગુલ મુસ્સેહં–ગુલાઉ બોધવ્વં,
ઉસ્સેહં–ગુલ દુગુણં, વીરસ્સાયં–ગુલં ભણિયં. ૨૯૩.

પુઢવાઈસુ પત્તેયં. સગ વણ પત્તેય ણંત દસ ચઉદ,
વિગલે દુદુ સુર નારય,તિરિ ચઉ ચઉ ચઉદસ નરેસુ . ૨૯૪.

એગિંદિએસુ પંચસુ, બાર સગ તિ સત્ત અટ્ઠવીસા ય,
વિગલેસુ સત્ત અડ નવ,જલ ખહ ચઉપય ઉરગ ભુયગે.૨૯૫

અદ્ધ તેરસ બારસ, દસ દસ નવગં નરામરે નિરએ,
બારસ છવ્વીસ પણવીસ, હુન્તિ કુલ કોડિ લક્ખાઈં.૨૯૬.

ઇગ કોડિ સત્ત નવઇ, લક્ખા સદ્ધા કુલાણ કોડીણં;
સંવુડજોણિ સુરેગિંદિ,નારયા વિયડ વિગલ ગબ્ભુભયા૨૯૭

અચિત્ત જોણિ સુર નિરય, મીસ ગબ્ભે તિભેય સેસાણં,
સી ઉસિણ નિરય સુર ગબ્ભ,મીસ તેઉસિણ સેસ તિહા.૨૯૮

હયગબ્ભ મ ખવત્તા, જોણી કુમુન્નયાઈ જાય તિ,
અરિહ હરિ ચક્કિ રામા, વસી પત્તાઇ સેસ નરા ૨૯૯

આઉસ્મ બ ધ કાલો, અબાહકાલો ય અ તસમઓ ય,
અપવત્તણ-ણપવત્તણ,ઉવક્કમ-ણુવક્કમા ભણિયા ૩૦૦

બધન્તિ દેવ નારય, અસ ખ નર તિગ્ છમાસ સેસાઊ,
પરભવિયાઊ સેસા, નિરૂવક્કમ તિભાગ સેસાઊ ૩૦૧.
સોવક્કમાઉયા પુણ, સેમ તિભાગે અહવ નવમ ભાગે,
સત્તાવીસઇમે વા, અ તમુહુત્ત-તિમે ચા વિ ૩૦૨
જઇમે ભાગે બધો, આઉસ્સ ભવે અબાહ કાલો સો
અ તે ઉજ્જુગઇ ઇગ,સમય વક્ક ચઉ પચ સમય તા ૩૦૩
ઉજ્જુગઇ પઢમ સમએ, પરભવિય આઉય તહા-હારો,
વક્કાઇ બીય સમએ, પરભવિયાઉં ઉદય-મેઇ ૩૦૪
ઇગ દુ તિ ચઉ વક્કાસુ, દુગાઇસમએસુ પરભવાહારો,
દુગ વક્કાઇસુ સમયા, ઇગ દો તિન્નિય અણાહારા ૩૦૫
બહુકાલ વેયણિજ્જ, કમ્મ અપ્પેણ જમિહ કાલેણ,
વેઇજ્જઇ જુગવ ચિય, ઉઇન્ન સવ્વ-પએસગ્ગ. ૩૦૬
અપવત્તણિજ્જ-મેય, આઉ અહવા અસેમ-કમ્મ પિ,
બધ સમએ વિ બદ્ધ,સિઢિલ ચિય ત જહા જોગ. ૩૦૭.
જ પુણ ગાઢ નિકાયણ, બધેણ પુવ્વમેવ કિલ બદ્ધ,
ત હોઇ અણપવત્તણ,જુગ્ગ કમ વેયણિજ્જ ફલ ૩૦૮.

ઉત્તમ ચરમ સરીરા, સુર નેરઇયા અસંખ નર તિરિયા,
હુન્તિ નિરુવક્કમાઓ, દુહાવિ સેસા મુણેયવ્વા. ૩૦૯.
જેણાઉ-મુવક્કમિજ્જઈ, અપ્પ સમુત્થેણ ઇયરગેણાવિ,
સો અજ્ઝવસાણાઇ, ઉવક્કમ-ણુવક્કમો ઇયરો. ૩૧૦.
અજ્ઝવસાણ નિમિત્તે, આહારે વેયણા પરાઘાએ,
ફાસે આણાપાણૂ, સત્તવિહં ઝિજ્જએ આઉં. ૩૧૧.
આહાર સરીર ઇંદિય, પજ્જત્તી આણપાણ ભાસ મણે.
ચઉ પંચ પંચ છપ્પિય, ઇગ વિગલા-સન્નિ સન્નીણં.૩૧૨.
આહાર સરીર ઇંદિય, ઊસાસ વઊ મણો-ભિનિવ્વત્તી,
હોઇ જઓ દલિયાઊ, કરણં પઇ સાઉ પજ્જત્તી. ૩૧૩.
પણિંદિય તિબલૂસા-સાઊ દસપાણ ચઉ છ સગ અટ્ઠ,
ઇગદુતિ ચઊરિંદીણં, અસન્નિસન્નીણ નવ દસ ય. ૩૧૪.
સંખિત્તા સંઘયણી, ગુરુતર સંઘયણિ મજ્ઝઓ એસા,
સિરિ સિરિ ચંદમુણિંદેણ,નિમ્મિયા અપ્પ પઢણટ્ઠા. ૩૧૫.
સંખિત્તયરી ઉ ઇમા, સરીર-મોગાહણા ય સંઘયણા,
સન્ના સંઠાણ કસાય, લેસિંદિય દુ સમુગ્ઘાયા. ૩૧૬.
દિટ્ઠી દંસણ નાણે, જોગુ-ઓગો-વવાય ચવણ ઠિઇ,
પજ્જત્તિ કિમાહારે, સન્નિ ગઇ આગઈ વેએ. ૩૧૭.
મલહારિ હેમ સૂરીણ, સીસ લેસેણ વિરઇયં સમ્મં,
સંઘયણિ રયણ-મેયં, નંદઉ જા વીરજિણ તિત્થં. ૩૧૮.